

ISSN 1857-1999

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

**Nr. 1
2009**

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Publicație periodică științifico-teoretică și informațional-practică
fondată de Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova
și Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova
ISSN 1857-1999
Apare de 4 ori pe an
Nr. 1, 2009

CONSILIUL REDACȚIONAL:

- Alexandru BURIAN**
doctor habilitat în drept, profesor universitar
(președinte)
- Natalia CHIRTOACĂ,**
doctor în drept, conferențiar universitar
(secretar științific)
- Cristina CEBAN**
doctor în drept, conferențiar cercetător
(secretar de redacție)
- Victoria ARHILIUC**
doctor habilitat în drept, profesor cercetător
- Oleg BALAN**
doctor în drept, conferențiar universitar
- Valentin BENIUC**
doctor habilitat în politologie
- Jose Luis IRIARTE ANGEL**
doctor în drept, profesor universitar (Spania)
- Anatolii KAPUSTIN**
doctor habilitat în drept, profesor universitar (Rusia)
- Sergiu NAZARIA**
doctor habilitat în politologie
- Dumitra POPESCU**
doctor în drept, profesor universitar (România)
- Alla ROȘCA**
doctor habilitat în politologie, profesor universitar
- Alexandru ROMAN**
doctor habilitat în istorie, profesor universitar
- Vasilii SACOVICI**
doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar (Belarusi)
- Iurie SEDLEȚCHI**
doctor în drept, profesor universitar
- Leonid TIMCENCO**
doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)

Consilier editorial: *Serghei MARAR*
Lector: *Cristina BREAZU-URSU*
Tehnoredactare computerizată: *Victoria Diucareva*

ADRESA NOASTRĂ:

str. 31 august 1989, nr. 82, Chișinău, Republica Moldova, MD 2012,
Tel. (37322) 23.33.10
Fax: (37322) 23.45.41
e-mail: aburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com
© Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2009

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**
Научно-теоретический и информационно-практический журнал

Соучредители:

Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы,
Европейский Университет Молдовы,
Молдавский государственный институт международных отношений,
Ассоциация международного права Республики Молдова

ISSN 1857-1999

Выходит 4 раза в год

№. 1, 2009

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Александр БУРИАН

доктор юридических наук, профессор
(председатель)

Наталья КИРТОАКЭ

кандидат юридических наук, доцент
(ученый секретарь)

Кристина ЧЕБАН

кандидат юридических наук, доцент
(редакционный секретарь)

Виктория АРХИЛЮК

доктор юридических наук, профессор
Олег БАЛАН

кандидат юридических наук, доцент
Валентин БЕНЮК

доктор политических наук

Хосе Луис ПРИАТИ АНХЕЛ

доктор права, профессор (Испания)

Анатолий КАПУСТИН

доктор юридических наук, профессор (Россия)

Сергей НАЗАРИЯ

доктор политических наук

Думитра ПОПЕСКУ

доктор права, профессор (Румыния)

Алла РОШКА

доктор политических наук, профессор

Александр РОМАН

доктор исторических наук, профессор

Василий САКОВИЧ

доктор политических наук, доцент (Беларусь)

Юрий СЕДЛЕЦКИЙ

кандидат юридических наук, профессор

Леонид ТИМЧЕНКО

доктор юридических наук, профессор (Украина)

Редактор консультант: *Сергей МАРАР*

Редактор: *Кристина БРЯЗУ-УРСУ*

Компьютерная верстка: *Виктория Дюкарева*

НАШ АДРЕС:

str. 31 august 1989, nr. 82, Chişinău, Republica Moldova, MD 2012,

Tel. (37322) 23.33.10

Fax: (37322) 23.45.41

e-mail: aburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com

© Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2009

MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

Academic and informative-practical periodical publication founded by
the Institute of History, State and Law of the Academy of Sciences of Moldova,
European University of Moldova

The Moldavian State Institute of International Relations and
the Association of International Law from the Republic of Moldova

ISSN 1857-1999

Issues 4 times a year

Nr. 1, 2009

EDITORIAL BOARD:

Alexandru BURIAN

Doctor Habilitat in Law, Professor
(head)

Natalia CHIRTOACĂ,

Doctor in Law, Associate Professor
(learned secretary)

Cristina CEBAN

Doctor in Law, Associate Professor
(editing secretary)

Victoria ARHILIUC

Doctor Habilitat in Law, Professor
Oleg BALAN

Doctor in Law, Associate Professor
Valentin BENIUC

Doctor Habilitat in Politology

Jose Luis IRIARTE ANGEL

Doctor in Law, Professor (Spain)

Anatolii KAPUSTIN

Doctor Habilitat in Law, Professor (Russia)

Sergiu NAZARIA

Doctor Habilitat in Politology

Dumitra POPESCU

Doctor in Law, Professor (Romania)

Alla ROȘCA

Doctor habilitat in Politology, Professor

Alexandru ROMAN

Doctor Habilitat in History, Professor

Vasilii SACOVICI

Doctor Habilitat in Politology, Associate Professor (Belarus)

Iurie SEDLEȚCHI

Doctor in Law, Professor

Leonid TIMCENCO

Doctor Habilitat in Law, Professor (Ukraine)

Consulting editor: *Serghei MARAR*

Lecturer: *Cristina BREAZU-URSU*

Computerized technical editing: *Victoria Diucareva*

OUR ADDRESS:

str. 31 august 1989, nr. 82, Chișinău, Republica Moldova, MD 2012,

Tel. (37322) 23.33.10

Fax: (37322) 23.45.41

e-mail: aburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com

© Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM 2009

SUMAR

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

<i>Alexandru BURIAN</i> . Unele considerații privind evoluția diplomației prin conferințe internaționale	10
<i>Cristina CEBAN</i> . Problema păstrării și utilizării raționale a resurselor acvatice ale Republicii Moldova	14
<i>Liliana TIMCENCO</i> . Determinarea criteriilor privind noțiunea de stat în studiile specialiștilor în dreptul internațional din perioada clasică.	21

DREPT EUROPEAN

<i>Constantinos TSOUKALAS</i> . Trei fețe ale “bunei guvernări”: legalitatea, utilitatea, imparțialitatea	26
---	----

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

<i>Aurel BĂIEȘU</i> . Caracterul compensator al daunelor - interese alocate în cazul neexecutării contractului în dreptul comerțului internațional	33
--	----

RELATII INTERNAȚIONALE

<i>Alexandru BURIAN, Natalia KOVALEVA</i> . Cultura și efectele generative în contextul noului sistem al relațiilor internaționale	38
--	----

TRIBUNA DOCTORANDULUI

<i>Cristina BURIAN</i> . Naționalitatea și cetățenia: noțiuni conceptuale privind dobândirea cetățeniei în Spania și în Republica Moldova (Studiu comparat al legislației spaniole și moldovenești)	42
<i>Aliona CARA</i> . Specificul admiterii în activitatea notarială în Republica Moldova și în alte țări.	47
<i>Rodica NICHIFOR</i> . Mecanismele de funcționare a principiilor Dreptului internațional public în conflictele armate	57
<i>Ana HARUȚA</i> . Cu privire la istoria apariției și dezvoltării armamentului	62
<i>Oleana CHINDIBALIUC</i> . Contradicțiile în procesul de stabilire a statutului legal al Mării Caspice	71
<i>Victoria ȚARĂLUNGĂ</i> . Rezervele și apărarea obiectului și scopului Convenției ONU cu privire la drepturile copilului	78
<i>Natalia BEREGOI</i> . Unele considerente conceptuale ale politicii mediatice	86
<i>Ruslana GROSU</i> . Abordarea teoretico-conceptuală a noțiunii de „arabitate” prin prisma realităților proprii islamului	90

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ

<i>Constantin LAZARI</i> . Etica universitară	95
<i>Vasilii SACOVICI</i> . „Parteneriatul estic” în contextul politicii Europene de vecinătate	100
<i>Elizaveta KVILINKOVA</i> . Referințe de arhivă și istoriografice referitor la ipoteza bilingvismului găgăuzo-bulgar al găgăuzilor	105

RECENZII

<i>Dumitra POPESCU</i> . Recenzie asupra lucrării „Drept internațional public” (în scheme), autor: conferențiar universitar, doctor, Natalia Chirtoacă	112
--	-----

NOUTĂȚI ȘTIINȚIFICE

Darea de seamă despre activitatea Consiliului Științific Specializat DH 15.12.00.10- 24.06.04 din cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei în anul 2008	114
Cerințele privind publicațiile în <i>Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale</i> . . .	123
Date despre autori	126

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

<i>Александр БУРИАН.</i> Некоторые аспекты эволюции дипломатии посредством международных конференций	10
<i>Кристина ЧЕБАН.</i> Проблема сохранения и рационального использования водных ресурсов Республики Молдова	14
<i>Лиана ТИМЧЕНКО.</i> Определение «признаков государства» в исследованиях юристов-международников классического периода	21

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

<i>Аурел БЭШУ.</i> Компенсационный характер возмещения присужденного в случае неисполнения договора в международном коммерческом праве	26
--	----

ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО

<i>Константинос ЦУКАЛИС.</i> Три стороны «хорошего правления»: законность, полезность, беспристрастность	33
--	----

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

<i>Александр БУРИАН, Наталья КОВАЛЕВА.</i> Культура и генерационные эффекты в контексте новой системы международных отношений	38
---	----

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

<i>Кристина БУРИАН.</i> Национальность и гражданство: концептуальный подход относительно приобретения гражданства в Испании и в Республике Молдова (сравнительный анализ испанского и молдавского законодательства)	42
<i>Алена КАРА.</i> Из истории формирования и эволюции института нотариата в Молдове	47
<i>Родика НИКИФОР.</i> Механизм функционирования принципов международного публичного права в вооруженных конфликтах	57
<i>Анна ХАРУЦА.</i> О истории создания и развития оружия	62
<i>Оляна КИНДЫБАЛЮК.</i> Противоречия в процессе установления правового статуса Каспийского моря	71
<i>Виктория ЦАРЭЛУНГЭ.</i> Оговорки и защита объекта и целей Конвенции ООН в отношении прав детей	78
<i>Наталья БЕРЕГОЙ.</i> Некоторые концептуальные аспекты медийной политики	86
<i>Руслана ГРОСУ.</i> Концептуально-теоретический подход понятия «арабский мир» сквозь призму реалии присущие Исламу	90

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

<i>Константин ЛАЗАРЬ.</i> Университетская этика	95
<i>Василий САКОВИЧ.</i> «Восточное партнерство» в контексте Европейской политики соседства	100
<i>Елизавета КВИЛИНKOVA.</i> Архивные и историографические данные в связи с гипотезой о гагаузско-болгарском билингвизме гагаузов	105

РЕЦЕНЗИИ

<i>Думитра ПОПЕСКУ.</i> Рецензия на работу «Международное публичное право (в схемах)», автор: к.ю.н., доцент Наталия КИРТОАКЭ	112
---	-----

НОВОСТИ НАУЧНОГО МИРА

Доклад деятельности специализированного Научного Совета ДН 15. 12. 00. 10-24. 06. 04 Института Истории, Государства и Права Академии Наук Молдовы за 2008 год	114
Требования к оформлению рукописей направляемых для опубликования в журнале <i>Молдавский журнал международного права и международных отношений</i>	123
Наши авторы	126

SUMMARY/CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

<i>Alexandru BURIAN</i> . Some aspects of diplomacy evolution by means of the international conferences.....	10
<i>Cristina CEBAN</i> . Problem of preservation and rational use of water resources of the Republic Moldova.....	17
<i>Liliana TIMCENCO</i> . Definition of “state signs” in researches of lawyers-foreign affairs specialists of the classical period	21

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

<i>Aurel BĂIEȘU</i> . The compensatory nature of the damages awarded in case of breach of contract in the International Trade Law.	26
---	----

EUROPEAN LAW

<i>Constantinos TSOUKALAS</i> . Three faces of “good governance”: legality, utility, impartiality.	33
---	----

INTERNATIONAL RELATIONS

<i>Alexander BURIAN, Natalia KOVALEVA</i> . The culture and generative effects in a context of new system of the international relations.	38
--	----

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

<i>Cristina BURIAN</i> . Nationality and citizenship: the conceptual approach concerning citizenship acquisition in Spain and in the Republic of Moldova (The comparative analysis of the Spanish and Moldavian legislation)	42
<i>Aliona CARA</i> . From the history of Constitution and Evolution of the Notary Institution in the Republic of Moldova	47
<i>Rodica NICHIFOR</i> . The mechanism of operativity of the Public International Law principium in the armed conflicts	57
<i>Ana HARUȚA</i> . About history of weapon creation and its development	62
<i>Oleana KINDIBALIUC</i> . The contradictions in settlement legal status of the Caspian Sea.....	71
<i>Victoria ȚARĂLUNGĂ</i> . Reserves and protection of object and the purposes of the Convention of the United Nations concerning the rights of children	78
<i>Natalia BEREGOI</i> . Some conceptual considerations of media politics.....	86
<i>Ruslana GROSU</i> . The theoretic-conceptual approach of the notion of Arabness from the aspect of the realities particular for Islam	90

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

<i>Constantin LAZARI</i> . University ethics	95
<i>Vasili SACOVICI</i> . The “Eastern Partnership” within the framework of the neighborhood European policy.....	100
<i>Elizaveta KVILINKOVA</i> . Archival and historiographical dates in connection with hypothesis about gagauzian-bulgarian bilingualism of Gagauzians	105

REVIEWS

<i>Dumitra POPESCU</i> . Review regarding the scientific research “International Public Law» (in schemes), author Natalia Chirtoacă, assistant professor, candidate of jurisprudence.....	112
---	-----

SCIENTIFIC NEWS

Defense of the doctoral theses in Law at the specialty 12.00.10 – Public International Law	114
The requirements regarding the publications in the <i>Moldavian Journal of International Law and International Relations</i>	123
About authors	126

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND EVOLUȚIA DIPLOMAȚIEI PRIN CONFERINȚE INTERNAȚIONALE

Alexandru BURLIAN
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЭВОЛЮЦИИ ДИПЛОМАТИИ ПОСРЕДСТВОМ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЕРЕНЦИЙ

Международные конференции (конгрессы) являются традиционной формой многосторонней дипломатии и представляют собой совещания или встречи делегаций разных стран, созываемые с целью изучения и разрешения проблем, представляющих взаимный интерес. На протяжении последних столетий состоялось множество международных конференций и конгрессов, на которых были приняты необходимые решения и устранены кризисные и конфликтные ситуации, существовавшие в разные периоды.

SOME ASPECTS OF DIPLOMACY EVOLUTION BY MEANS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCES

The International conferences (congresses) are the traditional form of multilateral diplomacy and represent meetings or meetings of delegations of the different countries, convoked for the purpose of studying and resolution of problems, representing mutual interest. Throughout last centuries, the set of the international conferences and the congresses on which necessary decisions have been made has taken place and eliminated crisis and conflict situations existing during the different periods.

Conferințele (congresele) internaționale constituie forma tradițională a diplomației multilaterale și constau în reuniuni sau întâlniri a delegațiilor din diferite state, care au fost convocate cu scopul examinării și soluționării unor probleme de interes comun.¹ Pe parcursul ultimelor secole au avut loc multe conferințe și congrese internaționale în cadrul cărora au fost soluționate și aplanate situațiile de criză și conflict, existente la acea perioadă².

Termenii de congres internațional și conferință internațională au fost pe timpuri folosiți și ca termeni distincți și ca termeni echivalenți, însă pe parcursul istoriei acești termeni se utilizează ca fiind identici.³ Ar fi cazul, totuși, să menționăm că inițial termenul congres se folosea cu scopul clasificării reuniunilor de reprezentanți plenipotențiar ai statelor, menite să încheie tratate de pace și să reîmpartă teritoriile. Așa au fost congresul de la Viena din 1814-1815, după terminarea războaielor napoleoniene, congresul de la Paris (1856) după terminarea războiului din Crimeea, congresul de la Berlin (1878) după terminarea războiului ruso-turc. Uneori, însă, aceste reuniuni se numeau conferințe ca, spre exemplu, conferința de la Londra din 1830-1833 după proclamarea independenței de către Belgia, conferința de la Londra din 1912-1913 după războaiele balcanice, conferințele de pace de la Paris din 1919 și 1946-1947.

După congresul de la Viena din 1814-1815 tehnica diplomației multilaterale a devenit o procedură curentă. Experiența dobândită de state în cadrul congreselor și conferințelor internaționale a constituit un model folosit mai târziu la stabilirea structurii și funcționării organizațiilor internaționale.

Diplomația contemporană multilaterală se realizează tot mai mult prin intermediul organizațiilor internaționale și prin intermediul întâlnirilor la nivel înalt (a șefilor de stat și a șefilor de guvern). Ca rezultat, instituția conferinței internaționale a suferit schimbări în structură și procedee: convocarea conferințelor este simplificată din cauza periodicității; alcătuirea delegațiilor se bazează pe principiile democratice și reprezentative; pregătirea conferinței este efectuată prin comisii; alegerea organelor de lucru a conferinței și modul de votare a actelor finale sînt esențial modificate, etc.

Elementul principal care distinge conferința internațională de o simplă întrunire a oamenilor politici de diferit nivel îl constituie faptul că la conferință (congres) participă delegați ai statelor sau ai organizațiilor internaționale, care au calitatea de reprezentanți temporari. Conferința, spre deosebire de simplele reuniuni, urmărește scopul realizării unui acord, negocierii unui tratat, sau ajungerii prin negocieri la un acord.⁴

Nefiind subiect de drept internațional conferința internațională nu are o personalitate juridică internațională și este doar o entitate temporară comună statelor care o compun. În acest context este necesar de menționat că Convenția de la Viena din 1975 atribuie conferinței internaționale așa competențe, drepturi, obligații juridice, etc., ce îi dă calitățile de quazi subiect de drept internațional temporar.

Conferințele internaționale pot fi clasificate după diverse criterii⁵ în funcție de scopul, obiectivele, sfera persoanelor participante, rangul persoanelor participante, scopul operativ, forma de organizare și desfășurare etc.

În funcție de scopul lor, conferințele internaționale pot fi politice, care urmăresc scopuri cu caracter general: instaurarea păcii în plan global sau regional ca rezultat al unui conflict ce a fost deja depășit, crearea unei alianțe politico-militare sau politico-economice, formarea unei organizații internaționale mondiale sau regionale etc., și tehnice, specializate în anumite domenii de activitate: colaborarea în domeniul combaterii crimei organizate, colaborarea în domeniul ecologic, colaborarea în domeniul explorării cosmosului în scopuri pașnice etc.

În funcție de obiectivele lor, conferințele internaționale pot fi deliberative (fac recomandări neobligatorii guvernelor sau iau decizii care să ofere îndrumări sau instrucțiuni secretariatului unei organizații internaționale), legislative (negociază și adoptă textul unui tratat internațional) și informaționale (să ofere cadrul pentru un schimb internațional de informații).

În funcție de forma de organizare și desfășurare, conferințele internaționale pot fi bilaterale sau multilaterale, având o singură temă sau mai multe teme, purtând calificativul de conferință specială (ad-hoc) sau obișnuită, etc.

În funcție de rangul participanților, conferințele internaționale pot fi la cel mai înalt nivel (șefii de state), la nivel înalt (șefii de guverne și miniștrii de externe), la nivel mediu (funcționari din MAE, experți, etc.).

În funcție de sfera persoanelor participante, conferințele internaționale pot fi generale, la care participă maximum de state sau restrânse, la care participă doar un grup determinat de state (spre exemplu Grupul celor 7).

În funcție de scopul operativ, conferințele internaționale pot fi diplomatice sau de plenipotențieri, care iau decizii având relevanță internațională și imperative pentru statele participante și preliminare sau de experți, care nu iau decizii, ci doar formulează și alcătuiesc proiectul unui tratat sau a unui act oficial internațional.

Practica și procedura conferințelor se referă la regulile de comun acord acceptate de către participanții

la conferință⁶. Regulile de procedură cu privire la organizarea și desfășurarea conferințelor internaționale au un caracter supletiv, de model ce este adesea urmat, și nu sînt unificate sau codificate în un document aparte, cu toate că există anumite practici repetate și generale, care au aplicare față de toate tipurile și categoriile de conferințe internaționale.

În doctrina de drept diplomatic se expune părerea că regulile și procedurile de organizare a conferințelor necesită să nu contrazică normele de drept internațional. "Oricum, această procedură - preluată sau elaborată - trebuie să fie în concordanță cu normele fundamentale ale dreptului internațional. Notăm, că aceste reguli tind să dobîndească un caracter de generalitate, alcătuiind acea parte autonomă a dreptului internațional numită proceduri internaționale".⁷

Ținem să accentuăm aici, că noțiunea de procedură internațională este mai largă decît noțiunea de reguli și proceduri privind organizarea conferințelor internaționale și cuprinde totalitatea de reguli, procedee și modele organizaționale și structurale din diverse domenii ale activității diplomatice, inclusiv și în ceea ce privește diplomația ad-hoc și diplomația prin conferințe internaționale.

Prima cerință a oricărei conferințe internaționale este un set de reguli scrise care să îndrume și să determine activitățile participanților și la care președintele conferinței se poate referi în caz de dubii sau dezacorduri. Acestea pot fi ori reguli permanente care sînt acceptate ca procedură standard de către sesiunile ulterioare, ori reguli care necesită să fie puse la vot și aprobate de către însăși conferința respectivă.⁸

Regulile de procedură de obicei stabilesc data și locul conferinței, agenda, componența delegațiilor, acreditările, limbile oficiale și de lucru, drepturile participanților, modalitățile de discuții, de a înainta propuneri și luare a deciziilor, modalitățile de votare, chestiunile de protocol și precădere, formele și procedura de conducere a conferințelor.

Data și locul organizării conferinței de obicei se negociază din timp și se include în agenda conferinței, care cuprinde problemele ce vor fi discutate la conferință.⁹ Agenda provizorie sau agenda-proiect include subiectele și chestiunile care urmează să fie luate în discuție și ordinea în care vor fi luate în considerație fiecare. Agenda-proiect, de regulă, este pusă în circulație cu mult timp înaintea conferinței pentru a da posibilitate participanților să ia cunoștință de aspectele problematice discutate.

Componența delegațiilor este stabilită prin negocieri preliminare și, de obicei, se determină numărul maxim al reprezentanților plenipotențieri, reprezentanților supleanți, experților, consilierilor etc. ONU limitează doar numărul reprezentanților (maximum

cinci) și numărul reprezentanților supleanți (maximum cinci), dând posibilitate participanților de a determina singuri numărul necesar de experți, consilieri etc.

Procedura de acreditare este legată de statutul juridic al reprezentanților și necesită prezentarea de către ei a deplinei puteri, care îi identifică și îi autorizează să acționeze în numele statului său. Acreditările trebuie să fie emise de autoritățile corespunzătoare ale fiecărui stat și sînt supuse, de regulă, unei verificări de către un comitet de acreditare a conferinței care raportează ședinței plene rezultatele acreditării.

Regulile de procedură stabilesc limbile oficiale și limbile de lucru ale conferinței. Limbile oficiale sunt limbile în care se poartă discuțiile și se publică textele și rezoluțiile conferinței. Limbile de lucru sunt limbile în care se poartă discuțiile atît la ședințele plene, cît și la ședințele în comisii și comitete și din (în) care se asigură traducerea.

Drepturile participanților la conferință de obicei sînt specificate în regulile de procedură și constau în:

a) dreptul de a vorbi (a lua cuvîntul) o dată la ședința în plen în legătură cu fiecare chestiune pusă în discuție;

b) dreptul de a iniția o moțiune procedurală (se are în vedere felul cum este condusă ședința). Moțiunea procedurală se pune imediat la vot de către președintele ședinței;

c) dreptul la replică;

d) dreptul de a face un punct de ordine (se are în vedere dreptul de a obiecta la remarcile unui participant considerate de netolerat sau ofensatoare).

Modalitățile de a înainta propuneri și procedura luărilor de decizii sînt specificate în regulile de procedură și, de obicei, constau în aceia că deciziile sînt luate în baza unor propuneri în scris, supuse discuției de către participanți, care sînt formulate mai apoi ca rezoluție-proiect. Propunerile sub formă de amendament la rezoluțiile-proiect sînt înaintate înainte de procedura votării.

Votarea, de regulă, se face pe baza unei majorități simple sau calificate a reprezentanților statelor cu drept de vot. Regulile de procedură pot specifica modalitățile de votare în baza cărora se efectuează procedura propriu-zisă. Unele chestiuni pot fi votate cu o majoritate simplă din numărul de reprezentanți prezenți (spre exemplu, chestiunile de procedură), altele - cu o majoritate simplă din numărul total de membri ai conferinței, sau cu o majoritate calificată, de două treimi, din numărul prezent sau total al membrilor conferinței (spre exemplu, rezoluții pe marginea problemelor discutate și textul final al tratatului internațional).

În unele cazuri apare problema votării proporționale, cînd o țară-membru are un număr de voturi (în

mod normal un vot), iar altă țară-membru dispune de alt număr de voturi (mai multe voturi), în funcție și în dependență de aportul și interesul financiar și practic al acestei țări față de problema pusă în discuție (spre exemplu, SUA are la Fondul Monetar Internațional mai multe voturi decît alte țări-membre).

Regulile de procedură prevăd și chestiunile legate de quorum, specificînd numărul necesar (minimum) de membri care trebuie să fie prezenți pentru a începe lucrările conferinței și numărul minimum necesar pentru a efectua procedura de votare.

Chestiunile de protocol și ceremonial la congresele și conferințele internaționale erau examinate în trecut nu atît de îndepărtat cu foarte mare precauție și atenție. Chestiunile de precădere, de exercitare a alternatului, modalitățile scrise și orale de negociere (pro-memoria și viva voce), modelele scrisorilor de acreditare și de puteri depline, problemele legate de titluri, ranguri și adresări etc.

În prezent chestiunile de protocol și ceremonial sau simplificat datorită faptului că procedura protocolară este mai mult sau mai puțin cunoscută și acceptată de majoritatea statelor. La conferințele bilaterale de obicei este respectat protocolul diplomatic tradițional. La conferințele multilaterale precăderea se bazează, de regulă, pe ordinea alfabetică a numelui țării (în limba engleză, franceză, sau în limba țării de reședință a conferinței internaționale).

Formele și procedura de conducere a conferințelor internaționale este la fel o chestiune ce se specifică în regulile de procedură. De obicei se indică organele ad-hoc alese ale conferinței, care sînt președintele și secretariatul.

Atribuțiile președintelui¹⁰ sînt de două categorii, procedurale și de conținut:

I. Atribuții procedurale:

a) deschiderea, încheierea și amînarea ședințelor;

b) acordarea cuvîntului reprezentanților;

c) limitarea discursurilor, atunci cînd e cazul sau dacă așa cer regulile;

d) să explice regulamentul, punctele de ordine și punctele de procedură;

e) să le clarifice pe acestea atunci cînd e nevoie;

f) să ceară ca remarcile irelevante să se înceteze;

g) să se asigure că subiectele de discuție ale adunărilor sînt urmărite.

II. Atribuții de conținut:

a) să îndeplinească atribuții ad-hoc pe care adunarea le lasă la libera decizie a președintelui adunării (spre exemplu numirea țărilor membre în noile comitete);

b) să activeze ca mediator și să înlesnească luarea unei decizii de către conferință. Această asistență poate îmbrăca următoarele forme:

- să acorde timp pentru discuții neoficiale;
- să promoveze consultări neoficiale la care el să nu participe;
- să promoveze consultări neoficiale la care el să participe;
- să discute în mod individual cu reprezentanții pentru a vedea dacă există suficiente puncte de vedere comune pentru depășirea unui impas.¹¹

Secretariatul conferinței conform regulilor de procedură se ocupă de organizarea conferinței și de cadrul ei administrativ.

Îndată ce data și locul conferinței au fost stabilite, secretariatul se ocupă de invitații, de primirea reprezentanților, de protocol, de acreditare, de ținerea legăturilor cu autoritățile locale, de pregătirea și distribuirea agendei, de pregătirea și distribuirea proiectului regulilor de procedură, de pregătirea și distribuirea proiectelor și materialelor conferinței, de amenajarea sălii de ședințe a conferinței etc.

În timpul desfășurării conferinței secretariatul este responsabil de administrarea integrală a acesteia, de asigurarea traducerilor și publicațiilor respective etc.

Conferința se încheie, în caz de succes, cu adoptarea unor hotărâri în problemele care au constituit obiectul dezbaterilor, iar aceasta se concretizează în documentele ce se aprobă de către participanți. Documentele conferinței se pot prezenta sub formă de tratate, declarații, protocoale, rezoluții, recomandări, moțiuni etc.¹²

Referințe bibliografice:

¹ Vezi: Burian, Alexandru, Introducere în practica diplomatică și procedura internațională. Ed. a 2-a, rev. și adăug. - Chișinău, CEP USM, 2008.

² Vezi: Alexandru Burian, Diplomația prin conferințe internaționale // "Revista Națională de Drept", nr. 12, 2001, p. 41-48.

³ Vezi: Mircea Malița, Diplomația. Școli și instituții, Ediția a II-a, Revăzută și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, pag. 300-315.

⁴ Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 235.

⁵ Vezi: R.G. Feltham, op. cit., p. 153-154; Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 235-236; Э. Сатоу, Руководство по дипломатической практике, с. 298-300.

⁶ Vezi: Александр Буриан, Международные конференции и дипломатия ad hoc // «Закон и жизнь», № 5, 2002, с. 11-16.

⁷ E. Glaser, Importanța problemelor de procedură în dreptul internațional contemporan, în: "Studii și cercetări juridice", nr. 4, 1963, p. 586, citat de Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 237.

⁸ Vezi: R. G. Feltham, op. cit., p. 154.

⁹ Vezi: В.А. Зорин, Основы дипломатической службы, Москва, 1977, с. 324-329.

¹⁰ Vezi: R.G. Feltham, op. cit., p. 160.

¹¹ Vezi: R.G. Feltham, op. cit., p. 160

¹² Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 245-246.

ПРОБЛЕМА СОХРАНЕНИЯ И РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Кристина ЧЕБАН,
кандидат юридических наук

PROBLEM OF PRESERVATION AND RATIONAL USE OF WATER RESOURCES OF THE REPUBLIC MOLDOVA

Water – is the most valuable component of hydrosphere, therefore a problem of global and regional balances of fresh water, nowadays acts as one of actual problem of hydrology. Today, the problem widely discussed is «water crisis», caused by possibility of exhaustion of fresh water of hydrosphere in the near future. Scales of water using increase every year, whereas measures on its multiplication and protection, for the present are insufficient.

The Republic Moldova is a young democratic state which has arisen on the post-Soviet territory. Despite rather short period of existence as an independent subject, Moldova, nevertheless, is a part of the global world and, hence, is involved in global processes of the present. A little prolonged transition period from a planned economy to market relations, was not in the best way reflected on a national economy, including the field of wildlife management and preservation of the environment.

PROBLEMA PĂSTRĂRII ȘI UTILIZĂRII RAȚIONALE A RESURSELOR ACVATICE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Apa - este componentul cel mai importat al hidrosferei, însă există problema balanței apei potabile, atât la nivel regional, cât și la nivel global, aceasta fiind în prezent cea mai importantă problemă a hidrosferei. La momentul actual cea mai larg discutată problemă este „criza apei”, cauzată de disponibilitatea exhaustivă a apei potabile a hidrosferei în viitorul apropiat. Scala utilizării apei potabile este în creștere cu fiecare an, în timp ce măsurile întreprinse în prezent pentru protecția și multiplicarea apei potabile, sunt insuficiente.

Republica Moldova este un stat democratic tânăr, care a luat naștere după desființarea Uniunii Sovietice. În pofida perioadei scurte în calitate de subiect independent, Moldova, totuși este parte a lumii, implicată în procesele globale actuale. Perioada scurtă de tranziție de la economia planificată de comandă, la relațiile economiei de piață, s-au reflectat nu tocmai în cea mai bună manieră asupra economiei naționale, atât asupra managementului lumii animale, cât și asupra măsurilor de protecție ale mediului.

Республика Молдова - молодое демократическое государство, возникшее на постсоветском пространстве. Несмотря на относительно непродолжительный период существования в качестве независимого субъекта, Молдова, тем не менее, является частью глобального мира и, следовательно, вовлечена в глобальные процессы современности. Несколько затянувшийся переходный период от планового хозяйства к рыночным отношениям, не лучшим образом отразился на отдельных сферах национальной экономики, в том числе в области природопользования и охраны окружающей среды. В значительной степени этому способствовал низкий уровень экологической культуры общества и ослабление механизмов контроля и ответственности за правонарушения в сфере экологии.

Все известные нам типы культур и цивилизаций возникали и развивались вблизи воды (в широком смысле этого слова). Согласно А.А.Горелову, в истории общества существовали речные цивилизации (Древние Египет и Индия, Шумер, Вавилон, Китай), морские (Древние Греция и Рим, Византия) и океанические (нынешние Европа, Россия, США).¹

Уже один этот факт свидетельствует о том, что едва ли не главная роль в развитии человечества и - еще шире - функционирование организма планеты Земля, в целом принадлежит ее гидроресурсам.

Вода – это вещество, жизненно необходимое для человека, самое распространенное неорганическое соединение на планете, основа всех жизненных процессов, единственный источник кислорода в главном движущем процессе на Земле - фотосинтезе.

Вода – это распределитель солнечной энергии на Земле, главнейший творец климата, аккумулятор тепла, гигантский двигатель, необходимый компонент всех технологических процессов в промышленном и сельскохозяйственном производстве. Надо ли особо говорить о том, что чистота источников, бережное отношение к воде должны быть в центре нашей постоянной заботы и внимания? Потому как основное условие жизни человека – это чистая питьевая вода, необходимая ему для приготовления пищи, выведения отходов и ядовитых веществ из организма и т.д.

Использованная человеком вода, в конечном счете, возвращается в природную среду. Но это уже не чистая вода, а бытовая – промышленные и сельскохозяйственные сточные воды, обычно не очищенные или очищенные недостаточно. Таким образом, происходит загрязнение пресноводных водоемов – рек, озер, суши и прибрежных участков морей, а также их обитателей. Не так давно американскими учеными было установлено, что жители некоторых районов США потребляют питьевую воду, содержащую абсолютно не свойственные ей элементы – гормоны и антибиотики, что чревато далеко идущими последствиями, и некоторые из них уже сегодня можно предугадать (утрата естественного иммунитета, неконтролируемые мутации живых организмов, включая человека).

Водная проблема остро стоит во всем мире. Запасы воды на Земле ограничены, их ничем нельзя заменить. Недаром в древности воду считали одной из четырех основных стихий (наряду с землей, огнем и воздухом). Поэтому водные источники – родники, реки и ручьи почитались как дарители жизни и плодородия.

Три четверти поверхности нашей планеты покрыты водой. Общий объем водных запасов Земли составляет 1,45 млрд. км³. Однако основной объем – это соленая морская вода. Пресная вода в виде льда, лежащего вокруг полюсов и в горах, составляет лишь 1,65%. Из общего объема озерных вод (230 тыс. км³) 45% приходится на долю бессточных засоленных озер.²

К числу пресных подземных вод можно отнести только 13,3% из их общих запасов. Это наиболее ценный компонент гидросферы, поскольку подземные воды широко используются человеком в промышленности, коммунально-бытовом водоснабжении, орошении земель.

Особое значение в гидрологическом цикле имеет водяной пар, присутствующий в атмосфере. Он играет роль фильтра для солнечной радиации, а вода на земной поверхности служит своего рода буферной зоной, смягчающей действие экстре-

мальных температур. И хотя она составляет ничтожную часть общего запаса воды (0,001%), её значение в определении климата огромно. Без атмосферной воды не было бы и погоды. А главным источником пара в атмосфере служит океан.

Роль воды как носителя жизни чрезвычайно велика. Организм человека примерно на две трети состоит из воды. Вода – важнейший вид «транспорта» для всех веществ в теле.

Вода – наиболее ценный компонент гидросферы, поэтому проблема глобальных и региональных балансов пресных вод суши выступает ныне как одна из актуальных проблем гидрологии. Широко обсуждаемая сегодня проблема «водного кризиса» вызвана возможностью исчерпания пресных вод гидросферы в недалеком будущем. Масштабы их использования возрастают с каждым годом, тогда как меры по их умножению и охране пока еще недостаточны.

Существует три вида загрязнения водной среды: физическое, химическое и биологическое. К физическим относится, прежде всего, тепловое загрязнение, образующееся в результате сброса подогретых вод, используемых для охлаждения на ТЭС и АЭС. Сброс таких вод приводит к нарушению природного водного режима. Например, реки в местах сброса таких вод не замерзают. В замкнутых водоемах это приводит к уменьшению содержания кислорода, что приводит к гибели рыб и бурному развитию одноклеточных водорослей («цветению» воды). К физическому загрязнению относят также радиоактивные загрязнения.

Химические загрязнения возникают в результате попадания различных химических веществ и соединений. Их главным источником является промышленность и транспорт.

К биологическим загрязнениям относятся, в первую очередь, микроорганизмы, часто болезнетворные. В водную среду они попадают вместе со стоками химической и целлюлозно-бумажной промышленности. Такие стоки могут явиться источниками различных заболеваний.

Загрязнение рек и морей отходами промышленности, сельского хозяйства приводят еще к одной беде – уменьшению поступления в морскую воду кислорода и, как следствие, отравлению морской воды сероводородом.

Загрязнения, поступающие в атмосферу, с осадками возвращаются на Землю и попадают в водоемы и почву. Сточными водами предприятий промышленности и агропромышленного комплекса загрязняются реки, озера и моря. Считается, что в водоемы попадает свыше 500 тысяч различных веществ. Тяжелые металлы – свинец, ртуть, цинк,

медь, кадмий, попавшие в водоем, активно поглощаются животными и рыбами, которые или сами погибают, или отравляют людей, использующих их в пищу.

Все более широкое распространение находят моющие синтетические вещества. Наличие их в воде даже в незначительном количестве придает воде неприятный привкус и запах, а также ведет к образованию пены. Даже небольшая концентрация этих веществ приводит к гибели мелкого планктона.

При определении вреда, нанесенного загрязнениями, эксперты руководствуются определенными стандартами, призванными регулировать воздействие на окружающую среду. Это нормативы предельно допустимой концентрации (ПДК), предельно допустимого выброса в атмосферу (ПДВ) или сброса в водоемы (ПДС). ПДК устанавливает ту концентрацию содержания вредных примесей в водоемах или в атмосфере, при которой окружающей среде не наносится никакого вреда или вред столь незначителен, что его можно не принимать в расчет.

Однако определение величины ПДК – сложная задача. Во-первых, нужно ясно представлять влияние выбросов на отдельные элементы окружающей среды, здоровье человека, производственные процессы, недвижимость и на основе этого представления понять ту критическую нагрузку, которую выдержит природа. Во-вторых, нормативы ПДК сугубо индивидуальны для территорий с различными ассимиляционными способностями. Так, концентрация вредных веществ, приемлемая в южных регионах или средней полосе, губительна для природы севера.³

Одним из относительно новых и несущих серьезную угрозу видов загрязнения является тепловое: электростанции и другие промышленные предприятия часто сбрасывают в водоемы подогретую воду, вызывая тем самым, уменьшение количества кислорода, увеличение токсичности примесей и нарушение биологического равновесия. Сброс подогретых вод служит весьма неблагоприятным фактором для обитающих в пресных водах аэробных организмов: в теплой воде кислород плохо растворяется, а его дефицит приводит к гибели многих организмов.

Воде, без которой невозможна никакая жизнь, в свою очередь требуется жизнь. Вода крайне чувствительна к загрязнению. Естественные условия, сложившиеся в водоемах, могут быть значительно нарушены человеком. Бытовые и промышленные стоки часто превращают прозрачные, богатые рыбой реки в канавы, наполненные ядами и возбудителями болезней.

В материально-экономическом плане, загрязнение поверхностных и подземных вод вызывает коррозию, находящихся в воде бетонных и железобетонных конструкций, а также образование на них различных отложений. Это, в конечном счете, затрудняет и повышает стоимость эксплуатации сооружений.

В последнее время большую тревогу вызывает явление прогрессирующего загрязнения морей и Мирового океана в целом, которое происходит тремя путями:

- через речной сток, вместе с которым в океан попадают во взвешенном состоянии тонны различных металлов, соединений фосфора и органических элементов - загрязнения, которые осаждаются в устьях рек и прилегающих шельфах;
- через атмосферные осадки;
- через нефтяные загрязнения при транспортировке и добыче нефти.

С речными стоками, а также посредством морского транспорта в моря поступают болезнетворные отходы, нефтепродукты, соли тяжелых металлов, ядовитые органические соединения, в т.ч. пестициды. Например, ДДТ обнаружен даже в организмах пингвинов, обитающих в Антарктиде (пока еще наиболее чистой в экологическом плане зоне). В ряде случаев выловленная рыба или моллюски оказываются непригодными для употребления в пищу.

Основным загрязнителем, значение которого быстро возрастает, является нефть, которая попадает в море при спуске воды после промывки цистерн из-под нефти, при аварии судов, в особенности нефтевозов, при бурении морского дна и авариях на морских нефтепромыслах и т.д. Самое страшное, когда нефтяное загрязнение используется как оружие массового поражения, как в уже упоминаемом нами случае, спуска нефти в воды Персидского залива по приказу иракского лидера Саддама Хусейна. Эта акция привела к замору почти всего живого: фауна и флора залива лишились доступа солнечного света, из-за чего прекратился процесс фотосинтеза. Лишь годы спустя, воды Персидского залива стали очищаться, но процесс восстановления идет крайне медленно. Экосистема оказалась нарушенной и вряд ли она возродится в прежнем объеме и в качестве по причине генетических мутаций морских обитателей и растений.

Нефтяные "плавающие острова" странствуют по океаническим и морским течениям или приплывают к берегам, делая непригодными пляжи и превращая побережье многих стран в пустыни. Таковыми стали многие участки западных бере-

гов Англии, куда Гольфстрим приносит нефть из Атлантики. Нефть погубила многие европейские курорты.

Будущее биологических ресурсов Мирового океана находится под серьезной угрозой и нуждается в эффективных мерах по его охране от загрязнений. Мировой океан вместо арены военных действий должен стать ареной международного сотрудничества в области рационального использования и охраны его ресурсов. А это предполагает участие в международных программах всех государств, заинтересованных в сохранении Мирового океана в качестве важнейшей экосистемы мира.

К питьевой воде предъявляются особенно жесткие требования. Питьевая вода высокого качества используется не только для утоления жажды и приготовления пищи, но и для гигиенических целей. Однако «среди 4,4 млрд. людей, живущих в развивающихся странах, 3/5 находятся в условиях, несоответствующих минимальным стандартным требованиям, а одна треть лишена нормальной питьевой воды».⁴

Промышленность и сельское хозяйство используют чистую воду, называемую технической, требования к которой несколько ниже, чем к питьевой.

Масштабы использования водных ресурсов быстро увеличиваются. Это связано с ростом населения и улучшением санитарно-гигиенических условий жизни человека, развития промышленности и орошаемого земледелия. Суточное потребление воды на хозяйственно-бытовые нужды в сельской местности составляет 50 л. на человека, а в городах - 150 л. Огромное количество воды используется в промышленности: на выплавку одной тонны стали необходимо 200 м³ воды, на производство тонны бумаги - 100 кубов, на изготовление 1-й тонны синтетического волокна - от 2500 до 5000 кубометров. Промышленность поглощает 85% всей воды, расходуемой в городах, оставляя на хозяйственно-бытовые цели лишь около 15%.⁵

Еще больше воды необходимо для орошения. В течение года на один гектар поливных земель уходит 12-14 куб. м. воды. При сохранении таких темпов потребления и с учетом прироста населения и объемов производства к 2100 году человечество может исчерпать все запасы пресной воды. Постоянное увеличение водопотребления на планете ведет к опасности «водяного голода», что обуславливает необходимость разработки мероприятий по рентабельному использованию водных ресурсов.

Многие из формирующихся промышленных районов тяготеют к речным системам, и недостаточность водного хозяйства оказывает неблаго-

приятное воздействие на их функционирование. Один из таких примеров - бассейн реки Дамодар в Индии. В период муссонов, при заполнении паводковыми водами действующих водохранилищ избыток воды спускают в реку. В сухой сезон притока воды нет, и в результате плохой самоочистки промышленных сбросов резко увеличивается загрязнение стока.

На экологическое состояние городов в развивающихся странах влияет слабость водного хозяйства и ограниченность водоснабжения. Характерно, что в большинстве из них потребление воды на одного жителя лишь несколько выше биологически необходимого уровня. При этом качество воды, как правило, не соответствует международным стандартам. Это, зачастую, характерно и для районов, обладающих значительными водными ресурсами. Многие крупные города «третьего мира» страдают от систематических наводнений и нуждаются в строительстве гидротехнических сооружений, так как паводки и поступления взвешенных наносов в урбанизированных районах приносят большой ущерб хозяйству. Например, в районе Куала-Лумпур (Малайзия) сток взвешенных наносов во время дождевых паводков является серьезной помехой для использования водных ресурсов.

Для восполнения затрат водных ресурсов бытовые и промышленные сточные воды подвергаются механической, физической и биологической обработке. Биологическая очистка заключается в использовании микроорганизмов для разрушения растворенных в воде органических веществ. Воду пропускают через специальные резервуары, содержащие только так называемый активный ил, в который входят микроорганизмы, окисляющие фенолы, жирные кислоты, спирты, углеводороды и т.д.

Однако подобный способ требует также и временных затрат, так как биологическая очистка по сути практически не отличается от природных механизмов самоочищения воды. К тому же сама по себе очистка сточных вод не решает всех проблем. Сегодня все больше предприятий стремится перейти на применение новых технологии - замкнутые циклы, при которых очищенная вода вновь поступает в производство. Новые технологические процессы, сочетающие все виды очистки использованных в промышленном производстве вод, позволяют в десятки раз сократить количество их потребления.

Из всего вышесказанного следует, что вода нуждается в очень бережном отношении, рациональном использовании и охране не только ее количества, но и качества. Об этом вполне опре-

деленно заявил Президент Республики Молдова Владимир Воронин на рабочем заседании, которое состоялось 28 апреля 2007 года, посвященном вопросам разработки мер, эксплуатации природных ресурсов и водоемов.

Президент назвал тревожной ситуацию, существующую в сфере управления недрами и водоемами страны, а также их эксплуатации, и потребовал от правительства незамедлительно принять соответствующие меры. Сославшись на ст.127 Конституции (прим. автора – п. (4) Все богатства недр, воздушное пространство, воды и леса, используемые в общественных интересах, природные ресурсы экономической зоны и континентального шельфа, пути сообщения, а также другие богатства, определенные законом, являются объектом исключительно публичной собственности), он заявил, что «мы не вправе далее терпеть безответственную эксплуатацию природных богатств и их уничтожение в ущерб интересам граждан и государства. ... Правительство должно разработать план действий по обеспечению законности, экологической и экономической безопасности в данной области».⁶

В этой связи следует отметить, что водные ресурсы Молдовы, являющиеся исключительно важным природным ресурсом, неравномерно распределяются во времени и пространстве. Наша республика занимала и продолжает занимать одно из последних мест среди стран СНГ по водообеспеченности.

«Среднегодовой естественный сток воды на крайнем северо-западе Молдовы составляет 1,8, а на крайнем юге – 0,2 л/с км² при среднем показателе по республике 0,64»⁷ (прим. автора – указаны данные по состоянию на январь 1979 г.). Этот последний показатель в 10 раз меньше, чем в среднем по СНГ. На одного жителя Молдовы в конце 1980-х гг. «приходилось 172 м³/год воды, что в 97 раз меньше соответствующего значения по СССР».⁸

Изменилось ли положение в лучшую сторону, спустя без малого 30 лет? С очевидностью можно сказать, нет. Спрос на качественную воду продолжает расти. Но растут также и объемы стоков животноводческих и промышленных предприятий, и эти стоки часто используются для полива сельскохозяйственных угодий. Воды подобных источников полива не отвечают гигиеническим требованиям, что приводит к изменениям среды обитания человека. Положение усугубляется применением и ненадлежащим хранением пестицидов, способных на долгие годы загрязнить почву, водоемы и, как следствие, продукты полей.

В связи с тем, что Республика Молдова страна преимущественно аграрная, водопотребление в ней распределяется по трем основным отраслям:

- агропромышленная - орошение сельскохозяйственных угодий, нужды животноводства, переработка сельскохозяйственной продукции, в которых используется вода питьевого и ирригационного качества (при этом в открытые водоемы сбрасываются минерализованные дренажные воды, сильно загрязненные минеральными и органическими веществами, гельминтами, микробами и вирусами, пестицидами и лекарственными препаратами);

- промышленное производство - приборостроение, легкая, химическая и деревообрабатывающая промышленность, использующие воду питьевых качеств, иногда требующих дополнительной очистки (сточные воды этих производств, как правило, сильно загрязнены солями тяжелых металлов, кислот и щелочей, а также поверхностно-активными веществами, различной микрофлорой, красителями, лаками, фенолами, органическими растворителями и нефтепродуктами);

- инфраструктура – электроэнергетика, транспорт, производство строительных материалов, использующие воду природных качеств, подвергнутой отстаиванию и фильтрации.⁹

В зависимости от происхождения, вида и качества сточные воды делят на бытовые, производственные и ливневые. Бытовые образуются в результате использования населением воды для хозяйственных нужд. В них содержится большое количество взвешенных веществ, соединений азота, фосфора, калия, натрия, хлоридов и другим минеральных компонентов, а также присутствуют бактериальные загрязнения, в связи с чем они считаются эпидемически опасными. Однако прошедшие полную биологическую очистку бытовые воды могут быть использованы для орошения при условии, что минерализация и отдельные ее компоненты соответствуют ирригационным требованиям. На деле же, самым распространенным приемом остается сброс бытовых вод в природные объекты, где они продолжают загрязнять водные ресурсы, так как в очищенных сточных водах остается до 15% загрязнений.

Промышленные сточные воды подразделяются на загрязненные (опасные для окружающей среды) и условно чистые (т.е. подвергнутые очистке). Все загрязненные промышленные сточные воды должны подлежать очистке, в первую очередь, на территории самих предприятий и, по возможности, возврату в оборотные циклы.

Очищенные на локальных установках сточные воды должны соответствовать определенным

требованиям: не содержать токсичных веществ, биологических ингибиторов, не обладать окислительными, восстановительными и агрессивными свойствами.¹⁰

Особую опасность для водных ресурсов Молдовы представляют сточные воды животноводческих комплексов, на крупных объектах которых для удаления навоза, применяют гидросмыв. В результате, специфическими для сточных вод животноводства являются высокие значения минерализации (до 10000 мг/л), солей калия (до 658мг/л), натрия (450 мг/л), кальция (540 мг/л), хлоридов (700 мг/л), соединений азота (4500 мг/, особенно солей аммония), повышения значения БПК (до 10000 мг. О₂/л), ХПК – до 2500 мг О₂/л, а также большие количества болезнетворных микроорганизмов в том числе и яиц гельминтов¹¹ (прим. автора – приведены данные по состоянию на 1987 г.; о результатах более поздних исследований будет сказано ниже).

Реальные водные ресурсы имеют две составляющие. Первая подвижная: она определяется изменением объемов регулирования речного стока прудами и водохранилищами, санитарных расходов воды, меж- и внутрибассейновых перераспределений ресурсов поверхностных вод, искусственно-го восполнения подземных источников. Вторая, в зависимости от уровня регулирования стока воды и его влияния на гидрологический режим, бывает постоянной и подвижной. Она оценивается величиной минимального среднемесячного речного стока воды при его норме в маловодные и очень маловодные годы (для водохозяйственных расчетов именно эти показатели имеют наибольшее значение). Составной частью этой величины являются естественные ресурсы подземных вод.¹²

В конце 1980-х гг. в Молдове были разведаны и утверждены ресурсы эксплуатируемых подземных вод по 108 месторождениям. Их совокупный объем почти в три раза превысил норму естественных ресурсов подземных вод, оцениваемых обеспеченностью их питанием в процессе природного круговорота воды. Производительность используемых скважин в 1,6 раза превышала величину утвержденных для эксплуатации подземных вод и почти в 5 раз их естественные ресурсы, что привело к истощению, загрязнению и ухудшению качества последних.¹³

Водопотребление республики в 1980 г. составило 1,95 млрд. м³, из них безвозвратно потеряно 1,57 млрд. м³. На уровне 1985 г. водопотребление планировалось в объеме 2,30 и 1,78 млрд. м³ соответственно, а на уровне 2005 г. оно прогнозировалось в пределах 3,4-4,0 млрд. м³ и 2,3-2,5 млрд. м³ соответственно.¹⁴

О том, насколько эти прогнозы оправдались, мы скажем ниже. Но заметим, что рост водопотребления населением соответствует социально-экономическим задачам государства, и уменьшить его сегодня, в условиях глобализации, невозможно.

Сближение социально-экономических и экологических целей – процесс длительный, который зависит одновременно от многих факторов, включающих:

- разработку и применение в повседневной жизни принципов экологического воспитания и экологического мышления;
- разработку и применение национального природоохранного законодательства;
- внедрение в повседневную практику международных экологических стандартов;
- использование в промышленном и агропромышленном производстве новейших достижений науки и техники с целью охраны окружающей среды;
- консультации и сотрудничество с гражданским сообществом;
- обеспечение свободного доступа населения к информации по вопросам охраны и сохранения природных ресурсов;
- трансграничное партнерство и сотрудничество;
- международное сотрудничество в сфере экологии;
- активное членство в международных экологических организациях, обеспечивающее соблюдение государствами норм международного права охраны окружающей среды и т.д.

Только при таком сбалансированном подходе, учитывающем как предыдущие знания и опыт, так и новые формы и методы рационального водопотребления (объединенные под общим названием «бассейновый подход»), возможны реальные позитивные сдвиги в деле обеспечения и сохранения водных ресурсов Республики Молдова.

Библиография:

¹ Горелов А.А. Культурология в вопросах и ответах. М., Эксмо, 2005 стр. 34.

² Там же, с.110.

³ Голуб А.А., Струкова Е.Б. Экономика природопользования, М. Аспект-Пресс, 1995, стр.96.

⁴ Доклад о развитии человека за 2003 год. Минск, ЮНИПАК, 2003, стр.130.

⁵ Оуэн О.С.. Охрана природных ресурсов. М., Колос, 1977, с.111.

⁶ Владимир Воронин назвал тревожной ситуацией в области эксплуатации недр и водоемов страны www.moldpres.md, апрель 2007.

⁷ Бевза Г.Г. Экологические и социально-экономические аспекты рационального использования водных ресурсов

Молдавской ССР. Сб. Охрана природы Молдавии. Под ред. М.Ф.Лупашку. Кишинев, «Штиинца», 1988, стр.74.

⁸ Там же, стр.74.

⁹ Ропот В.М., Санду М.А., Лупашку Ф.Г., Лозан Р.М. Очистка сточных вод и пути создания оборотных систем водоснабжения в территориально-производственном комплексе Молдавской ССР. Сб. Охрана природы Молдавии. Под ред. М.Ф.Лупашку. Кишинев, «Штиинца», 1988, стр.109.

¹⁰ Ропот В.М., Санду М.А., Лупашку Ф.Г., Лозан Р.М. Очистка сточных вод и пути создания оборотных систем водоснабжения в территориально-производственном комплексе Молдавской ССР. Сб. Охрана природы Молдавии. Под ред. М.Ф.Лупашку. Кишинев, «Штиинца», 1988, стр.111.

¹¹ Там же, стр.115.

¹² Ропот В.М., Санду М.А., Лупашку Ф.Г., Лозан Р.М. Очистка сточных вод и пути создания оборотных систем водоснабжения в территориально-производственном комплексе Молдавской ССР. Сб. Охрана природы Молдавии. Под ред. М.Ф.Лупашку. Кишинев, «Штиинца», 1988, стр.75.

¹³ Бевза Г.Г. Экологические и социально-экономические аспекты рационального использования водных ресурсов Молдавской ССР. Сб. Охрана природы Молдавии. Под ред. М.Ф.Лупашку. Кишинев, «Штиинца», 1988, стр.76.

¹⁴ Там же, стр.77.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ «ПРИЗНАКОВ ГОСУДАРСТВА» В ИССЛЕДОВАНИЯХ ЮРИСТОВ-МЕЖДУНАРОДНИКОВ КЛАССИЧЕСКОГО ПЕРИОДА

Лилиана Алексеевна Тимченко,
кандидат юридических наук,
профессор кафедры международного права
и сравнительного правоведения
Киевского университета права
Национальной академии наук Украины

ОПРЕДЕЛЕНИЕ «ПРИЗНАКОВ ГОСУДАРСТВА» В ИССЛЕДОВАНИЯХ ЮРИСТОВ-МЕЖДУНАРОДНИКОВ КЛАССИЧЕСКОГО ПЕРИОДА

Традиционным считается в международном праве подход, при котором для определения термина «государство» ученые обращаются к общенаучному понятию государства, ядром которого «является суждение о наиболее общих и в то же время существенных его признаках». Вопрос же о том, какие еще критерии позволяют считать политико-правовое образование государством – субъектом современного международного права, остается открытым. Такая дискуссия поддерживается преимущественно представителями англо-американской школы международного права и обусловлена тем, что единственная норма, закрепляющая положения о критериях государственности, содержится в ст. 1 Конвенции о правах и обязанностях государств, принятой на 7-й Международной конференции американских государств 26 декабря 1933 г. в Монтевидео. В ней зафиксировано: «Государство, как субъект международного права, должно обладать следующими условиями: постоянное население; определенная территория; правительство; способность вступать во взаимоотношения с другими государствами».

DEFINITION OF “STATE CRITERIA” IN RESEARCHES OF LAWYERS-FOREIGN AFFAIRS SPECIALISTS OF THE CLASSICAL PERIOD

Traditional it is considered the approach when scientists in order to define the term “state” address to general scientific concept of the state which kernel «is the judgment about the most general and at the same time its essential criteria» in international law. The question on what else criteria allow to consider politico-legal formation as a state – the subject of modern international law, remains opened. Such a discussion is supported mainly by representatives of Anglo-American school of international law and is caused by that the unique norm fixing positions about criteria of statehood, contains in article 1 of the Convention on the rights and duties of the states, accepted on 7th International conference of the American states on December, 26th, 1933 in Montevideo. It stipulates «The state as the subject of international law, should possess following conditions: resident population; certain territory; the government; ability to enter mutual relations with other states».

DETERMINAREA CRITERIILOR PRIVIND NOȚIUNEA DE STAT ÎN STUDIILE SPECIALIȘTILOR ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL DIN PERIOADA CLASICĂ

Tradițional se consideră că abordarea, prin care s-a determinat noțiunea de „stat”, specialiștii au făcut trimiteri la noțiunea de stat general acceptată, nucleul căreia „constituie o judecare a celor mai generale, și în același timp a celor mai esențiale elemente” în dreptul internațional. Întrebarea care criterii ne permit să considerăm ca formațiuni politico-legale ale statului – subiecte ale dreptului internațional contemporan, rămîne deschisă. Această discuție este sunținută, în primul rînd, de către reprezentanții școlii de drept internațional Anglo-American și este cauzată de aceea că unica formă care întărește poziția criteriilor de stat, se conține în art. 1 al Convenției drepturilor și obligațiilor statelor, acceptată la cea de a 7-a Conferință internațională a statelor americane, la 26 decembrie 1933, în Montevideo, unde este menționat că „Statele, ca subiecte de drept internațional, trebuie să întrunească următoarele condiții: populație permanentă, teritoriu stabil; conducere și capacitatea de a întreține relații cu alte state.”

Постановка вопроса об основаниях возникновения государства не является новой в истории правовой мысли. При этом важно отметить, что ни одна попытка такого исследования не привела к существенным изменениям в международно-правовой практике. Это связано с тем, что сам термин «государство» достаточно сложен и многогранен в своей сущности. Еще Гегель указывал на то, что такого определения не может быть, что государство есть организм, т.е. развитие идеи в своих различиях¹. Такого же мнения придерживаются и современные ученые. Украинский ученый О.Ф. Скакун отмечает, что «определить общее понятие государства, которое бы отражало все без исключения признаки и свойства, характерные для каждого из его периодов в прошлом, настоящем и будущем, невозможно»². А российский специалист А.Н. Кольев подчеркивает, что «попытка дать точную и исчерпывающую дефиницию государству заранее обречена на провал», что «десятки и сотни таких попыток в лучшем случае раскрывали какую-либо сторону государства, его структур или функций, описывали его публично-властные функции или влияние функциональных свойств на жизнь людей и т.д.»³. Комиссия международного права ООН также обращалась к проблеме определения термина «государство». В ходе разработки проекта Декларации прав и обязанностей государств, Комиссия решила не помещать в документе такое понятие, отметив при этом, что в Декларации понятие государства применяется «в общепринятом смысле в практике международного права»⁴. Как же следует толковать понятие «государство», исходя из общепринятой в международном праве практики?

Традиционным считается в международном праве подход, при котором для определения термина «государство» ученые обращаются к общенаучному понятию государства, ядром которого «является суждение о наиболее общих и в то же время существенных его признаках»⁵. Вопрос же о том, какие еще критерии позволяют считать политико-правовое образование государством – субъектом современного международного права, остается открытым. Такая дискуссия поддерживается преимущественно представителями англо-американской школы международного права и обусловлена тем, что единственная норма, закрепляющая положения о критериях государственности, содержится в ст. 1 Конвенции о правах и обязанностях государств, принятой на 7-й Международной конференции американских государств 26 декабря 1933 г. в Монтевидео. В ней зафиксировано: «Государство, как субъект международного

права, должно обладать следующими условиями: а) постоянное население; б) определенная территория; в) правительство; и г) способность вступать во взаимоотношения с другими государствами»⁶.

Работа по определению понятия «государство» в международно-правовом контексте связана также с выбором терминологических единиц. В советской правовой доктрине для обозначения характерных черт государства было принято использовать словосочетание «признаки государства» либо «элементы государства»⁷. Западные ученые используют словосочетание, закрепленное в Конвенции Монтевидео – «критерии государственности»⁸. В современной украинской и российской международно-правовой науке наблюдается разброс терминов. Так, В.Г. Буткевич, В.В. Мызык, А.В. Задорожный говорят о «составляющих государства»⁹. Г.А. Анцелевич и А.А. Покрещук используют параллельно два термина: «правовые компоненты государства» и «критерии государства» (со ссылкой на Конвенцию Монтевидео)¹⁰. В учебнике И.И. Лукашука упоминается термин «критерии государства»¹¹. Возникает закономерный вопрос: какое из приведенных словосочетаний отвечает потребностям современной теории права, соответствует запросам современной международно-правовой доктрины и может быть использовано в целях кодификации?

В конце XIX в. – начале XX в. вопрос о сущности государства относился к компетенции государственного права или даже к сфере, далекой от права, к вопросу факта, а не права¹². В работе И. Рогалевича мы встречаем прямое указание на то, что «исследование процесса развития государств не есть дело международного права»¹³. В то же время практически во всех международно-правовых исследованиях очерченного периода ученые обращаются к вопросу о признаках государства или даже пытаются определить термин «государство». Значит, потребность в таких исследованиях была. Значит, практика ставила перед теорией задачи, от разрешения которых зависело мирное сосуществование государств. Значит, международное право являлось той конечной инстанцией, которая могла наиболее объективно подойти к сути стоящих перед международным сообществом проблем.

Появление «доктрины трех элементов государственности» связывается с немецким ученым Георгом Еллинеком и его работой «Allgemeine Staatslehre» (1914). Об этом пишет, в частности, П. Маланчук¹⁴. Наша поисковая работа позволяет заключить, что сущностные характеристики понятия «государство» были изложены еще раньше, в исследованиях ученых середины XIX в. Немецкий

ученый А.-В. Гефтер, в 1844 г. достаточно объемно описал содержание искомого нами понятия:

«государство (народ) есть постоянный союз людей, соединенных и управляемых общей волей, с целью удовлетворения их физических и нравственных потребностей... Существование государства предполагает следующие условия:

I. общество, достаточно многочисленное и способное существовать самостоятельно и независимо;

II. правильно организованную общую волю или общественную власть, обязанную направлять общество к цели, которую мы только что указывали;

III. установившуюся организацию (status) общества, как естественное основание свободного и постоянного его развития, которое зависит, главным образом, от надлежащего объема территории государства и от способности его членов к умственному и нравственному совершенствованию.

Где нет этих трех условий, там государство находится или только в зародыше, или в переходном состоянии; там существует лишь простое собрание отдельных лиц для достижения известных целей. Таковы орды, таковы общества диких людей»¹⁵.

Как видим, А.-В. Гефтер в своем понимании «государства» исходил из того, что именно «общество» (современной терминологией – «население») является ключевым (основным) признаком государства и государственности. Все остальные атрибуты государственности находятся в непосредственной зависимости от этой категории, от его состояния и развития. Чрезвычайно продуктивными, с точки зрения международно-правовой практики современности, являются описанные А. В. Гефтером качества: «правильно организованная общая воля» (полагаем, что речь идет о демократически организованном государстве); «территория»; «независимость»; «естественное основание свободного и постоянного развития общества» (вероятно, естественность возникновения и дальнейшего прогрессирования). Неприемлемой применительно к современному международному праву является характеристика: «способность членов общества к умственному и нравственному совершенствованию», ибо известно, что все народы равны и цивилизованны¹⁶.

В работе русского юриста-международника М. Капустина «Обозрение предметов международного права» (1856 г.) мы также находим детальное описание основного субъекта международного права:

«... государство представляет собою народ, занимающий одну общую территорию, связанный

единством законов и обычаев в одно политическое целое, под одною верховною властью, законною, независимою, действующею на лица и имущества, имеющею право войны и мира и способною вступать во все международные отношения»¹⁷. Как видим, автор помимо названных А.-В. Гефтером элементов государственности – «население», «территория», «власть», «независимость», называет такие критерии, как: «законность», «способность объявлять мир и войну», «способность вступать в международные отношения».

Важное дополнение к толкованию государства, предложенное М. Капустиным, делали французские ученые. Г. Бонфис видел в государстве не просто «постоянное и независимое общество людей, собственников известной территории, соединенных под общей властью», но так же, как и А.-В. Гефтер, общность, организованную в целях «обеспечения всем и каждому осуществления свободы и пользования правами»¹⁸.

А. Ривье упоминал о праве самоопределения. В частности, он замечал, что государство есть самостоятельное, независимое общество людей, живущее органической жизнью и прочно осевшее на известной территории¹⁹. «Это предполагает: общую, коллективную волю, следовательно, правительство; самостоятельное существование, следовательно, право самоопределения, органическую непрерывную жизнь; наконец, прочную оседлость на известной, географически очерченной части земной поверхности»²⁰. Из формулировки мы видим, что право самоопределения связывалось с коллективной волей общества людей, которое в современной понимании укладывается в термин «народ-демос государства», но не «народ-этнос».

Отвергая предложения ряда авторов ввести в понятие государства категорию – «наличие определенной цели», А. Ривье подчеркивал, что «государство само-по-себе есть уже достаточная цель; провидеть иную цель не только бесполезно, но даже может быть опасно и может дать повод думать, что государство, не достигшее этой цели, теряет право на существование»²¹. Такой вывод мог бы в современных условиях подвести к идее о том, что государство, закрепившее в своей Конституции положение о том, что оно «правовое, социальное, демократическое», и не являющееся таким на практике, автоматически утрачивает статус государства.

О том, что международное право приемлет государство в качестве субъекта международного права, если оно совмещает в себе территорию, население и верховную власть писали В.П. Даневский²², А. Богатырев²³.

Ч. Кальво необходимыми основами понятия государства называл: наличие прочного сообщества (*société stable*); способность поддерживать собственными силами свою независимость; власти, уполномоченной вести государство к намеченным им целям (*chargée de la diriger vers le but qu'elle se propose*)²⁴.

П. Казанский писал о государстве как о политическом, оседлом, устроенном и самостоятельном обществе людей²⁵.

Некоторые ученые пытались уменьшить перечень минимально-необходимых характеристик государства. Так, Й.К. Блюнчли полагал, что для определения государства достаточно двух признаков – населения и верховной власти²⁶.

«Большая часть интернационалистов (Гарейс, Фиоре), – писал Л. Камаровский, – довольствуются при определении государства следующими четырьмя внешними признаками: 1) население, 2) занимающее определенную территорию, 3) и управляемое верховной властью, 4) на основании законов, соединяющих эти разрозненные элементы в одно политическое и юридическое целое»²⁷.

И. Рогалевич три составляющие понятия «государство» дополнял такими «международными свойствами», как: суверенитет, дееспособность и равноправность²⁸.

Как показывает краткий обзор определений понятия «государство», к началу XX в. в международно-правовой доктрине сформировалось представление о сути понятия «государство». Ученые не были единодушны в том, что составляет quintessence этого термина. Однозначно можно сделать только один вывод: в международном праве сформировалась обычно-правовая норма, в соответствии с которой признаками государства в международном праве рассматривались категории: «население», «территория» и «власть». Дополнительным аргументом в пользу нашего вывода следует считать арбитражное решение по делу *Deutsche Continental Gas-Gesellschaft* (1929), где арбитр констатировал, что «государство не существует до тех пор, пока оно не соответствует условиям владения территорией, народом, населяющим эту территорию, и публичной властью, осуществляемой над народом и территорией»²⁹.

Другие признаки, такие как: «законность власти», «независимость» («суверенитет»), «равноправность» и «способность вступать в международные отношения» оставались в начале XX в. в дискуссионной плоскости.

В работах исследователей конца XIX – начала XX вв. словосочетания, характеризующие государство, разнородны. Это и «признаки госу-

дарства», и «элементы государства», и «условия государства». «Критерии государственности» – термин, закрепившийся в правовой доктрине значительно позже, предположительно в работах американских авторов.

Подводя итог работе по изучению вопроса о содержании термина «признаки государства» в международно-правовой доктрине классического периода, отметим, что:

1) в доктрине международного права классического периода термин «государство» не имел четкой формулировки. Ученые осознавали тот факт, что любая попытка определить «признаки государства» обречена на провал в силу того, что появление государства носит спонтанный, не обусловленный четкими правилами характер. Историю появления государств невозможно обобщить таким образом, чтобы этот опыт можно было использовать при дальнейших международно-правовых исследованиях;

2) трехкомпонентная формулировка «государства» является единственно возможным компромиссом среди юристов при определении сущности самого феномена.

В силу значимости, как для юридической доктрины, так и для политико-правовой практики понятия «государство», дискуссии по определению данного понятия будут продолжаться. Хотелось бы надеяться, что наше скромное исследование, наработок по этому вопросу юристов-международников классического периода, поможет ученым более четко и рельефно рассмотреть различные аспекты «признаков государства».

Библиография:

¹ Кольев А.Н. *Нация и государство. Теория консервативной реконструкции*. – М.: Логос, 2005. – 800 с. – С. 61.

² Скакун О.Ф. *Теория государства и права: Учебник*. – Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с. – С. 42.

³ Цитируется по: Кольев А.Н. *Нация и государство. Теория консервативной реконструкции*. – М.: Логос, 2005. – 800 с. – С. 61-62.

⁴ Об этом подробнее в работе: Курдюков Г.И. *Государства в системе международно-правового регулирования*. – Казань: Издательство Казанского университета, 1979. – 175 с. – С. 97.

⁵ Там же. – С. 100.

⁶ См. текст конвенции: Janis M. W., Noyes J. E. *Cases and Commentary on International Law*. – St. Paul, Minn., West Publishing, 1997. – P. 364-365

⁷ Курдюков Г.И. *Государства в системе международно-правового регулирования*. – Казань: Издательство Казанского университета, 1979. – 175 с. – С. 101.

⁸ Броунли Я. *Международное право. Книга первая*. – Москва: Издательство «Прогресс», 1977. – 536 с. – P. 124; Crawford J. *The Creation of States in International Law*. Oxford: Clarendon Press, 1979. – 498 p. – P. 31; Duursma J. *Fragmentation and the international relations of micro-states: self-determination*

and statehood. – Cambridge, England; New York: Cambridge University Press, 1996. – P. 110; Vitas R. A. The United States and Lithuania: the Stimson doctrine of nonrecognition. – New York: Praeger, 1990. – 176 p. – P. 6.

⁹ Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії. – Київ: Либідь, 2002. – 608 с. – С. 313.

¹⁰ Анцелевич Г.О., Покрешук О.О. Міжнародне право. Підручник. – Київ: Алерга, 2003. – 410 с. – С. 93.

¹¹ Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Учебник. – М.: Издательство БЕК, 1996. – 371 с. – С. 293.

¹² Цитируется в работе: Горовцев А.М. Международное право. Избранная литература. Краткая энциклопедия. – СПб.: Типография Тренке и Фюсно, 1909. – 896 с. – С. 494. Более подробно в исследованиях: Das Moderne Völkerrecht der Civilisirten Staaten / von D-r. J.G. Bluntschli. – Nördlingen: Beck, 1868. – 520 S.; Dr. E. Von Ullmann, Das öffentliche Recht der Gegenwart (Tübingen, 1908); Das Moderne Völkerrecht der Civilisirten Staaten / von D-r. J.G. Bluntschli. – Nördlingen: Beck, 1868. – 520 S.; International law: a treatise / By L. Oppenheim. 2 v. vol. 1, Ed. by Ronald F. Roxburgh Uitgever. – London : Longmans, Green, 1920-1921. – § 209 (1). International law: a treatise / By L. Oppenheim. 2 v. vol. 1, Ed. by Ronald F. Roxburgh Uitgever. – London : Longmans, Green, 1920-1921. – § 209 (1).

¹³ Рогалевич И. Краткий курс по международному праву. – СПб.: Издание Санкт-Петербургского книжного склада Л. Залшупина, 1902. – 111 с. – P. 17.

¹⁴ См. его работу: Malanczuk P. Akehurst's Modern Introduction to International Law. 7th rev. ed. – London and New York: Routledge, 1997. – 449 p. – P. 75.

¹⁵ Европейское международное право А.-В. Гефтера. Перевел Бар. К. Таубе. СПб.: Типография В. Безобразова и компании, 1880. – 135 с. – С. 35, 36.

¹⁶ О таком критерии государственности, как «определенная степень цивилизации, необходимая для поддержания международных отношений» упоминал позже американский ученый Ч. Хайд. См. работу: Hyde C. C. International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the US. 2 vols. Vol. 1. – Boston: Little, Brown, 1922. – P. 17.

¹⁷ Капустин М. Обозрение предметов международного права. – М.: Университетская типография, 1856. – С. 45. Как известно, предмет науки не является чем-то раз и навсегда

определенным. Видение государства, предложенное М. Капустиним, было воспринято широкими кругами юридической общественности только частично. В последующих исследованиях выпали такие понятия, как: «законность» и «способность вступать во все международные отношения».

¹⁸ Об этом подробнее в работе: Горовцев А.М.. Международное право. Избранная литература. Краткая энциклопедия. – СПб.: Типография Тренке и Фюсно, 1909. – 856 с. – С. 538.

¹⁹ Ривье А. Учебник международного права. – М.: Типография И.П. Малышева, 1893. – 354 с. – С. 56.

²⁰ Там же.

²¹ Там же.

²² Даневский В.П. Пособие к изучению истории и системы международного права. Выпуск I-й. – Харьков: Типография А.Н. Гусева, 1892. – 178 с. – С. 120-121.

²³ Повторительный курс международного права / Сост. А. Богатырев. – Киев: Типография 2-й Артели, 1912. – 134 с. – С. 22.

²⁴ Цитируется по работе: Горовцев А.М. Международное право. Избранная литература. Краткая энциклопедия. – СПб.: Типография Тренке и Фюсно, 1909. – 856 с. – С. 288.

²⁵ См.: Горовцев А.М. Международное право. Избранная литература. Краткая энциклопедия. – СПб.: Типография Тренке и Фюсно, 1909. – 856 с. – С. 510.

²⁶ Цитируется по работе: Камаровский Л. Основные вопросы международного права. – М.: Типография Общества распространителей полезных книг, 1895. – С. 122.

²⁷ Камаровский Л. Основные вопросы международного права. – М.: Типография Общества распространителей полезных книг, 1895. – С. 122. См. также работу: Fiore P. International law codified and its legal sanction: or, The legal organization of the society of states. Translation from the 5th Italian ed., with an introduction by Edwin M. Borchard. – New York, Baker, Voorhis and company, 1918. – P. 36.

²⁸ Рогалевич И. Краткий курс по международному праву. – СПб.: Издание Санкт-Петербургского книжного склада Л. Залшупина, 1902. – 111 с. – С. 18.

²⁹ Цитируется по: Grant T. D. Defining Statehood: The Montevideo Convention and its Discontents // Columbia Journal of Transnational Law. – 1999. – № 37 (2). – P. 417.

THREE FACES OF “GOOD GOVERNANCE”: LEGALITY, UTILITY, IMPARTIALITY

Constantinos TSOUKALAS,
Professor of the University of Athens

TREI FEȚE ALE “BUNEI GUVERNĂRI”: LEGALITATEA, UTILITATEA, IMPARȚIALITATEA

*Scopul acestui articol este de a examina noțiuni de „bună-guvernare” prin prisma istoriei. Într-adevăr, la fel ca și toate elaborările normative, noțiunea de „bună guvernare” nu poate avea o semnificație inherentă în afara unui sistem normativ mai larg, format de istorie. Prin urmare, este de la sine înțeles faptul că acest sistem trebuie să delimiteze toate percepțiile noastre curente despre noțiunea jocului politic, despre limitele și deficiențele sale. Ceea ce considerăm acum „politică bună” trebuie să derive din ceea ce considerăm acum a fi semnificația și *raison d’etre* a politicii în general. În pofida aparențelor, nu putem face nimic pentru a nu fi în torentul actualității imprevizibile și în mișcare.*

ТРИ СТОРОНЫ «ХОРОШЕГО ПРАВЛЕНИЯ»: ЗАКОННОСТЬ, ПОЛЕЗНОСТЬ, БЕСПРИСТРАСТНОСТЬ

*Цель данной статьи заключается в анализе термина «хорошее правление» сквозь призму истории. Действительно, как и все правовые разработки, понятие «хорошее правление» может не иметь смысла, присущего более широкой системе регулирования, сформированной историей. Отсюда следует, что эта система должна разграничить все наши представления о нынешней концепции политической игры, ее пределы и недостатки. То, что сегодня принято считать «хорошей политикой» должно исходить из того, что принято считать значимым и *raison d’etre* политики в целом. Вопреки этому, мы не в силах сделать что-либо, что бы ни находиться в потоке своевременности и непредсказуемых движений.*

1.

The object of this paper is to examine the notion of “good governance” in a historical perspective. Indeed, like all normative constructions, the notion of “good governance” cannot have an inherent meaning lying outside a wider normative system shaped by history. It is therefore by definition that this system must circumscribe all our current perceptions about the notion of the political game, its limits, its scope and its shortcomings. What we now assume to be “good politics” must be clearly derived from what we now consider as constituting the meaning and *raison d’etre* of politics in general. Despite appearances, we cannot help being embedded in the *maelstroem* of a moving and unpredictable actuality.

In this sense, the importance of the present historical context can hardly be underrated. It should therefore be kept in mind that it is now the first time in recent history that there is a general agreement on political fundamentals. The whole world seems to lie under the compulsive ideological spell of liberal democracy, universally proclaimed as the only acceptable sociopolitical regime. Thus, as things stand today, there can be no political rules, norms and codes

lying outside the semantic field defined by dominant democratic liberalism. The prescriptions for “good governance” presuppose that the form and the essence of political power are seen as given in advance.

The emergence of the issue of “good governance” must be seen within this historical framework. Even if the substance of the term is far from being original, the central ideological and political importance ascribed to these issues in recent years is certainly not accidental. Indeed, the universal triumph and unchallenged dominance of liberal-democratic political ideals has inevitably led to significant transformations in all current political agendas. It must be underlined that this is the first time in recent history that political discourses can afford to avoid discussions on fundamental options and philosophical quests. In this new context, acclaimed or resented as the “end of history” or the “end of ideology”, the questions to tackle in priority are therefore organizational, instrumental or moral. To the extent that “structural” problems can be seen either as insoluble or as solved,- which amounts to the same thing,- political quests tend to be focused on “prescriptions” or “cures” for the most conspicuous of the system’s “functional” ailments.

This is, I believe, the historical condition of the emerging blueprint on liberal democratic politics in the aftermath of its historical triumph. Being delivered from the menace of external ideological foes, and having imposed the general frame of a coherent system of ideas, norms and conditions, liberal political discourses may now freely concentrate on their internal antinomies. In this sense, the infamous definition of democracy as the “least bad of all conceivable political regimes” is not only a paradox. It may well capture the original contradiction in the liberal approach of political power. Democracy is “least bad” because it the least powerful of political systems, and therefore, also, the least “dangerous” among them. And this is the reason why liberal democracy is thought to be the only acceptable form of organized political power. Indeed, to the extent that in democracies all political acts and decisions must be subjected to constant “external” control and scrutiny, obvious “abuses” of political power must be less frequent, less menacing and possibly less irrevocable in their implications. This is precisely what “checks and balances” are all about.

However, there is nothing like a free lunch. Democratic power can only be obtained at the expense of something else. Whatever the aims pursued by the powers in place, formal limitations and restrictions of political decision-making must impair political and practical efficiency, at least potentially. Thus, to the extent that these limitations and restrictions are coterminal with democratic power, they must also be explained, imposed and rationalized. It is therefore a fact that liberal democracies are obliged on principle to resolve any eventual antinomy between “means” and “aims” in favor of the former. If democracy is seen as a fundamental principle, ends can never justify means. And this is the reason why, even if strongly tinted by inevitable contradictions between expediency and efficiency, liberal norms and ethics cannot abstract themselves from the fundamental principle that power must always appear subjected to normative limitations and rules.

In this sense, liberal political regimes are defined by the structural limits imposed upon all forms of exercise of political power. This is probably the most epoch-making historical development of political modernity. We must always keep in mind that the historical emergence of liberalism was rooted in the fear and mistrust of all forms of authority. Indeed, the origins of all our fundamental political values are to be found in this congenital and insuperable fear of all forms of authoritarianism. Hence the emergence of the liberal democratic principles which serve to defend and enhance the prime and insuperable value

of “Individual Liberty”. Hence also the gradual crystallization of “Human Rights” (protecting free men against authoritarian acts), the imposition of institutionalized “Democracy” (permitting the participation of all free citizens in political decision-making and political control) and the rationalization of “Popular Sovereignty” (recognizing the free body-politic as the only legitimate source of authority). These principles and provisions must be instituted and guaranteed once and for all. The main function of the “State of Law” is to ensure these guarantees against all conceivable threats.

But this is not all. Liberalism does not only refer to a set of formal limitations of political power. Liberal anti-authoritarianism lies so deep that it is also called upon to provide the main tenets of the moral and philosophical foundation of the polity. The historical novelty of the “social contract” or “covenant” resides in the assertion that in order that political power should be rendered permanently innocuous, it must also constantly reflect a “common will” and must represent a “collective interest”. In this sense, the liberal “pactum subjectionis” is always multi-conditional. An impeccable representation of the free citizen’s will is the main object of the political process while the definition of the collective interest is the fundamental issue of free political debate. Liberal legitimacy thus depends on the axiomatic statement that what democratically emerges as the product of a common will must also represent the real common interest. Even-though the logical consistency of this assertion is highly debatable, it sums up the most elementary moral prerequisites of democratic polities. Political decisions are valid only to the extent that they may appear as both representative and useful.

In this sense, what is absolutely new in liberalism is that authority and political power can never be justified per se, as inevitable “natural” forms. Indeed, the only value that may be directly concluded from the world of “nature” is human liberty, and by inference the protection of inalienable human rights. Power can therefore only be accepted and justified if it can be seen as emanating from the free will of the citizens. And this is so because it is only in this way that the effective exercise of power may be considered as corresponding to collective social interests. Liberalism is the first sociopolitical regime where the necessity of the political system is seen in both libertarian and utilitarian terms, bound in an inextricable way.

2.

Thus, under present circumstances, when referring to “good governance”, we must suppose that the original normative constraints imposed by liberalism

are fully met with. Obviously, conformity to the rule of Law and respect of Human Rights provide the main normative foundation of political authority. But if political power is to be “useful” or beneficial to “society” as a whole and to citizens in particular, it must also be efficient and successful. This indeed is the practical object of liberal politics, the reason why liberal political authority may be seen as inescapable and necessary. But legality and expediency obey different sets of rules. While the former requirement is procedural and institutional, the latter must remain substantial and historical. The former is therefore immutable in its presumed trans-historicity, while the latter cannot help being subjected to the dynamics of constant historical transformation.

This is the reason why the ongoing transformations in the perception of “collective social usefulness” are of fundamental importance in the perception of “good governance”. It is in the one hand obvious that good democratic governance must bow to the formal constraints of liberal legality. But on the other hand, it is much more difficult to define the criteria for the evaluation of political and social usefulness. And it is precisely at this point that things seem to have been rapidly changing. By now, a new meaning of collective utility seems to have been universally agreed upon. The philosophical debate on an open ended notion of social progress seems to have been overcome by events. Henceforward, indeed, the main obvious substantial *raison d’etre* of the political system as expressed by the liberal State is simplified. As things stand today, debates and discussions are concentrated in the optimal promotion of economic development within a given global and competitive capitalist environment.

The implications of this generalized consensus are vast. It is becoming increasingly clear that in the present conjuncture no government can play it alone, no government can propose an alternative or particular model of social organization, no government can protect society from uninhibited external penetration and competition, no government can invent its own proper social blueprint on the idea of progress. Heretofore, all public actions are evaluated on the basis of globally acceptable rules and principles. Good government is by now universally tantamount to a successful promotion of a “competitively efficient development”.

This spectacular mutation in the perception of politics is new. In the first time that substantial political activities seem bound by a universal conception of the main social issues, by global models and agendas for public interventions and by generally defined sets of criteria for judging the optimal “quality” of

governance. Henceforward, the respect of the State of Law and the promotion of traditional democratic legitimacy are not sufficient. The new rules of good governance must refer to stereotyped norms on maximization of developmental efficiency, optimization of public instrumental rationality and minimization of cost. Any other priority is immediately rejected as doctrinaire, retrograde, inapplicable, populist, utopian or very simply disastrous.

Even more to the point, these priorities cannot be challenged in their essential components, and even less so effectively resisted. Regardless of reasons, the imprint of so-called “globalization” seems unavoidable and inevitable. It is by now generally acknowledged that there can be no other kind of “good governance” except the kind that deliberately and willfully accepts to be organized and subsequently evaluated on the basis of these globally acceptable criteria. And this is precisely the reason why the nominal issue of “good governance” has emerged as a universal question to treat and solve. Whereas until recently every country could still think its future in its own inimitable terms, triumphant liberalism has by now named a set of global rules of political efficiency and success. This is precisely the object of the new universal issue of “good governance”.

3.

Moreover, legality and utility must be evaluated with totally different criteria. Indeed, respect of legality is a formal prerequisite mainly referring to the procedural conditions followed by public decision makers. Infractions of the legal limits of competence, various forms of trespassing of individual rights and all “abuse” of political power are clearly prohibited forms of public actions. And they are therefore liable to be criminally prosecuted without further ado. Even if they may have proved to be objectively expedient or “useful”, such illegal acts remain totally incompatible with liberal normality. However, formal legality of governmental decisions is by now generally taken for granted. What we generally refer to as “good governance” clearly transcends the formal issue of legality, which is given in advance. In this sense, political issues mainly refer to the substantial strategies to be adopted in order to promote and enhance public utility. The discussion is therefore concentrated on the elaboration of blueprints and organizational recipes aiming towards maximization of results and optimization of efficiency. Avoiding “bad governance” is tantamount to minimizing “mistaken”, “inefficient” or “impractical” actions and decisions. To the extent therefore that collective interests can only advance in one direction, “good governance” is tantamount to creating the ideal conditions for developmental modernization.

But this does not exhaust the question. Besides being legal and useful, public activities must obey a third constraint. The formal respect of legal competences and the substantial utility of public actions do not exhaust the normative prerequisites of liberal politics. Public officials must moreover follow an internalized set of rules subsumed under the general chapter of public impartiality. Besides respecting legal and procedural limits and being collectively beneficial, public decision-making must also appear to obey a set of norms, derived from the symbolic particularity of the public space. Indeed, the public sphere produces and imposes a specific mode of “public rationality” that seems independent both from procedural legality and practical expediency. Its logical particularity resides in its opposition to all other forms of practical rationality. Liberal public “*Zweckrationalitaet*” must obey its own specific normative idealizations.

The semantic and symbolic implications of this fundamental liberal conquest are omnipotent and ubiquitous. Indeed, by introducing this novel notion, liberalism imposed an unprecedented normative straightjacket on the public realm. All the more so that in contrast to legality and expediency, seen as absolute and objective features of public actions, public rationality is mainly considered in opposition and contrast to all other conceivable rationalities, and in particular to the dominant form of private rationality. This is the reason why private interest and preoccupations of all sorts may never and under no circumstances enter the parameters of public decision-making. This would be symbolically incompatible with a public rationality that finds its sacred roots in an idealized communal collectivity.

This is the basis of the liberal conception of “virtue” as a moral prerequisite of all public actions and decisions. Public servants must abstract themselves from all demand, need or plight. In a similar sense, the State may never bestow favors, disregard private dues to the collectivity or choose public partners with personalized criteria. This total impartiality in respect with its relations with “society” provides the foundation for the coveted “moral purity” of all forms of public decision-making. And this is precisely the reason why even formally legal and effectively useful public actions may never collude with the profane rational world of private interests. This is the field where liberalism states its inherent assumptions as to the multifaceted and unpredictable “nature” of an intrinsically dangerous political power. Equality before the law implies equality before political power not only in respect to its eventual abuse but also in respect to its lawful exercise. An ideal liberal polity may never permit political power to change social balances and

economic equilibria between individual stakeholders promoting their bids in the neutral marketplace of colliding interests.

Once more, we must ask ourselves why this must be so. In this respect, it should be kept in mind that the liberal rationalization of social injustice and inequality is founded on the principle of the (procedural) neutrality and moral impartiality of the “invisible hand” of the market. Thus, on the one hand and from a technical point of view, the mechanics of neutrality ensure an optimal distribution and redistribution of resources and pave the way to economic development. Equally important however is the ideological function of market neutrality. The “invisible hand” is also called upon to provide moral rationalizations for whatever social discontents may result from the operations of the free market. Indeed, this is the quintessence of “procedural” social justice brought about by the liberal State of Law. The presumption of “impartiality” of the mechanisms producing social inequalities has developed into a normative condition for implementing the liberal social consensus. If individuals can only claim to receive what is due to them on free contractual market terms, they must accept procedural rulings for what they will finally get.

In this sense, the ethical reasons why the public realm must remain impenetrable by private interests are more or less obvious. Indeed, authoritarian political power should under no conditions be allowed to intervene in the functions of market neutrality in arbitrary ways. The public realm is therefore obliged to organize itself as an impartial and neutral system of decision-making. However, even if they are called upon to obey the same logic, the function of public neutrality cannot be identical to the function of market neutrality. While the latter is an inevitable after-effect of the function of a free market, the former lies in full contrast to the usual function of a political power that must express the will of an organized authority. In this sense, if the State must stand as neutral and impartial in respect to “society”, the principles of public decision-making must be subjected to a further set of constraining rules. And it is no exaggeration to think that these rules have developed into the most important and far-reaching taboo in liberal political thought.

This liberal taboo creates and imposes its proper deviant forms. If any form of private aims and interests are pursued within a publicly defined role, we are faced with the burning issue of “political corruption”. This ultimate normative offence is a typically liberal construction. It corresponds to a particular but fundamental principle of liberalism, so deeply imprinted that it tends to be confused with the current “nature

of political things”. Liberalism is indeed unthinkable without the fundamental separation of State and Society, the rigid conceptual, institutional, legal, normative and moral distinction between the public and the public spheres and their respective rationalities. As already mentioned, power is not a natural but a derived form. If therefore the public system is conceived as logically dependent on the neutral aggregate of individual free wills, it must also lie beyond the reach of any individual free will. This is the moral quintessence of the liberal fiction. And it is precisely in this respect that public rationality is and must be distinguished from private rationalities.

4.

It should furthermore be underlined that this distinction is neither trans-historical, nor natural or inevitable. It is clearly the historical product of liberalism, and only appeared in modern times. In full contrast to current practices and norms, most previous social systems totally ignored such rigid separations. This explains the general prevalence of clientelism, patronage, nepotism or other “corrupt” forms in virtually all pre-liberal or non-liberal societies. But this is not all. Moreover, the separation of principle between private and public is impossible to fully implement without serious logical and ethical contradictions. Indeed, the coexistence of separate normative and behavioral codes implies that all real persons are simultaneously called upon to pursue two separate sets of rationality and two separate codes of morals. On the one hand, by definition, private rationality empowers individuals to think and act in an exclusively selfish way. Free persons only have to follow their “natural” propensity towards promoting their personal interests as pure profit oriented “homines economici”. On the other hand, public rationality imposes upon the same individuals to decide and to act in a totally detached and impartial way. The public realm must therefore conform to an “un-natural” and fictitious rationality embodied in the prescriptions for the actions of “homines politici”. This antinomy leads to a veritable moral schizophrenia. By crossing the threshold of a public office or function, man is obliged to abandon or forget his “nature”.

The two liberal codes of conduct are therefore not only different, but also mutually exclusive. And this leads to inevitable confusions and collusions of interests and roles. All the more so that all States are objectively obliged to assume and pursue a growing array of economic roles and functions, by employing selected persons and by directly influencing individual interests both within the State apparatus and in Society at large. There is scarcely a public decision that does not

have a concrete impact on the overall distribution and redistribution of economic resources. A vast array of private interests is immediately and directly touched by the everyday functions of the public sector. In this sense, it must be admitted that the liberal intention to totally “cleanse” the nominal normative terrain from all unwarranted objective collusions between private and public seems historically vain and practically futile.

5.

This situation leads to what probably amounts to the most important practical question faced by all governments in all democratic countries. The question of defining and circumscribing the notion of corruption within a context that is persistently confusing. It is certainly no accident that despite its fundamental importance, corruption continues to be conceived of as a generic and loose term, never included or explicitly described in criminal codes. This is probably inevitable. Practical collusions between public and private must lead to a multiplicity of complex and unclassifiable borderline phenomena. Very characteristically, political scientists have distinguished between acceptable and not condemnable forms of collusion termed “white corruption” in sharp contrast to criminally persecuted forms termed “black corruption” and intermediate forms of “gray corruption”. But such analytic distinctions can only serve to further complicate an already confusing picture.

It must also be underlined that many concrete forms of articulation between private and public interests are not only officially condoned but also, reluctantly or not, institutionalized. On the one hand, following in the steps of the U.S., all countries have acknowledged that “lobbying” provides a crucial service by “intermediating” between the two impenetrable normative realms. Indeed, the official recognition of lobbying is tantamount to admitting that private interests must somehow be articulated with public choices. And, - so runs the fallacious argument, - what is legally instituted, may hopefully also be controlled and therefore disregarded. And the same is true in respect to the so-called “spoils system” which provides a typical institutional shelter to at least some forms of political partiality. On the other hand, even if liberals must assume the possibility of a rigid separation of public acts and private individual economic interests, it is logically unavoidable that all individuals directly implicated in public decision-making should be motivated by some kind of personalized intentions. Obviously, indeed, private persons called upon to participate in public activities must be provided with some incentive to work, assume responsibilities and act, even if this incentive is restricted to their nominal salary.

Nevertheless however, as mentioned, personal incentives must be banned on principle.

This logical contradiction cannot be solved otherwise than by redefining the symbolism of neutral public rationality in a more restrictive way. If the public sector and political activities are to be really functional, virtue must be seen as perfectly compatible at least with individual private political interests. More than a complete separation of “state” and “society”, the fundamental liberal prescription thus seems to refer to a separation of “public interests” and private economic interests that do not include salaries or “certain legal interests” emerging in the exercise of public service. Even if the statement is tautological, it is only obviously “illegal” and “immoral” forms of private interest seeking that must be eradicated from public decision-making. If anything, this shows the impossibility to strictly define the content and scope of the most important liberal moral taboo. And as always, insoluble logical contradictions must be lived with.

In sum, public “virtue” or “integrity” cannot be co-substantial with the absence of all forms of selfish private intentions. Besides acceptable and inevitable political and corporatist preoccupations, other forms of personal motivations must also be taken into consideration. Indeed, even personal spite, discriminatory attitudes and irrational passions do not necessarily indicate that the actions they have given birth to are necessarily “corrupt”. Clearly the complex lives and ways of the coveted “liberal impartiality” must escape all rigorous taxonomic matrices. Even if some forms of partial behavior are clearly incompatible with “good governance”, it is extremely difficult to define and circumscribe the limits of this incompatibility with a modicum of accuracy. “Corruption” is only one of the possible manifestations of public “partiality”. And this is the main reason why it so difficult both to define and to eradicate.

Moreover, it must be obvious to all parties involved, that to the extent that real motivations are always hidden behind an un-penetrable veil, public neutrality or impartiality and concomitant moral purity can never be assumed and can rarely be substantiated. This is the reason why corrupt political practices develop their own strategic methods of playing between legality and illegality or between permissibility and non-permissibility. New forms of in-pardonable collusions always tend to emerge in the place of antiquated ones. Corruption always seems to be regenerated from its ashes.

6.

Hence, the introduction of an additional set of prescriptive and organizational norms. Much more than

in non-ascertainable pure and disinterested personal motivations that must remain hidden from public view, the accountability of public decisions and actions must consist in their procedurally ascertainable respect o formal “transparency”. Indeed, the strict adherence to formal procedural rules opening all actions to public control and scrutiny is assumed to reveal all “traces” of corrupt activities. And inversely, consistency with moral norms may be inferred by the conspicuous lack of such traces. Even if such presumptions lie in contradiction with the complexity of psychological realities, the apparent circle seems to have been squared.

However, taken in itself, the general insistence on the importance of decisional visibility and transparency of public actions seems largely to defeat its own purposes. Indeed, not only is transparency formally incompatible with some degree of “bureaucratic secrecy” which is, according to Max Weber, a necessary condition of the smooth and efficient functioning of all complex organizations. Moreover, the formalized insistence on the general traceability of public actions entails less flexibility and rapidity of responses to unpredictable situations. It also increases hesitancy in decision-making and burdens all public actions with the need for producing piles of written evidence and “traces” of all kinds. Obviously this development lies in contradiction with the other fundamental prerequisite of modern “good governance”. It is therefore natural that to the extent that maximization of administrative and political efficiency are seriously impaired, full transparency may occasionally tend to be resented, circumscribed or even resisted. The real circle is certainly not squared.

In conclusion, this being said, one must still ask ourselves why the question of corruption is seen as one of the most crucial issues of liberal democratic systems. All the more so that it is being increasingly maintained, and to a certain extent even substantiated, that conspicuously corrupt practices can, under certain conditions, prove to be beneficial to economic development. By creating a parallel and flexible informal market for bribes, influence and the allocation of public assets, corruption may occasionally contribute to the overcoming of bureaucratic rigidities and to neutralizing some negative side effects of institutionalized public rents. Indeed, obviously corrupt practices may well be both formally impeccable and objectively beneficial. Liberal public morality lies beyond both libertarianism and utilitarianism.

7.

This, however, is neither here nor there. The anti-corruption campaigns are not to be ascribed to nor-

mative inflexibility or to functional expediency. Their absolute necessity is to be founded on moral and symbolic grounds. Democratic liberalism cannot afford to abandon its ethical foundations. All the more so that, paradoxically, the universal triumph of liberal democracy in general is accompanied by a significant fall in the moral prestige of most particular democratic political regimes. This, in turn, leads to the widespread deterioration of political trust, to the ongoing crisis of the liberal nation-state as the ideal political form, and to the rapid loss of credibility of most collective institutions and endeavors. And within this new context, rightly or wrongly, "corruption" is increasingly seen as one of the main factors accounting for the general de-legitimation of the political systems and of politics in general, with all that such developments may imply.

This entails a final paradox. Indeed it is liberal democratic regimes mainly preoccupied with providing general recipes for "good governance" that must mostly rely on political trust. Obviously, authoritarian, antidemocratic and repressive systems do not need credibility, do not function on the basis of their legitimacy and can therefore afford, at least in the short run, to disregard their eventually declining moral prestige. In contrast, ever since Jean-Jacques Rousseau, it is clear that democratic "social contracts" can only survive to the extent that the political system sees itself obliged both to "convince" and to "persuade". Liberal trust is therefore dependent on the very elements that define the dominant liberal morals.

And this is precisely the reason why all public servants and officials must be accountable for the respect of all three sets of principles mentioned above, even if this might entail a partial and provisional restriction

in their efficiency. The norm of formal legality must and can be ensured by limiting all public decisions to the competences described by Law and by following all necessary procedures. The norm of effective collective utility is always debatable and can therefore never be "proven" otherwise than through periodic popular verdicts that sanction what is seen as "good governance" a posteriori. The norm of virtue is the most complicated to define and therefore the hardest to impose. But this is the reason why it is probably the most important of them all. And is this also why, measures are and must be taken in order that the ubiquitous temptations of selfishness and corruption may be counteracted upon.

The problem is not easy to solve, all the more so that the incidence of corruption seems to be growing in all countries, including the most developed ones. No society seems to be immune to this "post-modern" scourge. But there are still lots of things to be done. Loyalty, impartiality and virtue can be induced, at least in part, through salary policies, threat of serious sanctions and systematic monitoring of all public activities, even if this implies a relative restriction in public effectiveness and productivity. It is also important that all forms of financing of political parties and public figures within the general political theatre should be taken over by the State, even if this entails significant financial burdens to the public sector in constant financial deficit. But the main field of intervention is a public opinion where certain forms of corruption may be still seen as inevitable, acceptable or condonable. The most difficult of all tasks consists in reestablishing the lost liberal ethos. And it may well be that, in the long term the survival of democratic political systems may depend on its moral credibility.

CARACTERUL COMPENSATOR AL DAUNELOR-INTERESE ALOCATE ÎN CAZUL NEEEXECUTĂRII CONTRACTULUI ÎN DREPTUL COMERȚULUI INTERNAȚIONAL

Aurel BĂIEȘU
doctor în drept,
conferențiar universitar

THE COMPENSATORY NATURE OF THE DAMAGES AWARDED IN CASE OF BREACH OF CONTRACT IN THE INTERNATIONAL TRADE LAW

The purpose of the award of damages to the creditor in case of the breach of contract by the debtor is to compensate the creditor for loss suffered. It means that an award of damages should not enrich the creditor: he cannot recover more than his loss. In some of the United States there are express statutory provisions to the effect that damages shall not as a general rule exceed full compensation, and even in the absence of such enactments the principle applies in other common law and civil law jurisdictions as well as in international instruments. In the present article we have analyzed the specific features of the said rule in various legal systems and instruments of uniform law: Vienna Convention on the International Sale of Goods of 11 April 1980, UNIDROIT Principles regarding the International Commercial Contracts and Principles of the European Contract Law.

КОМПЕНСАЦИОННЫЙ ХАРАКТЕР ВОЗМЕЩЕНИЯ ПРИСУЖДЕННОГО В СЛУЧАЕ НЕИСПОЛНЕНИЯ ДОГОВОРА В МЕЖДУНАРОДНОМ КОММЕРЧЕСКОМ ПРАВЕ

Целью присуждения возмещения кредитором в случае неисполнения договора является компенсация понесенных им убытков. Это означает, что такое присуждение не должно обогатить кредитора: он не должен получить больше чем потерял. В некоторых штатах США существуют законодательные положения, согласно которым возмещение не должно превышать полную компенсацию понесенных кредитором убытков. Но даже в отсутствие таких положений данный принцип применяется и в других правовых системах common law и континентального права. В данной статье проанализированы основные черты данного правила в различных правовых системах, а также в инструментах унификации права таких как Венская Конвенция ООН о договорах международной купли-продажи товаров 1980 года, Принципы международных коммерческих договоров УНИДРУА, Принципы Европейского Договорного Права.

Dacă principiul reparării integrale a prejudiciului suferit de creditor ca rezultat al neexecutării sau executării necorespunzătoare a contractului cere ca creditorul să fie despăgubit pentru tot prejudiciul astfel suferit, regula care constituie obiectul prezentului studiu dispune că daunele-interese trebuie să poarte caracter compensator. Răspunderea debitorului nu trebuie să fie o sursă de îmbogățire pentru creditor; el nu trebuie să primească mai mult decât a pierdut. În acest sens, regula evocată cere ca suma daunelor-interese să nu depășească prejudiciul efectiv suportat. De exemplu, în legile unora din Statele Unite este prevăzută expres regula potrivit căreia daunele-interese nu trebuie să depășească pierderile suferite de partea lezată (§3358 California Civil Code, §27-1-303 Montana Code Annotated, §23-96 Oklahoma Statutes Annotated,

§21-1-5 South Dakota Codified Laws). Însă chiar și în lipsa unor prevederi legale exprese în acest sens, regula enunțată se aplică în diferite sisteme juridice, atât de *common law*,¹ cât și de drept continental². Această regulă comportă mai multe consecințe.

1) Una din consecințele caracterului compensator este regula generală potrivit căreia nu sunt admise daunele-interese cominatorii (*dommages-intérêts punitifs* –fr., *punitive damages* – engl.) pentru neexecutarea contractului. Această regulă este consacrată pe larg în diferite sisteme juridice. Astfel, cât privește *common law*, într-un număr important de state din SUA există dispoziții legale exprese în acest sens, la fel ca și în Codul Comercial Uniform al SUA³. Totuși, trebuie de remarcat că acordarea daunelor-interese cominatorii este prevăzută, cu titlu de excepție, de lege, de exem-

plu, în domeniul contracarării practicilor comerciale nedorite. Totodată se observă tendința crescândă în jurisprudența americană de a acorda daune-interese cominatorii pentru încălcarea intenționată a contractului⁴, la fel ca și pentru comportamentul contrar principiului buneii credințe. Însă, deși domeniul daunelor-interese cominatorii este mai larg în SUA decât în Anglia, subzistă totuși un control strict din partea judecătorilor asupra sumelor susceptibile de a fi acordate, pentru a evita ca indemnitatea să constituie o îmbogățire fără justă cauză⁵.

În sistemele de drept continental, de asemenea, în principiu, nu sunt recunoscute daunele-interese cominatorii, întrucât acestea ar constitui o îmbogățire nejustificată a victimei, ceea ce este contrar principiului proporționalității între reparație și prejudiciu. Mai mult ca atât, dacă legea aplicabilă contractului admite acordarea daunelor-interese cominatorii, executarea unei hotărâri judecătorești străine ar putea să contravină ordinii publice a statului unde trebuie să fie executată hotărârea. Astfel, în Germania instanțele de judecată au refuzat să elibereze *exequaturul* pentru o hotărâre judecătorească pronunțată în SUA care recunoștea daune-interese cominatorii. Curtea Federală de Justiție a Germaniei a estimat că recunoșterea hotărârii în cauză ar contraveni „principiilor fundamentale ale dreptului german”, întrucât „daunele-interese cominatorii nu mai puteau să aibă nicio funcție compensatoare, fiind contrare ordinii publice internaționale germane”⁶.

Instrumentele de drept uniform - Convenția de la Viena din 1980 asupra contractelor de vânzare internațională a mărfurilor (în continuare - Convenția de la Viena), Principiile UNIDROIT referitoare la contractele de comerț internațional⁷ (în continuare - Principiile UNIDROIT) și Principiile Dreptului European al Contractului⁸ (în continuare - Principiile DEC), consacrand principiul reparării integrale a prejudiciului (art. 74 al Convenției de la Viena, art. 7.4.2 al Principiilor UNIDROIT și art. 9.502 al Principiilor DEC), la fel nu prevăd, în principiu, daunele-interese cominatorii. Acest fapt, însă, nu împiedică ca părțile unui contract de comerț internațional, în virtutea principiului autonomiei voinței - *lex voluntatis* -, să stipuleze în contractul lor asemenea daune-interese. În practică inserarea clauzelor de acest gen în contracte suscită probleme legate de recunoșterea și punerea lor în aplicare de către instanțe în cadrul soluționării litigiilor.

În cazul contractelor de comerț internațional, dacă judecătorul refuză executarea hotărârilor judecătorești străine comportând daune-interese cominatorii pe motivul că aceasta ar contraveni ordinii publice a forului, situația poate fi alta atunci când se cere *exequa-*

turul unei sentințe arbitrale străine. Soluția se bazează pe faptul că, atât arbitrajul în general, cât și supunerea acordării daunelor-interese cominatorii unui arbitraj, se bazează pe acordul de voință al părților, astfel încât o convenție explicită a părților în acest sens ar putea anihila reticența judecătorilor în ce privește recunoșterea legitimității unor asemenea daune-interese.

În cazul sentințelor arbitrale privind acordarea daunelor-interese cominatorii arbitrul va trebui să urmărească ca sentința pronunțată să nu fie invalidată și respinsă de autoritățile statale abilitate cu controlul acestor sentințe, în special pe motivul că o asemenea sentință contravine ordinii publice din statul respectiv. Pentru a asigura executarea sentinței este important, ca scopul urmărit de sancțiune, indiferent de legea materială aplicabilă, să apară legitim în statul în care se cere executarea sentinței. Pentru a atinge acest obiectiv arbitrul trebuie să aprecieze legitimitatea sancțiunii în lumina valorilor fundamentale exprimate în principiile transnaționale reprezentând „trunchiul comun” al majorității sistemelor juridice, consacrat în comerțul internațional sub noțiunea de *lex mercatoria*⁹.

Însă chiar dacă cerința legitimității sentinței este întrunită, autoritatea statală poate refuza *exequaturul* dacă va considera sancțiunea pronunțată prea gravă. De aceea arbitrul va veghea asupra proporționalității între sancțiune și culpă, luând în considerare gradul ei de gravitate; ceea ce înseamnă că domeniul de aplicare a acestei sancțiuni se va limita la încălcările cele mai grave, care atentează la valorile morale fundamentale împărtășite de comunitatea statelor și sunt susceptibile de a constitui ordinea publică internațională¹⁰.

2) Unele sisteme de drept naționale, dar și unele instrumentele de drept uniform consacră conceptul de „pierderi nete” (*net loss*); la evaluarea prejudiciului reparabil trebuie să se țină cont de cheltuielile și pierderile evitate de creditor și de câștigul realizat de acesta de pe urma neexecutării contractului. Această regulă este prevăzută expres, în special, în sistemele de *common law* și în dreptul german. Cât privește sistemul francez, faptul că creditorul a realizat economii de pe urma neexecutării contractului, la fel este relevant pentru determinarea prejudiciului reparabil în baza art.1149 C. civ. fr., însă această chestiune nu este reglementată prin lege, ci este lăsată la latitudinea judecătorului¹¹.

Regula de bază care acționează în *common law* este aceea că trebuie de ținut cont de câștigul realizat de partea lezată numai atunci când acest câștig nu ar fi existat dacă nu ar fi avut loc neexecutarea contractului; acest câștig trebuie să fie consecința neexecutării. Distincția între câștigul care este rezultatul direct al neexecutării și câștigul „colateral” (*collateral benefit*)

pune probleme dificile ce țin de legătura de cauzalitate. Astfel, s-a estimat că, la determinarea prejudiciului reparabil, nu trebuie de ținut cont de beneficiile obținute de partea lezată în baza unui contract de asigurare contra pierderilor ocazionate de neexecutare a contractului¹².

În sistemul german, este cunoscut conceptul de *Vorteilsausgleichung* (luarea în considerare a avantajelor compensatorii) care își găsește reflectarea în § 326 al. 2 C. civ. germ., în virtutea căruia, dacă într-un contract sinalagmatic prestația a devenit imposibilă din cauza uneia din părți, cealaltă parte păstrează dreptul său la contraprestație, deducându-se ceea ce ea a economisit din faptul că a fost eliberată de prestația sa, precum și de tot de ce a beneficiat sau a omis cu rea voință să beneficieze din acest fapt. La fel ca și în *common law*, în dreptul german condiția este ca beneficiile ce rezultă pentru partea lezată să fie consecința eliberării sale de executare a prestației. Regula generală care guvernează *Vorteilsausgleichung* este că între neexecutarea prestației și câștig sau evitarea cheltuielilor trebuie să existe o legătură de cauzalitate adecvată¹³. Ca și în *common law*, nu va fi luată în considerare suma indemnizației plătite de asigurător în baza unui contract de asigurare¹⁴.

În această privință, abordarea este diferită în sistemul francez. În particular, în jurisprudența și în doctrina franceză s-a estimat că, în orice caz, nu se admite cumulul daunelor-interese plătite de către debitorul responsabil cu indemnizația vărsată de către un terț. Astfel, dacă creditorul a încheiat un contract de asigurare a obiectului contractului, în virtutea căruia asigurătorul este ținut să-i achite o indemnizație care corespunde prejudiciului suferit sau unei părți a acestui prejudiciu, perceperea indemnizației de asigurare îl lipsește de dreptul de a obține daune-interese de la debitorul responsabil, în cazul în care această indemnizație repară integral prejudiciul. Dacă indemnizația de asigurare repară prejudiciul doar parțial, creditorul va putea cere de la debitorul responsabil repararea părții neacoperite a prejudiciului.¹⁵

În Principiile UNIDROIT, art.7.4.2 prevede că la evaluarea prejudiciului trebuie de ținut cont de orice câștig rezultând pentru creditor din cheltuielile sau pierderile evitate. Astfel, din suma daunelor-interese pe care trebuie să le primească creditorul trebuie să fie deduse pierderile pe care acesta le-a evitat din cauza neexecutării debitorului (*cost avoided*). Acesta este, de exemplu, cazul directorului teatrului care cere daune-interese de la artistul care nu și-a onorat contractul: cheltuielile de cazare a artistului, care au fost evitate, vor fi deduse din suma daunelor-interese.¹⁶ Un alt exemplu ar fi cazul în care executarea contractului ar fi fost o afacere nereușită pentru creditor. Câștigul

realizat de creditor dintr-o afacere de înlocuire, pe care acesta nu l-ar fi obținut dacă contractul inițial ar fi fost executat în mod corespunzător, va trebui dedus din suma daunelor-interese datorate de către debitor.

Ilustrație oficială: A închiriază lui B echipament pentru terasament pe un termen de 2 ani pentru o sumă de 1000 de Euro pe lună. Peste 6 luni contractul este reziliat pentru motiv de neplată a chiriei. Peste 6 luni, A închiriază același echipament altei persoane pentru suma de 1100 de Euro. Din suma daunelor-interese datorate de către B va trebui dedus câștigul realizat de A ca rezultat al reînchirierii echipamentului pentru durata rămasă a contractului inițial, adică un an, în sumă de 1200 de Euro.¹⁷

3) O altă consecință a caracterului compensator al daunelor-interese se referă la cazul în care prejudiciul este parțial imputabil creditorului. În toate sistemele analizate, în asemenea cazuri instanțele judecătorești sau arbitrale pot reduce sau chiar respinge pretențiile privind daunele-interese.

În modul cel mai explicit această regulă (*Mitverschulden*) este consacrată în dreptul german; potrivit § 254 C. civ. germ., atunci când cel care a suferit prejudiciul a cooperat prin culpa sa la survenirea acestuia, obligația de reparare și întinderea despăgubirii depind de circumstanțe, în particular, de faptul în ce măsură acest prejudiciu a fost cauzat în mod preponderent de către o parte sau alta. Aplicarea § 254 C. civ. germ. aduce, în principiu, la împărțirea răspunderii; obligația de reparare va depinde de împrejurări. În special, se pune problema de a determina care parte a provocat în mod esențial prejudiciul. În acest scop tribunalele germane țin cont de toate elementele cauzei, aplicând teoria cauzalității adecvate. Ele pot proceda la împărțirea răspunderii în procentaj; de asemenea ele pot decide ca, în pofida culpei victimei sub formă de neglijență, numai debitorul să fie ținut la reparare din motivul culpei sale sub formă de intenție, sau, din contra, ca numai victima să suporte prejudiciile din cauza gravității culpei sale în raport cu culpa debitorului.¹⁸

Și în sistemul francez fapta creditorului victimă (*fait ou faute de la victime*) are impact asupra daunelor-interese. Chiar dacă C. civ. fr. nu cuprinde prevederi exprese în acest cens, jurisprudența a dezvoltat noțiunea în cauză: dacă prejudiciul este datorat faptei creditorului, răspunderea debitorului poate fi redusă sau înlăturată¹⁹.

În *common law*, în diferite sisteme juridice naționale au fost introduse reglementări legale în privința faptei părții lezate ce a contribuit la producerea prejudiciului (*contributory negligence*): *Law Reform (Contributory Negligence) Act, 1945* în Anglia, la fel ca și în multe din țările *Commonwealth*, precum și unele state SUA.²⁰

În termenii art. 9:504 al Principiilor DEC, debitorul nu este responsabil pentru prejudiciul suferit de creditor dacă acesta a contribuit la neexecutare sau la consecințele acesteia. Într-o formulă mai desfășurată această regulă este consacrată și în Principiile UNIDROIT: „atunci când prejudiciul este parțial imputabil unei acțiuni sau omisiuni a creditorului sau unui alt eveniment pentru care acesta și-a asumat riscul, valoarea daunelor-interese este redusă în măsura în care acești factori au contribuit la producerea prejudiciului, având în vedere conduita fiecăreia dintre părți”(art.7.4.7).

Principiul în cauză a fost invocat de un tribunal arbitral într-un litigiu dintre o parte rusă și una estoniană. Contractul de vânzare prevedea că cumpărătorul trebuia să achite prețul mărfii în avans. Deși plata a fost efectuată, vânzătorul a întârziat livrarea mărfii din cauza unor probleme legate de procedurile vamale. Cumpărătorul a intentat o acțiune contra vânzătorului. În procesul examinării cauzei s-a dovedit că întârzierea survenită în procesul trecerii vămii era datorată parțial faptului că cumpărătorul nu a furnizat vânzătorului toate documentele necesare pentru îndeplinirea formalităților vamale. Tribunalul arbitral a redus cu 50% daunele-interese solicitate. Pentru a motiva sentința arbitrii au invocat art.7.4.7 al Principiilor UNIDROIT²¹.

4) La consecințele caracterului compensator al daunelor-interese se atribuie și regula privind obligația de limitare (reducere, minimizare, atenuare, moderare) a prejudiciului (*duty to mitigate damages*). Această regulă, având originea în *common law*, impune victimei neexecutării contractului obligația de a lua toate măsurile rezonabile pentru a limita, atenua prejudiciul cauzat prin neexecutare. Obligația de a limita prejudiciul se bazează pe principiul bune credințe; creditorul lezat nu este în drept să privească pasiv situația care se deteriorează, ci trebuie să întreprindă acțiuni în vederea atenuării prejudiciului. În afară de *common law*, regula enunțată a fost consacrată și în alte sisteme juridice și în instrumentele de drept uniform, influențând pe larg uzanțele comerciale internaționale.

În *common law* s-au cristalizat trei reguli principale în ceea ce privește *mitigation of damages*²².

1) Prima și cea mai importantă regulă este aceea că partea lezată este obligată să ia toate măsurile rezonabile pentru a limita prejudiciul cauzat de cealaltă parte și nu este în drept să pretindă daune-interese pentru acele pierderi pe care le-a putut evita dar nu a făcut acest lucru. Altfel spus, partea lezată nu este îndreptățită să recupereze pierderile care au putut fi evitate.

2) A doua regulă rezultă din prima și stabilește că dacă partea lezată a luat măsurile rezonabile pentru limitarea prejudiciului cauzat de cocontractant el este

îndreptățit la recuperarea pierderilor astfel suferite, chiar dacă aceste măsuri au fost fără succes sau de fapt au adus la mărirea prejudiciului.

3) A treia regulă constă în aceea că atunci când partea lezată a luat măsurile rezonabile pentru limitarea prejudiciului și aceste măsuri au avut succes, cealaltă parte poate beneficia de acțiunile părții lezate și va fi responsabilă numai pentru prejudiciul astfel redus. Partea lezată poate recupera doar prejudiciul efectiv cauzat și nu este în drept să ceară repararea prejudiciului evitat (de exemplu, dacă vânzătorul livrează marfă defectuoasă și cumpărătorul, încheind un contract de substituție la un preț mai favorabil, obține astfel beneficiu din acesta, suma acestui beneficiu va fi dedusă din suma daunelor-interese pe care o va plăti vânzătorul pentru a repara cheltuielile vânzătorului ce rezultă din contractul de substituție).

În dreptul german regula privind limitarea prejudiciului rezultă din prevederile § 254 C. civ. germ., care stabilește că obligația debitorului de reparare a prejudiciului depinde de faptul dacă victima a omis să-l avizeze pe debitor despre un prejudiciu excepțional de ridicat sau *a neglijat să evite sau să micșoreze prejudiciul*.

În dreptul francez nu există dispoziții exprese privind obligația creditorului de a limita prejudiciul. Cât privește jurisprudența, aceasta este indecisă și divizată. De regulă, instanțele judecătorești franceze nu îl sancționează pe creditor pentru faptul de a nu lua măsuri în vederea moderării prejudiciului. Indemnizația acordată creditorului nu va fi redusă pe motivul că el ar fi trebuit să procedeze la o înlocuire; victima este în drept să aștepte ca responsabilul să-și execute obligația²³. Totuși o serie de hotărâri nu pot fi explicate altfel decât prin existența obligației de limitare a prejudiciului: de ex., s-a statuat că „faptul de a nu încerca să se evite prejudiciul rezultând din culpa debitorului constituie „o culpă” a creditorului și are ca efect reducerea indemnizării”²⁴.

Și în doctrina franceză opiniile rămân divizate. Unii autori neagă cu desăvârșire obligația creditorului de a limita prejudiciul: „nu este necesar de a ține cont de situația responsabilului; numai situația debitorului în exclusivitate trebuie să fie luată în considerare și puțin contează că debitorul va fi ruinat de răspunderea care îi incumbă. Nicio obligație de a repara ea însăși prejudiciul nu există în sarcina victimei”²⁵. Alți autori fundamentează obligația creditorului de a modera prejudiciul pe principiul executării cu bună credință a convențiilor (art.1134 al.3 C. civ. fr.)²⁶, menționând că principiul reparării integrale trebuie să fie conciliat cu grija de a evita orice cheltuieli neraționale și de a gestiona, cât mai economic posibil, în interesul tuturor, fondurile destinate reparării prejudiciilor²⁷.

Obligația de limitare a prejudiciului și consecințele nerespectării ei de către victima încălcării contractului sunt stipulate în mod explicit în art. 77 al Convenției de la Viena: „partea care invocă încălcarea contractului trebuie să ia măsurile rezonabile, ținând cont de împrejurări, pentru a limita pierderea, inclusiv câștigul ratat, rezultând din încălcare. Dacă ea neglijează s-o face, partea care a comis încălcarea poate cere o reducere a daunelor-interese egală cu suma pierderi care trebuia să fie evitată”. Urmând exemplul Convenției de la Viena, Principiile UNIDROIT și Principiile DEC au stabilit că debitorul nu poartă răspunderea pentru prejudiciu în măsura în care acesta putea fi redus prin mijloace rezonabile și precizează că creditorul poate recupera cheltuielile rezonabile ocazionate în vederea atenuării prejudiciului (art. 7.4.8 al Principiilor UNIDROIT; art.9.504 al Principiilor DEC).

Obligația creditorului de a limita prejudiciul este pe larg recunoscută în jurisprudența arbitrală internațională. Un caz tipic de aplicație a regulii analizate este obligația creditorului de a proceda la un contract de înlocuire. Atunci când prețurile pe piață sunt în creștere, creditorul care omite să procure într-un termen rezonabil marfa de înlocuire nu va putea cere întreaga diferență între prețul convenit și prețul de pe piață, dacă prețul (mai scăzut) al mărfii de înlocuire i-ar fi permis să evite cheltuielile suplimentare. Dacă, în schimb, creditorul încheie efectiv un contract de înlocuire, el va fi îndreptățit să recupereze diferența dintre prețul mărfii de înlocuire și prețul convenit, chiar dacă contractul de înlocuire a fost încheiat la un preț mai înalt decât cel de pe piață. Acest mecanism se bazează pe comportamentul ipotetic rezonabil al unui creditor de bună credință²⁸.

Referințe bibliografice:

¹ Treitel G.H., *The Law of Contract*, Sweet & Maxwell/Stevens & Sons, London, 1999, p.869-871.

² Jourdain P., *Les dommages-intérêts alloués par le juge in: Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé*, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant Bruxelles, LGDJ Paris, 2001, p.277 și urm.

³ *Uniforme Commercial Code of USA*, <http://www.law.cornell.edu/ucc/>

⁴ Treitel G. H., *The Law of Contract*, op. cit., p.872-873.

⁵ Robin G. *Les dommages et intérêts punitifs dans les contrats internationaux*, *Revue de Droit des Affaires Internationales*, 2004, nr.3, p.247-267, p.249.

⁶ Gardette J.-M., obs. sous Bundesgerichtshof, 4 iunie 1992, RGDA, 1996, p.209, citat după: Coutant-Lapalus C., *Le principe de la réparation integrale en droit privé*, Presses Universitaire d'Aix-Marseille, Aix-en-Provence, 2002, p.148-149.

⁷ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, <http://www.org/english/principles/contracts/main.htm>.

⁸ Principles of European Contract Law, <http://www.storme.be/PECL2en.html>.

⁹ Gaillard E. *Trente ans de Lex Mercatoria. Pour une application sélective de la methode des principes généraux du droit*, *Journal du Droit International*, 1995, p.5-30.

¹⁰ Robin G., op. cit., p.262.

¹¹ Treitel G.H. *Remedies for breach of contract*, op. cit, p.185-189.

¹² Ibidem, p.189.

¹³ Despre teoria cauzalității adecvate în dreptul german, a se vedea: Marsh P.D.V. *Comparative Contract Law: England, France, Germany*, Gower Publishing, Hampshire, 1994, 356 p.: p.341-342; Treitel G.H., *Remedies for breach of contract, a comparative account*, Oxford University Press, New York, 1988, p.167; Ferrand F., *Droit privé allemand*, Paris, Dalloz, 1997, p.352.

¹⁴ Treitel G.H. *Remedies for breach of contract*, op. cit, p.188.

¹⁵ Larroumet Ch. *oit civil. Les obligations. Le contrat. T.III*, 5 édition, Ed. Economica, Paris, 2003, p. 761-762.

¹⁶ Comentariul oficial al art.7.4.2, p.3, *Principes relatifs aux contrats du commerce international*, Rome, Unidroit, 1994, p. 205.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ferrand F., op. cit., p.355.

¹⁹ Aynès L., Malaurie Ph., *Cours de droit civil. Les obligations*, 2 edition, ed. Cujas, 1990, p.450.

²⁰ Treitel G.H. *Remedies for breach of contract*, op. cit., p.190-191.

²¹ Sentința arbitrală din 02.09.1997, dosar 225/1996 a Curții de Arbitraj Comercial Internațional a Camerei de Comerț și Industrie a Federației Ruse.

²² McGregor H. *The law of damages. The common law library*. Number 9, Sweet & Maxwell, London, 1997, p.185 și urm.; *Chitty on Contracts, Vol.I, General Principles*, 29th edition, Sweet & Maxwell, London, 1994, p.1242-11251.

²³ Laithier Y.-M., *Etude comparative des sanctions de l'inexécution du contrat*, LGDJ, Paris, 2004, p.467.

²⁴ Rouhette G., De Lamberterie I., Tallon D., Witz C., *Principes du Droit Européen du Contrat*, Société de Législation Comparée, Paris, 2003, p.411.

²⁵ Laithier Y.-M., op. cit., p.467.

²⁶ Fontaine M. *Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelle : synthèse et perspectives*, in *Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé*, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant Bruxelles, LGDJ Paris, 2001, p.1041-1042; Laithier Y.-M., op. cit., p.445-446.

²⁷ Viney G., *Traité de droit civil (dir. J. Ghestin). Les obligations. La responsabilité: effets*, LGDJ, Paris, 1988, p.136.

²⁸ Eberhard S. *Les sanctions de l'inexécution du contrat et les Principes UNIDROIT*, CEDIDAC, Lausanne, 2005, p. 217-218.

КУЛЬТУРА И ГЕНЕРАЦИОННЫЕ ЭФФЕКТЫ В КОНТЕКСТЕ НОВОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Александр Дмитриевич БУРИАН

доктор хабилитат юридических наук,
профессор

Наталья Александровна КОВАЛЕВА

кандидат педагогических наук

CULTURA ȘI EFECTELE GENERATIVE ÎN CONTEXTUL NOULUI SISTEM AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

În ultimul timp, în teoria relațiilor internaționale, o atenție sporită se acordă fenomenelor ce țin de cultura națională, identitate, normele specific culturale. Curentul teoretic, cunoscut sub denumirea de "constructivism", folosește în cercetările sale abordările vechi ale sociologiei referitor la aceea că în lumea socială (inclusiv în sfera relațiilor internaționale) faptele și fenomenele analizate de către cercetători reprezintă niște "constructive sociale", comportînd un grad înalt de subiectivism. Curentul dat respinge postulatul pozitivist, care presupune existența factorilor empirici obiectivi, independenți de percepția cercetătorului. Conform acestui punct de vedere, orice factor empiric conține, fie neclar și implicativ, concepțiile teoretice ale cercetătorului care analizează factorul în cauză.

THE CULTURE AND GENERATIVE EFFECTS IN A CONTEXT OF NEW SYSTEM OF THE INTERNATIONAL RELATIONS

Recently, special attention to such phenomena, as national culture, the identity, cultural-specific norms is observed in the theory of international relations. The theoretical direction, named "constructivism", for a long time, continues to use representations occurring in sociology that the facts and the phenomena analyzed by researchers in the social world (including sphere of the international relations) are «social constructs» and bear in themselves enough a high degree of subjectivity. This direction does not accept the positivistic postulate assuming existence of the objective empirical facts that do not depend on the researcher's perception. According to this point of view, in any empirical fact implicitly, theoretical views of the researcher, analyzing this fact are present.

В последнее время в теории международных отношений наблюдается повышенное внимание к таким явлениям, как национальная культура, идентичность, культурно-специфические нормы. Теоретическое направление, получившее название «конструктивизм», использует давно бытовавшие в социологии представления о том, что в социальном мире (в том числе и в сфере международных отношений) факты и феномены, анализируемые исследователями, являются «социальными конструктами», несут в себе достаточно высокую степень субъективизма. Это направление не принимает позитивистский постулат, предполагающий существование объективных эмпирических фактов, не зависящих от восприятия исследователя. Согласно этой точке зрения, в любом эмпирическом факте неявно, имплицитно присутствуют теоретические воззрения исследователя, анализирующего этот факт.

В теории международных отношений конструктивисты ставят под сомнение взгляды ре-

листов, полагающих, что существует объективная жесткая логика в международной системе, основанная на соотношении сил и могущества. С точки зрения конструктивистов, это представление является субъективным конструктом: логика баланса сил работает до тех пор, пока в нее верят влиятельные политики - лидеры великих держав. Несмотря на то что дебаты между конструктивистами и представителями традиционных школ далеки от завершения, уже сейчас можно отметить, что конструктивистам удалось вернуть понятия «культура», «идентичность», «норма» в исследованиях международных отношений.

В исследованиях внутренней политики благодаря известной работе Алмонда и Вербы¹ понятия *гражданской* (civic) и *политической* культуры уже давно занимают заметное место. *Политическая культура* – это более широкое понятие, которое может быть определено как *обладающая устойчивостью система ценностей, норм, пред-*

ставлений в сфере политики, распространенная в данном обществе. Гражданская культура описывает специфический тип политической культуры, для которой характерен сравнительно невысокий уровень непосредственного участия избирателей в политической жизни в сочетании с признанием легитимности существующих политических институтов и ориентацией на частную жизнь. По мнению Алмонды и Вербы, этот тип политической культуры прогрессивен, так как он позволяет держать правительство под контролем и установить правильный баланс между ресурсами, находящимися в распоряжении правительства, и его ответственностью перед избирателями. Интересно сравнить оценочную нормативную модель «гражданской культуры», по Алмонду и Вербе, с характеристиками реально существующей американской политической культуры, представленными в работах другого авторитетного исследователя из США Роберта Дала (Robert Dahl)². По Далю, политическую культуру США характеризует: (1) поддержка конституционной системы США и представление о том, что изменения политической системы должны происходить конституционным, а не революционным путем, (2) поддержка идеи (если не практики) равенства в политической сфере, (3) вера в справедливость принципа частной собственности, (4) признание важности индивидуальных достижений, (5) вера в то, что личный успех в американском обществе возможен. Очевидно, «идеальные» характеристики «гражданской» культуры, если согласиться с точкой зрения указанных выше авторов, представлены в реальной американской политической культуре.

Идея устойчивости и преемственности политической культуры является ключевой для сторонников этой концепции. В частности, центральной гипотезой исследования Алмонды и Вербы было предположение о том, что государства, прошедшие длительный период авторитаризма (например, Германия в период нацизма), будут испытывать трудности с созданием стабильной системы демократических политических институтов. Несмотря на то что эта гипотеза не подтвердилась (ФРГ оказалось одной из наиболее стабильных западных демократий), большинство исследователей согласно с утверждением Рональда Ингельхарта³ о том, что «исследования политической культуры основаны на имплицитном предположении о существовании автономных и устойчивых кросскультурных различий, которые приводят к важным политическим следствиям». Данное предположение созвучно взглядам идеалистиче-

ской школы в теории международных отношений, представители которой, следуя традиции, заложенной И. Кантом⁴, высказывали гипотезу о том, что демократии менее склонны разрешать конфликты военным путем по сравнению с государствами с авторитарным режимом правления.

После ряда исследований, рассматривавших эмпирические данные относительно международных конфликтов в XX столетии, эта гипотеза была скорректирована. Выяснилось, что демократические режимы воюют не реже, чем авторитарные, но они очень редко воюют с демократическими государствами. Как отметил один из американских теоретиков, «демократии как бы заключили между собой сепаратный мир».

Рассмотрим более подробно взгляды одного из ведущих современных исследователей политической культуры Рональда Ингельхарта, который опирается на многолетние сравнительные исследования общественного мнения в рамках проекта «Евробарометр» (Eurobarometer)⁵ и Всемирное исследование ценностей (World Values survey)⁶. Ингельхарт делает попытку разрешить одно из основных противоречий, характерных для теории политической культуры: *если ценности и нормы обладают такой высокой степенью устойчивости, как происходят социальные перемены?* Для ответа на этот вопрос он вводит в анализ дополнительную переменную - поколение (генерация).

Во-первых, Ингельхарт предполагает, что приоритет различных ценностей в политической культуре, например свобода или равенство, материальное благополучие или творческая самореализация, определяется «принципом дефицита» - чем менее доступно какое-либо благо, тем более оно ценно.⁷ Во-вторых, он использует концепцию социализации, предполагая, что иерархия ценностей, характерная для данного индивида, в первую очередь определяется социально-экономическими условиями, в которых выросло его поколение, т. е. до того, как данный индивид стал взрослым. Вывод из этих двух предположений заключается в том, что иерархия ценностей поколений и представляющих их индивидов складывается в ранние годы, до достижения взрослости, и остается относительно стабильной в течение всей жизни данного поколения. Ингельхарт предполагает, что послевоенное поколение в западных индустриальных странах, чья юность пришлось на период, когда такие ценности, как материальное благополучие, социальное обеспечение, военная безопасность, закон и порядок, были дефицитом, имеет «материалистические»

ценностные ориентации. Для поколений же, чья юность пришлась на время материального изобилия и отсутствия крупномасштабных военных конфликтов, ведущими становятся «постматериалистические» ценностные ориентации: самовыражение, личная свобода, социальное равенство, экология, качество жизни.

«Постматериалистические» ориентации могут быть основой для оптимизации системы международных отношений, что находит, например, отражение в изменении приоритетов в сфере безопасности, где традиционные военно-политические угрозы отходят на второй план и более актуальными становятся, например, «постматериалистические» проблемы глобальной экологии. Ингельхарт приводит данные, подтверждающие, что постматериализм более свойственен представителям молодого, а не старшего поколения и жителям индустриально-развитых стран, что свидетельствует в пользу его гипотезы. Однако остаются вопросы относительно того, насколько стабильными и фундаментальными являются «постматериалистические» ценностные ориентации. Есть данные, показывающие, что они снижаются в период экономических спадов и усиливаются в период экономических подъемов. Кроме того, если отойти от концепции Ингельхарта и иметь в виду теорию политической культуры вообще, она плохо объясняет очень высокую степень приверженности демократическим ценностям, обнаруженную опросами общественного мнения на территории бывшего СССР еще в начале 1990-х гг.

В заключение следует отметить, что при проведении международных переговоров и дипломатических контактах необходимо учитывать кросскультурные особенности, не относящиеся непосредственно к политической сфере. Например, важно принимать во внимание различия между индивидуалистическими культурами, в которых приоритет отдается индивидуальному успеху, и коллективистическими, в которых более важным оказывается успех группы. Не меньшее значение имеют особенности ведения переговоров с представителями высококонтекстных культур, в которых принято передавать важную информацию косвенными средствами (намеканиями, инсказаниями, мимикой), и низкоконтекстными, в которых принято использовать прямые и недвусмысленные формулировки.

Литература:

1. Буриан А.Д., *Теория международных отношений*. Курс лекций., Издание 3-е, дополн. и переработанное. - - Chișinău., CEP USM, 2008.
2. Ингельхарт Р., *Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества* // Полис. - М., 1997. - № 4. - С. 6-32.
3. Ломагин Н.А., Лисовский А.В., Сутырин С.Ф., Павлов А.Ю., Кузнецов В.Е., *Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики*. Учебное пособие. - Санкт-Петербург, Издательский дом «Сентябрь», 2001.
4. Тойнби А., *Цивилизация перед судом истории*. - Москва, «Прогресс», 1995.
5. Фокуяма Ф., *Конец истории? // Вопросы философии*, 1990, № 3.
6. Хантингтон Сэмюел П., *Столкновение цивилизаций и переустройство мирового порядка* // Библиотека публикаций Московского Центра Карнеги, „Pro et Contra”, Том 2, Весна 1997.
7. Цыганков П.А., *Теория международных отношений*. - Москва, «Гардарика», 2002.
8. Brădescu, Faust, *Doctrina politică / Faust Brădescu: Studiu introductiv de Georgiana-Margareta Scurtu* - Ed. a 2-a, Vol. 1: *Drept și politică internațională*, București, Editura „Majadahonda”, 1999.
9. Burian, Alexandru, *Teoria relațiilor internaționale* (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită). - Chișinău., CEP USM, 2008.
10. Burian, Alexandru, *Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții*. (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită). - Chișinău., CEP USM, 2008.
11. Gabriel A. Almond, Sidney Verba. *The Civic culture. Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton (N.Y.), 1963.
12. Huntington, Samuel P., *Ordinea politică a societăților în schimbare* / Trad. de Horațiu Stamatin, Iași, Editura POLIROM, 1999.
13. Inglehart, Ronald. *The silent revolution : changing values and political styles among Western publics* / Ronald Inglehart. Published / Created : Princeton. - N.J. : Princeton University Press, 1977.
14. Inglehart, Ronald, F. *Modernization and Postmodernization*, Princeton University Press, 1997.
15. Inglehart, Ronald, F. *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*, Cambridge University Press, 2005 (co-authored with Christian Welzel).
16. Keohane, Robert O. and Nye, Joseph S., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston, 1977.
17. Morgenthau, Hans, *Escritos sobre política internacional*. Con estudio preliminar de Esther Barbe, Tecnos, Madrid, 1990.
18. Ortiz, Eduardo, *El estudio de las Relaciones Internacionales*, Fondo de Cultura Economica, Santiago de Chile, 2000.
19. Robert A. Dahl . *How democratic is the American Constitution?* 2nd ed. (New Haven, Conn.; London: Yale University Press), 2003.
20. Robert Dahl., *Es Democrática La Constitución de Los Estados Unidos?* México, D.F.; San Diego, CA: Fondo de Cultura Económica USA, 2003.
21. Tredinnick, Felipe, *Derecho internacional publico y relaciones internacionales*, Tercera edicion, Editorial “Los amigos del libro”, La Paz-Cochabamba, Bolivia, 1997.
22. Vasquez, John, *The War Puzzle*, Cambridge University Press, 1997.
23. Viotti, Paul R.; Kauppi, Mark V., *International relations theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*. - 3rd ed., Allyn and Bacon, Boston, 1998.
24. Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System - 2 volumes*, Academic Press, New York, 1974.
25. Wight, Martin, *Politica de putere*, Chișinău, Editura ARC, 1998.

Библиографические ссылки:

¹ Gabriel A. Almond, Sidney Verba. *The Civic culture. Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton (N.Y.), 1963.

² Robert A. Dahl . *How democratic is the American Constitution?* 2nd ed. (New Haven, Conn.; London: Yale University Press), 2003.

³ Ronald F. Inglehart. *Modernization and Postmodernization*, Princeton University Press, 1997.

⁴ Walter Patt: *Kants Kritik der Praktischen Vernunft. Eine Einführung*. 2. erweiterte Auflage. Turnshare, London 2005.

⁵ См.: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

⁶ См.: <http://www.worldvaluessurvey.org/>

⁷ Ronald F. Inglehart. *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*, Cambridge University Press, 2005 (co-authored with Christian Welzel).

NACIONALIDAD Y CIUDADANÍA: PROBLEMAS CONCEPTUALES Y ADQUISICIÓN DE LA NACIONALIDAD EN ESPAÑA Y EN LA REPÚBLICA DE MOLDAVIA

(Estudio comparativo entre la legislación española y moldava)

Cristina BURIAN

Master en derecho internacional,
Escuela Diplomática de Madrid, España

NAȚIONALITATEA ȘI CETĂȚENIA: NOȚIUNI CONCEPTUALE PRIVIND DOBÎNDIREA CETĂȚENIEI ÎN SPANIA ȘI ÎN REPUBLICA MOLDOVA (Studiu comparat al legislației spaniole și moldovenești)

În realitate, mișcările migratorii constituie un impact important asupra naționalității și cetățeniei, precum și asupra cetățeniei unui stat democratic. Acest lucru se datorează faptului că globalizarea economică și socială, care este în creștere pe planeta noastră, nu s-a transformat paralel într-un proces de globalizare juridică care ne-ar permite să afirmăm despre existența unui singur stat, și să renunțăm la conceptul de națiune, chiar dacă va fi necesar să redefinim aceste două noțiuni în cadrul noii structuri statale, instituțiile de naționalitate și cetățenie continuă să ocupe un loc de vază. Atita timp cât nu există un singur sistem global în întreaga planetă, naționalitatea și cetățenia în zilele noastre sunt niste instituții necesare care se găsesc în vârful dreptului internațional – instituții cărora ar trebui să li se acorde o atenție corespunzătoare în sensul juridic al structurii democratice constituționale a fiecarui stat.

НАЦИОНАЛЬНОСТЬ И ГРАЖДАНСТВО: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД ОТНОСИТЕЛЬНО ПРИОБРЕТЕНИЯ ГРАЖДАНСТВА В ИСПАНИИ И В РЕСПУБЛИКЕ МОЛDOVA (сравнительный анализ испанского и молдавского законодательства)

В реальной жизни, миграционные процессы оказывают огромное влияние на институты национальности и гражданства, а также на само понятие гражданства в демократическом государстве. Это результат того, что глобализация экономики и социальной сферы, процессы которые находятся в постоянном развитии в глобальном масштабе, не превратилась, параллельно, в глобализацию правовой системы, что позволило бы нам утверждать об образовании мирового государства и об отказе от понятия нации. В принципе, даже если и придется переосмыслить эти понятия в структуре нового возможного государственного образования, институты национальности и гражданства продолжают иметь свою, главенствующую роль. Пока не существует единая глобальная правовая система, национальность и гражданство остаются необходимыми институтами для механизма государства, и находятся на вершине процесса международно-правового регулирования межгосударственных отношений. Этим институтам необходимо оказывать постоянное внимание в правовом смысле демократического, конституционного устройства каждого государства.

NATIONALITY AND CITIZENSHIP: THE CONCEPTUAL APPROACH CONCERNING CITIZENSHIP ACQUISITION IN SPAIN AND IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA (The comparative analysis of the Spanish and Moldavian legislation)

In a real life, migratory processes make a huge impact on nationality and citizenship institutes, also on the concept of citizenship in the democratic state. It is a result of that globalization of economy and social sphere, processes that are in constant development on a global scale, has not turned, in parallel, to globalization of legal system that would allow us to confirm about formation of the world state and about refusal of concept of the nation. Basically, even if also it is necessary to rethink these concepts, in the structure of new possible state formation, nationality and citizenship institutes continue to have the, predominating role. For the present, there is not a uniform global legal system, the nationality and citizenship remain necessary institutes for the state mechanism, and are at top of the process of international legal regulation of interstate relations. The constant attention in legal sense of the democratic, constitutional device of each state is necessary to pay to these institutes.

1. Nacionalidad y ciudadanía desde la perspectiva de la soberanía democrática

Dentro del estudio del fenómeno de la extranjería y de sus implicaciones tanto económicas, como jurídicas y sociales aparece, como un elemento más del análisis, el problema de la adquisición de la nacionalidad y de los derechos de ciudadanía dentro de un Estado en el que la soberanía se atribuye a la colectividad democrática.¹ En efecto, los movimientos migratorios poseen una gran incidencia en los institutos estatales de la nacionalidad y la ciudadanía y en la ciudadanía de un estado democrático. Ello es debido a que la globalización económica y social, creciente en nuestro planeta, no se ha traducido paralelamente en una globalización jurídica que nos permita afirmar la existencia de un solo estado-ordenamiento y prescindir el concepto de estado nacional, por lo que, aunque sea necesario redefinirlos a la luz de la nueva estructura del Estado, siguen teniendo plena vigencia los mencionados institutos de la nacionalidad y la ciudadanía.²

Uno de los elementos que sin duda más ha contribuido a perfilar una nueva estructura del Estado nacional, y que más deja ver su incidencia en la relación existente entre inmigración y nacionalidad o ciudadanía, es el principio democrático.

La necesidad del instituto de la ciudadanía aparece a medida que se va democratizando la estructura del ordenamiento jurídico, a medida que se va democratizar la estructura del ordenamiento jurídico, pues, al igual que la nacionalidad, la ciudadanía es el punto de encuentro entre el ejercicio del poder por el individuo y la atribución de la soberanía a un uso colectivo.³

La nacionalidad y la ciudadanía son hoy por hoy – mientras no exista un único ordenamiento global en todo nuestro planeta, en cuya cúspide se encuentre el derecho internacional – instituciones necesarias, a las que procede dar un sentido jurídico adecuado a la estructura constitucional democrática del cada Estado.⁴

2. Evolución de la normativa española de extranjería y la adquisición de la nacionalidad española

Tradicionalmente, España ha sido un país de emigración, por lo que la producción legislativa se ha centrado en este ámbito, mientras que la legislación relativa a la extranjería era fragmentaria. El primer intento de paliar esto se dio con la Ley Orgánica 7/1985, de 1 de julio, sobre Derechos y Libertades de los extranjeros, que fue fuertemente criticada por su tratamiento policial del fenómeno migratorio, su regulación restrictiva en materia de derechos de los extranjeros y la deficiente técnica legal que mostraba. España, que iba a ingresar pronto en la entonces Comunidad Europea, trataba de evitar convertirse en

puerta de entrada al continente: algunas organizaciones sociales denunciaron que se trataba de la norma más dura de Europa. La Ley fue objeto de recurso de inconstitucionalidad, resuelto por la Sentencia del Tribunal Constitucional 115/1987, de 7 de julio, que anuló varios preceptos de la norma y marcó un cambio de la doctrina constitucional en materia de extranjería hacia una línea más progresista. Las deficiencias de la Ley y la transformación del fenómeno migratorio en España a finales de los años 1980 y en los años 1990 mostró la necesidad de una nueva ley adaptada a las circunstancias.

La reforma se produjo finalmente por la Ley Orgánica 4/2000, que es la que, tras experimentar diversas modificaciones, está en vigor en la actualidad. Esta Ley supuso un cambio importante, al introducir políticas de integración, ampliar los derechos de los inmigrantes y establecer un principio general de igualdad con los españoles.

El Reglamento de la nueva Ley de Extranjería fue adoptado por Real Decreto 864/2001, de 20 de julio, en sustitución del anterior, de 1996. Trece de sus artículos fueron anulados por el Tribunal Supremo en su sentencia de 20 de marzo de 2003, por violación del principio de legalidad. En ese mismo año 2003, en que se dictó la sentencia, la Ley fue reformada dos veces. La primera, por la LO 11/2003, de 29 de septiembre, que afectó fundamentalmente a la expulsión y estableció la conmutación de penas de prisión de hasta seis años por la expulsión. La segunda, por la LO 14/2003, de 20 de noviembre, que incorporó con rango de Ley Orgánica muchos de los preceptos del Reglamento anulados por el Tribunal Supremo. Además, según afirma su Exposición de Motivos, la reforma pretendía adaptar la norma a los cambios en el fenómeno migratorio, incorporar instrumentos que permitieran una regulación de los flujos migratorios mejor y más sencilla e introducir las decisiones tomadas en el seno de la Unión Europea en los años anteriores. El actual Reglamento fue aprobado por Real Decreto 2393/2004, de 30 de diciembre, en atención a lo previsto en la Disposición Final 3ª de la LO 14/2003.

Las disposiciones que regulan la nacionalidad en España vienen recogidas en los artículos 17 a 28 del Código Civil. De acuerdo con el artículo 17 del Código Civil Español, son españoles de origen:

a) Los nacidos de padre o madre españoles.

b) Los nacidos en España de padres extranjeros si, al menos, uno de ellos hubiera nacido también en España. Se exceptúan los hijos de funcionarios diplomáticos o consulares acreditados en España.

c) Los nacidos en España cuya filiación no resulte determinada. A estos efectos, se presumen

nacidos en territorio español los menores de edad cuyo primer lugar conocido de estancia sea territorio español. La filiación o el nacimiento en España, cuya determinación se produzca después de los dieciocho años de edad, no son por sí solos causas de adquisición de la nacionalidad española. El interesado tiene entonces derecho a optar por la nacionalidad española de origen en el plazo de dos años a contar desde aquella determinación.⁵

La ley española prevé que un extranjero que lleve viviendo un determinado tiempo en España puede adquirir la nacionalidad española, siempre que su permanencia está acreditada con un permiso de residencia legal. Esta residencia será de 10 años como regla general. Será de 5 años para los que ostentan el estatus de asilado o refugiado y de 2 años para los nacionales de los países iberoamericanos, Andorra, Filipinas, Guinea Ecuatorial, Portugal y los que sean de origen sefardita. El interesado una vez que haya cumplido el tiempo de residencia que le corresponde, deberá presentar un escrito solicitando la nacionalidad ante el Juez encargado del Registro Civil del lugar donde reside, acompañando los documentos previstos en el anexo 25 de la ley española. La nacionalidad por carta de naturaleza es una vía excepcional que debe solicitarse ante el Ministerio de Justicia siempre que existen razones de interés público o humanitario, de carácter excepcional que la justifiquen. Su concesión o denegación corresponde al Consejo de Ministros mediante Real Decreto del Gobierno de España y su decisión es absolutamente discrecional, es decir, cabe la opción legal tanto positiva como negativa. Normalmente se conceden a políticos, científicos, escritores afamados, entre otros.

La nacionalidad española con valor de simple presunción es una posibilidad que está prevista para aquellos nacidos en España de padres extranjeros que la legislación nacional de los países de sus padres no le transmiten la nacionalidad, por lo que antes de que queden apátridas, la legislación española les concede la nacionalidad con valor de simple presunción. Los trámites son muy sencillos: Se presentan los padres con un escrito ante el Juez encargado del Registro Civil del domicilio donde viven y le acompañan los documentos previstos en el anexo 26 de la ley española.

Un buen ejemplo de esta posibilidad, son los hijos de los padres colombianos con o sin residencia legal, nacidos en España, ya que la Constitución de Colombia no considera nacional al nacido de padre o madre colombiana hasta tanto no se domicilie en Colombia y puede suceder que ese nacido en España nunca viaje en su vida al país de sus padres a domiciliarse.

En cuanto a la nacionalidad española por opción, en este caso tienen derecho a optar por la nacionalidad española las personas que estén o hayan estado sujetas a la patria potestad de un español, así como aquellos que han obtenido la filiación de padre o madre española o la determinación de nacimiento en España, o el extranjero adoptado mayor de edad. La opción caducará a los veinte años de edad, salvo para lo que han obtenido la filiación o determinación del nacimiento en España o fue adoptado siendo mayor de 18 años, en estos tres supuestos la opción caducará a los dos años contados a partir de aquella filiación o determinación de nacimiento en España o a partir de la constitución de la adopción. Si es menor de 14 años, la declaración de opción la formularán sus padres, si es mayor a esa edad y menor a 18 años, la podrá formular directamente el menor asistido por sus padres y cuando tenga la mayoría de edad hasta los 20 por el mismo interesado. El trámite es muy sencillo: se rellena un formulario de nacionalidad por opción acreditando la nacionalidad de su progenitor y espera a que sea citado para tomar una declaración y posteriormente le expiden el registro civil de nacimiento español. Esta vía es el ejemplo claro de aquellos padres extranjeros que obtuvieron la nacionalidad española cuando sus hijos ya habían nacido y tienen la nacionalidad de los progenitores, de tal forma, que la ley les permite hasta que tengan 20 años optar por la nacionalidad española o seguir con la original de sus padres.

3. La adquisición de la nacionalidad moldava

Las disposiciones que regulan la nacionalidad en la República de Moldavia vienen recogidas en la Ley del Parlamento de la República de Moldavia sobre la ciudadanía de la República de Moldavia, Nr. 1024-XIV de 02 de junio de 2000, Chișinău, publicada el 10 de agosto de 2000 en el Monitorio Oficial Nr. 98 y modificada por la LP275-XVI de 18 de diciembre de 2008, publicada en el MO237-240 de 31 de diciembre de 2008.

De acuerdo con las previsiones de la misma Ley, la ciudadanía de la República de Moldavia establece entre el individuo y la República de Moldavia un vínculo jurídico-político permanente que genera derechos y obligaciones recíprocos entre el Estado y el individuo. La ciudadanía de la República de Moldavia se mantiene tanto en el territorio de Moldavia y en otros estados, así como y en el espacio en el que no se ejerce la soberanía de ningún Estado. Todas las cuestiones que se refieren a la ciudadanía moldava son reglamentadas en la Constitución de la República de Moldavia, en los tratados internacionales a los cuales la República de Moldavia es parte, por la Ley mencionada antes y en los otros actos normativos adoptados

en correspondencia con los actos mencionados. En el caso en el cual los tratados internacionales a los cuales la República de Moldavia es parte establecen otras normas que aquellas previstas en la Ley nacional de Moldavia, tendrán prioridad las normas de los tratados internacionales.

Según el artículo 32 de la Ley, que trata sobre el procedimiento de la obtención y de la pérdida de la nacionalidad de la República de Moldavia, la solicitud de la nacionalidad moldava se hará después de una aplicación de un cuestionario establecido por el Gobierno. La solicitud de la persona que no ha llegado a la edad de 18 años se examina por su representante legal, autenticada por el notario o, en el extranjero - por la representación diplomática o consular de la República de Moldavia.

La solicitud de la nacionalidad o de la retirada de la ciudadanía está dirigida al Presidente de la República de Moldavia (en el caso de España el interesado una vez que haya cumplido el tiempo de residencia que le corresponde, deberá presentar un escrito solicitando la nacionalidad ante el Juez encargado del Registro Civil del lugar donde reside), y deberá ser presentada personalmente o por mandatario con un poder autenticado por notario en el órgano territorial del Ministerio de Información de Desarrollo en cuyo ámbito el solicitante tenga su domicilio, y en el caso si la persona tiene su residencia habitual en el extranjero en la representación diplomática o consular de la República de Moldavia o en el Ministerio de Relaciones Exteriores e Integración Europea de la República de Moldavia.

En cuanto a la obtención de la ciudadanía, estos se pueden adquirir por:

- a) nacimiento;
- b) reconocimiento;
- c) adopción;
- d) reobtención;
- e) naturalización.

A diferencia de la legislación española, son moldavos de origen:

- a) Los nacidos de padres, o al menos de uno de los padres que en el momento del nacimiento tenía la nacionalidad moldava.
- d) Los nacidos en el territorio de Moldavia de padres apátridos.
- e) Los nacidos en el territorio de Moldavia de padres extranjeros o entre un padre extranjero y uno apátrido.

La adquisición de la ciudadanía por vía de reconocimiento se hace a:

- a) Las personas que han obtenido y han guardado esta ciudadanía en conformidad con la legislación anterior de Moldavia.

b) Las personas nacidas en el territorio moldavo o a las personas cuyos padres o abuelos han nacido en el territorio moldavo (en el caso de España estas personas serían consideradas españolas de origen).

c) Las personas que hasta el día de 28 de junio 1940 han vivido en Basarabia, en el Norte de Bucovina, en la región de Herta y en R.A.S.S.M., y sus niños en el caso en el cual han vivido legalmente en el territorio de la República de Moldavia.

d) Las personas deportadas o refugiadas del territorio moldavo a partir de 28 de junio de 1940, y sus niños.

e) Las personas que a partir de 23 de junio 1990 y hasta ahora viven legalmente en el territorio moldavo.

También otra diferencia que podemos distinguir entre la legislación española y moldava es el hecho que en Moldavia se permite la pluralidad de la ciudadanía sin la obligación de la parte del ciudadano de conservar su ciudadanía anterior.

En Moldavia se permite la pluralidad de nacionalidad:

a) a los niños que han adquirido automáticamente en el momento de su nacimiento la nacionalidad de la República de Moldavia y la de otro Estado.

b) a los ciudadanos moldavos que detienen a la misma vez la nacionalidad de un cualquier otro estado, en el caso cuando esa nacionalidad ha sido obtenida por matrimonio.

c) a los niños de nacionalidad moldava que han sido adoptados por padres extranjeros.

d) en el caso si esta pluralidad resulta de las previsiones de los acuerdos internacionales a los cuales República de Moldavia es parte.

e) en el caso en el cual la renuncia a la nacionalidad de cualquier otro país no es posible o no puede ser pedida razonable.

En casos excepcionales y cuando esto presenta interés para Moldavia, los ciudadanos extranjeros pueden adquirir la nacionalidad moldava, por el decreto del Presidente del país.

La persona que es ciudadano moldavo y posee la nacionalidad de cualquier otro país es obligada a realizar el servicio militar de la República de Moldavia en el caso en el cual tiene su domicilio legal en el territorio de Moldavia aunque está dispensada de la obligación militar encima del otro país.⁶

En Moldavia la investigación previa de las cuestiones que tienen de la nacionalidad de la República de Moldavia tienen de la competencia de la Comisión para las cuestiones de la ciudadanía y de la concesión

del asilo político del Presidente de la República de Moldavia, cuya actividad y funcionamiento se realiza en base del Reglamento aprobado por el Presidente de la República de Moldavia.

La adquisición por un moldavo de la nacionalidad de otro país no llama la perdida de la nacionalidad de la República Moldavia.

Bibliografía:

1. *Código Civil español*, aprobado por Real Decreto del 24 de julio de 1889.

2. *Ley del Parlamento de la República de Moldavia sobre la ciudadanía de la República de Moldavia*, Nr. 1024- XIV de 02 de junio de 2000, Chișinău, publicada el 10 de agosto de 2000 en el Monitorio Oficial Nr. 98 y modificada por la LP275-XVI de 18 de diciembre de 2008, publicada en el MO237-240 de 31 de diciembre de 2008.

3. Miguel Ángel RESNO LINERA, *Extranjería e inmigración: aspectos jurídicos y socioeconómicos*, Tirant lo blanch, Valencia 2004.

4. ALEINIKOFF T. Alexander, *Citizens, Aliens, membership and the Constitution, Constitutional Commentary*, 2006, Vol.7.

5. BATISTA Xacobe, *La nación española y el nacionalismo constitucional*, Ariel, Barcelona 1998.

6. CORSI Cecilia, *Lo stato e lo straniero*, Cedam, padova, 2001.

7. CRIFO Giuliano, *La cittadinanza tra antico e moderno*, Laterza, Roma-Bari, 2000.

8. CUNIBERTI Marco, *Liberta del'uomo e liberta del cittadino nella costituzione italiana*, Cedam, padova, 2006.

9. FERNANDEZROJAS José Carlos, *Derecho de la nacionalidad*, Tecnos, Madrid, 1990.

10. GUTTMAN Amy, *Multiculturalism*, Princeton University Press, Princeton, 2000.

11. MARSHALL T.H., *Citizenship and Social Class*, Pluto Press, Chicago, 1992.

Referencias:

¹ Miguel Ángel RESNO LINERA, *Extranjería e inmigración: aspectos jurídicos y socioeconómicos*, Tirant lo blanch, Valencia 2004, p.43.

² *Ibidem*. p.47.

³ BATISTA Xacobe, *La nación española y el nacionalismo constitucional*, Ariel, Barcelona 1998, p.25.

⁴ CORSI Cecilia, *Lo stato e lo straniero*, Cedam, padova, 2001, p.58.

⁵ *Código Civil español*, aprobado por Real Decreto del 24 de julio de 1889.

⁶ *Ley del Parlamento de la República de Moldavia sobre la ciudadanía de la República de Moldavia*, Nr. 1024- XIV de 02 de junio de 2000, Chișinău, publicada el 10 de agosto de 2000 en el Monitorio Oficial Nr. 98 y modificada por la LP275-XVI de 18 de diciembre de 2008, publicada en el MO237-240 de 31 de diciembre de 2008.

DIN ISTORIA CONSTITUIRII ȘI EVOLUȚIEI INSTITUȚIEI NOTARIATULUI ÎN MOLDOVA

Dumitru GRAMA

doctor în drept,
cercetător științific coordonator

IISD al AȘM

Aliona CARA,

Magistru în drept,
doctorand, IISD al AȘM

ИЗ ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ И ЭВОЛЮЦИИ ИНСТИТУТА НОТАРИАТА В МОЛДОВЕ

Данное исследование, наряду с освещением наиболее важных моментов истории формирования и эволюции нотариата в мире, дает характеристику этапам возникновения и развития института нотариата в Днестровско-Карпато-Дунайском регионе: в государстве Дакии, Римской провинции Дакия, Молдавском княжестве, Бессарабии в период 1812-1917, МАССР, в Республике Молдова.

Проведенные исследования позволяют нам отметить, что деятельность государственных органов или лиц, лишенных подлинности, заверений и удостоверений, подтверждающих подлинность документов, контрактов, завещаний и других юридических актов, развивалась параллельно с историческим становлением государства и прав народов мира, начиная с античного времени до сегодняшнего дня.

FROM THE HISTORY OF CONSTITUTION AND EVOLUTION OF THE NOTARY INSTITUTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The given research, at the same time with illumination of most important points of history like formation and evolution of notary in the world, gives the characteristic to stages of occurrence and development of institute of a notary in the Dnestrovsko-Karpato-Danube region: in the state of Dacia, the Roman province Dacia, the Moldavian Kingdom, Bessarabia in 1812-1917, MASSR, in Republic Moldova.

The conducted researches allow us to notice that activity of state structures or the persons deprived of authenticity, assurances, the certificates confirming authenticity of documents, contracts, wills, and other legal certificates, developed in parallel with historical formation of the state and nations rights of the world, since antique time up to nowadays.

Notariatul este o instituție publică abilitată de către stat să desfășoare, în conformitate cu dispozițiile Constituției Republicii Moldova și ale legislației în vigoare a țării noastre, activitatea de redactare, legalizare și de autentificare a documentelor și ale actelor menite să înlesnească stabilirea de raporturi juridice între diverse persoane fizice și juridice, asigurându-le ocrotirea intereselor și exercitarea drepturilor lor legitime.

Aspecte istorice ale constituirii și ale dezvoltării instituției notariatului au fost reflectate în lucrările mai multor autori din Cehia, Federația Rusă, România, Franța, Republica Moldova. Menționăm în primul rând cele publicate de N. Leapidevski¹, A. Kodințev și V. Raliko², M. Bartoșek³, T. Sâmbrian⁴, E. Cojocari⁵, E. Constantinescu, Gh. Chibac și O. Bondarciuc⁶ etc. Cu toate acestea în literatura istorico-juridică până în prezent mai continuă să rămână neelucidate unele

faze ale evoluției instituției de notariat în general, inclusiv pe teritoriul țării noastre. În studiul de față, de rând cu reflectarea momentelor mai importante din istoria constituirii și a evoluției notariatului în țările lumii, întreprindem tentativa de a caracteriza etapele principale ale apariției și ale dezvoltării instituției notariatului în arealul Carpato-Danubiano-Nistrean: în statul Dacia, în provincia romană Dacia, în Țara Moldovei, în Basarabia anilor 1812-1917, în RASS Moldovenească, în Republica Moldova.

Investigațiile efectuate de noi ne permit să menționăm că activitatea unor autorități publice sau persoane private de perfectare, legalizare și de autentificare a unor documente, contracte, testamente și alte acte juridice s-a dezvoltat paralel cu evoluția istorică a statului și dreptului la popoarele lumii începând din epoca antică până în zilele noastre.

Constituirea și evoluția instituției notariatului în epoca antică.

Pentru prima dată în istorie instituția de perfectare, de legalizare și de autentificare a actelor juridice sub denumirea **notariat** s-a constituit și s-a dezvoltat în statul Roma Antică. Denumirea instituției provine de la termenul latin **notarius** – care semnifică funcția demnitarului Imperiului Roman, care prin întrebuințarea unor **note** (semne convenționale utilizate pentru completarea mai rapidă a documentelor necesare) efectua stenografierea textelor a diverse contracte încheiate între părțile interesate⁷.

Instituția de perfectare și de legalizare a actelor juridice sub denumirea de notariat în Roma Antică nu s-a format concomitent cu constituirea statalității respective, ci mult mai târziu. Elementele ei principale au apărut și au evoluționat treptat, pe măsura dezvoltării social-economice, a expansiunii teritoriale a Romei și, îndeosebi, a intensificării procesului de trecere a cetățenilor de la perfectarea contractelor în formă orală la cea scrisă.

La prima etapă fiecare *pater familias* în registrul casei înscrisa suma creditului acordat și numele debitorului. Debitorul de asemenea indica în registrul lui suma primită și numele creditorului⁸. În familiile cetățenilor romani bogați cu efectuarea înscrierilor în registrele menționate era îndatorat un secretar, angajat dintre persoanele libere, sau de către un sclav (rob), special pregătit pentru exercitarea funcției respective. Astfel, au apărut primele variante ale contractelor în formă scrisă, intrate în istorie sub denumirea de contracte literare⁹.

Pe măsura înmulțirii numărului de acte juridice în forma scrisă în statul Roma s-a constituit un institut deosebit de persoane de răspundere – numiți **copiști** – care perfectau dispozițiile scrise ale magistraților, ale formulelor judiciare ale pretorilor, îndeplineau registrele judiciare și diverse înscrieri ce aveau un caracter public¹⁰. Funcționarii menționați constituiau categoria **copiștilor publici**, purtând denumirea de **scribae** sau **scriba** (secretar în magistratură)¹¹. Paralel, au continuat să activeze persoanele ce îndeplineau funcțiile de secretari în familiile cetățenilor romani bogați, care țineau corespondența și perfectau diverse afaceri ale proprietarilor. Ei constituiau categoria **copiștilor privați**.

Ulterior persoanele interesate au practicat expunerea textelor contractelor prin intermediul unor instrumente speciale – **tăblițe cerate (tabellae ceratae)**¹² – care erau perfectate de către una din părți, fiind semnate în final de către dâșii și de martori. De exemplu, potrivit normelor referitoare la succesiune din novela 127, testatorul personal scria conținutul testamentului pe tăblițele cerate în prezența a cinci

martori și a unui libripens, cetățeni romani și puberi, care, prin semnăturile și sigiliile lor, confirmau veridicitatea testamentului¹³. În anumite cazuri, la dorința părților, textele contractelor puteau fi înscrise în tăblițele cerate de către unul din martori. Astfel, împărații Theodosius și Valentinianus, la sfârșitul secolului al IV-lea e. n., au legiferat posibilitatea ca textul testamentului să fie expus în tăblițele cerate de către un martor suplimentar în situațiile când testatorul nu știa carte sau nu mai putea să scrie. Și în acest caz testamentul trebuia să fie semnat și sigilat de către toți martorii, inclusiv de cel care a realizat scrierea documentului de succesiune. În caz contrar, testamentul era considerat ca neavenit¹⁴.

Persoanele care practicau înscrierea textelor, contractelor sau ale altor acte juridice în *tăblițele cerate* au fost denumite prin termenii latini **tabelliones**¹⁵ sau **notarius**¹⁶. Participarea lor deveniseră obligatorie la legalizarea și autentificarea documentelor și actelor juridice. De exemplu, împăratul Iustinian stabiliseră ”*că vânzarea-cumpărarea altminteri să nu fie perfectă decât dacă se vor fi redactat înscrisurile fie de mâna părților contractante, fie de mâna altora, dar semnate de părțile contractante; și dacă s-ar face prin notari (si per tabelliones fiant)*”¹⁷.

Investigațiile cercetătorilor demonstrează că funcția de *tabellion (notar)* putea fi exercitată de orișice cetățean roman, care dispunea de cunoștințele necesare în domeniul jurisprudenței. Profesorul universitar Gheorghe Chibac menționează că tabellionii ”obligățiile de serviciu le îndeplineau în cadrul unor birouri speciale, amplasate în localuri publice”, unde erau asistați de persoane ce le ajutau la exercitarea funcțiilor de serviciu. Acești asistenți aveau posibilitatea să obțină astfel pregătirea profesională necesară pentru efectuarea în viitor a funcțiilor de tabellionii¹⁸.

În literatura de specialitate se menționează că tabellionii perfectau documentele și actele judiciare în conformitate cu rigorile legislației romane în vigoare, fiind remunerați de către părți potrivit taxelor stabilite de stat¹⁹. Reflectând modalitățile (procedura) elaborării și a legalizării actelor juridice în Imperiul Roman, profesorul universitar Eugenia Cojocari scrie: ”Tabellionul alcătuia actul în prezența părților și a martorilor, cărora li se aducea la cunoștință conținutul actului și numai cu acordul lor putea fi pregătită forma finală a documentului respectiv. Actul era semnat în primul rând de părți și martori, și numai după aceasta urma semnătura tabellionului”, fiind confirmat de asemenea și cu sigiliile funcționarului biroului respectiv²⁰.

Actul elaborat astfel de un tabellion obținea puterea juridică deplină doar după examinarea lui în instanță judecătorească, unde, în cadrul interogării persoanelor ce semnaseră documentul, se constata

că textul actului reflecta pe deplin doleanțele părților interesate. În final, instanța judecătorească confirma oficial legitimitatea actului și îl scria într-un proces verbal²¹.

Din cele expuse anterior observăm că instituția notariatului în Roma Antică s-a constituit treptat pe parcursul a mai multor secole prin apariția și evoluția modalităților de elaborare, de legalizare și de autentificare a actelor juridice în formă scrisă, începând cu perioada republicană și până în cea a dominatului.

Deși instituția notariatului sub denumirea dată s-a constituit și a evoluționat în Imperiul Roman, aceasta nici pe departe nu înseamnă că alte state ale lumii antice n-au dispus și n-au dezvoltat modalitățile de elaborare și de legalizare a actelor juridice scrise.

Astfel, în **Babilon**, conform dispozițiilor Codului de legi al împăratului Hamurabi, actele juridice de vânzare (art.9), de vânzare a pământului (art.37), de vânzare a sclavilor (art. 278, 279), de încheiere a căsătoriilor (art.128), de donație (art.150), de acordare a dotei (art. 178), de depozit (art.122), a succesiunii testamentare (art.165, 171) etc. se perfectau în forma scrisă²² și erau legalizate potrivit tradițiilor locale. Cu toate că au fost elaborate (scrise) cu circa două milenii anterior activității instituției de notariat clasice romane, actele babiloniene juridice scrise, prin forma, structura și conținutul lor, au dispus de elemente componente care ulterior au fost specifice și celor romane. De exemplu, în contractul de vânzare-cumpărare era indicat obiectul vânzării, prețul, obligația vânzătorului de a-și asuma răspunderea în cazurile când față de cumpărător va fi intentată vreă acțiune de restituire din partea unei terțe persoane și alte condiții²³. Documentul era semnat de către vânzător, câțiva martori și de cumpărător²⁴, fiind confirmat ulterior de către comunitatea localității sau de către împărat²⁵.

Specificul perfectării actelor juridice în Babilon consta în faptul că ele erau înscrise pe **tăblițe de argilă** (*lut*) prin intermediul scrierii cuneiforme²⁶, comparativ cu cele din Imperiul Roman care erau scrise pe **tăblițe cerate** prin intermediul grafiei latine.

La Muzeul filialei Institutului de Istorie al Academiei de Științe a fostei URSS din Leningrad (în prezent - Petersburg), la Ermitajul de Stat din Leningrad și la Muzeul Artelor Frumoase din Moscova în 1937 erau păstrate 147 de tăblițe de argilă cu textele unor acte juridice și administrative din epoca primei dinastii babiloniene (2057 – 1758 î.e.n.)²⁷, conținutul cărora reflectă gradul avansat de dezvoltare în perfectarea diverselor contracte scrise în Mesopotamia, ce conțineau elementele structurale principale specifice instituției de notariat în Babilon.

Regretabil, dar informațiile despre apariția și evoluția instituției notariatului în arealul **Carpato-Danu-**

biano-Nistrean sunt destul de vagi. Totuși la o analiză mai atentă putem presupune cel puțin existența unor elemente structurale ale instituției în perioada existenței Regatului Dacia și însăși instituția notariatului în teritoriile provinciilor romane constituite pe teritoriul Daciei: *Moesia Inferior și Dacia*.

Documentele istorice și săpăturile arheologice demonstrează că pe teritoriul **Regatului Dacia**, îndeosebi în Munții Orăștiei, au existat hambare mari pentru depozitarea cerealelor și ateliere de fabricare a uneltelor de muncă, a podoabelor și a armelor cu o capacitate de producere și de înmagazinare cu mult mai mare comparativ cu necesitățile consumului intern. Prin urmare, o parte considerabilă a mărfurilor menționate erau comercializate pe piața internă a Daciei, iar altă parte erau vândute în coloniile grecești de pe litoralul Pontului Euxin (Mării Negre) sau în Imperiul Roman. În schimb erau importate diverse produse meșteșugărești, arme, bunuri materiale, podoabe care nu se produceau în Dacia²⁸. Deși nu dispunem de documente certe, totuși putem considera că o parte însemnată a relațiilor comerciale se efectuau în baza unor contracte scrise, textele cărora erau perfectate de persoane cu o anumită experiență și pregătire profesională în domeniu. Putem presupune, prin urmare, că în arealul Carpato-Danubiano-Nistrean deja în anii existenței Regatului Dacia a activat o categorie de persoane care, la fel ca și **scribii** din Egipt, Babilon, Roma și din alte state antice, au exercitat și unele atribuții notariale.

Cucerirea Daciei de către legiunile împăratului Traian și constituirea pe teritoriul ei a unei provincii distincte romane a contribuit nu numai la introducerea în teritoriu a sistemului organelor de stat, administrative, judecătorești, a izvoarelor dreptului roman scris, a limbii latine, a culturii romane, dar și la încetățenirea și dezvoltarea la nord de Dunăre în anii 106-271/275 a instituției de notariat roman. În perioada menționată în Dacia Romană, la fel ca și în Moesia Inferior (care pe lângă teritoriile de la sud de Dunăre includea, într-o anumită perioadă, și zonele de sud-vest și de sud cu cetatea Tyras de la limanul Nistrului ale spațiului geografic, ce mai târziu a devenit parte componentă a Țării Moldovei), în cadrul magistraturilor au activat **copiști scribi**²⁹, adică **copiști publici (scribae)**, iar în familiile bogate **copiști privați** care exercitau funcțiile de secretari. Au activat de asemenea funcționari publici ca **tabellionii (tabellionis)**, numiți de către autorii tratatelor de drept roman și prin termenul **notarii (notarius)**³⁰, care se ocupau cu înscrierea textelor actelor juridice în **tăblițe cerate** și cu legalizarea (autentificarea) lor. În calitate de argumente elocvente ale activității **tabellionilor** în Dacia romană, deci și a instituțiilor de notariat roman în arealul Carpato-Da-

nubiano-Nistrean, servesc cele 25 de **triptice** – documente formate fiecare din câte trei **tăblițe de brad cerate** legate împreună – care conțineau textele unor acte juridice perfectate până în anul 167 d. Hr., descoperite într-o mină de aur de lângă localitatea *Alburnus Maior* (în prezent – *Roșia Montana*) din *Transilvania*³¹.

Specificul activității instituției notariatului în epoca medievală.

Destrămarea Imperiului Roman în 395 în două state distincte – Imperiul Roman de Vest și Imperiul Roman de Est - a determinat dezvoltarea ulterioară a instituției de notariat în condiții istorice diferite. În Imperiul Roman de Est (după 565 numit Bizantin), prin codificarea izvoarelor dreptului roman scris, sub conducerea renumitului jurist Tribonian (Tribonianus), a fost elaborată **Colecția de legi** a lui Iustinian (Iustinianus) I (482, împ. 527-565), intrată în istorie sub denumirea de **Corpus juris civilis**, care a servit la reglementarea relațiilor locuitorilor bizantini până în secolul al VIII-lea și a exercitat o influență puternică asupra evoluției dreptului la majoritatea popoarelor europene în epoca medievală și în cea modernă. Prin normele juridice din *Corpus juris civilis* au fost dezvoltate mai departe principiile fundamentale ale dreptului roman și a fost posibilă reglementarea minuțioasă a modalităților încheierii și realizării contractelor de vânzare-cumpărare, de schimb, depozit, locație, angajare, arendă, împrumut, societate etc., îndeosebi a celor perfectate în forma scrisă³². Astfel a fost asigurată continuitatea existenței și a evoluției ulterioare a instituției notariatului în Imperiul Bizantin și influența de mai târziu a acesteia la încetățenirea principiilor și a modalităților ei de perfectare și de legalizare a diverselor documente și acte juridice în statele europene, inclusiv în țările române Valahia și Moldova.

Deși Imperiul Roman de Vest a fost distrus în 476 de către triburile germanice invadatoare sub conducerea lui Odoacru, totuși instituția de notariat și-a continuat activitatea în dependență de condițiile socio-economice și politice existente în regatele constituite în peninsula Apenină de popoarele migratoare.

Dezvoltarea comerțului în secolele XI-XIII a contribuit la transformarea scribului – scriptor sau notarius – în notar public. Gândirea juridică a epocii a fost remarcată în mod esențial de două școli importante – a glosatorilor și a canoniștilor – aceasta a contribuit la transformarea tabellionilor în veritabili funcționari publici, în sensul modern al cuvântului. Contribuția unei celebre universități italiene a fost remarcabilă în evoluția dreptului notarial. Este vorba de Universitatea din Bologna, una dintre cele mai vechi instituții de învățământ superior european, și unde trei juriști s-au remarcat prin lucrările elaborate în domeniul dreptu-

lui notarial. Astfel, primul autor, care a elaborat un tratat în domeniul dreptului notarial, între anii 1222-1234, a fost profesorul Rainiero de Perugia. Tratatul său era intitulat *”Ars notariae”* și cuprindea trei părți: contracte, dispoziții de ultima voință și înregistrări procesuale. O altă lucrare remarcabilă, intitulată tot *”Ars notariae”*, a aparținut lui Salatiel, profesor la aceeași universitate italiană. Tratatul era format și el din trei părți: contracte și pacte; dispoziții testamentare și regimul succesoral; formulare procesuale. Principiile din *”Ars notariae”* au fost răspândite apoi în Italia și în întreaga Europă³³.

Din Italia notariatul s-a răspândit în **Franța**. Notariatul ca instituție nobiliară a apărut pentru prima dată în Franța în anul 1270, când a fost înființată sub conducerea regelui Ludovic cel Sfânt, o asociație de șaiszeci de notari, independente față de președintele Judecătoriei Supreme. Astfel s-a pus temelia de delimitare a puterii judiciare și a jurisdicției litigioase de cea nelitigioasă. În perioada anilor 1300 și 1302 în timpul regelui Filip al IV cel Frumos, dreptul de a numi notarii aparținea regelui. Prin Decretul regelui în 1304 se întocmește un registru, unde notarii erau obligați să înregistreze testamentele, numele părților și patrimoniul, precum și taxele. În anul 1543 a fost definitiv stabilită incompatibilitatea titlurilor de notari cu cea de tabellion și respectiv au fost reglementate detaliat funcțiile notarilor. Prin edictul regelui Henric al IV-lea funcțiile notarilor au devenit ereditare. La creșterea prestigiului și a autorității funcției examinate un rol important l-a avut acordarea de către regele Ludovic al XIV-lea în 1696 a dreptului ca fiecare notar să poată imprima pe sigiliul său stema regală³⁴.

Dezvoltarea notariatului în țările europene este nemijlocit legată de răspândirea dreptului roman și apariția în sistemul judiciar a unor instituții publice de drept roman noi, inclusiv avocatura și notariatul. În acest sistem organizațional a activității notariale, în care notarii, rămânând persoane ce practicau activitatea de profesie liberă, îndeplinindu-și funcțiile ca reprezentanți ai statului, au primit denumirea de *notariatul de tip latin*. *Notariatul de tip latin* este prezent până în zilele noastre în țările sistemului de drept romano-germanic. El a influențat de asemenea, într-o anumită măsură, constituirea și evoluția instituțiilor notariale în sistemele de drept anglo-saxon și musulman.

În sistemul anglo-saxon (common law), în **Marea Britanie**, începând cu anul 1570, rolul notarului era de a pregăti documentele la fiecare stadiu. Intervenția notarilor era mai ales necesară în apel unde notarii erau obligați să scrie un raport detaliat referitor la toate acțiunile operate în litigiile anterioare. Acești notari se aflau pe lângă Curțile bisericești și deoarece

în acea perioadă dreptul canonic și cel civil au avut o influență mai mare decât dreptul anglo-saxon la perfectarea documentelor, actele întocmite de către notari de asemenea aveau o importanță mai mare din considerentele că autoritățile notariale garantau împotriva falsificării de acte³⁵.

În **Rusia** primele acte notariale au început să fie întocmite în secolele XIV-XV. Mâtnicii (persoanele care întocmeau actele) înregistrau tranzacții la târguri în prezența martorilor, pentru îndeplinirea cărora se percepeau taxe și biruri. În 1649, în timpul guvernării țarului Alexei Mihailovici, a fost emis Regulamentul Sobornicesc, conform căruia se permitea întocmirea unor acte de mică valoare doar la domiciliu, iar cele mai importante ca: înțelegerea de nuntă, testamentele se întocmeau doar în prezența unui *pisar de piață* (*ploșiadnâi podiaci*), funcțiile îndeplinite de aceștia au asemănări funcțiilor notarului în zilele noastre³⁶.

Cu toate că în **Țara Moldovei** în epoca medievală n-au existat instituții speciale (distincte) de notariat, totuși sunt atestate documentar activități numeroase de întocmire și de legalizare a multiple acte juridice realizate prin intermediul instanțelor de stat și administrative, centrale și locale. Se știe că în Principat, la fel ca și în alte state europene medievale, locuitorii efectuau acțiuni de vânzare-cumpărare, arendă, depozit, acordarea dotei, acordarea împrumutului, încheierea căsătoriilor, succesiuni testamentare, înfierea copiilor etc. Sub influența normelor de drept romano-bizantine, ce stăteau la baza obiceiurilor juridice ale sistemului de drept **Legea țării** și a celor din **Sintagma lui Matei Vlastares (1335)**, **Cărții românești de învățătură de la pravilele împărătești a lui Vasile Lupu (1646)**, **Sobornicescului Hrisov al lui Alexandru Mavrocordat (1785)**, marea majoritate a documentelor și ale actelor juridice erau perfectate și legalizate în formă scrisă în conformitate cu modalitățile practicii instituțiilor notariale ale Imperiului Roman și ale Imperiului Bizantin. Iar în cazurile de acționare în judecată părțile în proces își apărau interesele nu numai prin depozițiile martorilor, dar și prin prezentarea probelor scrise.

Rolul cel mai important în efectuarea activității notariale în Moldova medievală îl exercitau **domnitorii** împreună cu **Sfatul Domnesc**. Actele juridice de însemnătate majoră ale boierilor, mănăstirilor, negustorilor și răzeșilor bogați privitor la vânzare, cumpărare, danie, împrumut, arendă, succesiune etc. erau perfectate și legalizate în cadrul **Sfatului Domnesc** (numit mai târziu **Divan**), fiind autentificate prin semnătura și sigiliile domnitorilor și ale celorlalți membri prezenți în ședințe. În cazurile când se prezentau în ședințele **Sfatului** în calitate de probe unele documente și acte juridice vechi falsificate, ele erau declara-

te nule și distruse. De asemenea **Sfatul** dispunea de dreptul de a declara nule documentele de proprietate ale boierilor acuzați de înaltă trădare a intereselor țării sau a domnitorilor³⁷.

În Arhiva Națională a Republicii Moldova și în arhivele din Iași, Cernăuți, București se păstrează sute de acte de vânzare, cumpărare, de danie, succesiune etc., semnate și autentificate cu sigiliile respective de către domnitori și de membrii **Sfatului Domnesc** din secolele XV-XVIII.

În calitate de exemplu reproducem cu anumite prescurtări textul unui act de întărire a contractului de vânzare-cumpărare, efectuat la 30 iunie 1577 în ședința **Sfatului Domnesc**, ședință prezidată de domnitorul Petru Șchiopul: "*Petru Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei. Iată a venit înaintea noastră și înaintea boierilor noștri [adică înaintea Sfatului Domnesc] Morozeanul, ful Mariicăi ... de a lui voie, de nimeni silit nici asupra, și a vândut ocina și moșia sa dreaptă din ispisocul de împărțea, pe care l-a avut de la Ion Voievod, din a opta parte din tot satul Holohoreni ...din ținutul Orheiului..., și au vândut slugii noastre credincioase, lui Gavril, tretii pisar, pentru o sută douăzeci de galbeni tătărești. Și... Gavril, tretii pisar, s-a sculat și a plătit toți acei bani, 120 zloți, în mâinile lui Morozeanul ... înaintea noastră în Iași.*

Drept aceea să-i fie slugii noastre credincioase, lui Gavril, tretii pisar, acele mai sus spuse și de la noi cu tot venitul, și altul să nu se amestece.

Scris în Iași în anul 7085 iunie 30.

Domnul a spus.

Pecetea domnească aplicată de ceară roșie.

Golăi vel logofăt a învățat și a iscălit.

Jos în dreapta documentului iscălitura pisarului: *Dumitru Gânscovici a scris*³⁸ ”.

Fiecare membru al **Sfatului Domnesc**, marele logofăt, mării vornici, marele hatman, marele vistiernic etc., de asemenea dispuneau de dreptul de a efectua de sine stătător acțiuni notariale de elaborare și de legalizare a diverselor acte juridice, semnându-le și confirmându-le cu sigiliile lor. În cazuri de necesitate membrii **Sfatului**, uneori chiar și foștii membri, se deplasau în localitățile țării, unde, împreună cu dregătorii locali și cu martorii necesari, efectuau acțiuni notariale de perfectare și de legalizare a actelor de delimitare a hotarelor unor moșii, de partajare a unor proprietăți imobiliare între succesori etc. Partea nesatisfăcută de conținutul documentului elaborat avea dreptul de a-i contesta valabilitatea în ședința **Sfatului Domnesc** sau nemijlocit domnitorului³⁹.

Alături de funcționarii administrației centrale a Țării Moldovei, de anumite atribuții notariale dispuneau dregătorii instanțelor ținutale și cei din administrația

orașelor. Astfel pan Gheorghe, pârcaľabul ținutului Hotin, prin actul juridic din 3 iunie 1597, constata că locuitorii Măruntă, fiica lui Drăgășan din satul Butuci, de nimeni silită și nici asuprită, și-a vândut partea sa de moșie din satul Babin localnicului Pătrașco pe o sumă de 30 de taleri, bani primiți de Măruntă de la Pătrașco la încheierea vânzării în prezența pârcaľabului și a 5 martori. Actul finaliza cu indicația că a fost scris de pisarul Cotelea și legalizat prin semnătura și sigiliul pârcaľabului Gheorghe⁴⁰.

Destul de importantă, în opinia noastră, în întocmirea și legalizarea actelor de vânzare-cumpărare, de moștenire (succesiune), danie, adopțiune, partajare a proprietății imobile, adică în efectuarea unor acțiuni notariale, în epoca medievală a fost activitatea administrației orașelor Principatului. De exemplu, la 15 martie 1620 în prezența lui Gligorcea Lăpteașu, șolțuzul⁴¹ or. Iași cu cei 12 pângari și câțiva martori, logofătul Vitold a vândut niște case în Iași lui Nicoriță, marele vornic de Țara de Sus. Actul de vânzare finaliza cu următoarea decizie: „Astfel, noi dacă am văzut această bună tocmală și plată deplină.... noi l-am scris în catastihul orașului Iași după obiceiul din zilele vechi. După aceea am făcut și cartea noastră ca să fie de credință și am adăugat pecetea orașului”⁴².

Din cele expuse în alineatele precedente privitor la specificul elaborării și a legalizării actelor juridice în Țara Moldovei în epoca medievală, **noi constatăm că, deși în Principat nu existau instituții distincte de notariat, totuși în statul nostru, la fel ca și în Rusia și în alte state europene din acea perioadă, se efectuau diverse activități cu caracter notarial.**

Perfectarea cadrului juridic al instituției notariale în epoca modernă.

Primul stat european, care a demarat procesul de modernizare a activității notarilor, a fost **Marea Britanie**. În 1666 la Londra se formează *Companiile Scribe*, care se compuneau din trei profesii separate: scriberi, avocați și notari. Pentru toate profesiile menționate poziția de membru al Companiei era un beneficiu de a exercita funcțiile sale de perfectare a documentelor. Prin *Actul Notarului Public* din 1843 au fost introduse unele modificări care stipulau că notarii ce doreau să activeze fără restricții în jurisdicție trebuiau, în mod obligatoriu, să aibă o practică în domeniul respectiv⁴³.

În **Franța**, după victoria Marelui Revoluții din 1789, au fost efectuate nu numai reforme social-economice, politice și culturale fundamentale, dar și s-a modernizat esențial statutul juridic al instituțiilor de notariat. După abolirea majorității drepturilor și privilegiilor feudale, prin Decretul din 11 august 1789⁴⁴, prin Legea din 15-28 martie - 3 mai 1790⁴⁵, prin Decretul din

19 iunie 1790⁴⁶, Adunarea națională prin Legea din 27 septembrie – 6 decembrie 1791 a lichidat complet sistemul feudal în Franța și i-a lipsit pe seniori de dreptul de numire a notarilor și de posibilitatea de a moșteni și a vinde funcțiile notariale. Prin legea menționată notarii francezi au fost uniți sub denumirea comună „**notarius publicus**”⁴⁷.

Activitatea notarială ulterior a fost reglementată prin Legea din 16 martie 1803, 25 Vanzoza IX. Acest act normativ stipula organizarea, funcționarea și statutul notarilor. La intrarea în funcție notarul era obligat să depună gaj pentru asigurarea activităților sale profesionale⁴⁸.

Imperiul Rus în prima jumătate a secolului al XIX-lea încă nu dispunea de instituții distincte de notariat. Necesitățile populației avute în perfectarea și legalizarea actelor juridice necesare erau îndeplinite prin intermediul structurilor a două instanțe judiciare:

1. Judecătoria județene care, pe lângă examinarea proceselor civile și penale, păstrau registrele și planurile de hotărnicire a moșiilor, în baza cărora la cererea solicitanților se perfectau actele juridice și documentele de nivel județean;

2. Secțiile actelor de proprietate ale Curților Judiciare civile guberniale, în cadrul cărora se perfectau: procurile, testamentele, actele referitoare la vânzarea, cumpărarea, schimbul moșiilor, ale altor bunuri imobile și mobile, țărănilor șerbi (iobagi)⁴⁹, alte documente⁵⁰.

Dezvoltarea industriei și a comerțului a determinat instituirea în 1831 a funcțiilor de notari și de agenți de bursă pe lângă consiliile orășenești și cele meșteșugărești⁵¹.

Reformele efectuate în Imperiul Rus în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, îndeosebi cea judiciară din 1864, au impulsionat evoluția instituțiilor notariale din țară.

„*Regulamentul din 14 aprilie 1866 despre partea notarială*”, adoptat de către împăratul Alexandru II, conținea anumite articole, dispozițiile cărora reglementau nemijlocit organizarea, structura, competența și cadrul activității instituțiilor notariale. În conformitate cu dispozițiile menționate, pe lângă fiecare judecătorie districtuală au fost create câte o arhivă notarială, în care erau păstrate documentele de proprietate asupra imobilelor, cărțile (registrele) notarilor districtului judecătoresc respectiv, dosarele și registrele notarilor precedenți.

Arhiva notarială era administrată de către **Notarul superior (starșii notarius)**⁵², funcție care în literatura română de specialitate a fost tradusă prin sintagma **Primul notar**.⁵³ El trebuia să posede studii similare cu cele ale membrilor Judecătoriei districtuale, era consi-

derat funcționar de stat, primea salariu și avea dreptul la pensionare. Notarul superior (primul notar) dispunea de următoarele competențe: „Conducea Arhiva notarială (coordona păstrarea și ținerea în regulă a condicelor, dosarelor și documentelor aflate în arhivă, precum și lucrul asistenților săi); elibera extrasele din condicele de acte păstrate în arhivă și copiile de pe actele notariale; elibera certificatele pentru bunurile depuse spre garanție; întărea actele asupra bunurilor imobile ce se aflau în circumscripția tribunalului etc.”⁵⁴.

Fiecare *notar superior* dispunea de un oficiu special (birou notarial), în care activau și câțiva *notari inferiori*⁵⁵ (mladșie notaius), considerați în literatură ca *notari publici*⁵⁶. Funcția de *notar inferior* putea fi exercitată de către persoane, care nu dispunea de studii juridice, dar reușeau să susțină examenul special în fața comisiei alcătuite din președintele Judecătoriei districtuale, procurorul districtului și notarul superior. În baza propunerilor președintelui Judecătoriei districtuale, președintele Curții judecătorești ierarhic superioare numea în funcții de notari inferiori persoanele care susținuseră cu succes examenul menționat. Notarii inferiori efectuau următoarele acțiuni: perfectau actele notariale, certificau actele juridice întocmite la domiciliul clienților, întocmeau actele cu privire la protestele maritime, protestau polițele, certificau copiile unor documente, autentificau semnăturile persoanelor în documente⁵⁷. Notarii inferiori nu erau salarizați de către stat. Pentru efectuarea actelor notariale ei percepeau de la clienți sume bănești de două tipuri: a) taxe, b) remunerarea particulară a notarilor de către client.

Pentru recompensarea posibilelor prejudicii cauzate clienților prin acțiuni incorecte, fiecare notar inferior era obligat să depună la Judecătoria districtuală o cauciune, suma căreia depindea de localitatea în care activa: a) în Petersburg și în Moscova – câte 10 mii de ruble; b) în centrele guberniilor – 6 mii de ruble; c) în centrele județene – 4 mii de ruble etc.⁵⁸.

În **Moldova de Est** (care din 1813 a fost numită **Basarabia**) din cauza dezmembrării forțate a Principatului în 1812 sub presiunea țarismului și a anexării teritoriului istorico-etnic de la răsărit de Prut de către Imperiul Rus, s-a întrerupt evoluția firească a instituțiilor naționale de notariat. Treptat, instituțiile naționale de stat și de drept, inclusiv cele din domeniul notariatului, au fost înlocuite cu instituțiile rusești. Ulterior, în conformitate cu § 62 din *Așezământul pentru ocârmuirea oblastei Basarabiei*, adoptat de împăratul Nicolai I la 29 februarie 1828, examinarea tuturor principilor „în locurile *prisudstfiilor*⁵⁹ din oblastia *Bessarabiei*”, inclusiv în cele notariale, a devenit posibilă doar „pe limba rossienească” și în baza pravilelor rusești (§ 63)⁶⁰.

Deși sistemul notarial rus din prima jumătate a secolului al XIX-lea era mai avansat comparativ cu cel al Moldovei, rămas în vigoare în Basarabia după 1812, totuși faptul că actele juridice erau perfectate de către notari în limba rusă, limbă necunoscută populației autohtone, și în baza unor legi străine, le-a permis multor indivizi, avizi de bunuri străine, să producă prejudicii enorme intereselor materiale și morale a sute de mii de locuitori băștinași ai regiunii. De exemplu, moșierul Manuc-Bei, folosind situația că Vasile Josan, Nica Bucșa și alți 75 de țărani din localitatea Hâncești nu posedau limba rusă, prin contractul încheiat cu dâșii în 1842, în contradicție flagrantă cu legislația în vigoare în Basarabia, i-a calificat pe aceștia în calitate de robi⁶¹, obligându-i să lucreze pentru dâșul, la fel ca și țărani șerbi de pe moșiile boierești din guberniile centrale ale Rusiei pentru stăpânii lor⁶².

Regulamentul din 14 aprilie 1866 despre partea notarială, începând cu 1 decembrie 1869, potrivit constatărilor academicianului I. G. Budac, a devenit suport juridic pentru crearea și activitatea instituțiilor notariale noi din Basarabia⁶³, care, după structura și competența lor, erau identice cu cele din guberniile centrale ale Imperiului Rus, examinate de noi în alineatele precedente. Potrivit dispozițiilor Regulamentului menționat, și a § 420 din Așezământul instituțiilor judecătorești din 20 noiembrie 1864⁶⁴, în Basarabia, pe lângă cele 9 judecătoria județene, au fost constituite 9 instituții notariale, administrate de câte un *notar superior*. În fiecare instituție notarială, la fel ca și în cele din alte gubernii ale Imperiului Rus, activau și notarii inferiori, majoritatea cărora nu dispuneau de studii juridice speciale.

Caracterizând sistemul notarial rus, întrebuințat în Basarabia după 1869, profesorul universitar Gheorghe Chibac, la fel ca și autorii ruși A.K. Plohotenko, I. Volman, K. Pobiedonoștev, E. Șerșenevici, constata mai multe lacune și neajunsuri în modalitatea de organizare și de activitate a acestora, inclusiv: „înlesnea numirea unui personal cu totul nepregătit; notarii erau pe jumătate funcționari, pe jumătate negustori, provocând neîncrederea publicului; birourile aveau un caracter mercantil, un fel de prăvălii de concurență, deschizând o cale largă pentru abuzuri și șantaj etc.”⁶⁵.

Evoluția instituțiilor de notariat pe teritoriul Moldovei în epoca contemporană. *Integrarea Basarabiei în componența României* în 1918 n-a dus imediat la lichidarea sistemului notarial rus, deoarece guvernul regal înțelegea că populația regiunii avea nevoie de o anumită perioadă de timp pentru a se acomoda la realitățile instituțiilor de drept și ale sistemului legislativ românesc. Abia în 1928 instituțiile notariale de tip rusesc au fost lichidate, iar atribuțiile

lor au fost încredințate spre exercitare autorităților judecătorești și grefierilor.

Deși instituțiile notariale ruse din Basarabia au fost lichidate, guvernul regal nu i-a lăsat în voia sorții pe foștii notari. Potrivit constatărilor profesorului universitar Gheorghe Chibac, celor 9 primi notari (notari superiori) din județele Basarabiei li s-a acordat posibilitatea de a activa în calitate de judecători la tribunale sau judecătorii. De asemenea s-au întreprins acțiuni pentru a-i aranja în diverse funcții și pe cei 94 de notari publici (notari inferiori)⁶⁶.

Evenimentele din octombrie 1917 din Imperiul Rus au modificat esențial soarta sistemului notarial constituit în baza Regulamentului din 1866. Prin Decretul Sovietului Komisarilor Norodnici (SKN) al Rusiei Sovietice „*Despre judecătorie*”, din 24 noiembrie 1917, au fost lichidate *instituțiile de justiție țariste*, inclusiv cele notariale. Funcțiile și atribuțiile instituțiilor notariale împreună cu arhivele respective au fost trecute în competența diverselor subdiviziuni ale organelor administrative și judecătorești sovietice.

Promovarea, începând cu anul 1921, a noii politici economice de către conducerea RSFS Ruse a contribuit la creșterea bunurilor materiale, la intensificarea relațiilor comerciale și la sporirea necesităților de legalizare a diverselor acte juridice.

La 4 octombrie 1922 SKN al RSFS Ruse a adoptat *Regulamentul despre notariat*, normele juridice ale căruia au servit în calitate de suport legislativ pentru constituirea și activitatea noului sistem notarial sovietic, instituțiile cărui se deosebeau flagrant prin structura și competența lor de cele existente în Imperiul Rus până în 1917. În orașele și în localitățile sătești mai importante, în porturile și la stațiile mari de cale ferată au fost înființate birouri notariale de stat, administrate de către notari devotați puterii sovietice⁶⁷.

După constituirea URSS, au fost adoptate alte regulamente și hotărâri, care uneori contribuiau la fortificarea sistemului notarial sovietic de stat, iar altele (anii 1929-1936) au determinat reducerea rolului instituției date în societate⁶⁸. Cadrul juridic al instituțiilor notariatului de stat sovietic, după părerea noastră, s-a stabilizat în anii '60-'70 ai secolului al XX-lea. Exista în URSS un sistem ramificat de birouri notariale de stat, amplasate în orașe și în centre raionale, orașenești, regionale, ținutale, Judecătoriile Supreme ale republicilor autonome și ale republicilor unionale.

Evoluția instituțiilor notariale din raioanele din stânga Nistrului, în baza cărora în 1924 s-a constituit RASS Moldovenească, cu unele excepții determinate de războiul civil, a fost aceeași ca și în alte teritorii naționale ale fostului Imperiu Rus. La fel au fost lichidate birourile notariale de până la instaurarea puterii sovietice, iar atribuțiile lor au fost transmise

subdiviziunilor comitetelor executive ale sovietelor și instanțelor judecătorești. Organizarea instituțiilor notariale de stat în localitățile din stânga Nistrului s-a realizat în conformitate cu dispozițiile regulamentelor și ale altor acte legislative despre notariat ale RSS Ucrainene. După constituirea RAAS Moldovenești, instituțiile ei notariale de stat, la fel ca și cele judecătorești, în conformitate cu art. 40 din Constituția republicii autonome, adoptată în 1925, au funcționat în baza legislației respective a Uniunii Sovietice și a RSS Ucrainene⁶⁹.

Deși la 2 august 1940 RASS Moldovenească a fost transformată în RSS Moldovenească, totuși pe teritoriul republicii unionale nou formate, în calitate de suport juridic activitatea instituțiilor de stat și de drept, inclusiv a celor notariale, în conformitate cu Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 14 decembrie 1940, au continuat să fie întrebuințate, câteva decenii, codurile și alte acte legislative ale RSS Ucrainene⁷⁰. Abia după adoptarea la 11 februarie 1957 a Legii URSS „Despre trecerea în competența republicilor unionale a legislației cu privire la organizarea judecătorească a republicilor unionale, la adoptarea codurilor civil, penal, de procedură”⁷¹ în republica noastră a demarat procesul de elaborare și de adoptare a codurilor respective proprii. În 1961 au fost adoptate Codul penal și Codul de procedură penală ale RSS Moldovenești, în 1964 Codul Civil al RSSM etc.

La 5 iulie 1974 Sovietul Suprem al republicii noastre a adoptat primul act normativ fundamental pentru reglementarea activității instituțiilor notariale – Legea RSS Moldovenești nr. 1044-VIII „Cu privire la notariatul de stat”. Din punct de vedere al structurii și conținutului, actul normativ examinat are multiple afinități cu actele respective ale celorlalte republici unionale ale URSS. El este alcătuit din 4 secțiuni, 15 capitole și 90 de articole. Dispozițiile lui reglementau procedura constituirii (formării) rețelei de birouri notariale, ordinea completării lor cu specialiști, cadrul juridic al activității lor, regulile îndeplinirii actelor notariale etc.⁷².

Obținerea independenței de stat de către Republica Moldova în 1991 a condus la o evoluție radicală a instituțiilor de notariat din punct de vedere al rolului lor în societate, al structurii, competenței și modalității de activitate. S-a încheiat cu monopolul notariatului de stat și a derulat revenirea la notariatul privat de tip „latin”, proces finalizat prin adoptarea *Legii cu privire la notariat* din 11 aprilie 1997 nr. 1153-XIII. Deoarece în societate se resimțea necesitatea existenței și a birourilor notariale de stat, Parlamentul Republicii Moldova prin *Legea cu privire la notariat nr. 1453-XV* din 8 noiembrie 2002 a reintrodus și norme juridice speciale pentru reglementarea activității notarilor de stat.

Astfel, în prezent în țara noastră există un sistem mixt de instituții notariale: a) de stat, b) private.

Reieșind din cele examinate despre notariat formulăm următoarele concluzii:

1. *Activități de legalizare a diverselor acte juridice se efectuau deja în Babilon și în alte state antice.*

2. *Deși legalizarea unor contracte se efectua în statul Roma din cele mai vechi timpuri totuși instituția sub denumirea **notariat** a constituit treptat în perioada **principatului** și, îndeosebi, a **dominatului**.*

3. *În arealul Carpato-Danubiano-Nistrean legalizarea diverselor tipuri de contracte se realizau în Regatul Dacia.*

4. *Tripticele din Transilvania reprezintă probe de acțiuni notariale în provincia romană Dacia.*

5. *În pofida faptului că în Țara Moldovei în epoca medievală n-au existat instituții notariale speciale, documentele istorice demonstrează că în Principat, la fel ca și în alte state vecine, instanțele administrative și cele judecătorești efectuau diverse acțiuni notariale.*

6. *Instituția notarială distinctă s-a constituit în Moldova de Est – Basarabia după 1869 în baza dispozițiilor Regulamentului Imperiului Rus din 14 aprilie 1866 despre partea notarială.*

7. *Atât instituțiile notariale din perioada țaristă, cât și cele din perioada sovietică, de regulă, perfectau toate actele juridice în limba rusă, ceea ce prejudicia de multe ori interesele materiale și morale ale locuitorilor autohtoni, care nu cunoșteau limba menționată.*

8. *Sistemul național al instituțiilor notariale cu activitatea în limba maternă s-a format după 1991, când Republica Moldova a obținut independența de stat.*

Referințe bibliografice:

¹ Ляпидевский Н., *История нотариата*, în *Нотариальный вестник*, 1997, nr.2, p. 48.
² Кодинцев А.Я., Ралько В.В., *Советское государство и нотариат. 1920 – 1950 – е годы*, Москва: ФРПК, 2008, с. 17-65.
³ Бартошек Милан, *Римское право: Понятия, термины, определения*, Пер. с чешск., Москва: Юрид. лит., 1989, 448 р.
⁴ Sâmbrian Teodor, *Principii, instituții și texte celebre în dreptul roman*, București: Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, 1994, 272 p.
⁵ Cojocari, Eugenia, *Drept notarial, manual*, Chișinău: Edit. Ruxanda, 1998, p.11.
⁶ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *Notariat, manual pentru studenții facultăților de drept*, Chișinău: Edit. Pontos, 2001, p. 9-24.
⁷ Бартошек Милан, *op.cit.*, p. 225-226.
⁸ Sâmbrian Teodor, *op.cit.*, p. 142.
⁹ Новицкий И.Б., *Основы римского гражданского права*, 3-е издание, Москва: Юрид. лит., 1972, p. 194-195.
¹⁰ Cojocari, Eugenia, *Drept notarial, manual*, Chișinău: Edit. Ruxanda, 1998, p.11.

¹¹ Бартошек Милан, *op.cit.*, p.283.
¹² Бартошек Милан, *op. cit.*, p. 307-308.
¹³ Sâmbrian Teodor, *op. cit.*, p. 222-223.
¹⁴ Sâmbrian Teodor, *op.cit.*, p. 225.
¹⁵ Бартошек Милан, *op. cit.*, p. 308.
¹⁶ **Notarius** – stenografist; în perioada dominatului funcționar imperial roman. Vezi: Бартошек Милан, *op. cit.*, p. 226.
¹⁷ Sâmbrian Teodor, *op.cit.*, p. 259-260.
¹⁸ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *op. cit.*, p. 10.
¹⁹ Cojocaru Eugenia, *op.cit.*, p. 12.
²⁰ Ibidem, p. 12.
²¹ Ibidem, p.12.
²² *Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран* / Под ред. З.М. Черниловского, Москва: Юрид. лит., 1984, p. 12-25.
²³ *История государства и права зарубежных стран (Рабовладельческое и феодальное государство и право): Учеб. пособие/ Под ред. П.Н. Галанзы и Б.С. Громакова*, Москва: Юрид. лит.,1980, p. 59.
²⁴ Рифтин А.П., *Старо-вавилонские юридические и административные документы в собраниях СССР*, Москва - Ленинград: Изд-во Академии Наук СССР, 1937, p. 9.
²⁵ *История государства и права зарубежных стран*. Часть 1. Учебник для вузов/Под ред. проф. Жидкова О.А., Москва: Издательская группа ИНФРА. М – НОРМА, 1997, p. 65.
²⁶ *История государства и права зарубежных стран (Рабовладельческое и феодальное государство и право)*, p. 59; Рифтин А.П., *op.cit.*, p. 16-19.
²⁷ Рифтин А.П., *op.cit.*, p.5.
²⁸ *Istoria dreptului românesc*, Vol. I, București: Editura Academiei RS România, 1980, p. 79-80; Cernea Emil, Molcuț Emil, *Istoria statului și dreptului românesc*, București: Casa de Editură și Presă ”ȘANSA” SRL, 1992, p. 16.
²⁹ *Istoria dreptului românesc*, Vol. I, p. 88.
³⁰ Бартошек Милан, *op. cit.*, p. 308, Sâmbrian Teodor, *op. cit.*, p. 259-260.
³¹ *Istoria dreptului românesc*, Vol. I, p. 107-115.
³² *История государства и права зарубежных стран (Рабовладельческое и феодальное государство и право)*, p. 403.
³³ Planiol M., *Traité élémentaire de droit civil*; Troisième édition; Tome deuxième; Librairie Générale de droit & de jurisprudence; Paris: 1905; p.49.
³⁴ Yaigre Jean, Pillepout Jean-Francois, *Droit professionnel notarial*, Quatrieme edition, Paris: Librairie de la Cour de Cassation, 2001, p. 38
³⁵ Nigel P. Ready, Richard Brooke, Brooke’s notary, Edit. Sweet & Maxwell, 2002, (716), p. 12.
³⁶ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *Notariat, op. cit.*, p. 12-13.
³⁷ Grigoraș N., *Instituții feudale din Moldova. I Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea*, București: Editura Academiei RS România, 1971, p. 216 – 218.
³⁸ *Молдавия в эпоху феодализма*, том. 1, *Славяно-молдавские грамоты (XV в. – первая четверть XVII в.)*, Кишинёв: Штиинца, 1961, p.106.
³⁹ Grigoraș N., *op.cit.*, p. 244-272
⁴⁰ *Молдавия в эпоху феодализма*. том. I. *Славяно-молдавские грамоты (XV в. – первая четверть XVII в.)*, p. 156-157
⁴¹ **Șoltuz** – titlu dat în evul mediu în Moldova cârmuitorului unui oraș.
⁴² *Documente privind istoria României. A. Moldova*, veacul XVII, vol. IV, nr. 563; Grigoraș N., *op.cit.*, p. 336.
⁴³ Nigel P. Ready, Richard Brocke, *op.cit.*, p.17.

⁴⁴ *Istoria universală modernă (1640-1850). Crestomație*, Chișinău: Prut Internațional, 2000, p. 94-95.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 98-101.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 101.

⁴⁷ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *op.cit.*, p.12.

⁴⁸ Yagre Jean, Pillebout Jean-Francois, *op.cit.*, p. 38.

⁴⁹ În Imperiul Rus șerbii a fost abolită abia în 1861, adică cu 112 ani mai târziu ca în Țara Moldovei. Legislația țaristă permitea boierilor și mănăstirilor ca, în baza unor contracte legalizate de către notari, să vândă, să cumpere, să doneze, să schimbe țărani șerbi, deoarece ultimii erau proprietate deplină a stăpânilor moșiilor.

⁵⁰ Ерошкин Н.П., *История государственных учреждений дореволюционной России*, Москва: Высшая школа, 1983, p.179.

⁵¹ *История государства и права СССР*, Часть I, Москва: Юрид. лит., 1967, p. 571.

⁵² *История государства и права СССР*, Часть I, p. 571.

⁵³ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *op.cit.*, p.14.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 16.

⁵⁵ *История государства и права СССР*, Часть I, p. 571.

⁵⁶ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *op.cit.*, p.14.

⁵⁷ *История государства и права СССР*, Часть I, p. 571.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 572.

⁵⁹ **Prisudstvie** – instituție de stat, local public în Imperiul Rus.

⁶⁰ Mihail Paul, Mihail Zamfira, *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*, București: Editura Academiei Române, 1993, p. 128.

⁶¹ *Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии (1812-1861 годы)*. Сб. док., Часть I, Кишинев: «Штиинца», 1962, p. 497-499.

⁶² Considerăm că notarul care legalizaseră în 1842 contractul menționat a comis o fraudă evidentă în schimbul unei sume mari de bani primită de la Manuc-Bei, deoarece în Basarabia relațiile dintre boieri și țărani au continuat să fie reglementate și după 1812 în baza normelor de drept ale Moldovei, care nu admiteau transformarea țăranilor în robi, adică în șerbi, după cum se practica în restul Imperiului Rus.

⁶³ Arhiva Națională a Republicii Moldova, f. 290, reg. 1, d.2, f.10; Будак И.Г., *Буржуазные реформы 60-70 годов XIX века в Бессарабии*, Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1961, p. 147.

⁶⁴ *Хрестоматия по истории государства и права СССР. Дооктябрьский период*, Москва: Юрид. лит., 1990, p. 413.

⁶⁵ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *op.cit.*, p.20-21.

⁶⁶ Constantinescu E., Chibac Gh., Bondarciuc O., *op.cit.*, p.21-22.

⁶⁷ Кодинцев А.Я., Ралько В.В., *Советское государство и нотариат. 1920-1950-е годы*, Москва: Изд-во ФРПК, 2008, p. 17-19.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 23-27.

⁶⁹ *Вехи молдавской государственности (Сборник текстов Конституций)*, Кишинев: 2000, p. 37.

⁷⁰ *Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938-1967*, т. I, Москва: Изд-во «Известия советов депутатов трудящихся СССР», 1968, p. 137-138.

⁷¹ *Ibidem*, p. 140.

⁷² *Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești "Cu privire la notariatul de stat"*, Chișinău: Cartea Moldovenească, 1975, pag. 4-64.

MECANISMELE DE FUNCȚIONARE A PRINCIPIILOR DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC IN CONFLICTELE ARMATE

Rodica NICHIFOR,
magistru in Relații Internaționale
cercetător științific stagiar,
IISD al AȘM

THE MECHANISM OF FUNCTIONING OF PRINCIPLES OF THE INTERNATIONAL PUBLIC LAW IN THE ARMED CONFLICTS

The public international law is a set of judicial norms which govern the relations within the international society. All subjects of international relations governed by these norms and engaged in some relations constitute the international community. The process of application of the norms of the public international law in the international society maintain the judicial international order. The international law is not a abstract, or static category. Any changes within international society are reflected in that article. The principles are the most important pylons of the international law. These are general norms, with a universal application, which have to be respected by all states and subjects of international law in order to maintain the peace and security and to promote the international cooperation.

МЕХАНИЗМ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРИНЦИПОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ПУБЛИЧНОГО ПРАВА В ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

Международное публичное право – совокупность юридических норм, которые управляют отношениями внутри международного общества. Все субъекты международных отношений, которыми управляют эти нормы, составляют международное сообщество. Процесс применения норм публичного международного права в международном обществе поддерживает юридический международный порядок. Международное право не есть что-то абстрактное, или статическая категория. Любые изменения внутри международного сообщества, отражены в данной статье. Принципы – являются самой важной опорой международного права. Они являются общими нормами, имея свое универсальное применение, которые должны уважаться всеми государствами и субъектами международного права в целях поддержания мира и безопасности, развития международного сотрудничества.

Dreptul internațional public constituie un ansamblu de norme juridice care guvernează raporturile care se stabilesc în cadrul societății internaționale. Ansamblul statelor și al altor entități angajate în raporturi pe plan internațional (organizațiile internaționale guvernamentale etc.), guvernate de normele dreptului internațional public, formează societatea sau comunitatea internațională. Procesul de constituire și de aplicare a normelor dreptului internațional public în cadrul comunității internaționale reprezintă ordinea juridică internațională. Dreptul internațional public nu este o categorie statică, abstractă. Orice modificare care intervine în societatea internațională se reflectă în prevederile sale, dreptul internațional public fiind și un instrument al politicii internaționale. Pilonii de bază ai Dreptului Internațional Public sunt principiile fundamentale ale Dreptului Internațional – norme de maximă generalitate, cu aplicabilitate universală a

căror respectare este obligatorie pentru toate statele și celelalte subiecte de drept internațional cu scopul menținerii păcii și securității și al promovării cooperării internaționale.

Principiile internaționale au un caracter normativ, stabilind reguli de conduită între state și ghidând conduita tuturor entităților internaționale în raporturile lor reciproce. Ele fac parte din categoria normelor imperative (jus cogens), norme recunoscute de comunitatea internațională în întregul său și de la care nu se poate deroga prin alte principii sau norme de drept internațional ori în procesul de aplicare a dreptului internațional.¹

Situația geopolitică actuală, precum și tulburările care au loc pe arena internațională, au provocat mari discuții referitor la respectarea principiilor Dreptului Internațional Public, atât de marile puteri, cât și de statele care se află în conflict. Un exemplu elocvent în

acest domeniu ne pot servi evenimentele care au avut loc în Kosovo și Georgia. În soluționarea conflictului din Kosovo a existat o interacțiune între organizațiile internaționale, atât europene, cât și mondiale. A fost implicată Organizația Națiunilor Unite cu trei rezoluții ale Consiliului de Securitate, care au fost criticate de guvernul de la Belgrad ca fiind amestec în afacerile interne ale statului.²

Principiul neamestecului în treburile interne ale unui stat reprezintă unul din pilonii fundamentali ai dreptului internațional. În trecut intervenția altor state era considerată un mijloc licit de conduită în relațiile internaționale, astfel fiind limitat conținutul principiului dat. În dreptul internațional contemporan acest principiu include o arie mai extinsă.³ Niciun subiect al relațiilor internaționale nu este în drept să intervină în treburile interne ale altui stat atâta timp cât acesta nu încalcă normele de drept internațional. Dreptul internațional contemporan reprezintă „totalitatea normelor juridice, create de către state pe baza acordului de voință, exprimate în forme juridice specifice (tratate, cutuma), pentru a reglementa relațiile dintre ele privind pacea, securitatea și cooperarea internațională, norme a caror aplicare este realizată prin respectarea de bună voie, iar în caz de necesitate, prin sancțiunea individuală sau colectivă a statelor. De asemenea, statele acceptă faptul că, un corp de norme juridice este absolut necesar pentru a le reglementa comportamentul în raporturile cu alte state și entități internaționale. Atunci când apar state noi în societatea internațională nu este nevoie de o declarație de acceptare a dreptului internațional public din partea acestora. Dreptul internațional în vigoare, în momentul apariției lor, le este – în principiu – opozabil. Se admite, însă, dreptul statelor de a refuza aplicarea unor cutume internaționale, precum și de a iniția noi reguli cutumiare.

Trebuie de menționat că o mare parte din domeniile de interacțiune între state sunt reglementate de dreptul internațional. Există totuși un „domeniu rezervat”, o zonă în care statelor li se acordă o largă libertate de acțiune, acest domeniu aparținând competenței lor naționale exclusive și care include: alegerea formei de stat, organizarea politicii interne, organizarea administrativ teritorială, apărarea și securitatea națională. În acest domeniu nu este admisă nicio intervenție exterioară, în numele necesității respectării dreptului internațional public.

În Carta Națiunilor Unite art. 2 alin. 7 este stipulat că nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va autoriza Națiunile Unite să intervină în chestiuni care aparțin esențial competenței interne a unui Stat și nici nu-i va obliga pe Membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor prezentei Carte. În același timp acest principiu nu va aduce însă în-

tru nimic atingere aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în Capitolul VII. Așadar, din cele expuse rezumă că Organizația Națiunilor Unite poate aplica măsuri de constrângere față de un stat, în baza Consiliului de Securitate, în cazul în care sunt amenințate pacea și securitatea internațională.

Consiliul de Securitate are importante atribuții în ceea ce privește folosirea forței pentru menținerea sau reinstaurarea păcii în zone de conflict. Practic, Consiliul este liber să analizeze dacă o anumită stare de fapt este sau nu o amenințare la adresa păcii și securității sau o încălcare a acestuia. Dacă ajunge la această concluzie Consiliul este îndreptățit să ia măsuri prevăzute de art. 41 al Cartei în care se menționează că („Consiliul de Securitate poate hotărî ce măsuri, care nu implică folosirea forței armate, trebuie luate spre a se da urmare hotărârilor sale și poate cere Membrii Națiunilor Unite să aplice aceste măsuri. Ele pot să cuprindă întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poștale, telegrafice, prin radio și a altor mijloace de comunicație, precum și ruperea relațiilor diplomatice.”)⁴ Aceste măsuri exclud folosirea forței și se manifestă sub formă de embargouri și alte sancțiuni internaționale. Dacă se consideră că aceste măsuri nu sunt suficiente Consiliul poate autoriza folosirea oricăror mijloace, încuzând folosirea forței pe sol, apă și aer, conform art. 42. În cazul în care Consiliul de Securitate va socoti că măsurile prevăzute în Articolul 41 nu ar fi adecvate ori că s-au dovedit a nu fi adecvate, el poate întreprinde, cu forțele aeriene, navale sau terestre, orice acțiune pe care o consideră necesară pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Această acțiune poate cuprinde demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni executate de forțe aeriene, maritime sau terestre ale Membrilor Națiunilor Unite.

Evenimentele care au avut loc în Kosovo au făcut să explodeze liniștea nu doar în Balcani, ci în întreaga societate internațională. Cele întâmplate în această regiune au trezit reacții adverse în rândul marilor puteri, pe de o parte Federația Rusă, iar pe de altă parte SUA și unele state europene.⁵ Trebuie de menționat, însă că dreptul internațional a fost încălcat și până la proclamarea unilaterală a independenței Kosovo, dar, cel puțin aparențele mai erau încă respectate pentru a nu frustra complet comunitatea mondială. Începând cu evoluția acestor evenimente, în relațiile internaționale, a început să se contureze o linie a unui nou „război rece.” Degradarea rapidă și fundamentală a mecanismelor instituționale de cooperare și a raporturilor dintre Rusia – NATO, UE, marchează începutul unei noi perioade de confruntare cu implicații serioase asupra securității și stabilității regionale.

Aceeași problemă a respectării principiilor Dreptului Internațional o regăsim în desfășurarea evenimentelor care au avut loc în Georgia, începând cu 8 august 2008. Acest conflict a generat o criză politico-militară de proporții de natură să provoace transformări profunde în sistemul relațiilor internaționale. Odată cu recunoașterea de către Rusia a independenței republicilor separatiste Abhazia și a Osetia de Sud, Consiliul European a condamnat, în regim de urgență, la 1 septembrie, decizia unilaterală a Rusiei, cerându-i respectarea suveranității și integrității teritoriale a Georgiei, principiu, care de fapt a fost încălcat de către SUA și statele UE în cazul Serbiei, prin recunoașterea independenței regiunii Kosovo.

Miniștrii de Externe ai NATO au anunțat, într-o declarație adoptată pe 19 august, că o soluție a conflictului nu se poate baza decât pe respectarea suveranității și integrității teritoriale a Georgiei recunoscute prin rezoluțiile Consiliului de Securitate.⁶ Se consideră, de asemenea, că acțiunea militară a Rusiei a fost disproporționată și în contradicție cu o misiune standard de menținere a păcii; s-au încălcat principiile de soluționare pașnică a conflictelor prevăzute în Actul Fondator NATO-Rusia. În 2002 a fost stabilit Consiliul NATO-Rusia, o formulă de discuții pe o tematică de interes pentru relațiile dintre Alianță și Rusia inclusiv pe o serie de elemente de divergență. NATO decide la 19 august suspendarea Consiliului NATO-Rusia.

Totuși, dincolo de aceste reacții timide care au suspendat anumite compartimente ale dialogului instituționalizat cu Rusia, capitalul de constrângere asupra balanței cost/beneficiu a Moscovei este destul de limitat. Răspunsul Europei pare complet neadecvat: este o reacție, mai mult simbolică, cu efecte minimale asupra raționamentului strategic al unui actor geopolitic care gândește și acționează în termenii politicii de putere. Un astfel de actor nu poate fi influențat decât prin modificarea efectivă a balanței de putere. Europa nu este o putere instituționalizată, fundamental soft, pregătită să joace după regulile politicii de putere. Este de remarcat faptul că atât în poziția NATO, cât și în cea a UE se condamnă acțiunile Rusiei ca fiind “disproporționate”. Această noțiune cosmetizează de fapt absența unui consens la nivelul ambelor organizații nu doar asupra realității din teren, a faptelor, ci și asupra terapiei de urmat. Răspunsul Europei readuce în prim-plan un clivaj fundamental, intuit încă din 2003 de fostul secretar al Apărării din SUA, Donald Rumsfeld: Vechea și Noua Europă. Revelator este că pentru “Vechea Europă” acțiunea Rusiei este “disproporționată”, în timp ce pentru “Noua Europă” înseamnă “agresiu-

ne”. Să nu uităm că ambele organizații furnizează membrilor prin tratatele care le guvernează garanții de apărare colectivă.

Un alt principiu care a fost încălcat în desfășurarea evenimentelor din Georgia a fost principiul nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța, care este stârnă legat de principiul soluționării prin mijloace pașnice a diferendelor internaționale. Acest principiu este stipulat în art. 2 alin. 4 al Cartei Națiunilor Unite („Toți Membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite”). Organizația Națiunilor Unite a stabilit unele reguli de drept internațional, care în evoluția relațiilor internaționale prin practica statelor au devenit puncte de susținere a relațiilor internaționale. De asemenea, acest principiu îl întâlnim și în declarația finală a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, elaborat la Helsinki la 1 august 1975 unde este menționat că nicio considerație nu poate fi invocată drept justificare pentru a recurge la folosirea forței sau la amenințarea cu forța în contradicție cu acest principiu.

Fără a analiza întreaga evoluție a dreptului internațional referitor la interzicerea folosirii forței în relațiile internaționale menționăm că în anul 1927, profesorul George Plastara scria că „În ceea ce privește suveranitatea exterioară aceasta se manifestă prin dreptul de legațiune, la dreptul de a încheia tratate și la dreptul de a începe război...”. Este datorită naturii în perpetuu schimbare a intereselor statelor, care modelează dreptul internațional, că la momentul actual o prevedere precum cea din art. 2(4) al Cartei, interzice folosirea forței în relațiile dintre state.⁷

Desigur, există și alte norme de drept internațional care sunt menite pentru a garanta o strictă aplicare a prohibiției privind folosirea forței. Din domeniul dreptului internațional penal sunt crime internaționale referitoare la acest domeniu. Astfel este crima internațională de agresiune. Statutul de crimă internațională a agresiunii este acceptat de comunitatea internațională, însă există unele diferențe de opinii legate de conținutul noțiunii. Din acest motiv există Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite din 1974 privind Definirea Agresiunii. Crimă împotriva păcii este considerată agresiunea (Declarația din 1970 despre Principiile Dreptului Internațional). Ea este menționată drept crimă internațională în mai multe rezoluții și în Proiectul de Cod al Crimelor împotriva Păcii și Omnipotrii a Comisiei de Drept Internațional. Astfel pentru prohibiția prevăzută de art. 2(4) existența agresiunii drept crimă internațională evită impunitatea statelor

(sau indivizilor!?) care comit asemenea fapte. Aceste norme juridice însă nu preîntâmpină datele statistice care ne arată că de la 1945 până în prezent peste 100 de conflicte armate au avut loc și peste 20 de milioane de oameni au murit în conflicte armate.

Se susține că, în prezent toate discuțiile legate de folosirea forței în relațiile internaționale au ca punct de plecare Carta ONU. Astfel, Carta nu numai că interzice folosirea forței, ea acordă Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite un control aproape exclusiv asupra folosirii forței, însă anumite expresii din textul articolului 2 (4) necesită unele explicații, de exemplu „în relațiile lor internaționale”: în unele situații s-ar putea ca statele să încerce să justifice recursul la forță prin faptul că aceasta a avut loc pe pretinsul lor teritoriu.

Exemple sunt numeroase deoarece teritoriile cu un statut internațional neclar deseori sunt gemenne de conflict. De exemplu China niciodată nu a exclus posibilitatea recuperării insulei Taiwan prin forță, deoarece pretinde că face parte din teritoriul său. În 1990 Irakul a invadat Kuweitul justificând că a avut un titlu pre-colonial asupra teritoriului, considerând că micul stat practic îi aparține. Asemenea motivări sunt respinse de comunitatea internațională, deoarece art. 2(3) al Cartei prevede că disputele (incluzând și cele teritoriale) se vor rezolva pe cale pașnică. Expresia „fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite”, ne vorbește că principala problemă legată de această frază este dacă folosirea forței ar fi compatibilă cu scopurile ONU ea ar fi permisă? Interpretarea într-un fel sau în celălalt este guvernată de interesele statului interpretator de obicei.

Desigur, până la momentul în care normele juridice vor fi capabile să prevină folosirea forței și amenințarea cu forța, sunt necesare alte norme juridice, pentru ipotezele în care art. 2(4) al Cartei nu este întocmai respectat. Astfel, s-a creat un mecanism prin Cartă care să asigure „restabilirea” păcii în situații când forța a fost folosită. Și în acest fel, chiar și în prezent există situații când folosirea forței în relațiile internaționale este permisă și este cât se poate de legală. În acest fel există posibilitatea Consiliului de Securitate de a determina dacă o amenințare la adresa păcii sau o încălcare a păcii necesită un răspuns cu forța. Și mai există dreptul la autoapărare a statului atacat, drept prevăzut de art. 51 al Cartei ONU. Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și

a securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștință Consiliului de Securitate și nu vor afecta în niciun fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale.

Mai există câteva ipostaze vii disputate, în care se pune întrebarea dacă forța este permisă. Acestea au legătură cu dreptul la autoapărare al statelor, conform prevederilor Cartei. Dacă vreuna din părțile implicate în conflictul din Georgia în viitor va oferi justificări pentru acțiunile lor recurgând la doctrina autoapărării, va trebui să demonstreze întrunirea cumulativă a dispozițiilor art.51 (paradoxul este că de obicei justificările juridice apar după ce evenimentele s-au consumat).

Referințe bibliografice:

1. Plastara G., Dreptul Internațional Public, Editura Librăriei Socec & Co., Soc. Anonimă, București, 1927,
2. Burian Al, Balan O, Serbeno E. Dreptul Internațional Public, ediția II- a, Chișinău – 2005
3. Geamanu Grigore, Drept Internațional Public, Editura Didactică și Pedagogică, București, vol.I, 1981
4. Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, Drept internațional contemporan, ediția a II-a revazută și adăugită, All Beck, București, 2000
5. Ian Brownlie, Principles of Public International Law, Third edition, Oxford, 1979
6. Raluca Miga-Besteliu, Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public, Editura All Educational, București, 1997
7. Michael Akehurst, A Modern Introduction to International Law, Second edition, George Allen and Unwin Ltd., London, 1971
8. <http://www.seribd.com/doc/3448316/kosovo>
9. Considerații generale asupra dreptului internațional public // <http://coltuc.ro/blog/?p=3298>
10. Kosovo – începutul epocii dezghețului conflictelor înghețate (I) March 7th, 2008 http://md.altermedia.info/ciocnirea-civili-zățiilor/kosovo-%E2%80%93-inceputul-epocii-dezghețului-conflictelor-înghețate-i_248.html
11. Georgia radiografia “conflictelor înghețate” - part 1// <http://www.revista22.ro/georgia--radiografia-conflictelor-înghețate-part-1-4802.html>
12. Război?! Mic tablou (teoretic) despre evenimentele recente // <http://iusiuventutis.blogspot.com/2008/08/rzboi-mic-tablou-teoretic-despre.html>
13. Poziția unui grup de experți cu privire la impactul crizei din Georgia asupra Republicii Moldova <http://politicom.moldova.org/news/expertii-conflictul-armat-ruso-georgian-va-influența-sistemul-relațiilor-internationale145584-rom.html>
14. Bush acuză Rusia că a încălcat Carta ONU, prin invazia din Georgia // <http://www.adevarul.ro/articole/bush-acuza-rusia-ca-a-incalcat-carta-onu-prin-invazia-din-georgia.html>
15. Crețu V. Curs de Relații Internaționale și Drept Internațional // http://www.studentie.ro/CURS_RELATII_INTERNATIONALE_DREPT_INTERNAȚIONAL_PUBLIC-nr1912-d1-.html

(Endnotes)

¹ Brownlie Ian, Principles of Public International Law, Third edition, Oxford, 1979, pag. 346.

² <http://www.scribd.com/doc/3448316/kosovo>

³ Burian Al, Balan O, Serbenco E. Dreptul Internațional Public, ediția II- a, Chișinău – 2005, pag 88.

⁴ Geamanu Grigore, Drept Internațional Public, Editura Didactica si Pedagogica, Bucuresti, vol.I, 1981, pag.124

⁵ Război?! Mic tablou (teoretic) despre evenimente recente // <http://iusiuventutis.blogspot.com/2008/08/rzboi-mic-tablou-teoretic-despre.html>

⁶ Kosovo – începutul epocii dezghețului conflictelor înghețate (I)March 7th, 2008// http://md.altermedia.info/ciocnirea-civilizatiilor/kosovo-%E2%80%93-inceputul-epocii-dezghetului-conflictelor-inghetate-i_248.html

⁷ Plastara G., Dreptul Internațional Public, Editura Librăriei Socec &Co., Soc. Anonimă, București, 1927, pag 38.

О ИСТОРИИ СОЗДАНИЯ И РАЗВИТИЯ ОРУЖИЯ

Анна ХАРУЦА,

Аспирантка,

Институт истории, государства и права,

Академия наук Молдовы

ABOUT HISTORY OF WEAPON CREATION AND ITS DEVELOPMENT

Under the current conditions of world development when national and social economic problems in different regions of the world get more and more acute and lead to the unsteady international stability, worsening of regional conflicts, arms race, illegal arms trade, spread of weapons of mass destruction, terrorism, the issue of the causes leading to the rapid world militarization is getting more and more important. To study this issue it is necessary to make a journey into the history of arms development. It will allow us to have a profound view of the spread of arms problem.

The article reveals the history of arms appearance, the main goals of development and the ways of making weapons better. Special attention is given to the classification of weapons. The author, basing on the retrospective analysis, tried to follow the main phases in the process of creation of the new types of weapons and to explain the necessity of their appearance. The work gives not only the general definition of the term weapons, but also explains the terms rifle weaponry, radiologic weapons, nuclear-missile weapons, jet-engine weapons, tactic nuclear weapons, chemical and biological weapons. There is a comparative analysis of the stages in the development of weapons production in different countries in different time periods. The author also identifies the main challenges and threats for humanity resulting from the development of weapon technologies and the emergence of the new types of weapons.

Considerable attention is given to the International Code of Conduct regarding arms supplies as far as the Code is to regulate all arms supplies, including not only arms, but also army equipment, trainings of the armed forces and employees of law enforcement bodies, as well as sensitive army technologies and double purpose technologies. The article formulates concrete conclusions and gives some recommendations on how to control the circulation of arms under the modern conditions of the world development.

CU PRIVIRE LA ISTORIA APARIȚIEI ȘI DEZVOLTĂRII ARMAMENTULUI

In condițiile actuale ale dezvoltării internaționale, când în diferite regiuni se acutizează conflictele naționale și problemele social-economice, care iminent provoacă destabilizarea situației internaționale, aprofundarea conflictelor regionale, a cursei înarmărilor, comerțul ilegal cu arme, răspândirea armelor de distrugere în masă, a terorismului, o importanță tot mai mare i se atribuie problemei militarizării crescînde a statelor lumii. Pentru studierea acestei probleme trebuie să ne referim la istoria creării și dezvoltării armamentului. Aceasta va permite a analiza mai profund problema răspîndirii diferitor tipuri de arme.

In articol este tratată istoria apariției armamentelor, scopurile esențiale ale creării și ameliorării lor. O importanță aparte este acordată clasificării armamentelor. Prin prisma analizei retrospective autorul s-a străduit să urmărească etapele esențiale în procesul de creare a noilor tipuri de arme și să explice necesitatea apariției lor. In lucrare se conține definiția noțiunii generale de armament și este desfașurată esența unor așa termeni ca arme de infanterie, armament radiologic, nuclear de rachete, reactiv, armament tactic nuclear, armament chimic și biologic. In lucrare este efectuată analiza comparativă a dezvoltării industriei armamentului in diferite țări la etape istorice determinate. De asemenea sunt evidențiate sfidările și amenințările pentru omenire provocate de perfecționarea continuă a tehnologiilor înarmării și apariția noilor tipuri de armament.

O importanță aparte este acordată Codului internațional de conduită referitor la livrările de armament, destinat reglementării tuturor livrărilor de armament, inclusiv armamentul obișnuit și tehnica militară, pregătirea soldaților și colaboratorilor organelor securității și tehnologiile sensibile militare și tehnologiile cu dublă destinație. In articol sunt formulate concluzii concrete și sunt evidențiate unele recomandări referitoare la controlul asupra circulației armamentului în condițiile dezvoltării internaționale contemporane.

Мировое сообщество в последние десятилетия все чаще выражает обеспокоенность накоплениями чрезмерных запасов обычного оружия и тем, что оно становится наиболее совершенным и смертоносным. Оружие поставляемое на международной основе часто используется для подготовки и осуществления актов агрессии, а это подрывает социально-экономическое развитие как в странах экспортерах, так и в странах импортерах вооружений. Серьезные опасения вызывает и тот факт, что объемы военных продаж одних государств стремительно возрастают, тогда как другие, в частности речь идет о таких государствах как Ирак, Сирия, Ливия, Иран, продолжают оставаться так называемыми «странами изгоями»¹ в этой области. Это порождает и усугубляет недовольство последних и подстегивает их стремление получать вооружения незаконным способом.

Ввиду этого стали звучать призывы о необходимости принятия Международного Кодекса поведения в отношении поставок оружия, который призван регулировать все поставки оружия, включая обычные вооружения и боевую технику, подготовку военнослужащих и сотрудников органов безопасности, а также чувствительные военные технологии и технологии двойного назначения. Неразборчивость в торговле приводит к политической нестабильности и нарушениям прав человека, ослабляет дипломатические усилия направленные на урегулирование разногласий мирными средствами. Несмотря на это торговля оружием продолжает оставаться одним из самых прибыльных бизнесов. Следует отметить, что продажа вооружений и получение доходов как результат сделок купли-продажи в этой области явление достаточно новое. Первоначально появление оружия было связано исключительно с процессом добывания пищи, а затем стало использоваться в качестве защиты. Постепенно по мере развития науки и техники было выработано определение понятия «оружие», под которым подразумеваются все устройства и средства, применяемые в вооруженной борьбе для поражения и уничтожения противника, служащие как для нападения, так и для защиты (обороны).

Оружие известно с древних времен. Оно появилось при первобытнообщинном строе в качестве средства охоты, как орудие нападения и защиты в процессе добывания пищи и одежды, т.е. являлось разновидностью орудий труда. С развитием человеческой цивилизации происходило совершенствование оружия, изменилось его основное целевое назначение. Во многом это связано с тем, что состояние и развитие оружия в определяю-

щей степени зависит от способа производства и особенно от уровня развития производительных сил. Так, в период распада родового строя, возникновения частной собственности и разделения общества на антагонистические классы, оружие становится средством, специально создаваемым для вооруженной борьбы.

К первым видам оружия, применявшимся в раннем палеолите относились примитивная дубина или палица, деревянное копье, камни. С переходом к позднему палеолиту радикальные изменения претерпела техника обработки камня. Появились копья и дротики с кремневыми и костяными наконечниками, праща. Это существенно облегчало человеку его существование. Затем были изобретены копьёметалки, значительно увеличившие дальность полета копья, что позволяло добывать значительно больше пищи во время охоты. Одним из важнейших изобретений человечества в эпоху родового общества принято считать лук и стрелы, а также такие новые виды оружия как каменный топор, кинжал из камня и кости, булава с каменной головкой. Однако, они предназначались уже не столько для охоты, сколько для защиты от набегов и врагов и выражаясь современным языком получили название защитного вооружения. Открытие свойств меди в энеолите и изготовление бронзы, совпавшее с формированием раннеклассовых обществ, положило начало военному этапу в истории оружия. Стало изготавливаться специализированное военное оружие – бронзовые мечи, чеканы (боевой молот, клевец) копья и другие. Основная роль в боевых схватках перешла к мечу. Происходит разделение некоторых образцов оружия на пехотные (гладус, пилум) и кавалерийские (спата, хаста). Появление защитных сооружений вызвало создание метательных машин и осадной техники. Развитие лука привело к созданию арбалета и самострела, появляются нож, алебарда и другие виды холодного оружия. Начинает использоваться греческий огонь для поджигания противника в морском бою. Важный этап в развитии оружия связан с применением пороха в качестве метательного средства и возникновением огнестрельного оружия. Одним из первых его образцов была модфа, появившаяся у арабов в XII веке. В западной Европе и на Руси огнестрельное оружие известно с XIV века. Артиллерийские орудия того времени представляли собой кованые из металла гладкостенные трубы (стволы), установленные на деревянных станках. Заряжение производилось с дульной части ствола, а воспламенение порохового заряда через специальное запальное отверстие. Снарядами служили

стрелы, бревна, камни, позже стали использовать каменные ядра. Для стрельбы по живой силе применялась также каменная картечь, которая засыпалась в канал ствола поверх метательного заряда. Следует отметить, что первые образцы стрелкового оружия по конструкции мало чем отличались от артиллерийских орудий. Они были гладкоствольными, дульнозарядными, имели прямой приклад и стреляли шаровидными пулями. Пороховой заряд воспламенялся вручную от тлеющего фитиля. С появлением и развитием огнестрельного оружия претерпевают изменения и постепенно утрачивают свое значение холодное оружие и метательные машины.² К концу XIV века меч на Руси уступил место сабле, а в Западной Европе был вытеснен шпагой. В конце средневековья и начале нового времени нашли применение секира и бердыш, а также разновидности булавы – шестопер, пернач, кистень. Эти названия практически неизвестны современникам, однако именно они сыграли основополагающую роль в процессе развития оружия.

Переход в XV – XVI веке к изготовлению стволов из чугуна и бронзы и к использованию для стрельбы чугунных и свинцовых ядер сыграл важную роль в развитии артиллерии, поскольку это позволило уменьшить калибр орудий, сделать их более легкими и подвижными.³ Применение зерненного пороха упростило заряджение и повысило скорострельность. Однако в устройстве орудий существовало большое разнообразие. Так, в России, в XVI – XVII веке на вооружении состояли пищали, можжиры (мортиры), гауфницы (гаубицы), дробовики, тюфяки, верховые пушки и т.п. В целях повышения скорострельности применялись многоствольные орудия – органы. С введением понятия калибр оружия и совершенствование производства в XVIII веке установилась более четкая систематизация артиллерийских орудий. В России в этот период были разработаны единороги, а уже в первой половине XIX века появились бомбические пушки, стрелявшие разрывными снарядами массой более пуда и находившиеся на вооружении преимущественно корабельной и береговой артиллерия. В результате возникновения и развития промышленного производства, появления казенных и частных металлургических заводов была создана новая технология изготовления орудий, что позволило увеличить их производство, существенно повысить точность стрельбы. В результате чего, артиллерия постепенно стала самостоятельным родом войск.

Не менее интересна история развития стрелкового оружия, о котором сегодня достаточно много диспутов ввиду поисков действенных инструмен-

тов создания эффективной системы контроля за его передвижением. Существует достаточно обширное количество научной литературы об этом виде оружия, однако определение данного понятия встретить достаточно трудно. Между тем, его значение представляется достаточно важным для понимания степени поступательного развития вооружений с момента его возникновения вплоть до настоящего времени.

Стрелковое оружие это, прежде всего, ствольное оружие для стрельбы пулями или другими поражающими элементами, является наиболее массовым из всех видов оружия. Оно представляет собой систему образцов, различающихся по калибру, назначению, способу управления и удержания, источнику энергии для метания поражающего элемента, способу использования и обслуживания в бою, степени автоматизации, характеру стрельбы, количеству и конструктивным особенностям стволов. По мере своего развития стрелковое оружие выделилось в самостоятельный вид огнестрельного оружия. В XV веке появились ружья с фитильным замком (на Западе – аркебузы, на Руси – ручные пищали 12,5 -18-мм калибра). В это же время были созданы дульнозарядные гладкоствольные пистолеты как оружие самообороны. Большое значение для развития стрелкового оружия имел переход от фитильных к колесцовым и ударно-кремневым замкам. Так, окончательно оформился тип пехотного гладкоствольного дульнозарядного ружья, которое состояло на вооружении армий до середины XIX века. Повсеместное перевооружение армий и флотов нарезными разноточными орудиями, винтовками, карабинами, было осуществлено в 60-е годы XIX века, когда достигнутые уровни развития обеспечили необходимые условия их разработки и выпуска в больших количествах.

В начале XIX века в России и других странах были разработаны и приняты на вооружение пороховые ракеты, применявшиеся в ряде войн и сражений. Однако из-за недостаточно высокого уровня развития науки и техники они не совершенствовались и в связи с ростом огневой мощи артиллерии временно утратили свое значение, возродившись на новой основе лишь в 30-е годы XX века. В середине XIX века на вооружение армий и флотов поступили мины, а затем и торпеды. Изобретение бездымного пороха позволило резко повысить скорострельность оружия и дальность стрельбы. Создается тип скорострельного артиллерийского орудия, которое имело практически все узлы и агрегаты, существующие у современных орудий. Уменьшается калибр стрелкового

оружия, появляется магазинное оружие, а затем и автоматическое (пушки, пулеметы), которое получило быстрое распространение и оказало значительное влияние на способы и формы ведения боевых действий.

Достаточно интересной представляется классификация современного стрелкового оружия. По назначению оно делится на боевое, пристрелочное, учебное, спортивное и охотничье, а по способу управления и удержания – на револьверы, пистолеты, пистолеты-пулеметы, автоматы, винтовки, снайперские винтовки, карабины, пулеметы, ручные пулеметы, станковые и единые пулеметы. В зависимости от источника энергии для метания поражающего элемента различают огнестрельное, пневматическое, механическое и электрическое стрелковое оружие. На вооружении танков, бронетранспортеров, кораблей, самолетов, вертолетов и в укрепленных районах находятся специальные виды стрелкового оружия – танковые, бронетранспортерные, корабельные, авиационные и казематные пулеметы.⁴

В Первую мировую войну возникли новые и совершенствовались старые виды оружия. Вместе с танками и самолетами появились авиационные и танковые пулеметы, а также авиационные бомбы. Для борьбы с авиацией противника стали создавать зенитные орудия. Против танков первоначально применялись в основном легкие пушки полевой артиллерии с обычными снарядами. На флотах различных государств против подводных лодок начали использовать глубинные бомбы и ныряющие артиллерийские снаряды, в морской авиации – авиабомбы и торпеды.⁵

В XIX веке ядовитые вещества стали применяться в ходе боевых действий большого масштаба. В Крымской войне во время осады Севастополя английская армия применяла сернистый газ для «выкуривания» обороняющихся русских гарнизонов из инженерных сооружений. Позднее, в 1899-1902 годах во время англо-бурской войны англичане применяли экспериментальные артиллерийские снаряды, начиненные пикриновой кислотой. К концу XIX столетия угроза применения ядовитых и удушающих газов стала реальной. Это нашло отражение в Гаагской конвенции 1899 года, в статье 23 которой объявлялся запрет на применение боеприпасов, единственным предназначением которых было вызывать отравление живой силы противника.⁶ Однако, рождение химического оружия как средства ведения вооруженной борьбы в современном понимании следует относить ко времени первой мировой войны, когда немецкой армией впервые были применены массированные

атаки позиций противника с помощью ядовитых и удушающих газов.

Перед Второй мировой войной развитие оружия шло по пути создания новых, более совершенных орудий полевой и морской артиллерии, авиационных, танковых и противотанковых пушек, минометов, самоходных орудий, противотанковых ружей, образцов стрелкового автоматического оружия (винтовок, пистолетов, пистолетов-пулеметов, ручных, станковых и крупнокалиберных пулеметов, в том числе авиационных, танковых и зенитных). В этот период широкое распространение получили самоходные артиллерийские установки, на пушки начали устанавливать орудия среднего калибра, дальнейшее развитие получили автоматы, пистолеты, пулеметы, огнеметы различных типов, зажигательные боеприпасы, кумулятивные и подкалиберные снаряды, минновзрывное оружие.

После Второй мировой войны на базе научно-технического прогресса в армиях наиболее развитых стран произошли коренные изменения в средствах ведения войны и способах их применения. Накапливались и совершенствовались ядерные боеприпасы. Созданы ядерные боевые части ракет, авиабомбы, торпеды, фугасы, глубинные бомбы, артиллерийские снаряды с эквивалентной мощностью от нескольких десятков мегатонн тротила. Вооруженные силы были оснащены носителями ядерных боеприпасов, а именно ракетами различного класса и назначения. Наиболее мощным стратегическим оружием стали межконтинентальные баллистические ракеты с моноблочными и разделяющимися головными частями, обладающие огромной разрушительной силой, большой дальностью полета и высокой точностью попадания в цель. Получили развитие оперативно-тактические и тактические ракеты, новые средства противоздушной и противоракетной обороны. Были разработаны зенитные ракетные комплексы, имеющие ракеты с обычными и ядерными боевыми частями и способные поражать воздушные цели, летящие на предельно малых высотах. Все это повлияло на ход войны и изменило тактику военных действий.

Открытие новых источников энергии и физических законов, создание совершенных технических средств привело к появлению более эффективных видов оружия, что повлекло за собой коренные изменения способов и форм ведения боевых действий, теории военного искусства, организационной структуре вооруженных сил и практике обучения войск. Так, оружие стали рассматривать как материальный фактор научно-технического прогресса, достигнутого в результате развития теории и опыта. В свою очередь и военное искусство ока-

зало влияние на развитие оружия, выдвинув требования по совершенствованию существующих и созданию новых его видов. Большое стимулирующее значение для развития оружия приобрело так называемое соревнование средств поражения и средств защиты.

Современное оружие в большинстве случаев представляет собой сочетание средств непосредственного поражения и средств их доставки к цели, а также приборов и устройств управления и наведения. Такое оружие принято называть комплексами вооружения. Классификация оружия проводится по следующим признакам:

- *масштабы поражающего действия* (различают оружие массового поражения, к которому относится ядерное, химическое, биологическое и обычное);

- *характер решаемых им боевых задач* (оружие делят на стратегическое, оперативно-тактическое и тактическое);

- *целевое назначение оружия* (подразделяется на одноцелевое, например противосамолетное, противотанковое, противолодочное и многоцелевое, к которому относят образцы ракетного, артиллерийского, стрелкового оружия, авиабомбы и другие);

- *способ доставки к цели средств непосредственного поражения* (речь идет о пулях, снарядах, гранатах, боевых частях ракет и т.д. Такое оружие подразделяется на **огнестрельное**, в котором выбрасывание снаряда из канала ствола происходит под действием силы давления пороховых газов; **реактивное и ракетное**, где для доставки боевых частей к поражаемому объекту используется реактивная сила; **оружие, у которого поражающие средства доставляются к цели другими способами** т.е. мышечной силой человека (холодное оружие, ручные гранаты), с помощью электрических поршневых или турбинных двигателей (торпеды), с помощью самолетов, кораблей и т.д. (авиабомбы, отдельные виды глубинных бомб); **оружие, в котором используется несколько способов доставки средств непосредственного поражения** (ракета-торпеда); оружие не требующее средств для придания ему движения и устанавливаемое в местах возможных действий противника (минновзрывное);

- *степень маневренности* (бывает стационарное, установленное на неподвижном основании, стационарное с подвижным состоянием, самоходное, буксируемое);

- *количество обслуживающего персонала* (оружие подразделяется на индивидуальное (пистолеты, автоматы) и групповое;

- *степень автоматизации процесса стрельбы* (автоматическое, полуавтоматическое, неавтоматическое);

- *возможность изменения траектории при движении средств непосредственного поражения к цели* (различают неуправляемое оружие, у которого траектория полностью определяется условиями стрельбы, и управляемое, траектория которого в процессе движения к цели может измениться для обеспечения требуемой точности стрельбы).⁷

Изучая классификацию комплекса вооружений можно проследить целевое назначение различных видов оружия и проанализировать степень поступательного развития науки и техники. Темпы совершенствования вооружений потрясают и свидетельствуют о достаточно высоком экономическом потенциале государств, столь стремительно наращивавших военно-технический комплекс и обеспечивавших тем самым обороноспособность своих стран.

Военные специалисты приложили немало усилий к созданию радиологического оружия, являющегося одним из видов оружия массового поражения, действие которого основано на использовании радиоактивных веществ для поражения живой силы ионизирующими излучениями, заражения местности, акватории, воздуха, военной техники и других объектов. Радиоактивные вещества для этих целей могут быть выделены из продуктов отхода действующих ядерных реакторов или получены специально путем воздействия потока нейтронов на различные химические элементы для образования изотопов, обладающих наведенной радиоактивностью. Они могут быть применены, как в виде боеприпасов (боевые части ракет, бомбы, снаряды), так и с помощью других устройств, предназначенных для радиоактивного заражения среды. Поражающее действие радиологического оружия на человека связано с его радиационным облучением, приводящим к развитию лучевой болезни или локальным лучевым поражениям и, как следствие, к немедленному или по прошествии определенного времени выходу из строя. Радиологическое оружие может представлять большую опасность и в связи с возможными вредными генетическими последствиями его применения. Действие ионизирующих излучений может вызвать такие нарушения в организме человека, которые передаваясь по наследству отрицательно скажутся на полноценности потомства.⁸

Как это ни кощунственно звучит, немалое значение для привлечения внимания к радиологическому оружию военных специалистов сыграла черныбыльская катастрофа, показавшая лишь не-

большую долю тех последствий, которые может иметь применение радиологического оружия в густонаселенных районах планеты. При оценке ситуации с радиологическим оружием необходимо учитывать следующее. Во первых, опасность создания радиологического оружия неизменно появляется и усиливается в ходе развития атомной энергетики в развивающихся странах. Не будет преувеличением утверждать, что радиологическое оружие это своеобразная «тень» атомной энергетики, появляющаяся там, где создаются крупные запасы радиоактивных материалов, независимо от первоначальной цели их использования. Во-вторых, 90-е годы XX века стали периодом небывалого расцвета международной торговли делящимися материалами, что обеспечивает многим государствам возможность приобретения и накопления радиоактивных веществ, в том числе пригодных для использования в качестве радиологического оружия. В-третьих, в условиях усиления международного контроля в области ядерных, химических и биологических вооружений сфера радиологического оружия становится наименее транспарентной и практически не регулируемой международным сообществом в силу отсутствия каких-либо международно-правовых норм. Работа на Конференции ООН по разоружению в Женеве над проектом Конвенции о запрещении радиологического оружия фактически заморожена. Есть основания считать, что радиологическое оружие может стать новой «бомбой для бедных», каковой на определенном этапе считались две другие разновидности оружия массового поражения (ОМУ) т. е. химическое и биологическое оружие.⁹ Дело в том, что для изготовления радиологического оружия можно использовать плутоний или высокообогащенный уран, но можно взять и просто радиоактивные материалы, а по всему миру насчитываются миллионы источников таких материалов, используемых в медицинских и промышленных целях. Непосредственная разрушительная сила радиологической, или «грязной», бомбы обусловлена только мощностью ее заряда из обычного взрывчатого вещества, и даже радиационное заражение от такой бомбы, скорее всего, будет ограниченным.¹⁰ Самые серьезные последствия в плане дезорганизации и экономического ущерба будут вызваны паникой среди населения и необходимостью эвакуации и дезактивации в пострадавших районах.¹¹ Широкое распространение радиологических материалов и та легкость, с какой можно взорвать данное устройство, указывают на то, что вероятность его применения велика. Это говорит о важности просвещения населения относительно

ограниченных последствий применения радиологического оружия, поскольку такое просвещение могло бы уменьшить тревогу и неуверенность, порожденные в случае такого нападения.

Не менее серьезную угрозу несет и ракетно-ядерное оружие, в котором средством поражения являются ядерные боеприпасы, а средствами доставки их к цели – ракеты. Появившись в середине 50-х годов, ракетно-ядерное оружие стало решающим фактором коренных количественных и качественных изменений в технической оснащенности вооруженных сил и их организационной структуре, существующих изменений в стратегии, оперативном искусстве и тактике. Оно может быть стратегическим, оперативно-тактическим и тактическим, а также наземного, морского или воздушного базирования. Основными способами его применения являются массированные ракетно-ядерные удары, позволяющие в кратчайшие сроки наносить решительное поражение противнику, резко изменять соотношение сил и обстановку в целом в свою пользу, могут применяться также групповые и одиночные удары. Основными боевыми свойствами ракетно-ядерного оружия являются: практически неограниченная дальность действия, огромная поражающая мощь, возможность внезапного применения, высокая точность нанесения ударов и надежность поражения достоверно разведанных объектов, большие скорости и высота полета, малая отражающая поверхность боевых частей в полете, скрытность подготовки ракет к пуску и независимость применения от условий погоды и времени суток.¹² Разрушительная сила такого оружия потрясает. Именно поэтому мировое сообщество работает над совершенствованием систем контроля за оборотом такого рода техники.

Еще одним достижением военных специалистов является реактивное оружие. В нем средства поражения доставляются к цели за счет реактивной тяги двигателя. К современному реактивному оружию принято относить наземные, авиационные и морские реактивные системы залпового огня. Для стрельбы из этих систем применяются неуправляемые ракетные снаряды, двигатели которых работают на двухосновных порохох. Многозарядность реактивных систем определяет их высокую огневую производительность и возможность одновременного поражения целей на значительных площадях, а залповый огонь обеспечивает внезапность и высокий эффект воздействия на противника. Основной недостаток реактивного оружия относительно большое рассеивание снарядов.

Различают *наземные системы реактивного оружия*, которые предназначены для ведения залпового огня в целях уничтожения живой силы, огневых средств противника и разрушения его оборонительных сооружений. *Авиационные системы* – один из важных видов оружия тактической авиации. Применяются в ближнем воздушном бою и при стрельбе по наземным целям. Основу авиационных систем реактивного оружия составляют неуправляемые реактивные снаряды и пусковые установки, устанавливаемые на самолетах и вертолетах. *Морские системы реактивного оружия* представляют собой вид противолодочного оружия надводных кораблей. Они могут использоваться также для уничтожения выпущенных по кораблям торпед или вывода из строя их аппаратуры самонаведения.¹³

Тактическое ядерное оружие – условное название ядерного оружия, предназначенного для поражения целей, находящихся в тактической и оперативной глубине расположения войск противника.¹⁴ То обстоятельство, что тактическое ядерное оружие имеет меньшие дальности действия и мощности боеприпасов по сравнению со стратегическим ядерным оружием, используется некоторыми военными идеологами как один из доводов для обоснования теории ведения так называемых ограниченных войн. По их расчетам, применения только тактического ядерного оружия может и не привести к перерастанию таких войн во всеобщую ядерную войну. Несостоятельность подобных теорий очевидна, так как осуществлять контроль над ограниченным применением ядерного оружия практически невозможно, а угроза поражения одной из воюющих сторон может привести к использованию ею также и стратегического ядерного оружия.¹⁵ Таким образом применения ядерного оружия таит в себе опасность перерастания войны во всеобщую ядерную.

Основополагающими целями в борьбе с распространением ОМУ являются: понимание проблем, имеющих отношение к ОМУ, выработка способов противодействия этим видам оружия, улучшение обмена разведывательной информацией и активизация работы над существующими в НАТО программами, которые повышают готовность вооруженных сил вести действия в обстановке применения оружия массового поражения и противодействовать угрозам и вызовам современности.¹⁶ Сегодня, более актуальной чем прежде стала задача сохранения достигнутого в свое время баланса в сфере контроля над вооружениями и разоружения. Без ее осуществления не удастся сохра-

нить уже накопленный потенциал доброй воли в области противодействия распространению ОМУ.

Исследуя историю возникновения ОМУ представляется важным отметить, что идеи химической войны заняли прочные позиции в военных доктринах всех без исключения ведущих государств мира. Совершенствованием химического оружия и наращиванием производственных мощностей по его изготовлению занялись Англия и Франция. Побежденная в войне Германия, которой по Версальскому договору было запрещено иметь химическое оружие, и не оправившаяся от гражданской войны Россия договариваются о строительстве совместного ипритного завода и проведении испытаний образцов химического оружия на полигонах России. США встретили окончание мировой войны, имея самый мощный военно-химический потенциал, превосходя по производству отравляющих веществ Англию и Францию, вместе взятых.¹⁷

Сегодня, учитывая опасность, которую таит в себе химическое биологическое и токсинное оружие,¹⁸ мировое сообщество осознает важность укрепления конвенций о запрещении этих видов оружия¹⁹ и значимость безусловного выполнения их положений на национальном уровне, а также расширения числа участников указанных соглашений.²⁰ Ввиду этого в 2000 году при штаб-квартире ООН был открыт Центр по оружию массового уничтожения. В 2002 году на пражской встрече в верхах руководители НАТО сформулировали пять инициатив в сфере ядерной, биологической и химической защиты: создание передвижной аналитической ЯБХ-лаборатории, группы помощи в случае происшествий с ядерными, биологическими и химическими средствами, специализированного виртуального центра по защите ЯБХ-оружия, арсенала НАТО по противобиологической и противохимической защите и системы наблюдения за инфекционными заболеваниями.²¹ В 2004 году в Стамбуле руководители стран НАТО утвердили также расширенный пакет мер по борьбе с ОМУ. К ним относится, прежде всего, обнаружение и уничтожение любых видов ОМУ и защита от них, а также уничтожения взрывоопасных предметов в целях предотвращения попадания существующих арсеналов боеприпасов в руки террористов и совершенствование технических и оперативных возможностей НАТО в области утилизации подобных арсеналов. Преследуемые цели являются как оборонительными (обнаружение, защита, деконтаминация), так и наступательными (высокоточные удары вне зоны досягаемости средств ПВО противника).²²

Одной из серьезнейших проблем современности является крайне медленное сокращение арсеналов ядерного оружия.²³ Оценивая сложившуюся ситуацию, следует указать, что в подходе государств обладающими ядерным оружием к разоружению проявляется противоречие между национальным характером системы принятия решений в отношении ядерного оружия и международной значимостью этих вооружений.²⁴ Данные государства формируют позицию в отношении ядерных арсеналов исходя из собственных представлений об обеспечении безопасности. Эти решения в свою очередь, оказывают глубокое влияние на обстановку в мире и подвергаются критическому анализу со стороны тех, государств, которые ядерным потенциалом не обладают, у которых есть собственные представления о том, что нужно для сохранения их безопасности.

Таким образом, процесс возникновения и развития оружия является достаточно сложным и противоречивым. Поступательная динамика в этой области характеризуется постепенной милитаризацией мира. Оружие становится неотъемлемой частью эволюции мировой политики. Военные теории и доктрины все больше опираются на идеи необходимости наращивания военного потенциала, при этом речь не идет исключительно об обеспечении их обороноспособности. Наличие различных видов вооружения и военной техники свидетельствует о возможности применения в практике международных отношений силовой политики и примеров проявления таковой во взаимоотношениях государств конца XX начала XXI веков имеется достаточно много. К чему приведет последующее совершенствование военных технологий покажет время.

Использованная литература:

1. Арбатов А. Ядерное сдерживание и распространение: диалектика оружия ссудного дня””” // Мировая экономика и международные отношения, 2005, №1, с. 3-15.
2. Брезкун С. Ставка на тактическое оружие должна быть сохранена. Военно-промышленный курьер 2005, № 14 (81) // <http://www.iss.niit.ru/pub/pub-55.htm>
3. Доклад группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам // <http://www.un.org/russian/secureworld/part5.htm>
4. Евстигнеев Е.В. Биологическое оружие и проблемы обеспечения биологической безопасности // <http://www.armscontrol.ru/course/lectures03a/vive30325a.htm>
5. История создания химического оружия // <http://www.munition.gov.ru/rus/hstchw.html>
6. История создания химического оружия // <http://www.chemicaldisarmament.ru/article/16/325.html>
7. Калядин А. В поисках эффективной стратегии принуждения в сфере нераспространения ОМУ // Мировая экономика и международные отношения, 2005, №1, с. 30-38.

8. Кислов А., Фролов А. Русское оружие на экспорт // *Международная жизнь*, 2003, №5, с. 85-99.
9. Конвенция о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и его уничтожении // <http://www.opcw.org/ru/konvencija-o-khimicheskom-oruzhii/>
10. Конвенция о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) и токсинного оружия и об их уничтожении // <http://www.un.org/russian/documen/convents/bacwear.htm>
11. Лавров С. Внешнеполитические итоги 2005 года: размышления и выводы // <http://www.dipacademy.ru/anons48.shtml>
12. НАТО и борьба против терроризма. Брифинг НАТО, март 2005. – 12 с.
13. Прошлое, настоящее и будущее ракетных войск и артиллерии // <http://www.army.lv/?s=2425&id=225>
14. Предотвращение войн и бедствий: глобальный вызов растущих масштабов Годовой доклад о работе ООН за 1999. Департамент общественной информации ООН. - с.132.
15. Развитие огнестрельного вооружения середины – конца XV века // http://www.medieval-wars.com/articles/ha_0082.html;
16. Радиологическое оружие // <http://www.pylemet.ru/6/>
17. Советская военная энциклопедия. – Москва: Воениздат, 1978, Т.VI. – 671 с.
18. Советская военная энциклопедия. – Москва: Воениздат, 1978, Т.VII. – 672 с.
19. Сорокин К. Э. Ядерное оружие в эпоху геополитической многополярности // *Полис*, 1995, №4, с. 18-27.
20. Ядерное нераспространение. – Москва: ПИР-Центр, 2002. – 528с.

Библиографические ссылки:

- ¹ Кислов А., Фролов А. Русское оружие на экспорт // *Международная жизнь*, 2003, №5, с.88.
- ² Советская военная энциклопедия. – Москва: Воениздат, 1978, Т.VI, с. 124 (671)
- ³ Развитие огнестрельного вооружения середины – конца XV века // http://www.medieval-wars.com/articles/ha_0082.html; Прошлое, настоящее и будущее ракетных войск и артиллерии // <http://www.army.lv/?s=2425&id=225>
- ⁴ Советская военная энциклопедия. – Москва: Воениздат, 1978, Т.VII, с. 569.
- ⁵ Там же, с.125.
- ⁶ История создания химического оружия // <http://www.munition.gov.ru/rus/hstchw.html>
- ⁷ Советская военная энциклопедия. – Москва: Воениздат, 1978, Т.VII, с. 126.
- ⁸ Там же, с. 5.
- ⁹ Радиологическое оружие // <http://www.pylemet.ru/6/>
- ¹⁰ Доклад группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам // <http://www.un.org/russian/secureworld/part5.htm>
- ¹¹ Предотвращение войн и бедствий: глобальный вызов растущих масштабов Годовой доклад о работе ООН за 1999. Департамент общественной информации ООН, с.132.
- ¹² Советская военная энциклопедия. – Москва: Воениздат, 1978, Т.VII, с. 51.
- ¹³ Там же, с. 71.
- ¹⁴ Брезкун С. Ставка на тактическое оружие должна быть сохранена. Военно-промышленный курьер 2005, № 14 (81) // <http://www.iss.niit.ru/pub/pub-55.htm>
- ¹⁵ Сорокин К. Э. Ядерное оружие в эпоху геополитической многополярности // *Полис*, 1995, №4, с.25-26.

¹⁶ Арбатов А. Ядерное сдерживание и распространение: диалектика оружия ссудного дня» // *Мировая экономика и международные отношения*, 2005, №1, с.12.

¹⁷ История создания химического оружия // <http://www.chemicaldisarmament.ru/article/16/325.html>

¹⁸ Евстигнеев Е.В. Биологическое оружие и проблемы обеспечения биологической безопасности // <http://www.armscontrol.ru/course/lectures03a/viye30325a.htm>;

¹⁹ Конвенция о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и его уничтожении // <http://www.opcw.org/ru/konvencija-o-khimicheskom-oguzhii/>; Конвенция о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) и токсинного оружия и об их уничтожении // <http://www.un.org/russian/documen/convents/bacwear.htm>

²⁰ Лавров С. Внешнеполитические итоги 2005 года: размышления и выводы // <http://www.dipacademy.ru/anons48.shtml>

²¹ НАТО и борьба против терроризма. Брифинг НАТО, март 2005, с.6.

²² Там же, с.8.

²³ Калядин А. В поисках эффективной стратегии принуждения в сфере нераспространения ОМУ // *Мировая экономика и международные отношения*, 2005, №1, с.38.

²⁴ Ядерное нераспространение. Москва: ПИР-Центр, 2002, с.33.

THE CONTRADICTIONS IN SETTLEMENT LEGAL STATUS OF THE CASPIAN SEA

Oleana CHINDIBALIUC,
Master of International Relations

ПРОТИВОРЕЧИЯ В ПРОЦЕССЕ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА КАСПИЙСКОГО МОРЯ

Для верного понимания вопроса о статусе Каспийского моря автор статьи исследует генезис его становления. Каспийское море относится к категории водных объектов с неопределенным политико-правовым статусом. Отсутствие серьезного правового фундамента, обеспечивающего мир и стабильность в регионе, самым серьезным образом влияет на общую политическую и экономическую атмосферу. Это, в свою очередь, служит полем для разнообразных политических спекуляций самых неоднородных сил и групп. Проведенный анализ позволяет сделать следующие выводы. Продолжаются споры по поводу отнесения Каспийского моря либо к категории “закрытых морей”, либо “пограничных озер”. Ученые пока не пришли к единому мнению, тогда как специалисты-практики все больше склоняются к тому, чтобы признать Каспий “внутриконтинентальным водоемом с особым правовым статусом”. Процесс правового регулирования на Каспии серьезно отстал оттого, что происходит там де-факто. Между тем, без правового статуса не может быть обеспечено взаимовыгодное сотрудничество прикаспийских государств.

CONTRADIȚIILE ÎN PROCESUL DE STABILIRE A STATUTULUI LEGAL AL MĂRII CASPICE

Pentru a elucida problema definirii statutului Mării Caspice, autorul cercetează geneza și evoluția ei fiind în procesul de formare. Marea Caspică face parte din categoria obiectelor maritime cu un statut juridic nedeterminat. Lipsa unei baze juridice fundamentale, influențează substanțial climatul politic și economic internațional în regiune. Aceasta din urmă, servește ca un teren pentru diverse speculații politice a grupărilor și puterilor heterogene. Analiza efectuată permite de a trage următoarele concluzii. Continuă disputele referitor la atribuirea Mării Caspice la categoria «mărilor de tip închis» sau «lacurilor de frontieră». Deocamdată, cercetătorii încă nu au elaborat o concluzie unică, în timp ce specialiștii practicieni mai mult sunt de părerea de a recunoaște Marea Caspică drept un bazin intracontinental cu un statut juridic special. Procesul reglementării juridice în zona Mării Caspice rămâne în urmă de situația de-facto. În lipsa unui statut juridic, nu poate fi asigurată cooperarea mutuală între statele riverane din spațiul caspic.

Today it becomes more and more obvious, that arising disagreements and disputes between the neighbor states should not be lead up to the condition, demanding extraneous intervention, for their advantage, after all. They should be resolved based on classical international law, mutual respect and account of national interests and when it is required on the reasonable compromise between the clashing parties. The only instrument that can create stable relations in the realm of the Caspian status is a comprehensive agreement where rules of international law are used to deal with possible disputes.

Such approach is very important in resolving the Caspian problem. Large-scale projects of extraction and transportation of the Caspian hydrocarbons have essentially raised the geopolitical importance of the region¹. However, the effective utilization of the Cas-

pian mineral and biological resources is represented impossible without the final decision on the Caspian Sea legal status and all its aspects.

Therefore, for a better understanding the Caspian problem², it is necessary to research its genesis, because this problem leads not only to the different complications, but also serves a field for various political gambles of various forces and groups.

The beginning of the Caspian Sea's codification, apparently, it is possible to consider 1569 when because of the first Russian-Turkish war northern coast of the sea became a part of Russia. The problem of a political-legal status in a modern understanding has arisen after Peter's I "the Persian campaign" (1722-1723) and Russian-Persian wars (1804-1813, 1826-1828). Followed these wars, Petersburg (1723), Resht (1729), Gulistan (1813) and Turkmenchay (1828)

treaties gave to Russia the exclusive right to have military fleet on the Caspian Sea, and Persia kept the right only on trading navigation³. It meant a full submission of the Caspian Sea to the Russian jurisdiction or, in other words, the Caspian Sea was an internal Russia's basin⁴.

Now the legal regime of the Caspian Sea is defined by the Treaty of 26 February 1921 between RSFSR and Persia, and Treaty of 25 March 1940 about commerce and navigation between the U.S.S.R and Iran⁵. These documents are based on a principle of "the general water" and provide freedom of navigation and fishing for the Caspian coastal states (except within a 10-mile fishing zone), excluded third states from the Caspian Sea and restricted the rights of innocent passage of ships of these other states. Nationals of third states were not even allowed to be crewmembers or port personnel an interdiction of navigation of courts under flags of non-Caspian countries. Putting this subject outside the brackets, we observe the distinct parallels in its logic conceptualization. A greater attention was attached in the Soviet-Iranian treaty signed in Moscow on February 26, 1921. Article 3 of the contract states: "The borderline defined by the border commissions in 1881 is agreed upon as a water border between the two sides Iran and Russia that conducts talks on the highest level. This border must be protected and is untouchable". (It should be noted, that the border, mentioned in the contract is the water border Astara-Gasanogly). This article stressed the belonging of the Caspian Sea to the Soviet Union and Iran and the issues of free sailing and fishing. It should be stressed that Iran thinks it's necessary to use the Caspian Sea by the principle of the condominium on the basis of the said article. Yet after the signing of the contract it became obvious that no principle of condominium was used in the utilization of the Caspian Sea, no article of the agreements stated the joint utilization of the Caspian Sea by U.S.S.R and Iran directly or by implication. This practice shows that the principle of condominium is not possible to apply in the present days. Georgy Chicherin signed the contract composed of 26 articles from Russian side and P.Qarakhan-Memluk representing Iran. The contract "On trade, navigation and settlement" signed between Iran and U.S.S.R and one "On trade and navigation" signed in 1940 also stressed the belonging of the Caspian Sea to the U.S.S.R and Iran. The last did not express personal dissatisfaction towards this point in anyone form.

These treaties do not adjust questions on using natural resources, environment protection and military issue. Questions on section of mineral resources of the sea were not considered at all. After disintegration of the U.S.S.R, merely questions on hydrocarbons

division have come out on top⁶. Besides, their effectiveness is not admitted by all arisen Caspian Sea littoral states. Nevertheless, it does not mean at all that the new littoral states can keep separately from the Soviet-Iranian contracts. Based on one important principle of international law in time of destruction, division or states change, the rights and obligations of the former government will hold good. It should be understood so, that after wreck of U.S.S.R and its division into some states, obligations of Soviet Union concerning other states will hold good. On the other hand, according to 12th item of the Vienna convention and international law until new documents have not replaced old norms, these oldest norms keep the validity. On this basis, treaties, signed in both 1921 and 1940 between Iran and Soviet Union about unanimous sharing ground and underground resources of the Caspian Sea continue to keep force, as a new agreement between the five littoral states is not signed until now.

However, a new geopolitical situation that began to develop in the 1990s, and conditions of agreements did not answer neither to political, nor to economic interests of the new Caspian Sea littoral states that induced them to active actions in the decision of this strategic question. So till 1991 only two states, i.e. Iran and the U.S.S.R, were adjoin in the Caspian Sea, but after disintegration of the U.S.S.R, besides Russia, the legal successor of the Soviet Union, three republics: Azerbaijan, Turkmenistan and Kazakhstan have joined a number of the Caspian Sea states. Thus, all these littoral states began to draw "their own way" on the Caspian Sea borders. The independent littoral Caspian post Soviet states Azerbaijan, Kazakhstan, and Turkmenistan have put forward the requirement about revision of the Caspian status, having designated claims for national sites of the sea. The changed geopolitical situation states a question on interstate accessory of the sea; in this connection the problem of its international legal status.

The issue of division of the Caspian Sea into sector was for the first time raised in 1970 and the Ministry of Oil Industry of U.S.S.R. fulfilled the task. According to its division, the Caspian Sea was divided into Russian, Kazakh, Azeri, Turkmen and even the Iranian sector by the border established between the two countries. The principle of the median line⁷, which was subsequent from the legal and geographical state of the sea and approved by the international legal practice was taken as the basis for the division. Before the overthrow of the U.S.S.R, the legal status of the sea was regulated by the aforementioned agreement. To date, as the legal status of the Caspian Sea has not yet been defined the Caspian states accept the sector division adopted in 1970.

The discussions connected with the legal status of the Caspian Sea were initiated at the bilateral and multilateral meetings of the Caspian States in 1992. Thus, with the appearance of different views on the settlement of the matter of the Caspian status launched the discussions of the issue that last up to the present. In this context, there is one very important moment, merely discussions what is the Caspian: sea or lake. Its meaningfulness consists in fact that from its qualification depends its legal status and logically share of each country in using the Caspian resources.

The rules of public international law that are applicable to the Caspian's legal status depend primarily on the legal character of this body of water. How the Caspian Sea is regulated will therefore depend on its legal classification and the accompanying body of law. The legal status of the seas differs from the status of lakes⁸. Though the Caspian Sea is wider than Persian and Oman Gulfs, its legal status answers the status of the closed sea (i.e. lake). The water space which is surrounded by a land of two or several countries and not having natural access to free waters is meant the closed sea. In view of the aforesaid Caspian Sea cannot be named sea as it isn't only naturally connected with free waters, but also belongs to the coastal states: to Iran, Turkmenistan, Kazakhstan, Russia and the Azerbaijan Republic. Besides, 123-rd item of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 1982 (hereafter UNCLOS) on the status of the seas and the agreement from July, 1994 unambiguously confirm, that the Caspian Sea is a lake. If the Caspian Sea were a named 'sea' in legal terms, the UNCLOS of 1982 would be applicable. If, on the other hand, the Caspian Sea were labeled a 'lake' in legal terms, then customary international law regulating border lakes would apply. Unfortunately, the Caspian does not appear to fall into either category. It is therefore necessary to take into consideration its geophysical, historical and legal features in deciding whether it is an international lake or an enclosed sea. The international laws, concerning the closed sea, do not allow the Caspian Sea littoral states to use its resources in one-, bi- and even multilateral orders. Any use of closed sea's resources should be carried out at a consensus of all adjoining states. In connection with the closed seas in relations with coastal states all time, operate laws while they were not replaced by new. That is why, on the base of international norms and laws, Caspian is a lake and anyone agreement about its legal status should be ratified by all littoral states. By the way, using its resources should be put into effect on the base of consensus among these states. If the Caspian Sea were classified as a 'sea', according to the UNCLOS provisions, the following regime would apply. Each littoral

state would have a 'territorial sea' with a breadth not exceeding twelve miles, an exclusive economic zone not exceeding 200 miles and a continental shelf.

Russia recognizes that the Caspian Sea is a unique midland reservoir on which the United Nations Convention on a marine law, principles of its section accepted by the international practice, as lakes do not extend in the pure state. The principle of sectorized division does not arrange Russia, including reasons of politico- military character because in this case the principle of free navigation is violated; and appears the opportunity of presence of not Caspian warships. Thus, it creates ground for territorial disputes, conflicts, new problems. The serious damage in this case would be put to ecology, unique biological resources of the Caspian Sea. Russia's position consists in the following moments: it is necessary to divide only its bottom into national sectors. Secondly, Russia suggests creating of a strategic-economic center across the Caspian Sea within the framework of which questions of ecology, navigation, fisheries and coordination of joint activity will be solved. It should be kept in mind that principle of differentiation of a bottom on the modified median line⁹ is a maximum, on what Russia is ready to go. The opportunity of establishment of two coastal zones of the coordinated width is also supposed: 12-mile - for realization of boundary, customs, sanitary and other types of control; 20-mile for fishery under the guise of corresponding coastal country. In the beginning the Russia continued to consider the Caspian Sea as a closed reservoir which legal regime is regulated by the Soviet-Iranian treaties, it was supported by Turkmenistan and Iran. However, in due course Russia has started to depart from the initial positions, changing the opinion so frequently, that other littoral states did not have time even to consider Russian offers. We shall very shortly remind them. In a year, in 1992, the Ministry of Foreign Affairs of the Russia has declared the Caspian Sea "a closed sea" with a 12-mile zone of territorial waters of the coastal states. After a while, Russia has agreed to attract third countries (western oil companies) to natural resources development of the Caspian Sea "on the conditions coordinated between the all Caspian Sea littoral states". Nobody wanted to take these conditions. In 1995 Russia has initiated the establishment of 20-mile zone of territorial waters and the equal rights of the littoral countries to development deposits in the central part. In October 1996, Russia has signed with Iran and Turkmenistan the memorandum on intention to found the tripartite oil company with a view of development bottom of the Caspian Sea. Thus, Russia has *de facto* recognized the existence of "the Azerbaijan Caspian sector".

Therefore, ten years of Russian policy have led to a simple composed rearrangement: Russia, Turkmenistan and Iran's opposition - on the one hand, Azerbaijan and Kazakhstan - on the other hand, has outgrown to Russia, Azerbaijan and Kazakhstan's opposition - on the one hand and with another - Turkmenistan and Iran. The list of the present and future disagreements between the littoral states are continue. Disputes between Azerbaijan and Turkmenistan on accessory Azeri and Kapyaz deposits, in the Turkmen transcription - Hazar and Serdar precede are still debated¹⁰. Azerbaijan - Iranian mutual relations have sharply become aggravated - they challenge Alov-Sharg- Araz block of deposits. Very great debates are expected around the Central structure lying on joint interests of Moscow, Astana and Baku. Accessory of Yalamo-Samur arch is not still stipulated. Disagreements on the status of the Caspian Sea exist from the very beginning of the negotiations. During this period tens conferences, with participation of presidents, prime ministers, Ministers for Foreign Affairs of the states of the region, and symposiums and meetings were lead¹¹.

Therefore, the twenty first session of Special working group (SWG)¹² on Convention development of the Caspian's legal status at the level of Ministers assistants took place in Ashkhabad¹³ on 23-24 April, 2007. It is indicative, that if in the beginning of the negotiations Russia and Kazakhstan tried to coordinate somehow their actions and put concrete terms for problem resolving before other participants of discussions, now negotiations are focused more on opinions exchange, rather than to precise "the Caspian question". It is possible to draw a conclusion, that such state affair suits many politicians who deal with the Caspian Sea problem inside and outside the region.

Present-day only three states - Russia, Kazakhstan and Azerbaijan from the five Caspian littoral states have signed an agreement based on Russia's principle "of validity and mutual interstate respect" on the Caspian Sea. This principle is sufficiently simple. It looks so: let's divide only a bottom of the sea, and water of the sea remains in the general using, and not only for those five states which have access to the Caspian Sea, as well as for ships under flags of other countries. They all should pass through the Volga-Don channel via Russia territory, and Russia should get a maximal benefit from such agreement, in case of its achievement. It should be added at this point that the documents signed between Russia, Azerbaijan and Kazakhstan stipulate for exclusive rights for the coastline states in the development and utilization of the mineral resources of the Caspian Sea ground divided into corresponding sectors on the basis of the

principle of the median line and in the conduction of any activity not contradicting the law¹⁴.

According to experts estimations, in case if the Caspian Sea will be differentiate on definite national sectors, by so-called median line method¹⁵ then Iran will get about 0, 9 billion tons of conditional hydrocarbonic material raw (there can be both oil, and gas), Turkmenistan - 1, 5 billion tons, Russia - 2 billion tons, Azerbaijan - 4 billion tons and Kazakhstan - 4, 5 billion tons.

Territorial question is a special corner - stone in the Caspian dilemma, especially there where the interstate border passes on hydrocarbonic deposits. For example, Russia and Kazakhstan were the first of all Caspian Sea littoral states, that have managed to create legal base for teamwork, including interaction on disputable oil-and-gas lines - Hvalinsk, Central and Kurmangaze, which total stock is estimated in one billion tons.

As to Iran, it does not accept any sections of Caspian Sea on median lines at all. In this context, it should be noted that the agreements between U.S.S.R and Iran regulate mainly fishing, sailing and other issues, yet they do not contain anything concerning the energy resources of the Caspian Sea and their utilization. Therefore, the legally there is no doubt in gap existing on the development of oil and gas resources of the sea. Iran considers that in all fairness the Caspian Sea after disorder of the U.S.S.R should be divided into five equal parties and applies for the fifth part of water area. It is natural that others Caspian Sea littoral states have declined such position, because in this case significant territories which are potentially rich of oil and gas will depart to Iran¹⁶. Hence, it creates a dangerous analogue in a world practice. Besides, even now Azerbaijan, Turkmenistan and Iran have very grave disputable zones in the sea that could not prick up our ears. Others littoral states have a consensus about Iran's counterproductive position which, demands to divide the Caspian water area and bottom into five equal parties¹⁷. As to Washington, there consider, that Iran, applying for the fifth part of Caspian Sea territory, is not going to refuse from its territorial claims, at all. What is more, according to Washington position, Iran will continue to blackmail both its neighbors, and Russia, and the USA. As to the Republic of Azerbaijan, it initially has spent a line on Caspian section into national sectors as parties of the state territory that has been fixed in the Constitution of the Azerbaijan Republic in 1995. In accordance with its conceptual view, the Caspian Sea must be divided into corresponding sectors¹⁸ in conformity with the jurisdiction and the sovereign rights of the Caspian states. The sector division of the sea among the coastline

states must be carried out with the consideration of the sovereign rights of the Caspian states and generally accepted principles of the international law by the principle of the middle line. All this may be reflected in a single document on the legal status of the Caspian Sea. The national sector is under the full sovereignty of the republic and includes a bottom, water thickness and a surface, and also air space. Till January, 2001 Azerbaijan hasn't departed from the initial positions on one iota – the state was insisted not only on a sea-bottom section, but also on the water thickness and air space. However, after Vladimir Putin visit, Baku has picked up the slogan “the bottom we divide, water is common”. In December 2001 during the anniversary summit of the CIS presidents of Azerbaijan and Kazakhstan also have signed the agreement on section Caspian Sea's bottom.

Iran and Turkmenistan, opposing the suggestion of Azerbaijan, propose the following division: the Caspian Sea is a unique closed water basin and a common wealth of the Caspian states; the Caspian Sea must be divided among the Caspian sea littoral states by the principle of 20%.

However it is necessary to keep in mind, that, by geologists' estimations, namely on a shelf of Kazakhstan and Turkmenistan there are the most perspective oil and gas deposits, and therefore Kazakhstan and Turkmenistan can be the most interested parties in the similar solving of a problem¹⁹. At the same time Iran without any doubt will decline all Russia's initiatives on section of the sea²⁰. Because in this case it will be simply bypassed on the way of oil and gas extracting. Thus, each member of five is persistently defends its interests and doesn't show any aspiration to renounce them in the name of consensus.

Comparing the views of Azerbaijan and Iran and Turkmenistan, it's possible to notice the contradiction in the vision of the latter to the international legal standards. According to the statements of Turkmenistan and Iran the Caspian Sea is considered the unique closed water basin. Turkmenistan supports Iran's position in favor of equal section. Along with being abstract, the concept of the legal regime of the unique closed water basin is not used in the international law. The division of the sea by the principle of 20% is baseless from the legal point of view and in fact it is not possible.

It is abundantly clear, that in the Black Sea - Caspian region, USA turns its position to a leading geopolitical player²¹. The importance of the Black Sea-Caspian region became so powerful for the USA, that American administration has determined the Caspian problem as a special direction of its foreign policy. In this context, it is important to mention the foundation

of such representative structures as Special Region Department, Target Group on energy questions in the Caspian region. Americans would like to participate in the Caspian section discussion, right now when Washington and number of European Union states try to push idea about new gas pipeline near the Caspian Sea. This pipe will submit natural gas from Kazakhstan and Turkmenistan to Azerbaijan and further on the pipeline through Turkey - to the Mediterranean, on the Western and the East Europe markets²². By the way, USA considers that status of the Caspian Sea can become a certain change card in Iran's nuclear program game. If West jointly with The USA and IAEA²³ will strengthen its pressure on Iran, then the last can completely block any initiatives dealing with the Caspian; can bury all attempts of the same EU.

Today for all the Caspian states including Russia, it became quite obvious, that an agreement achievement on a new Caspian legal status is not any more a condition sine qua non for large-scale development of the Caspian resources²⁴. Summarizing the studied point, author has come to a set of certain conclusions. They have not only bitter smack, but also contain one dangerous component. The Caspian problem is caused first, by its complex character. The urgency of this question is warmed up by the oil agiotage inflated by the powerful oil companies of the countries, not concerning Caspian states, but showing active interest to oil resources of the region. Special conditions of the sea, which does not have any links with other seas or oceans, assume high level of requirements to a quality cooperation of the Caspian states. Speech should go about co-ordinated use of space and resources of the sea as the general property of all caspian states. Therefore, the vagueness in Caspian's legal status in the most serious sense influences the general political and economic atmosphere around the region and as a whole the international stability. As well as anyone unsettled problem, issue about legal status of the Caspian Sea leads not only to complications, but to also serves a field for various political gamble of various forces and groups. So today, the problem of Caspian Sea status, by the right could be considered as one of the most complex geopolitical problem costing before countries of region, and those states which interests are anyhow mentioned by situation's development in this part of the globe.

Bibliography:

1. Дегоев В. В. *Большая игра на Кавказе: история и современность*. – М., 2003.
2. Конвенция ООН по морскому праву 1982 г. *Международное право. Сборник документов*. М., 2000, с.520.
3. Логунов В.Д. *Международно-правовой режим*

Каспийского морского театра. В кн.: Военно-морской международно-правовой справочник. М., 1966

4. Иванашенко Л.А. Международно-правовой режим закрытых морей. В кн.: Военно-морской международно-правовой справочник. М., 1966.

5. Барсегов Ю.Г. Каспий в международном праве и мировой политике. М., 1998.

6. Малинин С.А. К вопросу о правовой классификации пограничных пространств. В кн. Морское право и практика. Л., 1960.

7. Е.Григорьева, С.Новопрудский. Пять президентов отказались делить Каспийское море. Известия, 25.04.2002.

8. Рубан Л. *Ситуация в бассейне Каспийского моря: геополитика и безопасность* // НАВИГУТ (Приложение к журналу «Безопасность Евразии»), № 5, 2003.

9. Федоров Ю.Е. *Правовой статус Каспийского моря*. Исследование ЦМИ МГИМО, М.-1997 г.

10. Эжиев И.Б. *Геополитика Каспийского региона*. - М., 2007.

11. Vinogradov S., Wouters P. The Caspian Sea: Quest for a New Legal Regime // *Leiden Journal of International law*. Vol. 9. 1996.

12. Kerbanov Yolbaps The new legal status of the Caspian sea is the basis of regional co-operation and stability // *Journal of International Affairs*. December 1997 - February 1998. Vol. II. №4.

13. Pierre Audigier. *Le potentiel minier en Hydrocarbures de la Caspienne et sa mise en valeur*.//L'énergie en France. Février 2002

14. Robert V. Barylski. *Russia, the West, and the Caspian Energy Hub*.// *Middle East Journal*, vol. 49, no. 2, Spring 1995.

References:

(Endnotes)

¹ Александров В. *Нефть из Тенгиза. Проект XXI века*. // *Международная жизнь*. 1998, №5, с. 88-96. Алекперов В. *Нефтяной бизнес – это, прежде всего ответственность*. // *Международная жизнь*. 2000. Весна, с. 32-37; Александров В. *Нефть – сокровище или погибель Каспия*. // *Международная жизнь*. 1997, №10, с. 87-94.

² The United Nations Convention on a marine law of 1982 is the basic document on which some Caspian littoral states refer to. It contains the definition of the open, half-closed or closed sea or water basin.

³ The treaties of Golestān (Gulistan; 1813) and Turkmenchay (Torkmānchāy; 1828) established a new border between the empires. Russia acquired Baku, Shirvan, Ganja, Nakhichevan (Naxçıvan), and Yerevan. Henceforth the Azerbaijani Turks of Caucasia were separated from the majority of their linguistic and religious compatriots, who remained in Iran. See: H. Pir Nia, Abbas Eghbal Ashtiani, B. Agheli. *History of Persia*. Tehran, 2002. pp. 673-686.

⁴ As it is known, before fatal disintegration of the Soviet Union, Caspian Sea practically completely was under the control of this superpower. Only a small part of Caspian Sea southward of conditional Astara-Gasankuli line was under Iran jurisdiction.

⁵ *Caspian Legal Dimension: Investment Risk in South Caspian Delimitation (Discussion of the Legal Status of the Caspian Sea)*. Outline of the Presentation for the for the International Energy Agency Roundtable on Caspian Oil & Gas Scenarios Florence, 15 April 2003.

⁶ See :*Le noeud caspien : percée américaine et réplique russo-iranienne*. // *Défense Nationale*, 2005. <http://www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/eh/f/cons/lectures/Le%20noeud%20caspien.htm>

⁷ The median line is a line each point of which is equidistant from corresponding nearest points at coasts of these states.

⁸ According to Article 26 of the 1956 draft Convention on the Law of the Sea, Part II (the High Seas), the International Law Commission: some large stretches of water, entirely surrounded by dry land, are known as 'lakes', others as 'seas'. The latter constitute internal seas' if the coasts, including those of the waterway giving access to the high seas, belong to a single state. If that is not the case, they are considered as high seas. These rules may, however, be modified for historical reasons or by international agreement. In this regard, see: II Yearbook of the International Law Commission 1956, p. 277-8. See: Charles Antoine Ménanteau. *Une mer pas comme les autres* <http://www.surlering.com/article.php/id/4482>

⁹ A modified border was applied for the first time in the Russian-Kazakh treaty of 6 July 1998. The modified median line as the compromise variant includes sites which are not equidistant from coasts of the parties, and are defined in view of islands, geological structures, and also in view of other special circumstances and the suffered geological expenses. It is important, that the modified line is not frontier and means resource, instead of territorial division.

¹⁰ *Ашгабат стремится усилить свои позиции в Каспийском регионе*. http://www.iwpr.net/?p=btm&s=b&o=344828&arc_state=hrub/; Ибрагимов Ровшан. *Статус Каспийского моря и проект Набукко: развитие отношений между Азербайджаном и Туркменистаном*.

<http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=ru&nic=expert&pid=1541>.

¹¹ Last (second) presidential summit of the Caspian littoral states (Azerbaijan, Iran, Kazakhstan, Russia, Turkmenistan) took place on 16 October, 2007 in Teheran (Iran).

¹² Let's remind the fact that SWG was created at a session of the Foreign Minister of the Caspian States (Ashgabat, November 11-12, 1996) for application of the convention on the legal status of the Caspian Sea, considering the necessity of determination of the legal status of the Caspian Sea and its importance for the coastline states in the end of the last century. The given group focuses on delimitation of the Caspian reservoir, or as it has officially been designated, on project development of the Convention on a legal status of the Caspian Sea.

¹³ It is indicative, that new president of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhammedov has already shown state' readiness to open foreign policy. It willingly goes on contacts with external world unlike predecessor Saparmurata Niyazov.// *Московские новости*. 2007, № 38.

¹⁴ Владислав Шорохов. *Энергоресурсы Азербайджана: политическая стабильность и региональные отношения*. <http://poli.vub.ac.be/publi/crs/caucasus/shorokhov.htm>.

¹⁵ Russia holds this position.

¹⁶ For more detail, see: Чародеев Геннадий. *Войны не будет. Через 50 лет после Сталина в Иране побывал Путин*. <http://www.trud.ru/issue/article.php?id=200710171890301>.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ The division of the Caspian Sea into the national sectors was fulfilled by the resolution of the Ministry of Oil Industry in 1970. According to the division, Azerbaijan received 70 thousand km² of the Caspian Sea, Turkmenistan-80 thousand km², Russia -60 thousand km², Kazakhstan-105 thousand km² and Iran-55 thousand km², The division was introduced to Iran and its topographic map was sent to Teheran. At that period Iran also did not oppose the division.

¹⁹ See: Pierre Audigier. *Le potentiel minier en Hydrocarbures de la Caspienne et sa mise en valeur*.//L'énergie en France. Février 2002, p.23-30.

²⁰ Сигов Ю. *К разделу Каспия все готово?*//Деловая неделя. 19 февраля, 2008 <http://www.newsazerbaijan.ru/analytics/20080219/42165349.html>.

²¹ See: Теремов О.В. *Россия и США в Центральной Азии.* // США. Канада: экономика, политика, культура. 2003, №3, с. 3-16; Трофименко Г.А. *Центральноазиатский регион: политика США и проблемы нефтегазового экспорта.* // США: ЭПИ. 1998, №11, с. 21-36; Кременюк В.А. *Внешняя политика США на рубеже веков.* // США. Канада: экономика, политика, культура. 2000, №5, с. 3-15.

²² See: *Мировая энергетика: взгляд на десять лет вперед.* // Россия в глобальной политике. 2006, № 12, с.48-65 <http://www.vniistinfo.ru/pressa/20061229/10571.html>.

²³ The IAEA is the world's center of co-operation in the nuclear field. It was set up as the world's "Atoms for Peace" organization in 1957 within the United Nations family. The Agency

works with its Member States and multiple partners worldwide to promote safe, secure and peaceful nuclear technologies. As an independent international organization related to the United Nations system, the IAEA's relationship with the UN is regulated by special agreement. In terms of its Statute, the IAEA reports annually to the UN General Assembly and, when appropriate, to the Security Council regarding non-compliance by States with their safeguards obligations as well as on matters relating to international peace and security. For more detail, see: <http://www.iaea.org>.

²⁴ Ковалев Ф. *Нефть, Каспий и Россия.* // *Международная жизнь.* 1997, №4, с. 33-39; Колчин С. *Нефть и газ Каспия: стратегические интересы России.* // *Мировая экономика и международные отношения.* 1998, №3, с. 97-103.

REZERVELE ȘI APĂRAREA OBIECTULUI ȘI SCOPULUI CONVENȚIEI ONU CU PRIVIRE LA DREPTURILE COPILULUI

Victoria ȚARĂLUNGĂ,
competitor, IISD al AȘM

RESERVES AND PROTECTION OF OBJECT AND THE PURPOSES OF THE CONVENTION OF THE UNITED NATIONS CONCERNING THE RIGHTS OF CHILDREN

The Convention on the Rights of the Child - a fundamental text and “founder” of the rights of the child is the most accepted treaty of the world, but one of the two large gaps of this Convention is the issue of reserves. This proves the too formal attitude of these states counterpart the ratification of the Convention on the Rights of the Child, and, most of this, many reserves makes an attempt even on the statute of this treaty. In this investigation the author tried to do a systematization of these reserves and to understand their effects on the application of the Convention on the Rights of the Child.

ОГОВОРКИ И ЗАЩИТА ОБЪЕКТА И ЦЕЛЕЙ КОНВЕНЦИИ ООН В ОТНОШЕНИИ ПРАВ ДЕТЕЙ

К настоящему времени Конвенцию ООН о правах ребенка ратифицировали практически все государства мира, за исключением Сомали и США. Однако, несмотря на это к Конвенции о правах ребенка почти одна треть участвующих государств (69 государств) сделали оговорки. Отчасти, этому способствует то, что Конвенция не устанавливает конкретных ограничений по форме или содержанию оговорки, а лишь закрепляет требование о совместимости с целями и задачами Конвенции (п. 2 ст. 51). Вместе с тем, ни Конвенция, ни Венская конвенция о праве международных договоров 1969 г. не устанавливают критерии того, что считать объектом и целями, что послужило основанием для достаточно серьезных оговорок, которые явно осложняют режим единого осуществления прав ребенка. В данной статье автор попытался систематизировать оговорки к Конвенции о правах ребенка и, анализируя их, понять последствия этих оговорок на осуществление норм данного договора.

Convenția ONU din 1989 cu privire la drepturile copilului constituie catalogul minim al drepturilor pe care comunitatea internațională dorește să le recunoască copiilor. A ridica problema rezervelor semnifică a discuta eficacitatea pe care Convenția este susceptibilă să o aibă asupra copiilor și a elucida limitele ce urmează a fi impuse în ce privește optarea pentru aceste rezerve și numărul lor.

Statul care ratifică Convenția cu privire la drepturile copilului (CDC) nu trebuie în mod forțat să-și bulverseze legislația, structurile sau tradițiile, ceea ce se așteaptă de la el este dovada unui spirit constructiv și ajustarea sau modificarea acelor elemente care nu sunt conforme cu cerințele tratatului.

Fie că acestea sînt unele din principiile sale sau anumite detalii, tratatul poate, totuși, să vină în contradicție cu unele norme sau valori pe care statul le consideră importante sau ca nefiind susceptibile de a fi modificate. Prin intermediul unei rezerve, statul are posibilitatea ca, în momentul ratificării sau aderării să subscrie parțial prevederilor unui tratat.

Rezerva unui tratat internațional este definită de către Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor ca fiind “o declarație unilaterală, oricare ar fi conținutul sau denumirea sa, făcută de un stat atunci cînd semnează, ratifică, acceptă sau aprobă un tratat, ori aderă la acesta, prin care urmărește să excludă sau să modifice efectul juridic al unor dispoziții din tratat cu privire la aplicarea lor față de statul respectiv.” (art. 2.1.d) Convenția de la Viena prevede, de asemenea, că statele pot formula rezerve cu excepția cazurilor în care acestea “sînt incompatibile cu obiectul și scopul tratatului”. (art. 19) Această prevedere își găsește reflectarea în p. 2 art.51 al CDC: “Nicio rezervă incompatibilă cu scopul și cu obiectul prezentei Convenții nu va fi permisă” (p.2, art.51)

Noul stat-parte poate, de asemenea, să remită o “declarație interpretativă”, prin care el semnalează că va interpreta și va aplica dispoziția unui tratat într-o manieră determinată sau limitată. Declarația interpretativă nu este definită de către Convenția de la Viena din 1969.

Scopul acesteia este analog celui al unei rezerve, ea, însă, avînd o forță juridică mai redusă : nu este atît contestată existența obligației, cît sensul care urmează a-i fi oferit (sens particular, limitat).

În conformitate cu definiția dată de către Comitetul drepturilor omului, pentru a aprecia voința statului este important de examinat conținutul rezervei sau a declarației interpretative.¹ CDC fiind cvasiuniversal ratificată, este posibil de schițat tabloul complet al rezervelor și al declarațiilor interpretative ale sale, precum și de apreciat efectul acestora asupra aplicării tratatului respectiv.

Dintre 191 de state care au ratificat CDC, 66 (aproape o treime) au formulat rezerve sau declarații interpretative.² Rezervele și declarațiile privesc 29 din cele 41 de articole de fond ale Convenției și ar putea fi grupate în funcție de conținutul lor în :

a) **Rezerve la un singur articol sau la o porțiune a articolului** – aceste rezerve sînt , în general, precise în ce privește conținutul lor și, chiar dacă privesc doar o parte din articol (de exemplu, rezervele la p.”c” al art. 37 care vizează doar detenția separată a copiilor de adulți), implicarea lor poate să varieze foarte mult.

b) **Rezervele la un fascicul de drepturi.** Multe state au formulat rezerve sau declarații care vizează un grup de articole, și îndeosebi dispoziții privind drepturile civile ale copilului (de exemplu, Polonia, Sfințul Scaun, Singapur etc.). Astfel, Polonia a declarat că *“drepturile copilului așa după cum sînt definite în CDC, îndeosebi drepturile enunțate în articolele 12 și 16 , trebuie să fie exercitate în respectul autorității parentale, în conformitate cu cutumele și tradițiile poloneze în ce privește locul copilului în sînul familiei și în afara acesteia.”*³

Germania, de asemenea, a adus la cunoștință faptul că aplicarea Convenției se va face fără a se modifica statutul familial al copilului. Chiar dacă nu este prevăzut expres acest lucru, Comitetul pentru drepturile copilului a considerat că prezenta declarație se raporta la art.2 (nediscriminarea), art. 3 (interesul superior al copilului), art. 12, 13 și 15 (drepturile participative ale copilului).⁴

c) **Rezervele generale.** Majoritatea statelor (Brunei-Darusalam, Iran, Oman, Pachistan, Catar, Arabia Saudită, Siria etc.) au formulat rezerve generale scopul cărora constă în modificarea sau excluderea oricărei prevederi a CDC incompatibilă cu legislația și/sau religia islamică. Spre exemplu, *Iranul “își menține dreptul de a nu aplica oricare dintre prevederile Convenției care vin în contradicție cu legile islamice și cu legislația în vigoare”*,⁵ sau Arabia Saudită *„declară rezerve în privința oricăror articole incompatibile cu prevederile islamului .”*⁶

În acest sens, T.A.Titova a înaintat o întrebare: ce fel de protecție se asigură în mod real copiilor care locuiesc pe teritoriul acestor state, și care este adevărata cauză de participare a acestor state la CDC ?⁷ După cum se vede, în cazul de față ratificarea reprezintă mai degrabă un pas politic decît o intenție reală de a modifica situația juridică a copilului în familie, societate și stat.

Este de notat că asemenea rezerve nu au fost formulate de către toate statele pentru care islamul este religia oficială, unele dintre ele au optat pentru rezerve analoage (de exemplu, Cuveitul, care a emis o rezervă generală la momentul semnării, la ratificarea CDC a redus această rezervă la art. 7 și 21), sau chiar au renunțat la formularea rezervelor (în momentul ratificării Afganistanul a renunțat la rezervele generale pe care le-au formulat la momentul semnării Convenției. Așa state ca Yemenul, Irakul și Libia nu au emis rezerve).

De asemenea, multe state au formulat rezerve cu caracter general, nedeterminat , fără trimiteri la articole concrete, care, practic, periclitează realizarea oricărei prevederi a CDC. Așa, spre exemplu, Indonezia, Singapurul și Tunisia au fixat în rezervele lor primatul constituțiilor naționale, deși art.27 al Convenției de la Viena asupra dreptului tratatelor prevede că *„O parte nu poate invoca prevederile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat”*

În special, Indonezia a declarat că pentru ea ratificarea CDC *„nu semnifică nici asumarea obligațiilor ce ies din sfera de reglementare a Constituției, nici asumarea vreunui drept, în afara drepturilor prevăzute de către Constituție .”* Singapurul prezentînd o rezervă similară a motivat-o prin faptul că normele sale constituționale *„asigură o protecție și o realizare adecvată a drepturilor și libertăților fundamentale în interesul superior al copilului.”*⁸

Guvernul Tunisiei a declarat că *„la aplicarea prezentei Convenții acesta nu va adopta nicio decizie legislativă sau de alt gen care contravin Constituției Tunisiei”*⁹

Prezintă interes rezerva Malaeziei, care a declarat că acceptă prevederile CDC, însă formulează rezerve în privința art.1,2,7,13,14,15,22,28,37, p.3 și 4 ale art.40, art.44 și 45 ale Convenției și declară că *„prevederile menționate vor fi aplicate doar în cazul în care corespund Constituției, legislației naționale și politicii de stat a guvernului Malaeziei.”*¹⁰ După cum se observă rezerva conține o largă enumerare a articolelor Convenției fără vreo anumită concretizare, ceea ce nepermite a o caracteriza ca fiind generală.

Toate aceste prevederi diferă unele de altele după natura juridică. În ce privește art.1, Malaezia în general a exclus în privința sa forța juridică a prederii

respective, reducând astfel în mod considerabil sfera de acțiune a Convenției cât privește cercul de subiecte, deoarece, în acest mod, statul respectiv acordă protecție doar persoanelor care sînt recunoscute în calitate de copii în baza legislației naționale.

O altă prevedere în privința căreia Malaezia a formulat rezervă este principiul nediscriminării (art.2), care reprezintă o normă de drept internațional general. Semnifică oare o asemenea poziție a statului respectiv refuzul de a respecta principiul respectiv?

Urmează anumite drepturi ale copilului : libertatea de exprimare (art.13), libertatea de asociere (art.15). Aceste prevederi crează baza pentru dezvoltarea copilului ca personalitate, membru activ al societății și reprezintă idea de bază a Convenției. Pe lângă aceasta, acestea aproape întocmai reproduc prevederile Declarației Universale a Drepturilor Omului și ale Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Art.22 fixează obligația statului-parte de a garanta protecția cuvenită copilului refugiat sau copilului care caută să obțină statutul de refugiat. Articolul 28 prevede dreptul la educație , formulat anterior în Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Următoarele prevederi (art.37 și 40) sînt foarte importante pentru realizarea justiției juvenile.

O particularitate a rezervei Malaeziei constă în faptul că aceasta include nu doar norme juridice materiale, dar și norme procesuale - articole ce reglementează modul de activitate a Comitetului pentru drepturile copilului, a Instituțiilor specializate ale ONU, a UNICEF-ului și a ONG-lor (art.44 și 45), deși conținutul acestor prevederi nu atestă caracterul lor facultativ.

Unicul stat care și-a expus poziția în privința problemei respective a fost Norvegia. Ea a considerat că „sistemul de control instituit în baza Convenției are un caracter obligatoriu, din acest considerent rezervele făcute în privința art.44 și 45 sînt inadmisibile.”¹¹ Malaezia însă prin rezerva sa nu doar a redus în mod considerabil sfera de aplicare a CDC, dar și a lipsit Comitetul pentru drepturile copilului și alte state-părți de posibilitatea de a determina conținutul veridic al acestei rezerve și de a contribui la retragerea acesteia.

Luînd în considerație faptul că Malaezia și alte state care au formulat rezerve generale nu sînt părți la multe tratate internaționale în materia drepturilor omului, în special la Pactele internaționale cu privire la drepturile omului din 1966 , putem subsemna opiniilor care susțin că statele respective fiind în mod formal părți ale procedurilor date, vor prejudicia regimul efectiv de aplicare a acestor documente.¹²

În conformitate cu art.20 al Convenției de la Viena asupra dreptului tratatelor, Statul-parte poate într-un termen de 12 luni din momentul notificării să formu-

leze obiecții la rezervele emise de către alte state-părți. Astfel, 11 state (toate europene) au prezentat obiecții la rezervele de la statele care s-au referit la Constituție sau la dreptul islamic pentru a limita efectele CDC pe teritoriile lor. Argumentele invocate exprimă dubiile privind compatibilitatea acestor rezerve obiectului și scopului tratatului și teama de a vedea bazele dreptului internațional subminate de către referințele la principiile generale de drept intern.

Prin obiecțiile lor, statele contribuie la o mai mare protecție a integrității dreptului internațional, comparativ cu cea a angajamentelor internaționale asumate în domeniul drepturilor omului.

Deoarece ele înseși sînt autoare ale rezervelor, statele nu au reacționat într-un mod sistematic la toate rezervele analoge emise în procesul ratificărilor (Finlanda, spre exemplu, a reacționat la rezervele emise de către Indonezia, Iordania, Iran, omițîndu-le pe ale Catarului și Bruneiului, care sînt identice). Obiecțiile la rezerve nu pare deci instrumentul ideal pentru apărarea unui trata în materia drepturilor omului.¹³

Rezervele și declarațiile emise la ratificarea CDC oferă angajamentelor statelor-părți o configurație particulară. Dincolo de termeni juridici, este necesar de a ne întreba ce se ascunde exact în umbra unor redactări și atitudini, cu scopul de a determina dacă drepturile copilului sînt amenințate în ce privește obiectul și scopul lor.

Examinarea rezervelor la CDC permite a le clasifica în două categorii: *cele care atentează la unele garanții consacrate de Convenție* și *cele care atentează chiar la statutul acesteia*.

1. Rezervele care atentează la dispozițiile Convenției cu privire la drepturile copilului

Unele rezerve se dovedesc a fi inutile iar altele ascund mult mai multe, decît ceea ce titlul lor permite să se perceapă (așa-numitele “rezerve cu mai multe sensuri”).

Cît privește *rezervele inutile* , cu titlu de exemplu, ar putea fi menționate rezervele la art.20 și 21 ale CDC. La solicitarea statelor de tradiție islamică, art.20,p.3 al Convenției a fost completat cu o referință la instituția “*kafalah*” din dreptul islamic ca o soluție posibilă pentru copilul care nu poată să rămînă în familia de origine. În ce privește art.21 cu privire la adopție, acesta nu se aplică în mod expres decît “*statelor-părți care recunosc și/sau permit sistemul adopțiunii*”. În pofida acestor restricții care, în plan juridic, nu pretind deloc la confuzie, multe state au considerat oportun să repete opoziția lor față de orice instituție de îngrijire a copiilor privați de mediul familial care ar fi contrare tradițiilor religioase ale acestora. Atitudinea lor pune în cauză mai mult statutul copiilor care

aparțin minorităților religioase ce cunosc instituția adopției.

În textul rezervelor unor state, așa ca Australia, Islanda, Canada, China, Malaezia, Olanda, Noua Zeelandă, Marea Britanie, Elveția, Japonia etc. a fost inclus, de asemenea, p.”c” al art.37 privind deținerea copiilor sub arest și, îndeosebi, separarea acestora de adulți. Această prevedere corespunde întru totul p.3, art.10 al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966, în privința căruia unele state nu au formulat rezerve (Canada și Japonia).

Republica Mali a declarat că *“luînd în considerație Codul familiei al Maliului nu există niciun temei de aplicare a prevederilor art.16 al Convenției .”*¹⁴ Acest articol consacra dreptul copilului la viața personală și familială, la inviolabilitatea domiciliului și taina corespondenței precum și dreptul de a fi protejat contra unor atacuri ilegale la onoarea și reputația sa, și corespunde întocmai art.17 al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, Republica Mali este stat-parte la acest tratat fără rezerve.

Probabil, în acest caz există temeiuri pentru aplicarea art.41 al CDC, întrucît în acest caz dispoziția corespunzătoare a Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice *„contribuie în mai mare măsură la realizarea drepturilor copilului”*.

Republica Singapur a adus, printre altele, la cunoștință că, în ce privește art.28, p.1 „a” privind introducerea învățămîntului primar obligatoriu și gratuit pentru toți, ea nu se consideră ca fiind legată de această obligație. În opinia sa, această măsură nu are loc în contextul social al acestui stat în care practic toți copiii frecventează școala.

Sîntem în prezența unei reale confuzii între enunțarea dreptului și punerea sa în practică. Dacă toți copiii din Singapur au, în mod efectiv, acces gratuit la învățămîntul primar, această rezervă este total inutilă. Însă, examinînd rezerva mai minuțios, autoritățile își rezervă dreptul de a nu furniza un învățămînt primar gratuit cetățenilor Singapurului, ceea ce reprezintă o încălcare clară a principiului nediscriminării.

Referindu-ne la *„rezervele cu mai multe sensuri”* remarcăm exemplul Botswanei care a *«[formulat] o rezervă privind dispozițiile articolului 1 al CDC și nu se consideră legată de dispozițiile acestui articol, în măsura în care acestea ar veni în conflict cu legislația statului Botswana»*. Este dificil de apreciat dacă această frază contestă limita de vîrstă de 18 ani sau caută să garanteze aplicarea Convenției copiilor pînă la naștere.

Rezerva Tunisiei produce un efect „în cascadă”, stipulînd că *„dispozițiile art.2 al Convenției... nu poate constitui un obstacol pentru aplicarea dispozițiilor din legislația națională cu privire la statutul perso-*

nal, îndeosebi în ceea ce privește căsătoria și dreptul succesoral”. Această rezervă afectează mai multe drepturi familiale ale copilului și, spre exemplu, art.7 (dreptul de a-și cunoaște părinții), art.9 (legalitatea și controlul separării copiilor de părinți) și art.18 (responsabilitatea comună a părinților).

Un alt aspect al „rezervelor cu mai multe sensuri” poate fi găsit în pozițiile unor state de tradiție islamică care se opun libertății de religie a copilului. Unele dintre aceste state și-au formulat rezerva cu scopul doar de a limita această libertate (Marocul, Siria și Iordania), altele, printr-o greșeală de precizare, au înglobat și libertățile de gîndire și conștiință, de asemenea consacrate în art.14.

Acestei categorii se vor adăuga rezervele generale emise de către Germania, Sfîntul Scaun, Polonia și Suedia care slăbesc în mod expres starea de autoritate parentală sau cea a drepturilor părintești. Aceste rezerve ignoră faptul că art.5 și art.14 p.2 ale Convenției protejează dreptul și datoria părinților de a îndruma copilul în exercitarea drepturilor sale. Pe plan legal, acestea fac neclare un mare număr de dispoziții ale CDC: fiecare dintre ele ar trebui să fie examinate în funcție de eventualele sale relații sau interferențe cu conceptul de “autoritate parentală”, care nu este definită de către comunitatea internațională nici în mod precis, nici uniform.

2. Rezervele care atentează la statutul Convenției cu privire la drepturile copilului

Se întîmplă ca statele să formuleze rezerve care atentează chiar și la statutul tratatului în dreptul internațional și național. Normele internaționale stabilite de către o comunitate de state trebuie să aibă în cadrul acestora o valoare cel puțin egală cu normele constituționale. Cu toate acestea, unele state se opun acestei tratări a dreptului internațional, invocînd prioritatea și stabilitatea sa.

Ca exemplu de atentat parțial poate servi rezerva Tailandei care subordonează art.7 (dreptul copilului la nume și cetățenie), art. 22 (protecția refugiaților) și art. 29 (obiectivele învățămîntului primar) *“legilor, regulamentelor și practicilor în vigoare”*. Acest stat stabilește o ierarhie de valori care plasează Convenția în inferioritate chiar și față de normele elaborate de autoritățile locale sau față de comportamentele adoptate de către administrație sau populație.

Rezerva la art. 7 al CDC este plină de consecințe, deoarece această dispoziție protejează concomitent înregistrarea nașterii, dreptul copilului la nume și la naționalitate și dreptul *“în măsura posibilului, de a-și cunoaște părinții și de a fi crescut de aceștia”*. În absența unei specificații, rezerva Tailandei privește o parte importantă a protecției copilului în calitate de persoană.

În opinia lui J. Abramson *“faptul de a fi lipsit de nume, de vîrstă, de acte de identitate izolează copilul; acestea constituind garanțiile esențiale pentru accesul la prestațiile sociale, școlare, sanitare și pentru protecția contra traficului și exploatații economice, spre exemplu.”*¹⁵ Putem remarca de asemenea existența unor atentate generale la statutul CDC. Indonezia a emis o rezervă generală prin care ea consideră că CDC *“nu atrage pentru acest stat acceptarea obligațiilor care depășesc limitele fixate de către Constituție, nici acceptarea obligației de a introduce vreun drept oarecare, neprevăzut de către Constituție”*¹⁶.

Diverse state de tradiție islamică au formulat rezerve globale supunînd aplicarea și interpretarea drepturilor copilului exigențelor legii sau principiilor sau valorilor islamice. Aceste rezerve privesc ansamblul drepturilor garantate de către Convenție, precum și asupra statutului său și ordinii interne. În acest sens, Iranul și-a rezervat dreptul *“de a nu aplica dispozițiile sau articolele Convenției care sînt incompatibile cu legile islamice și cu legislația internă în vigoare.”*¹⁷ Astfel, tratatul este subordonat altor condiții care se găsesc în dreptul intern al acestor state, precum și în Sharia (codul lor religios) și în valorile naționale sau religioase prin care se consideră legate.

În mod formal drepturile copilului recunoscute pe plan internațional nu sînt înlăturate, însă trebuie să ne întrebăm dacă ratificarea nu este lipsită de sens atunci cînd CDC în ansamblul său este coborîtă pînă la rangul unei declarații internaționale.¹⁸

În primul rînd, aceste rezerve frînează întreaga evoluție a legislației interne influențată de exigențele dreptului internațional, nefiind exclusă o reducere a protecției drepturilor omului la nivel național, prin intermediul amendamentelor legislative sau constituționale.

În al doilea rînd, referințele la valorile religioase și naționale, la fel ca și la practicile locale sînt variabile, interpretarea dată putînd varia de la un stat la altul, iar uneori chiar și în interiorul aceluiași stat.¹⁹

În al treilea rînd, aceste rezerve sînt aproape nelimitate și crează o insecuritate totală în ce privește obligațiile la care guvernul a dorit să subscrie. Nici comunitatea națională, nici cea internațională nu cunosc cu siguranță la aplicarea căror garanții guvernul este constrîns.

Numărul rezervelor constituie într-o oarecare măsură un obstacol la stabilirea în întreaga lume a unei minime protecții și promovări a copilăriei bazată pe constatarea că copilul este o persoană și una foarte prețioasă.

Atunci cînd rezervele sînt autorizate, ca în cazul CDC, este demult admis că ele nu trebuie să atenteze la obiectul și scopul tratatului.²⁰

Subscriem părerii lui W. Schabas care consideră că rezerva care depășește limitele admise trebuie să fie considerată ca fiind fără efect, iar statul să fie legat de dispoziția de care a vrut să se sustragă.²¹

Nu este un lucru ușor să explici ceea ce constituie scopul și obiectul tratatului, totul depinzînd de tema abordată de către tratat, de obiectivele sale și de părțile angajate. O convenție în materia drepturilor omului privește în același timp comunitatea internațională și cele naționale, și indivizii, ea neapartînînd unui singur subiect de drept internațional (statul).

Conferința Mondială a drepturilor omului care s-a desfășurat la Viena în 1993, de asemenea, *“a rugat Statele Părți să retragă rezervele lor la Convenția cu privire la drepturile copilului care sînt contrare obiectului și scopului Convenției sau contrare, dintr-un oarecare alt motiv, dreptului tratatelor internaționale.”*²²

Comitetul pentru drepturile copilului, fiind într-o oarecare măsură “gardianul” acestei Convenții, a decis, de la începutul lucrărilor sale, să se pronunțe asupra rezervelor statelor-părți.²³ Modul în care Comitetul pentru drepturile copilului a reacționat la rezerve, după examinarea a mai mult de șaiszeci și cinci de rapoarte naționale, permite a le clasifica în două mari categorii:

1. Rezervele supuse criticilor

Rezervele și declarațiile criticate sînt de două feluri. Unele suscită o remarcă: Comitetul regretă existența lor și solicită retragerea urgentă a acestora. Astfel, apropos de una dintre rezervele Poloniei (dreptul de a-și cunoaște părinții în caz de adopție), Comitetul își exprimă doar dorința de schimbare și încurajează guvernul polonez să-și retragă rezerva.²⁴

În ce privește rezervele în privința art.21 (adopția internă și internațională) sau asupra art.40, p.2 “b” și “v” (dreptul de a face apel cu privire la decizia de condamnare penală), Comitetul le consideră o simplă “preocupare”.

Rezervele emise de către Coreea privesc art.9 p.3 (dreptul la contacte între părinții și copiii care locuiesc separat), art.21 “a” (legalitatea adopției și consimțămintele) și art. 40 p.2 “b”, “v” (dreptul de recurs în caz de condamnare penală), Comitetul estimînd că ele ridică întrebări în ce privește compatibilitatea cu principiile și dispozițiile Convenției, intuindu-se, în acest caz, principiile interesului superior al copilului și principiul respectării opiniilor copilului.²⁵

2. Rezervele supuse condamnării

Comitetul se exprimă clar dar cu prudență în privința rezervelor care atentează la obiectul și scopul tratatului. El a considerat rezervele emise de către Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord ca fiind surse de preocupare în ce privește conformitatea lor

cu obiectul și scopul tratatului (aceste rezerve se referă la imigrare, la naturalizare, la legislația muncii care tratează persoanele în vârstă de pînă la 18 ani ca fiind "persoane tinere" și la absența separării sistematice a copiilor de adulți în cazul detenției.)

Comitetul și-a exprimat neliniștea în privința amplitudinii acelor rezerve care privesc intrarea și sejurul copiilor străini la fel ca și dobîndirea cetățeniei britanice, semnalînd că rezerva în favoarea Legii cu privire la naționalitate și imigrare nu pare a fi compatibilă cu principiile și dispozițiile CDC, îndeosebi cu cele ale articolelor 2, 3, 9 și 10.²⁶

Comitetul nu a oferit vreo precizare. În mod efectiv, o rezervă are drept scop de a face excepție de conținutul unor dispoziții ale tratatului; mai corect ar fi de a vorbi de incompatibilitatea cu dispozițiile și/sau principiile de bază sau esențiale ale Convenției.

Art.6 al CDC protejează dreptul inerent la viață și obligă statele să asigure în măsura posibilității supra-viețuirea și dezvoltarea copilului.

Ratificînd CDC, Republica Populară Chineză a anunțat că ea "*își va executa obligațiile în conformitate cu dispozițiile art.6 al Convenției, în măsura în care Convenția este compatibilă cu dispozițiile art.25 al Constituției Republicii Populare Chineze care tratează planificarea familială și cu dispozițiile art.2 al legii naționale cu privire la copiii minori.*"

Formulara aleasă nu permite în nici un mod de a determina pînă la ce punct unele practici de planificare familială ar putea fi admise, violîndu-se dreptul la viață (acestea fiind aplicabile unui făt viabil).

Cu toate acestea, acest drept este definit de către instrumentele anterioare ca nesusceptibile de derogare, chiar și în caz de pericol public excepțional care amenință existența națiunii (conform art.4 al Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, art.15 al Convenției Europene a drepturilor omului, art.27 al Convenției Inter-americane a drepturilor omului). În opinia lui W.Schabas, dacă este posibil de a emite o rezervă la art.6 al CDC, ea nu va avea decît o valoare extrem de limitată.²⁷

În timpul desbaterilor care s-au desfășurat în 1996 în fața Comitetului, Guvernul Republicii Populare Chineze a negat faptul că rezerva la art.6 ar putea fi interpretată ca permițînd vreo oarecare atingere la dreptul la viață al copilului, însă nici raportul său inițial prezentat Comitetului pentru drepturile copilului, nici declarațiile publice nu au spulberat îndoielile privitor la esența intenției sale.²⁸

În observațiile sale finale Comitetul a ținut cont de discuțiile privind necesitatea menținerii rezervei și a notat că RPC a acceptat să aducă modificări, încurajînd prezentul Stat-parte să "*reconsiderare, în vederea retragerii, rezerva pe care a formulat-o [...].*"²⁹

Prezintă interes rezervele Republicii Singapur. Într-una din ele acest stat a declarat că „*art.19 și 37 ale CDC nu interzic ... aplicarea rezonabilă a pedepselor corporale în interesul superior al copilului.*"³⁰

Art.19 consacră obligația Statelor-Părți de a proteja copilul de toate formele de violență fizică și psihologică, de abuz, de abandon sau neglijență, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv abuz sexual săvîrșit de către părinți sau de oricare persoană căreia i-a fost încredințat copilul.

Art.37 fixează drepturile procesuale ale copilului, în special dreptul de interdicere a torturii, a tratamentelor crude, inumane sau degradante (p.1). Singapurul nu a formulat rezerve la art. 28 p.2 al CDC care prevede că „*Statele-părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura aplicarea disciplinei școlare într-un mod compatibil cu demnitatea copilului ca ființă umană și în conformitate cu prezenta Convenție.*"

După cum se observă, în opinia Singapurului aplicarea pedepselor corporale față de copil este legală, nu atentează la demnitatea copilului și, mai mult ca atît, poate fi aplicată în interesul superior al copilului. Nu este clar în ce mod pedeapsa fizică poate corespunde intereselor superioare ale copilului.

După cum a indicat Singapurul în rezerva sa, aplicarea pedepsei corporale trebuie să fie „rezonabilă”. Are oare această cerință o reglementare juridică concretă sau un criteriu de apreciere. În cazul examinării pedepsei corporale în calitate de sancțiune penală (aplicabilă art.37), condițiile aplicării acesteia trebuie să fie expres stabilite de lege. Dacă vorbim de pedeapsa corporală în cadrul familiei, aplicarea acesteia depinde integral de persoanele care îngrijesc de copil și poate varia de la o măsură educativă pînă la una de o cruzime deosebită.

În confirmarea faptului că pedeapsa corporală nu corespunde intereselor superioare ale copilului, dar și reprezintă o violare gravă a drepturilor copilului, ar putea fi invocate următoarele argumente. În raportul sesiunii a șaptea al Comitetului pentru drepturile copilului s-a indicat că „*în limitele mandatului său ... Comitetul dorește să atenționeze asupra dreptului copilului la inviolabilitate fizică ...și subliniază că pedepsele fizice sînt incompatibile cu Convenția cu privire la drepturile copilului și presupune revizuirea legislației în vigoare și dezvoltarea cunoștințelor; a programelor instructive în vederea preîntîmpinării abuzului asupra copilului și a aplicării pedepsei fizice asupra copilului.*"³¹

De asemenea, în unele Observații finale ale sale, Comitetul a remarcat că orice pedeapsă corporală a copilului este incompatibilă cu CDC, făcînd trimiteri în special la art. 19 (protecția copilului de abuz și

neglijare), art.28 p.2 (asigurarea aplicării disciplinei școlare într-un mod compatibil cu demnitatea copilului) și art. 37 (interzicerea torturii, a tratamentelor sau pedepselor crude, a detenției pe viață și arestării sau privării ilegale de libertate.)

Luînd în considerație faptul că Comitetul pentru drepturile copilului accentuează mereu raportul CDC cu alte tratate internaționale care consacră standarde în domeniu, trebuie de remarcat că rezerva Singapurului la art. 19 și 37 este în contradicție cu aceste tratate. În special, Comitetul împotriva torturii, creat în baza Convenției din 1984 contra torturii și a altor tratamente crude, inumane și degradante, a remarcat , de asemenea, că pedeapsa corporală „ *prin sine însăși ar putea constitui o violare a Convenției.*”³²

Dacă am încerca să comasăm actualele indicii reținute de către Comitetul pentru drepturile copilului pentru a determina ceea ce este “contrar obiectului și scopului tratatului”, patru elemente necesită a fi menționate. Nu sînt acceptabile :

- rezervele care privesc ansamblul Convenției sau un mare număr ale articolelor sale și care ridică problema statutului CDC în dreptul internațional;

- rezervele care se referă la un domeniu mai redus, însă sînt motivate de considerații generale și prost definite, așa ca cutumele și valorile unui stat;

- rezervele care riscă să ducă la discriminarea unei părți a populației din motive religioase, din considerentul existenței unei religii de stat ;

- rezervele, care în mod adițional, nu garantează mai mult decît faptul că principiul nediscriminării, cel al interesului superior și drepturile familiale ale copilului vor fi respectate în toate circumstanțele.³³

În baza concluziilor Comitetului pentru drepturile copilului, am putea identifica două tipuri de elemente ca fiind constitutive pentru scopul și obiectul CDC :

Pe de o parte, este vorba de pilonii Convenției deoarece majoritatea acestora în mod simultan sînt puși în discuție: nediscriminarea, interesul superior al copilului, luarea în considerație a opiniilor copilului și drepturile familiale.

Pe de altă parte, nu sînt luate în considerație conținutul și statutul CDC în ordinea internă a Statelor-Părți, această Convenție fiind redusă la nivelul unei ordonanțe sau decret național și chiar a unei valori naționale necodificate.

Comitetul pentru drepturile copilului tinde să aprobe concomitent și integritatea drepturilor copilului și cea a dreptului tratatelor internaționale care vrea ca un acord internațional să aibă un loc deosebit în ordinea juridică internă a statelor. În multe, acest lucru i-a reușit dat fiind faptul că unele state și-au retras rezervele.³⁴ Acest pas, desigur, este important , însă țelurile propuse sînt încă neclare și exprimate cu prea puțină

fermitate pentru ca din acestea să rezulte o imagine clară a esenței drepturilor copilului.

Rezervele sînt un act juridic, deoarece prin ele se determină limitele angajamentelor luate de către un stat la aplicarea dreptului internațional. De aici rezultă că ele trebuie să fie concepute în termeni clari, precizi și transparenți care să permită părților interesate (state, indivizi și eventualele organe de supraveghere a tratatelor) să înțeleagă, fără vreo confuzie posibilă, întinderea obligațiilor la care un stat subscrie ratificînd un tratat. Acesta reprezintă unicul mijloc de apărare a securității dreptului internațional.

Actualmente, unele rezerve apar ca fiind contestabile deoarece ele produc consecințe neprevăzute (ne-așteptate) sau crează unele dubii în ce privește voința reală de a respecta tratatul internațional. Nu este acceptabil ca un stat să ratifice un tratat internațional fără a dori să modifice măcar ceva din ordinea sa internă, chiar dacă aceasta este prevăzut în Constituția sa.

Aderînd la un tratat internațional și refuzînd total de a asimila prevederile esențiale (obiectul și scopul tratatului), atentează la esența și la integritatea drepturilor fundamentale ale omului, cărora comunitatea internațională le dorește promovare și respect.

În opinia lui W.Schabas Comitetul pentru drepturile copilului trebuie să progreseze în protecția integrală a CDC, continuînd să supravegheze evoluția rezervelor la prezenta Convenție , pentru a evita totul ce poate să se asemene cu un regres a *acquis-ului*, el trebuie să-și asume un rol juridic , nu doar unul politic. El trebuie mai clar „să spună dreptul” din CDC și să traseze limitele care nu trebuie să fie depășite.³⁵

W.Schabas susține: “*Comitetul trebuie să se debaraseze de neutralitatea sa verbală.*” Același autor consideră Comitetul pentru drepturile copilului ca avînd o atitudine „relativ prudentă” față de rezerve și apelează la creativitate și la inovație.³⁶ Aceasta privește ,de altfel, atît statele care au emis rezerve, cît și alte state. Efectiv, violările concrete ale drepturilor copilului de către aceste state au legătură cu atitudinea uneori prea formală a acestora față de ratificarea CDC.

Referințe bibliografice:

¹ Observation générale 24, doc. NU CCPR/C/21/Rev.1/Add.6 (1994), par. 3 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

² Титова, Т.А., Оговорки к международным договорам о правах человека на примере Конвенции о правах ребёнка // Московский журнал международного права, №3, 2003, с.81-85

³ Leblanc, M., Reservations to the Convention on the Rights of the Child : A macroscopic view of state practice // International Journal of Children's Rights, nr.4, 1996, p. 357-381

⁴ Rapport sur la dixième session, CRC/C/46 (1995), par. 94-95 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

⁵ Rezerve, declarații și obiecții la Convenția cu privire la drepturile copilului - CRC/C/2/Rev.8, p. 30,35 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

⁶ Ibidem, p.38

⁷ Титова, Т.А., Оговорки к международным договорам о правах человека на примере Конвенции о правах ребёнка. // Московский журнал международного права. №3. 2003, с.81-85

⁸ Rezerve, declarații și obiecții la Convenția cu privire la drepturile copilului - CRC/C/2/Rev.8, p. 47 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

⁹ Ibidem, p.50

¹⁰ Ibidem, p.37

¹¹ Idem, p.88

¹² Решетов, Ю.А., Оговорки к Международной Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации и поддержание международного правопорядка в области прав человека // Московский журнал международного права, 1995, №3, с.15

¹³ Schabas, W., Reservations to the Convention on the Rights of the Child // *Human Rights Quarterly*, 1996, p. 477

¹⁴ Rezerve, declarații și obiecții la Convenția cu privire la drepturile copilului - CRC/C/2/Rev.8, p. 38 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

¹⁵ Abramson, J., Reservations to the Convention on the Rights of the Child. A Look at Reservations of Asian States Parties // *Rights of the Child, Report of a Training Programme in Asia*, 1993, p. 330

¹⁶ Ibidem, p. 333

¹⁷ Rezerve, declarații și obiecții la Convenția cu privire la drepturile copilului - CRC/C/2/Rev.8, p. 35 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

¹⁸ Schabas, W., Reservations to the Convention on the Rights of the Child, *Human Rights Quarterly*, 1996, p. 478

¹⁹ Ibidem

²⁰ art.19, p."c" al Convenției de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor, art.51, p.2 al Convenției din 1989 cu privire la drepturile copilului

²¹ Schabas, W., Les réserves des Etats-Unis d'Amérique au Pacte international relatif aux droits civils et politiques en ce qui a

trait à la peine de mort, *Revue universelle des droits de l'homme* nr.4-6, 1994, p. 140

²² Déclaration de Vienne et Programme d'Action, Conférence mondiale des droits de l'homme, A/CONF.157/23 (1993), Partie II, par. 46 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

²³ Dacă Comitetul nu ar fi făcut acest lucru, Adunarea Generală a ONU în fața căreia Comitetul prezintă rapoarte (art.44,p.5 al CDC) și, eventual, Consiliul Economic și Social ar fi putut interveni.

²⁴ Rapport sur la huitième session, CRC/C/38, par. 123 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

²⁵ Rapport sur la onzième session, CRC/C/50, par. 157 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

²⁶ Rapport sur la huitième session, CRC/C/38, par. 209 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

²⁷ Schabas, W., Les réserves des Etats-Unis d'Amérique au Pacte international relatif aux droits civils et politiques en ce qui a trait à la peine de mort, *Revue universelle des droits de l'homme* nr.4-6, 1994, p. 142

²⁸ CRC/C/SR.298, par. 39 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

²⁹ Rapport sur la douzième session, CRC/C/54, par. 128 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

³⁰ Rezerve, declarații și obiecții la Convenția cu privire la drepturile copilului - CRC/C/2/Rev.8, p. 47 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

³¹ Report on seventh session, CRC/C/34, A/51/41, Annex IV, p.63 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

³² Report on the Committee against Torture, General Assembly Official Records, 50 th Session, A/50/44, Supplement № 44, p.169 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

³³ Rapport sur la treizième session, CRC/C/57, par. 25 // <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

³⁴ Danemarca, Norvegia, Pakistan, Tailanda, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Mianma, Elveția.

³⁵ Schabas, W., Reservations to the Convention on the Rights of the Child, *Human Rights Quarterly*, 1996, p.488

³⁶ Ibidem, p. 491

UNELE CONSIDERENTE CONCEPTUALE ALE POLITICII MEDIATICE

Natalia BEREGOI,
magistru în relații internaționale

SOME CONCEPTUAL CONSIDERATIONS OF MEDIA POLITICS

With the increasing role of media in state political life, a new element has emerged in the political sciences system: media politics. The researches until '60 of XX century were limited only to study the political process where as a political actor appear media: election campaigns, the informing citizens on political activity, the activity of national and international media organizations. The initiative to study the media politics belongs to the American researchers, defining the concept as a policies system through elected politicians leading with citizens by media. The founder of studying the concept of media politics is considered to be Paul Felix Lazarsfeld, director of the Bureau for Applied Sociological Research at University of Columbia, USA.

There are exposed some conceptual considerations of media politics under the evolution phenomenon aspect in this study.

НЕКОТОРЫЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ МЕДИЙНОЙ ПОЛИТИКИ

При возрастающей роли средств массовой информации в политической жизни, медийная политика становится существенным элементом в системе политических наук. Исследования до 60-ые годы двадцатого века ограничивались изучением политических процессов как выборы кампании, информирование граждан о деятельности политиков, деятельность национальных и международных медийных организаций в котором медийные средства выступали в качестве политического субъекта. Первопроходцами изучения медийной политики стали американские исследователи, определяя данную концепцию как совокупность действий властей, посредством которых используют средства массовой информации для контроля над избирателями. Основателем изучения медийной политики считается директор Бюро Прикладных Социологических Исследований, при Колумбийском Университете, США Пол Феликс Лазарсфельд.

В статье изложены некоторые аспекты концепций медийной политики в ракурсе ее истории и эволюций.

La sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, datorită creșterii influenței media asupra vieții politice, s-a schimbat mult atitudinea cercetătorilor științei politice vis-a-vis de rolul media în cadrul proceselor politice. În virtutea acestor schimbări s-a impus o nouă conștientizare a oportunității și utilității studierii fenomenului de politică mediatică.

În știința politică a început să se contureze un nou concept precum politica mediatică. Nu se exclude utilizarea acestuia și în trecut, însă schimbările din cadrul societății au condiționat necesitatea cercetării acestuia în prezent.

Sintagma „politică mediatică” este compusă din doi termeni: politica și media, unde politica este „știința și practica de guvernare a unui stat sau sferă de activitate social-istorică ce cuprinde relațiile, orientările și manifestările care apar între partide, între categorii și grupuri sociale, între popoare etc în le-

gătură cu promovarea intereselor lor, în lupta pentru putere”¹, iar media este o „tehnică utilizată de un individ sau de un grup de indivizi pentru a comunica unui alt individ sau unui alt grup, altfel decât față în față, expresia gândirii, oricare ar fi forma și finalitatea acesteia expresii”². Reieșind din aceste definiții considerăm că politica mediatică reprezintă o sferă de activitate a unor indivizi, grupuri politice care utilizează media și tehnicile ei pentru a transmite mesajul său, unde emițători sunt politicienii, iar receptori cetățenii. Astfel, putem conchide că actorii politicii mediatică sunt politicienii, media ori jurnaliștii și cetățenii. Sensul general al noțiunii de politică mediatică se referă la sfera de activitate ce cuprinde relațiile, orientările și manifestările ce apar între actorii politicii mediatică în legătură cu promovarea intereselor proprii.

În continuare ne propunem să cercetăm domeniul sub două aspecte – cel al conținutului de fond

și, respectiv, procesul evolutiv-istoric al politicii mediatice.

O definiție a politicii mediatice o întâlnim în lucrarea lui J. Zaller "A theory of media politics", unde este caracterizată drept „un sistem de politici prin care politicienii ajunși la putere conduc cetățenii prin intermediul mijloacelor de comunicare”³.

Astfel, autorul subliniază elementele cheie ale politicii mediatice și în același timp generează apariția unui șir de întrebări: care este *misiunea actorilor* politicii mediatice, ce *interese* au și ce *conflicte de interes* apar între ei.

După cum am menționat anterior, actorii principali ai politicii mediatice sunt: politicienii, media și cetățenii. Pentru politicieni, misiunea politicii mediatice este utilizarea, uneori condiționată, mass-media pentru a mobiliza cetățenii în timpul alegerilor și pentru a-i informa despre intențiile lor în perioada postelectorală. Pentru media, misiunea în realizarea politicii mediatice, este producerea și răspândirea informației care ar atrage un public cât mai larg și care ar accentua „vocea independentă și semnificativă a mediei”⁴. Prin aceasta media încearcă să demonstreze un anumit grad de independență în raport cu ceilalți doi actori. Cetățenii ca actor ai politicii mediatice, receptivând mesajul media, au misiunea de a monitoriza activitățile politicienilor, acordându-le, respectiv, vot de încredere sau vot de blam.

Aceste misiuni/roluri, prin obiectivele lor controversate, uneori contradictorii sunt o sursă constantă de tensionări între actorii politicii mediatice. Politicienii ar dori ca jurnaliștii să fie un transmțător neutru între susținerea declarațiilor, mesajelor și acțiunilor. Deci, în cel mai bun caz să exercite rolul de „curea de transmisie” dintre aleși și alegători, fără a-i implica pe cei din urmă în monitorizarea publică a activității celor dintâi. În același timp, jurnaliștii nu doresc să devină marioneta cuiva: ei își doresc să aibă o contribuție personală și semnificativă în producerea și răspândirea informației, în realizarea investigațiilor jurnalistice. Ca actor al politicii mediatice, jurnaliștii pun un accent mai mare pe valoarea „vocii jurnalistice independente”, decât pe tendința de a avea un public cât mai mare sau de a răspândi doar informația utilă pentru politicieni. Dacă jurnaliștii ar informa publicul doar cu știri sugerate de către politicieni, atunci jurnalismul în sine nu ar fi eficace și atractiv pentru cei care îl practică.

Reieșind din obiectivele proprii rolului lor, toți actorii politicii mediatice au interese, de regulă, diferite. Și anume: interesul politicienilor rezidă în dorința de a fi realeși, de a păstra relații strânse cu electoratul, de a-i informa despre activitatea lor, deci, de a-și menține status-quo-ul. Interesul jurnaliștilor este de a cști-

ga o audiență mai mare prin producerea și transmiterea independentă a informației de calitate. Interesul cetățenilor constă în dorința de a fi informați cât mai imparțial, echidistant, despre activitatea politicienilor, monitorizând, astfel, de la un mandat la altul realizarea dezideratelor din platformele lor electorale.

Deoarece actorii politicii mediatice după cum vedem au interese diferite, ei se vor ciocni frecvent pentru a-și atinge scopurile. Conflictele de interese apărute între ei vor fi delimitate ca⁵:

1. Conflicte de interes între jurnaliști și cetățeni

Jurnaliștii ar dori să producă mai multe știri decât ar putea publicul să le consume.

2. Conflicte de interes între politicieni și jurnaliști

Atât politicienii, cât și jurnaliștii au interese de a controla conținutul mesajului mediativ și a menține sau a consolida impactul lor asupra cetățenilor.

3. Conflicte de interes între politicieni și cetățeni

Interesele de bază ale cetățenilor sunt orientate spre controlul îndeplinirii responsabilităților pe care politicienii și le-au asumat atunci când au fost aleși. Politicienii, la rândul lor, au interesul de a mima rezultatele și eficiența guvernării și a insufla cetățenilor iluzia realizării promisiunilor date.

În cercetarea sa *Media and communications policy: a definition* C. Sarikakis întregeste noțiunea politicii mediatice, definind-o ca un „set de norme ale actorilor politicii mediatice pentru supravegherea respectării drepturilor și reponsabilităților reciproce între aceștia”⁶. În acest sens, drept obiect de studiu al politicii mediatice pot fi considerate a fi activitatea fiecărui actor, conținutul mesajului mediativ, relațiile de interdependență dialectică între ei.

Luând în considerație definițiile menționate ale politicii mediatice am putea constata că politica mediativă este procesul de conexiune dintre politicieni și cetățeni prin intermediul media, jucând rolul de coagulator, iar drept obiect de studiu al politicii mediatice este activitatea actorilor ei, determinată de misiunile, obiectivele și interesele lor.

Cel de al doilea aspect propus cercetării este examinarea școlilor de cercetare a politicii mediatice.

Domeniul politicii mediatice nu a fost studiat pînă în anii '60 ai secolului XX. Se considera că procesele politice în care ca actor politic apărea media: campaniile electorale, informarea cetățenilor privind activitatea politicienilor, activitatea organizațiilor mediatice naționale și internaționale erau o sferă de activitate specifică vieții politice cercetată în cadrul sistemului de științe politice.

În anii '30 ai secolului al XX-lea, H. Laswell definește relațiile dintre politicieni și cetățeni ca o activitate indispensabilă unei politici interne ce are loc prin intermediul media. Autorul nu introduce termenul de

politică mediatică, însă investighează impactul politicii asupra cetățenilor prin intermediul mijloacelor media, afirmând că media și politica sunt corelate prin expresia „cine spune ce, unde, pentru cine și cu ce consecințe”⁷. Consolidarea media în calitate de actor al politicii mediatice este atestată de politicieni. Astfel, președintele Statelor Unite ale Americii Lyndon Johnson, după 30 de ani de activitate în viața politică, menționează că prin activitatea lor jurnaliștii au reușit să creeze un nou tip de cetățean: conștient de rolul pe care îl are în viața politică⁸.

Identificarea politicii mediatice ca un domeniu aparte de studiu are loc în politologia americană în paralel cu determinarea unor teorii conceptuale, cristalizate ulterior în școli. Termenul de politică mediatică a fost lansat de Paul Felix Lazarsfeld și colegii săi de la Biroul de Cercetări Sociologice Aplicate din Columbia, SUA. Ei definesc politica mediatică ca o „practică de guvernare a politicienilor asupra cetățenilor prin utilizarea surselor mediatice de influențare”, unde sursele mediatice de influențare sunt considerate a fi presa scrisă: ziare, reviste și audiovizualul: televiziunea și radioul. Ei înaintează ipoteza precum că transmiterea informației de la politicieni către cetățeni are loc „în două etape”. În prima etapă politicienii transmit informația către media, iar în a doua etapă media transmite informația cetățenilor.⁹ În acest proces de transmitere a informației media îi revine un rol intermediar. Considerăm că rolul de legătură dintre politicieni și cetățeni poate fi folosit de către media în interes propriu. Media ar putea selecta informația ce urmează a fi transmisă cetățenilor pentru a-i provoca împotriva politicienilor. De aici rezultă că sporirea rolului media în viața politică scade din influența politicienilor asupra cetățenilor. În tendința sa de a juca un rol dominant în politica mediatică, actorul media poate ieși de sub control, manifestându-se și ca acuzator, și ca judecător al acțiunilor actorilor. Acest fenomen poate fi observat în comportamentul unor media din România și Rusia, unde jurnaliștii se prezintă ca niște killeri informaționali. Rolul media în cadrul politicii mediatice ar putea fi supraapreciat de către aceasta. În plus, jurnaliștii ar putea utiliza sursele mediatice pentru a se amuza și distra prin mediatizarea „cursei cretinilor politici”¹⁰. Supraaprecierea rolului său de către jurnaliști ar putea condiționa utilizarea politicii mediatice ca un instrument pentru a manipula cetățenii, în special prin crearea de iluzii, imagini rituale și de mit și spectacole ce îi îndepărtează pe aceștia de realitate¹¹.

Cercetările politicii mediatice au fost continuate de către I. Ward și R. Tiffen. Ei au fost fondatorii școlii *moderniste* de studiere și analiză a sferei de activitate a politicii mediatice. Susținătorii școlii respective

considerau că rolul principal în politica mediatică îl au politicienii. Cercetătorul I. Ward afirma că politicienii reprezintă veriga principală în relațiile dintre actorii politicii mediatice¹². Reieșind din afirmația dată, autorul definește rolul politicienilor în realizarea, implementarea și promovarea politicii mediatice ca unul politico-central, introducând sintagma „managementului politic” – încercarea politicienilor de a deține controlul asupra media.

Aceeași idee este dezvoltată în lucrarea „News and Power”¹³. Autorul lucrării R. Tiffen menționează că în cadrul politicii mediatice politicienii influențează direct opinia publică prin deținerea controlului asupra conținutului mediatic. Reieșind din propriile interese politicienii utilizează sursele mediatice pentru a transmite cetățenilor despre activitatea lor în viața politică.

Școala *postmodernistă* de cercetare a sferei de activitate a politicii mediatice a fost fondată de J. Hartley și J. Schultz. Contrar predecesorilor lor, cercetările postmoderniștilor sunt axate pe rolul preponderent al media în politica mediatică. Acolo unde școala modernistă conferă un rol mai puțin important jurnaliștilor în politica mediatică, postmoderniștii consideră că aceasta este realizată în totalitate de jurnaliști. Promotorii acestei școli au plasat media în centrul relațiilor dintre actorii politicii mediatice. Pentru J. Hartley¹⁴ „media reprezintă principala verigă de conexiune dintre politicieni și cetățeni”. Această poziție a postmoderniștilor la fel a fost sesizată de politicieni. Astfel, în discursul său final în calitate de prim ministru al Marii Britanii, Tony Blair a vorbit despre rolul media în viața politică contemporană¹⁵. El accentuase rolul jurnaliștilor în promovarea politicii mediatice, afirmând că pentru un politician este necesar de a colabora cu media și a o avea partener.

Media, constituind a patra putere în stat, are rolul de monitorizare a activității celorlalte trei puteri: legislativă, executivă și judiciară. În contextul celor expuse, J. Schultz accentuează importanța media în politica mediatică a statului. Media, astfel, joacă nu numai rolul de a patra putere. Ea are o funcție de conexiune dintre politicieni și cetățeni. Dacă media și-ar pierde această funcție, politicienii ar putea folosi posturile și atribuțiile lor în interes propriu, iar cetățenii ar putea condiționa destabilizarea societății și genera apariția unor conflicte cu final de răscălare, revoluție și anarhie¹⁶. Această teorie este susținută și de S. Coleman, care avertizează că influența mesajului mediatic asupra cetățenilor nu mai poate fi ignorată de politicieni, care, totuși, ar putea utiliza sursele mediatice pentru a-și realiza interesele lor¹⁷.

Luând în considerație aspectele cercetării politicii mediatice de către școala modernistă și postmodernis-

tă, expuse mai sus, am putea delimita afinitățile și deosebirile dintre ele. Școala modernistă și postmodernistă au opinii comune în ceea ce privește studierea relațiilor dintre actorii politicii mediatice. Ele menționează drept actori ai politicii mediatice politicianii, media și cetățenii. Relația dintre acești actori determină caracterul, conținutul, tendințele impactului politicii mediatice asupra vieții politice. Deosebirea dintre școli constă în faptul că moderniștii consideră că rolul principal revine politicianilor, în timp ce postmoderniștii pledează pentru prerogativa media care are un rol central în realizarea și implementarea politicii mediatice.

Cercetătorii ambelor școli au studiat rolul actorilor în politica mediatică, excesând doar rolurile politicianilor și media. Cetățenii, ca cel de al treilea actor, sunt considerați de adepții ambelor școli, de a avea un rol secundar în cadrul politicii mediatice.

De altă părere este G. Bovitz afirmând că în determinarea politicii mediatice rolul central îi revine cetățenilor¹⁸. El consideră că acțiunile politicianilor și jurnaliștilor sunt coordonate și se realizează, reieșind doar din interesele cetățenilor. Alegerea sau realegerea politicianilor depinde în mare parte de cetățeni, aceștia având rolul hotărâtor în viața politică. Media i se atribuie un rol secundar, evaluînd-o doar ca intermediar între acești doi actori.

Studierea în perioada de tranziție a politicii mediatice în ansamblu, cît și a comportamentului actorilor ei, în particular, ar contribui în mod substanțial la înțelegerea fenomenelor politico-mediatică din societatea noastră.

Bibliografia:

1. Dicționar de media, 2005, București, Univers enciclopedic, p. 367
2. Bennett, R. *Broadband politics*, 2003, <http://bennett.com/blog/2003/01/bandwagon-du-jour/>
3. Bovitz, G. *Policy and mass communication*, 1999, Cambridge University Press, p. 117
4. Coleman, S. *A tale of Two Houses*, 2003, SUA, Parliamentary Affairs, vol. 56, nr. 4, p. 733-758
5. Down, A. *Economic theory of democracy*, 1957, SUA, Harper Press, p. 310
6. Goot, M. *Politicians, Public Policy and Poll Following: Conceptual Difficulties and Empirical Realities*, Australian Journal of Political Science, 40 (2): 189-205.
7. Halberstam, D. *The powers that be*, 1979, SUA, University of Illinois Press p. 792
8. Hartley, J. *The Indigenous Public Sphere*, 1999, Oxford University Press, p. 217
9. Laswell, H. *World Politics and personal insecurity*, 1965, New York, Free Press, p. 238
10. Lazarsfeld, P.F. *Mass Media and Personal Influence*, 1963, The Science of Human Communication. New York, Basic Books 1963, p. 94-115
11. Patterson, O. *Freedom and Society in the Modern World*, 1998, SUA, Harvard University Press, p. 243

12. Sarikakis, C. *Media and communications policy: a definition*, <http://ics.leads.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=ks&folder=4&paper=25>
13. Schultz, J. *Reviving the Fourth Estate*, 1998, Cambridge University Press, p. 320
14. Tiffen, R. *News and Power*, 1989, Sydney, Allen & Unwin Australia Pty Ltd., p.289
15. Ward, I. 'Media Intrusion' and the Changing Nature of the Established Parties in Canada and Australia, Canadian Journal of Political Science, 26 (3) p.477-50
16. Zaller, J. *A theory of media politics*, 1999, SUA, Chicago Press, p. 143
17. <http://dexonline.ro/search.php?cuv=politica>
18. http://epress.anu.edu.au/anzsog/public_leadership/mobile_devices/ch15s03.html
19. <http://www.number-10.gov.uk/output/Page11923.asp>

Referințe bibliografice:

- ¹ <http://dexonline.ro/search.php?cuv=politica>
- ² Dicționar de media, 2005, București, Univers enciclopedic, p. 367
- ³ Zaller, J. *A theory of media politics*, 1999, SUA, Chicago Press, p. 143
- ⁴ Down, A. *Economic theory of democracy*, 1957, SUA, Harper Press, p. 310
- ⁵ Goot, M. *Politicians, Public Policy and Poll Following: Conceptual Difficulties and Empirical Realities*, Australian Journal of Political Science, 40 (2): 189-205.
- ⁶ Sarikakis, C. *Media and communications policy: a definition*, <http://ics.leads.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=ks&folder=4&paper=25>
- ⁷ Laswell, H. *World Politics and personal insecurity*, 1965, New York, Free Press, p. 238
- ⁸ Halberstam, D. *The powers that be*, 1979, SUA, University of Illinois Press p. 792
- ⁹ Lazarsfeld, P.F. *Mass Media and Personal Influence*, 1963, The Science of Human Communication. New York, Basic Books 1963, p. 94-115
- ¹⁰ Patterson, O. *Freedom and Society in the Modern World*, 1998, SUA, Harvard University Press, p. 243
- ¹¹ Bennett, R. *Broadband politics*, 2003, <http://bennett.com/blog/2003/01/bandwagon-du-jour/>
- ¹² Ward, I. 'Media Intrusion' and the Changing Nature of the Established Parties in Canada and Australia, Canadian Journal of Political Science, 26 (3) p.477-506
- ¹³ Tiffen, R. *News and Power*, 1989, Sydney, Allen & Unwin Australia Pty Ltd., p.289
- ¹⁴ Hartley, J. *The Indigenous Public Sphere*, 1999, Oxford University Press, p. 217
- ¹⁵ <http://www.number-10.gov.uk/output/Page11923.asp>
- ¹⁶ Schultz, J. *Reviving the Fourth Estate*, 1998, Cambridge University Press, p. 320
- ¹⁷ Coleman, S. *A tale of Two Houses*, 2003, SUA, Parliamentary Affairs, vol. 56, nr. 4, p. 733-758
- ¹⁸ Bovitz, G. *Policy and mass communication*, 1999, Cambridge University Press, p. 117

ABORDAREA TEORETICO-CONCEPTUALĂ A NOȚIUNII DE „ARABITATE” PRIN PRISMA REALITĂȚILOR PROPRII ISLAMULUI

Ruslana GROSU,
magistru în drept,
cercetător științific stagiar IISD

THE THEORETIC-CONCEPTUAL APPROACH OF THE NOTION OF ARABNESS FROM THE ASPECT OF THE REALITIES PARTICULAR FOR ISLAM

The author studies several definitions of the Arabness notion from some points of view: historical, geographical, political and cultural, connecting them with certain realities of Islam. As well, this article contains some reflections of researchers on the Arabness.

The concept of Arabness within several centuries was a subject of polemic of many generations. In this context, the Arab world should promote branch of the government from religion, and also reach the agreement with such western values as global triumph of liberal democracy, domination of market economy, and the possible resolution of conflict with Israel.

The author tries to investigate different sides of contradictory opinions on the term defining and the role of the Arabs presence. The researcher pays the great attention to the interconnections among the Arabness and other concepts as laicism, secularism, religion and modernity, which were seen through many historical events and their impact concerning the spiritual, ideological and political life of international community and to enlarge opportunities for creating contacts with other communities.

The main goal of the study is directed to determine the essence of the notion of Arabness, its premises and its factor over the global policy. The author analyzes some key elements of the Arabness in order of its influence on the political and social processes in the Arabic geographical frame and across its borders.

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД ПОНЯТИЯ «АРАБСКИЙ МИР» СКВОЗЬ ПРИЗМУ РЕАЛИИ ПРИСУЩЕ ИСЛАМУ

Автор исследует несколько определений “арабского мира” сквозь призму различных точек зрения: исторической, географической, политической и культурной, сопоставляя их с определенными реальностями присущими Исламу. Также, эта статья содержит мнения различных научных исследователей относительно понятия “арабский мир”.

Понятие “арабский мир” в течение нескольких тысячелетий являлось предметом полемики многих поколений. В этом контексте, “арабский мир” должен способствовать отделению государственной власти от религии, а также достигнуть соглашения с такими западными ценностями как глобальный триумф либеральной демократии, господство рыночной экономики и возможное разрешение конфликта с Израилем.

Автор рассматривает различные стороны противоречащих мнений относительно данного определения, а также отмечает роль арабских государств в Ближневосточном регионе. Исследователь раскрывает взаимосвязь между арабским миром и другими понятиями как светский, секулярность, религия и современность, которые были представлены в рамках исторических событий. В статье излагается совокупность воздействия духовной, идеологической и политической жизни международного сообщества.

Целью исследования является определение сущности понятия “арабский мир”, его весомость в мировой политики. Автор исследует основные составляющие арабского мира и степень их влияния на политические и социальные процессы в арабском географическом пространстве и за его пределами.

Conceptul de *arabitate*¹, prin prisma ascensiunii Islamului și al declinului său, a parcurs mai multe epoci, fiind un subiect de dezbatere seculară între generații. În sensul unei provocări, *arabitatea* este privită ca o sporire a loialității de separare a statelor arabe, a ascensiunii Islamului, a unei posibile coexistențe pașnice cu Israelul din perspectiva triumfului global al democrației etc. Cele enumerate anterior au fost anatema naționalismului arab, care, în opinia lui Martin Kramer², nu s-a acomodat la noile provocări, ci a dispărut ca rezultat al impactului lor.³

Cercetătorii în domeniul arabisticii, asemenea specialiștilor din domeniul relațiilor internaționale, revin sistematic la discuțiile și polemicile care s-ar părea de mult timp epuizate. Comunitatea științifică internațională, preocupată de cercetarea acestui termen, caută să determine geneza, evoluția și involuția lui, precum și impactul asupra politicii globale în ansamblu.⁴

Noțiunile de *arabitate și islam* sînt definite după mai multe criterii, cele mai relevante fiind cel politic, istoric și geografic⁵ (cadru geografic fiind mult mai extins⁶), socio-cultural, mai puțin – din perspectiva globalismului pragmatic⁷ al acestor două noțiuni.

Acești doi termeni, *arabitate și islam*, sînt marcați ca două categorii identitare reprezentative în lumea arabo-musulmană; două concepte în jurul cărora s-au format identități care continuă să concentreze atenția în procesul de revendicare a apartenenței la o anumită identitate.⁸

Elucidarea celor două noțiuni, *arabitate și islam*, presupune analiza a două grile mentale diferite pe baza cărora în lumea arabo-musulmană se structurează două sisteme de gândire socio-politică diferite. Termenii aceștea corespund unor realități diferite și antrenează în evoluția lor o serie întregă de concepte, încadrate în niște categorii bine delimitate.

Definiția de ordin general pentru noțiunea de *arabitate* a fost întilnită în dicționarul Larousse ca fiind ceva specific lumii arabe. O considerăm de ordin general, deoarece în literatura de specialitate majoritatea definițiilor date acestui termen au o semnificație mult mai variată și complexă, unele avînd sens bivalent, adică istoric și politic, ca de exemplu aceasta care definește acest concept ca „un produs direct al modernității arabe ca o sinteză a patrimoniului cultural clasic reinterpretat în spiritul valorilor modernității liberale”⁹.

Arabitatea este definită ca un *curent*, cunoscut în istoria arabilor încă din secole VIII – IX, atunci cînd contactul cu civilizația persană și pretențiile perșilor la supremația în Califat a declanșat o reacție de răspuns din partea arabilor, un tip de naționalism, precum și o accentuare a *componentei etnice*.¹⁰

Noțiunea de *arabitate* mai este tratată drept „*fundament identitar care apare ca o trăsătură comună și revendicată a statelor aparținînd unei vaste zone geografice care se întinde din Maghreb pînă în Golful Persic, trecînd prin Mashrek și Orientul Apropiat*”.¹¹ Aceasta este o caracteristică atribuită de Parlamentul European lumii arabe în vederea adoptării unei strategii a UE cu privire la consolidarea Parteneriatului euro-mediteranean. Cercetarea căilor posibile de soluționare pașnică a conflictelor din zona mediteraneană și propunerea unor acțiuni concrete¹², tinînd cont de particularitățile civilizației arabe și reieșind din formulele utilizate anterior de autoritățile UE, ar putea contribui considerabil la stabilizarea situației din teritoriu pe o perioadă mai îndelungată.

Faptul de a fi arab, de a aparține comunității arabe, *umma*, a căpătat noi valențe, plasîndu-se într-un context menit să-i diferențieze pe arabi în interiorul lumii musulmane. Într-un interviu, Mihaela Matei¹³ a citat cuvintele cunoscutului istoric-arabist, Bernard Lewis care susținea că “un cetățean arab se identifică, în primul rînd, cu familia sau identitatea sa tribală, cu țara sa, cu religia, apoi cu regiunea căreia îi aparține și, într-un final, cu idea de *arabitate*”.¹⁴ Prin urmare, *arabitatea* reprezintă una din cele mai complexe și variate categorii din punct de vedere istoric și politic.¹⁵ Aceasta din urmă, deci, este reală și palpabilă, deoarece este prezentă în mintea și inima celor care trăiesc în statele arabe sau, dintr-un anumit motiv, locuiesc înafara lor.

Unii cercetători privesc *arabitatea* ca un “mit vehement și contestabil” și, în același timp, “ca o parte integrală a identității sale fără vreo obligație ontologică exclusivă”. În sens contrar, *arabitatea*, pe lîngă accepțiunea de identitate națională a arabilor, pentru Europa și America reprezintă o percepție denaturată, bazată pe noțiuni preponderent negative și derogative în pofida semnificațiilor istorice, ideologice și intelectuale. În discursurile politice moderne, acest termen este echivalat cu „lipsa unui progres, fanaticism, inaptitudine și ostilitate față de Occident și toate valorile și principiile sale”.¹⁶ În acest caz, este necesar de menționat faptul că nu toți arabii sînt musulmani și nu locuiesc doar în Orientul Apropiat, Magreb și Orientul Mijlociu, ei fiind răspîndiți în întreaga lume.¹⁷ Acest subiect este tot mai rar pus în discuție pentru a nu trezi o serie de întrebări provocatoare în rîndurile opiniilor publice din statele ce se implică forțat, agresînd teritoriile arabe, sau din statele care susțin aceste agresțiuni. În cercetările întilnite, acestui segment nu i se acordă atenția meritată, astfel, lăsînd în umbră milioane de destine nenorocite și aruncate de soartă pe pămînturi străine, departe de patrie. Deseori, civilizația arabă este considerată drept una omogenă, datorită faptului

că toți vorbesc limba arabă. În opinia unor cercetători de origine arabă, există și un tip de *arabitate culturală*, ce se identifică cu fenomenul lingvistic¹⁸ și nu provoacă dispute în rândurile specialiștilor.

Prin urmare, nu există o definiție unanim acceptată atât de comunitatea științifică internațională, cât și de reprezentanții comunității arabe. Aceasta oferă câmp liber pentru reflecții asupra definiției exacte și complexe, în același timp, fără a limita drepturile și libertățile arabilor din întreaga lume. O definiție complexă, în opinia noastră, ar trebui să distingă două niveluri importante: al identității originare și procesele/fenomenele sociale specifice lumii arabe, aici putem menționa Orientul Apropiat ca o zonă generatoare de turbulență continuă. Cele din urmă marchează individul într-o manieră aparte, care lasă o amprentă greu de supus unor transformări la nivel psihologic și spiritual. Deci, din cele expuse conchidem că noțiunea de *arabitate* poate fi definită ca o unitate eterogenă constituită din componenta identitară, mai puțin cea religioasă, și un conglomerat al trăsăturilor comune proprii arabilor.

În perioada modernă, *arabitatea și islamul* s-au asociat celor două concepte care structurează politic guvernarea în țările arabe – *laicitatea* - care face trimitere la bazele științifice ale organizării sociale, și *secularismul* - aducerea în profan a organizării sociale. *Laicitatea* prezintă diferențe de formă și de percepție de la o țară la alta. Ea nu are nici aceeași valoare, nici aceeași semnificație, care se poate generaliza asupra întregului spațiu arab, ea fiind un fenomen aflat în strânsă legătură cu modernizarea societăților.

Cercetătorii care se preocupă de spațiul arab și de problema compatibilității între sistemele arabe, fie ele *laice* sau structurate pe baze religioase, și valorile democratice, disting în lumea arabă diferențe între noțiunile de *laicitate și secularism*, care, utilizate cel mai frecvent într-o relație de sinonimie¹⁹, acoperă în acest spațiu realități diferite. *Secularismul*, în viziunea Laurei Sitaru, reprezintă “tendința de desecralizare a unui vast câmp de activități între care și organizarea socială”.²⁰ În sensul acesta, în conformitate cu modelul britanic, adeptul reamenajării spațiului public în concordanță cu valorile emancipării politice și ale libertății, *secularizarea* unei societăți islamice impune același lucru. În ceea ce privește *laicizarea*, asociată mai degrabă cu modelul francez, lupta pentru emancipare politică și socială nu poate fi disociată de lupta împotriva dominației ideologiei religioase.

În general, prin termenul de *laicitate* sînt exprimate două atitudini²¹: separarea bisericii de stat și neutralitatea statului în raport cu religia. În acest context, termenul este mai aproape de sensul unei

politici publice, exercitată de autorități în pofida unui angajament ideologic, deosebindu-se de *secularizare* - noțiune ce exprimă mai curînd o perspectivă privată. Ideea conform careia statul nu trebuie anexat nici unei religii, exprimată prin principiul separării, este definitorie pentru *laicitate*, pe cînd participarea din ce în ce mai redusă la viața de cult indică spre *secularizare*. Cele două procese nu trebuie confundate, deoarece impactul lor asupra opiniei publice este diferit.

Această perspectivă pare a fi problematică, deoarece *laicitatea* se referă simultan la două practici²²: *autonomia statului* - o urmare a asumării libertății de conștiință, și *recunoașterea drepturilor istorice ale anumitor religii*, însă, fără a diminua libertatea de conștiință și practica altor confesiuni religioase.

În lumea arabă, care nu poate fi supusă unei analize de ansamblu, ci doar unei cercetări minuțioase, trebuie luate în considerație fiecare din societățile arabe. În cadrul desfășurării unui asemenea studiu se profilează o disociere între cele două noțiuni, *laicizare și secularism*. Această disociere este cauzată, în primul rînd, de procesul de modernizare al țărilor arabe care se manifestă în prima sa fază sub forma luptei împotriva ocupației coloniale. În această luptă, solidaritatea religioasă a reprezentat factorul esențial de unitate socială. Religia a ieșit din această luptă mai puternică și a încetat să mai fie un simplu cult, căpătînd în același timp o dimensiune geopolitică și un suport identitar. Actualmente, adresările critice în ceea ce privește islamul nu vizează însăși religia, ci interpretările false atribuite ei.

Al doilea aspect, care explică apartenența la *secularism* și nu *laicizării* societăților arabe, evidențiază importanța apelului la modernizare a societăților arabe, care a venit, în primul rînd, de la *ulemale*²³, inițiatorii curentului modern de renaștere a societății arabe. Privitor la conceptul și procesul de secularizare există discuții polemice chiar între unii gînditori arabi moderni: adepții islamului secular susțin idea că secularizarea este o condiție a modernizării²⁴ și Islamul nu doar ar supravețui, ci, din contra, ar cunoaște o ascensiune²⁵, pe cînd progresiștii și adepții renașterii islamice se împotrivesc radical educării și formării tinerilor în spiritul valorilor democratice, insistînd asupra consolidării tradițiilor islamice de secole, precum și asupra limitării pluralismului și excluderea străinilor și femeilor din rîndurile persoanelor cu drepturi depline.²⁶ De altfel, a devenit o tradiție în lumea arabă în a doua jumătate a secolului al XX-lea ca musulmanii moderniști să fie aliații privilegiați ai statului la guvernare. Rolul lor este dublu: în primul rînd, statul se bazează pe ei pentru anihilarea conservatorilor musulmani și a mișcărilor

extremiste²⁷, iar în al doilea rând, folosesc puteri politice seculare, oferindu-i un plus de legitimitate, în condițiile în care multe regimuri de orientare laică în lumea arabă suferă de lipsă de legitimitate și popularitate scăzută.²⁸

În cazul efectuării unei analize a modernității arabe, religia nu poate fi exclusă, mai ales, după ce naționalismul arab, care și-a avut perioada de glorie în anii 60-70 ai secolului al XX-lea, a eșuat lamentabil în atingerea idealurilor propuse. În conștiința maseilor arabe, naționalismul este legat de eșecul arabilor în chestiunea palestiniană, culminând cu înfrângerea marelui lider arab Gamal Abdel Nasser și recunoașterea, mai apoi, a statului Israel de către succesorul acestuia, Anwar Sadat. Eșecul în chestiunea palestiniană, devenită pentru naționaliștii panarabi un punct de reper permanent al doctrinei acestora, a determinat o turnură în orientările politice dominante din țările arabe, adică la întoarcerea către spectrul religios al scenei politice. Este evidentă necesitatea apariției unui alt reper care ar avea o forță reprezentativă colosală în mentalitatea colectivă a arabilor, inclusiv cea a străzii.

Trecând de la noțiunile de *arabitate și islam, laicitate și secularism* ne propunem să elucidăm raportul dintre *religie și modernitate*. O asemenea relație este prezentată într-o manieră ce diferă de la o zonă la alta a spațiului arab. Astfel, în societățile din Orientul Apropiat, unde *modernitatea culturală*, cunoscută sub numele de *Nahda* (Renaștere arabă), începe înaintea ocupației coloniale, dar nu fără a suferi influențele modernității occidentale. Cu toate că raportul dintre *religie și identitatea politică* este mai slab, *arabitatea*, ca un concept laic, în aceste societăți ocupă un teritoriu semnificativ. Prin urmare, credința religioasă, în accepțiunea modernă, reprezintă o formă tolerată în ceea ce privește dreptul la libera alegere, doar dacă aceasta din urmă nu depășește limitele prevăzute de valorile modernității și nu implică sectorul public.²⁹

În țările Golfului, unde modernitatea are un caracter pur tehnic, religia rămâne forța dominantă în societate. Modelul saudit este considerat unul elocvent, deoarece rigorismul wahhabit este, în același timp, religie de stat și normă socială. Țările din Golful Persic, indiferent de care din ele vorbim: fie de Emiratele Arabe Unite, Bahrein, Qatar sau Oman, se numără printre aliații strategici ai SUA în Orient. Dorința Statelor Unite de a transforma Marele Orient Mijlociu într-o zonă de democrație și securitate se dovedește a fi o misiune dificilă, a cărei rezolvare nu rezidă a fi impusă din exterior. În cazul irakian, organizarea alegerilor libere nu a garantat democratizarea societății, acesta fiind un exemplu elocvent al evoluției sistemului in-

ternațional. De asemenea, societatea palestiniană nu a devenit mai democratică după câștigarea alegerilor libere și corecte (conform rapoartelor observatorilor internaționali), de către gruparea islamistă Hamas. Se pare că libertatea de a alege nu a garantat nici în cazul Republicii Islamice Iran, venirea la putere a unui președinte mai democratic.

Aceste trei cazuri au demonstrat că organizarea liberelor alegeri nu este suficientă pentru a garanta instalarea democrației într-o societate. Urmînd aceeași paradigmă de a fi laic nu înseamnă, în lumea arabă, a fi și democratic.³⁰ De asemenea, este la fel de fals să credem că toți democrații sau liberalii islamului sînt în mod necesar laici. Ei nu se revendică de la realitățile care nu sînt proprii *islamului*, ci găsesc în istoria mai îndepărtată sau mai recentă a *islamului* acele curente reformiste, de orientare liberală care propun variante și rețete interne de modernizare.³¹

Există în *islam* modele liberale care îmbină religia cu felul rațional de a înțelege lucrurile, mu'ataziliții, fiind un exemplu, sau reformiștii de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea. *Islamul liberal* face parte din expresiile incompatibile în percepția comună occidentală asupra islamului. De asemenea, poate părea inadecvat și discursul despre pluralismul islamic, justificat, totuși, din punct de vedere istoric. *Islamul este pluralist*, prin însăși natura sa constitutivă. Primul argument, în susținerea acestei afirmații, este felul în care religia islamică se raportează la profeții celorlalte religii, recunoscîndu-le misiunea și înglobîndu-i în propria realitate religioasă. Pornind de la această viziune cuprinzătoare, la care se adaugă atitudinea islamului față de nemusulmanii trăitori în *dar al-islam* (teritoriile islamului), acum, ca și în istorie, ajungem la a avea o imagine apropiată de ceea ce se înțelege, în accepțiunea comună, prin pluralism, bine exemplificat în *islam*, atît etnic, cît și religios.

În concluzie, similitudinile și diferențele elucidate în cadrul acestui studiu vin să completeze cercetările efectuate anterior de către specialiști și de cei interesați de domeniu. Această cercetare este una de proporții restrînse, care a încercat să îmbine mai multe viziuni și reflecții asupra problemei conceptuale a noțiunilor de *arabitate și islam*, studiate prin prisma *laicității și secularismului*, precum și relația lor cu modernitatea. Acest articol nu pretinde să epuizeze problema, ci dimpotrivă, o lasă deschisă spre cercetare.

Referințe bibliografice:

- ¹ www.editura-academic.ro/downloads/A2.pdf, pag.30
- ² Vezi: <http://www.martinkramer.org/>, http://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Kramer

- ³ Kramer, Martin, The rise and fall of Arab Nationalism, Arab Nationalism: Mistaken Identity, <http://www.geocities.com/martinkramerorg/ArabNationalism.htm>
- ⁴ Zezi: Benkirane, Reda, Desarroî identitaire: islamité et arabité contemporaines en France ; Lewis, Bernard, The multiple identities of the Middle East, New York, ed. Schoken Books, 1999; Humphreys, R. Stephen, Between memory and desire: the Middle East in a troubled age, Berkeley: University of California Press, 1999; Bensmaïa, Reda, Experimental nations: or the invention of the Maghreb, Princeton University Press, Ed. Emily Apter, April 2003. etc.
- ⁵ <http://www.jpgmag.com/stories/1351>
- ⁶ Zezi: Karam, John Tofik, Another Arabesque, Syrian-Lebanese Ethnicity in Neoliberal Brazil; www.colorado.edu/IBS/PEC/gadconf/papers/nagel.pdf
- ⁷ <http://www.jpgmag.com/stories/1351>
- ⁸ Rabbat, Nasser, On Arabs and Arabness, <http://web.mit.edu/thistle/www/v10/10.15/arabness.html>
- ⁹ <http://www.confluences-mediterranee.com/v2/spip.php?article381>
- ¹⁰ www.unap.ro/ro/unitati/cnap/doc/Criza%20de%20modernitate%20a%20lumii%20arabo-islamice.pdf
- ¹¹ www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pr/648/648903/648903ro.pdf
- ¹² <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0075+0+DOC+XML+V0//RO>
- ¹³ Consilier al Secretarului de stat și Șef al Departamentului pentru Politică de Apărare și Planificare din Ministerul Apărării Naționale al României.
- ¹⁴ Petrache, Costinel, Un cetățean arab se identifică, în primul rând, cu familia sau identitatea sa tribală, cu țara sa, cu religia, apoi cu regiunea căreia îi aparține și, într-un final, cu ideea de arabită /Gândirea Militară Românească, Revistă de teorie și știință militară, editată de Statul Major General al Armatei României, Nr. 1, 2006, p. 159
- ¹⁵ Rabbat, Nasser, On Arabs and Arabness, <http://web.mit.edu/thistle/www/v10/10.15/arabness.html>
- ¹⁶ Rabbat, Nasser, On Arabs and Arabness, <http://web.mit.edu/thistle/www/v10/10.15/arabness.html>
- ¹⁷ Zezi: <http://thechristianarabs.com/population.htm>
- ¹⁸ Amine Ait-Chaalal, Langue(s) arabe(s), monde(s) arabe(s), arabite, arabisme : elements de reflexion et d'evaluation de dynamiques complexes, <http://www.cairn.info/revue-internationale-de-politique-comparee-2007-1-p-51.htm>; Khodr, George, La nature de l'islam, <http://www.ortmtlb.org.lb/sermons/La%20nature%20de%20l%27Islam.htm>
- ¹⁹ <http://www.thefreedictionary.com/Laicism>; <http://www.thefreedictionary.com/secularism>
- ²⁰ www.unap.ro/ro/unitati/cnap/doc/Criza%20de%20modernitate%20a%20lumii%20arabo-islamice.pdf
- ²¹ Ferreol, Gilles, Jucquois, Guy, Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale, Iași, ed. Polirom, 2005, pp. 387-392
- ²² Ferreol, Gilles, Jucquois, Guy, Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale, pp. 379-381
- ²³ Învățați musulmani, doctori în științele islamului care nu văd posibil proiectul de renaștere a societăților arabe altfel decât printr-o înnoire venită din interior și susținută de islam.
- ²⁴ Bennett, Clinton, Muslims and Modernity, An introduction to the issues and debates, London, 2005, p. 26
- ²⁵ Mernissi, Fatema, Islam and Democracy Fear of the Modern World, USA, Paperback, 2002, p. 6
- ²⁶ Bennett, Clinton, op. cit., p. 45
- ²⁷ Gilles Kepel, The Political Sociology of Islamism // ISIM Newsletter. - 1998. - Oct. - P. 25.
- ²⁸ De exemplu, gruparea Fraților Musulmani, în Egipt, deși interzisă și nerecunoscută oficial, pare să fi făcut un pact cu puterea care i-a permis, la ultimele alegeri legislative, pătrunderea în parlament. Thoraval, Yves, Ulubeyan, Gari, Lumea musulmană, o religie, societăți multiple, București, ed. RAO, 2003, pp. 72-75
- ²⁹ Bennett, Clinton, Muslims and Modernity, An introduction to the issues and debates, London, 2005, p. 26
- ³⁰ Zezi: cazurile Egiptului, Siriei, Tunisiei, Irakului, Iranului, Algeriei etc. Ferro, Marc, Șocul Islamului, Secolele XVIII-XXI, București, ed. Orizonturi, 2006.
- ³¹ Zezi: David E. Long, Bernard Reich, The Government and Politics of The Middle East and North Africa, Westview Press, USA, 2002; Khatami, Seyyed Mohammad, Tradiția și rațiunea în capcana despotismului, Iași, ed. Pan Europa, 2002; Khatami, Seyyed Mohammad, Teama de val, Iași, ed. Pan Europa, 2002; Tabatabai, Mohammad Hosein, Șiiismul în Islam, Iași, ed. Pan Europa, 2002; Bausani, Alessandro, L'islam, Una religione, un'etica, una prassi politica, Milano, ed. Garzanti Libri s.p.a. 2002; Massoulie, Francois, Secolul XX, Conflictele din Orientul Mijlociu, București, ed. Bic All, 2003; Bennett, Clinton, Muslims and Modernity, An introduction to the issues and debates, London, 2005.

ETICA UNIVERSITARĂ

Constantin LAZARI,

doctor în drept, conferențiar universitar

УНИВЕРСИТЕТСКАЯ ЭТИКА

Universitetul reprezintă cel mai vechi institut din Europa după biserică, care este revendicat până în prezent. De la inițiativa secolului al XII-lea, de la Bologna, Paris, Montpellier, Oxford, Cambridge, Salamanca, Halle, Cracovia, etc. și până la universitățile de astăzi care continuă să acorde cele mai înalte calificări, să cultive căutarea adevărului, să educe generații și să formeze elite.

Misiunea universităților, în Societatea Cunoașterii, este de a produce, a valorifica și a transmite cunoștințe. Într-o economie globalizată cunoașterea devine adevăratul capital și motor al dezvoltării societății. Iar pentru societățile aflate în tranziție instituțiile de învățământ superior prezintă un interes deosebit de mare.

UNIVERSITY ETHICS

The university represents the most ancient institute of Europe after church that is claimed up to today. From the moment of initiatives of XII century of Bologna, Paris, Montpellier, Oxford, Cambridge, Salamanca, Halle, Krakow, etc., and also today's universities, continue to show the highest qualities, are improved in search of true, bring up generations and form elite.

The mission of universities, in the Knowledge Society, consists in granting, checks and transfer of knowledge. Within the framework of economy globalization, the knowledge represents the present capital and the engine of a society development. Higher education institutes are of special interest for societies that are in a transition condition. Today, the university education faces new calls, in that, as to representation and responsibility.

În următoarele decenii, sistemul de învățământ superior se va schimba mai mult decât s-a schimbat de la înființarea școlilor moderne în urmă cu 300 de ani, când au apărut cărțile tipărite.
Peter F. Drucker

În prezent, învățământul universitar se confruntă cu **noi provocări**, în ceea ce privește performanța și responsabilitatea.

Cunoașterea înseamnă putere (îndeosebi în secolul XXI) și ea nu poate fi gândită în afara unui sistem de valori, a unui sistem de moralitate.

Pentru a da încredere societății în capacitatea universităților și a-i satisface așteptările, ele (universitățile) trebuie să-și asume responsabilitatea pentru **calitatea** propriei sale prestații. *Produsele* oferite sunt cunoașterea și competența care sunt furnizate societății sub diverse forme:

- pregătirea specialiștilor în diverse domenii specifice;
- cercetare, consultanță, expertiză;
- implicarea membrilor comunității academice în viața societății, etc.

Principalul *client* al universității trebuie să fie **societatea**, reprezentată prin instituții guvernamentale centrale sau ale administrației locale, firme și organizații, instituții specializate în gestionarea pieței forței

Universitatea este cea mai veche instituție din Europa, după biserică, care se bucură de continuitate până în prezent. De la inițiativa secolului al XII-lea, de la Bologna, Paris, Montpellier, Oxford, Cambridge, Salamanca, Halle, Cracovia, etc. și până la universitățile de astăzi care continuă să acorde cele mai înalte calificări, să cultive căutarea adevărului, să educe generații și să formeze elite.

Misiunea universităților, în **Societatea Cunoașterii**, este de a produce, a valorifica și a transmite cunoștințe. Într-o economie globalizată cunoașterea devine adevăratul capital și motor al dezvoltării societății. Iar pentru societățile aflate în tranziție instituțiile de învățământ superior prezintă un interes deosebit de mare.

de muncă. **Studentii** au o calitate dublă: atât de participanți activi la procesul de educație, cât și de clienți ai universității. Ei (sau părinții lor) sunt, în același timp, și plătitori de impozite, taxe directe.

Această prestație a universității poate fi considerată ca fiind de calitate doar în măsura în care produsele și activitatea ei **satisfac cerințele și așteptările clienților**, partenerilor ei interni și externi în ce privește:

- formarea reprezentanților societății în domenii cerute de piața muncii (înzestrați cu competențe ce le permit să fie utili organizațiilor angajatoare și capabili să se integreze mai repede în câmpul muncii);

- rezolvarea la un nivel corespunzător a problemelor mediului socio-economic prin cercetare și consultanță (contribuind la dezvoltarea economică națională, regională);

- crearea unui mediu de muncă și viață adecvat performanței în instituțiile respective.

Astfel observăm, misiunea universităților este complexă dar, cu toate acestea, ele pot fi reduse la **trei** direcții/misiuni esențiale:

- misiunea *vocațională*, (pe această cale studenților li se transmit cunoștințe și abilități, de a pregăti o forță de muncă înalt calificată într-un anumit domeniu sau specializare);

- misiunea *de a crea cunoștințe* (cunoștințele se transmit studenților și se dezvoltă sau ele sunt transferate în tehnologie, alte domenii ce au un impact economic de progres în dezvoltarea societății); și

- misiunea *socială*, (absolvenții primesc competențe și valori cu caracter general, larg și aceasta permite dezvoltarea societăților, bazate pe cunoaștere și comunicare între oameni, cu caracter democratic).

Pe parcursul istoriei universitățile s-au modificat de mai multe ori, vom aminti doar cele **trei** inițiative majore:

- *universitatea humboldtiană* (care a făcut legătura dintre învățământ și cercetare);

- *universitatea napoleoniană* (care a legat învățământul cu nevoile administrației) și

- *civic universitatus* (care a legat învățământul cu industria) – ele au adus, fiecare în parte, schimbări semnificative.

Schimbări importante a adus și *universitatea americană* care a făcut o sinteză reușită din colegiile englezești și ideile lui Humboldt prin care universitățile au devenit adevăratele motoare ale modernizării în secolele XX și XXI.

La nivel european au avut loc mai multe evenimente și evoluții importante în domeniul educației și cercetării. Cu ocazia aniversării a 900 ani ai Universității de la Bologna, Italia (1988), a fost adoptată **Magna Charta Universitatum**, care reafirmă dreptul universităților la autonomie și libertate academică.

La conferința internațională a miniștrilor educației, desfășurată la **Lisabona** (1997), s-a semnat tratatul pentru recunoașterea internațională a specializărilor, calificărilor din învățământul superior.

În 1998, la **Sorbona** (Paris), miniștrii educației din Franța, Germania, Italia și Marea Britanie semnează o Declarație prin care se *angajează* în procesul de *armonizare a arhitecturii sistemului de învățământ superior din Europa*.

Ca urmare a Declarației de la Sorbona, la **Bologna** (1999), în cadrul unei conferințe internaționale a miniștrilor educației, se semnează o nouă Declarație, mult mai extinsă, în care și se pun bazele creării **Spațiului European al Învățământului Superior**, prin armonizarea arhitecturii sistemelor de învățământ superior. **Procesul Bologna** (Praga-2001; Berlin-2003; Bergen-2005; Londra-2007) include 46 de state europene, inclusiv Republica Moldova.

La **Reuniunea de la Lisabona** (2000) s-a stabilit: *În anii 2010-2020, Europa va deveni regiunea cu cea mai competitivă economie la nivel mondial* (actualmente existând decalaje importante între UE și SUA-Japonia).

Convenția de la Salamanca (2001) prevede: *Universitățile recunosc faptul că studenții lor au nevoie (de) și solicită calificări pe care să le poată folosi efectiv în continuarea studiilor, sau pentru a se angaja pretutindeni în Europa* (necesitatea unor rețele de calificări compatibile descrise prin competiție ca preferențiale pentru crearea și evaluarea curriculum-ului, asigurând flexibilitatea și autonomia universitară în realizarea curriculum-ului).

Iar conținutul reinnoit al Strategiei Lisabona, concretizat în **Parteneriatul pentru creștere și dezvoltare 2005**, prevede o mutare a accentului de la indicatorii cantitativi ai creșterii economice spre relevarea rolului și importanței indicatorilor sociali ai dezvoltării și ai impactului acestora în asigurarea echilibrului și liniștii în societățile europene a modernizării sistemului social european.

În acești ani s-a constatat, învățământul superior trebuie să joace un rol deosebit de important în stimularea coeziunii sociale, în reducerea inegalității și în creșterea nivelului de cunoștințe, abilități și competențe la nivelul societății. Iar politica ar trebui să vizeze creșterea la maximum a potențialului indivizilor din punct de vedere al dezvoltării personale și al contribuției lor la **o societate durabilă și democratică, bazată pe cunoaștere**.

La întrunirea de la Londra (2007) s-a menționat: *Vom considera 2010 o ocazie de a reafirma viziunea care a motivat demararea Procesului Bologna, în 1999, și de a pleda în favoarea unui SEIS construit pe valori și concepții ce depășesc aspectele legate de*

structuri și instituții. Ne angajăm să facem din 2010 ocazia de a așeza sistemele noastre de învățământ superior o traiectorie care țintește dincolo de problemele imediate și le face capabile să răspundă provocărilor care ne vor influența viitorul.

Spațiul European al Învățământului Superior (SEIS) continuă să se dezvolte și să răspundă provocărilor globalizării, el este **elementul-cheie** în eforturile naționale de a crea societăți durabile atât la nivel național, cât și la nivel european.

Republica Moldova participă la reuniunile miniștrilor educației din Europa din 2003 și este parte la toate documentele adoptate în cadrul Procesului Bologna pe care se obligă să le respecte în plan național și internațional. Aderarea țării noastre (**mai, 2005**) a avut loc cu o întârziere considerabilă încât învățământul superior s-a pomenit într-o situație dezavantajoasă în comparație cu majoritatea absolută a membrilor Procesului de la Bologna. Învățământul superior a fost lipsit de timp pentru a elabora juridic și temeinic cadrul legislativ și normativ pentru a respecta calendarul marilor transformări prevăzute de acest proces și impus țării noastre. Cu toate acestea, în **2008** universitățile din țară au avut prima promoție de absolvenți care au studiat în conformitate cu programele educaționale elaborate conform obiectivelor Procesului Bologna și tot în acest an au demarat și studiile universitare de masterat [1].

Întemeietorii sistemului de educație **Confucius, Napoleon, Humboldt** ș. a. au știut și au menționat de mai multe ori - nu poate exista educație în lipsa valorilor morale. Iar abandonarea lor (a valorilor morale) duce la iresponsabilitate, indiferență și cinism.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea etica revine în prim plan, iar începând cu anii 1990 putem vorbi, deja, de o adevărată renaștere a eticii. În această perioadă apar proiecte grandioase ce vizează eticele globale, iar etica aplicativă (*applied ethics*) ia o amploare fără precedent. Unul din exponenții filosofiei pragmatice din Statele Unite ale Americii, **John Dewey**, la 1916, menționa: *morala este la fel de cuprinzătoare ca și acțiunile legate de raporturile noastre cu ceilalți [...] morala se referă la întregul caracter, iar caracterul în ansamblu este identic cu omul în toate manifestările și atitudinile sale concrete [...] aspectul moral și cel social al conduitei sunt, în ultimă instanță, identice* [2].

Referindu-se la etică, spre finele secolului al XX-lea, **Gilles Lipovetcky**, s-a expus destul de nuanțat: *Un nume un ideal unește cugetul și însuflețește iarăși democrațiile occidentale la acest sfârșit de mileniu: etica. De vreo 10 ani, efectul etic este din ce în ce mai puternic, invadând mass-media, stimulând reflecția filosofică, aspirații și practici colective inedite. Ca-*

ritate medicală, bioetică, acțiuni umanitare, salvarea mediului, impunerea moralei în afaceri, în politică și în mass-media, debateri referitoare la avort și la hărțuirea sexuală, la mesageriile erotice și la codurile de limbaj "corect", cruciade împotriva drogurilor și lupta antitabagică, pretutindeni revitalizarea valorilor și spiritul de responsabilitate (n. n.) sunt invocate ca imperativul numărul unu al epocii: sfera eticii a devenit oglinda privilegiată în care se descifrează noul spirit al timpului. Până nu demult, societățile noastre erau electrizate de ideea eliberării individuale și colective, morala fiind asimilată cu fariseismul și cu represiunea burgheză. Această epocă a trecut ...secolul XXI va fi etic sau nu va fi deloc (n. n.) [3].

Epoca noastră este **epoca postdatoriei**, în care oamenii recunosc nevoia unei etici minimale, a unei datorii slabe, a unor norme nedureroase, liberale, pluraliste, pragmatice, care să facă posibilă existența societății postmoderne. Societățile postmoraliste apelează la *trebuie* numai în situații excepționale. Odată cu amurgul datoriei valorile pe care le recunoaștem sunt mai mult negative (să **nu** faci) decât pozitive (**trebuie să**). Ceea ce se invocă (tot mai des) nu este norma, datoria, obligația de a ne raporta în mod altruist la Celălalt, ci responsabilitatea. Este o *morală nedureroasă de moralism și antimoralism*, menționa **G. Lipovetcky** [4].

Timpurile în care trăim ne obligă, într-un mod sau altul, să revenim la fundamente, pe care lumea actuală încearcă să le redescopere în plan moral și spiritual. Tot mai mulți cercetători din domeniul eticii recunosc, la prezent etica a devenit o cerință incisivă și universală pentru supraviețuirea omenirii.

Dacă admitem că lumea în care trăim are o *problemă politică*, ori o *problemă ecologică*, sau o *problemă de securitate mondială*, etc. apoi putem conchide - soluționarea tuturor acestor probleme atârână de modul în care este percepută și rezolvată problema morală. Atât problemele mari cât și cele mici reclamă, în mod obligatoriu, recursul la etică și morală.

Experiența actuală ne demonstrează că cele mai multe dintre problemele cu care ne confruntăm nu pot fi rezolvate fără a face apel și la etică. Un factor important ce a contribuit la creșterea interesului față de etică ține și de numeroasele probleme ale vieții: de la cele de ordin global, de ocrotire a mediului, până la cele de ordin individual – comportamentul față de semenii în circumstanțe diferite: politice, conflicte armate, afaceri, mass-media, universitate, etc. Prin numeroasele și diferitele probleme, viața ne presează să recunoaștem și să luăm în considerație **etica**.

Termenul de etică denumeste nu numai studiul moralei, dar el este și obiectul acesteia. Important este **să tratăm etica** nu ca ceva îndepărtat de viața reală,

un studiu încredințat unor savanți care sunt închiși în turnul lor de fildeș. În realitate, etica ne vorbește despre **valori**, despre bine și rău, despre toate acțiunile și inacțiunile noastre care pot fi subiectul unor evaluări de natură etică. Așadar, orice persoană care se gândește la ceea ce ar trebui sau ceea ce **nu** ar trebui să facă, este implicat, în mod conștient sau inconștient, în etică.

Dacă vom încerca să caracterizăm partea care este lipsită de etică a lumii noastre în care trăim astăzi doar în câteva cuvinte, apoi am putea spune, că există: *corupție în viața politică; imoralitate în viața particulară; sărăcie sub toate formele; debusolare; disperare; minciună și nesiguranță; amenințare; violență și crimă; ură; invidie; ignoranță; insuficiență de atitudine principială; deznădejde și necredință*, etc. pe care noi, cu siguranță, ne dorim s-o reformăm.

Viitorul unui stat, în mare parte, depinde de faptul cum el își pregătește cetățeni, businessmanii, funcționarii publici, dar mai ales, tânăra generație.

Rolul eticii și este, anume, de a ajuta oamenii, instituțiile/organizațiile, și statele să decidă ce este mai bine să facă, pe care criterii să le aleagă, care să le fie motivațiile morale în acțiunile lor spre a depăși actuala situație. Un rol deosebit în rezolvarea tuturor problemelor îi revine **tinerii generații**, îndeosebi,

studenților, care și rămân a fi partea esențială a sistemului de educație. Ei (studenții) sunt cei în care societatea investește cunoștințe și, totodată, cei care pot contribui ulterior la prosperitatea societății.

În secolul XXI universitățile devin antreprenoriale, ele promovează integritatea morală, libertatea academică, autonomia personală, dreptatea și echitatea, meritul și profesionalismul, onestitatea și corectitudinea intelectuală, transparența, respectul și toleranța, responsabilitatea, bunăvoința și grija, etc. - toate fiind stipulate în Codurile etice universitare.

Mediul universitar este și trebuie să devină un mediu cu adevărat democratic. Un mediu unde se recunosc și se promovează valorile, se stimulează munca intelectuală, creația științifică, unde fiecare membru acționează sincer și corect, unde actele de corupție se penalizează, unde se pregătește elita viitoare a statului și astfel, universitatea devine, cu adevărat, **motorul principal al dezvoltării unei societăți** și al bunăstării membrilor săi. Starea socială a unei societăți, în mare parte este determinată de starea economică, de cea intelectuală și morală care există în universitate.

În mare parte, deprinderile dobândite de studenți în timpul studiilor țin de comportamentul lor de viitor: etic și profesional, comportament în viața publică

și cea privată. Dacă în instituțiile de învățământ superior cultura instituției este viciată, apoi și studenții pe viitor vor reproduce și aplica: fraudă, manipularea, paternalismul, traficul de influență (acte de favoritism), tendința de a rezolva problemele profesionale prin culise, vor avea o atitudine de nepăsare (iresponsabilă) față de colegi și instituție, un comportament de clică, vor comite acte de corupție, abuz de funcție, nepotism, etc., vor fi tentați să eludă regulile morale și normele de drept.

Răspunsul pe care îl caută etica este legat de întrebarea: *Cum ar trebui să acționeze individul în raport cu el însuși, dar și în raport cu grupul uman din care face parte, cu societatea în întregime?* Etica ne învață să ne asumăm libertatea de a aprecia coerența acestui univers normativ desemnat de morală, în funcție de valorile noastre. Codurile etice universitare au menirea să promoveze acea cultură a calității ce ar contribui la realizarea unui învățământ superior de calitate, ce este un bun public, demn de încrederea publică și care contribuie la îmbunătățirea continuă a calității vieții, a culturii și economiei naționale. Un management etic deficitar la nivelul instituției sau organizației se traduce prin corectitudinea scăzută care stă la baza apariției sau săvârșirii numeroaselor acte de corupție.

Curajul civil sau social este unul dintre cele mai importante elemente ale unei democrații trăite. Parlamentele alese și guvernele legitime, tribunalele independente, libertatea de exprimare și celelalte ingrediente democratice nu constituie decât o jumătate din ceea ce înseamnă **democrație**. Cealaltă jumătate este alcătuită din felul cum oamenii aleg să-și ducă viața și ea depinde de faptul dacă există un număr suficient de cetățeni care conservă bunurile comunitare și dacă drepturile omului sunt rezervate tuturor.

Democrația nu poate exista decât acolo unde nu domnește amenințare și violență, ea poate exista doar acolo unde există suficienți cetățeni care sunt responsabili de menținerea dreptății și libertății, [...] unde există oameni care reușesc să impună aceste lucruri ...[5].

Etica, în linii generale, include imparțialitate în exercitarea obligațiilor de serviciu, a funcției respective și rezistență la corupție. Integritatea este una dintre căile ce se distinge de celelalte prin faptul că este mai corectă și mai sigură. Doar urmând acest drum, al eticii și integrității, noi nu riscăm să ne rătăcim în viitor. Cetățenii statelor care au înțeles acest adevăr au câștigat atât ei, cât și generațiile lor care se bucură de realizările obținute.

În raport cu economia și societatea viitorului, bazate pe cunoaștere, sistemul nostru de învățământ este nerelevant, el are grave probleme de calitate, eficien-

În fața incertitudinii, responsabilitatea de a străbate secolul XXI îi revine în mare măsură fiecărui individ în parte. Responsabilitatea personală se va îndrepta către interior, spunând fiecărui individ că viitorul depinde de el însuși spre a se pregăti de viitor, prin formarea unei baze solide educaționale și construirea pe ea a tot restul vieții.

șă și echitate. Nu există o cultură și stimulente pentru învățarea pe tot parcursul vieții (*LLL- Life Long Learning*), sistemul actual de

educație și cercetare **nu** este capabil să asigure ca țara noastră să fie competitivă și prosperă în economia cunoașterii la nivel regional și mondial.

Pentru cei care iau în serios universitatea este limpede un adevăr, *studentii nu sunt obiect al educației, clienți sau asociați civic ai profesorilor, ci mai mult decât toate acestea împreună, ei sunt parteneri în întreprinderea comună a formării pentru performanță, a sporirii cunoașterii și a valorilor*. Iată de ce și tema universităților veritabile (true university), cuprinsă în Magna Charta of European University, rămâne a fi pentru viitorul țării noastre de o importanță crucială. Acesta a și fost imboldul esențial care ne-a determinat să facem unele cercetări în acest domeniu.

Sistemul educației și cercetării prezintă unul dintre riscurile majore cu care societatea noastră se confruntă la prezent. Actualmente, el nu corespunde cerințelor minime ale unei societăți și economiei europene, în care **cunoașterea este marfa cea mai de preț și sursa cea mai importantă** a dezvoltării economico-sociale și personale.

Țara noastră se confruntă cu riscuri în diverse domenii, unul dintre ele fiind și sistemul educației care nu corespunde cerințelor unei societăți și economii europene [6]. Universitățile din țară trebuie să asigure membrilor săi libertatea academică deplină, să-i protejeze împotriva ingerințelor, presiunilor și constrângerilor politice, religioase, economice, etc. Ele trebuie să-și protejeze membrii săi și împotriva cenzurii, manipulărilor și persecuțiilor, în condițiile când aceștia respectă standardele științifice, legale și **etice** și dau dovadă de o responsabilitate profesională.

Semnând documentele Procesului de la Bologna reprezentanții Guvernului Republicii Moldova și responsabilii de implementarea practică a acestora, au desfășurat activități orientate spre modificarea programelor învățământului universitar. În programele de studii au fost incluse discipline noi, cum ar fi: Etica profesională, Psihologia comunicării, Retorica, etc. Desigur, elaborarea unui curs universitar nou necesită timp, aptitudini, experiență profesională, dar mai ales în etică unde se impune un mod de gândire, vorbire și comportament deosebit, care să nu se contradică. Adi-

că, într-o societate contemporană, ce se dorește a fi la un nivel moral conform cerințelor secolului XXI, se impune înlăturarea discrepantei dintre valorile morale și normele etice ce se impun întru atingerea acestor valori. Morala și etica trebuie să constituie în permanență o îmbinare echilibrată, mai exact **un monolit integru**. Doar astfel societățile vor putea progresa în noul mileniu pe care îl traversăm.

Fructificarea temeinică și profundă a dezideratelor valorice ale spațiului european al învățământului superior și cercetării universitare poate conduce la dobândirea unei performanțe academice, capabile să asigure competitivitatea învățământului universitar național pe arena europeană. În caz contrar, este iminent riscul de a realiza o reformă decorativă, fără impact asupra calității învățământului superior național, menționează profesorul **Marin** [7].

Note:

1. Trecerea de la 1 septembrie 2005 la organizarea pe cicluri a instruirii universitare, aplicarea ECTS au fost legiferate în mai 2005, nomenclatorul specialităților universitare pentru ciclul I a fost adoptat de Parlament la 7 iulie 2005. La fel cu întârziere a fost aprobat și planul-cadru pentru elaborarea programelor de studii în noul format. Acești factori au influențat, cu siguranță, calitatea demarării studiilor de la 1 septembrie 2005 și aplicării noului model de organizare a instruirii universitare (3-4 ani de studii de licență, 1-2 ani de studii de masterat și 3-4 ani de studii de doctorat).
2. J. Dewey, *Democrația și educația*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 302.
3. G. Lipovetscky, *Amurgul datoriei, Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*, Editura Babel, București, 1996, p.17.
4. Ibidem.
5. Din Andreas Flitner, *Kinder müssen nachdenken – Lehrer müssen das anerkennen. Was Kan die Schule für demokratisches Denken und Handeln tun?;* în *Das Parlament*, 27/2004, p. 16. http://www.daddlos.org/methoden_rom/grundkurs_5.htm
6. Conform clasamentului Times Higher Education Supplement din 2007, Republica Moldova nu este plasată printre cele 500 de universități (în lume există peste 18000).
7. A se vedea: Cuvânt introductiv, Dr. hab. Constantin Marin, *Procesul de la Bologna în Republica Moldova (2004-2007)*, Chișinău, 2008, Centrul de Strategii și Tehnologii Universitare PRO Bologna, 2008.

«ВОСТОЧНОЕ ПАРТНЕРСТВО» В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ПОЛИТИКИ СОСЕДСТВА

Василий Андреевич САКОВИЧ,
доктор хабилитат политических наук

THE “EASTERN PARTNERSHIP” WITHIN THE FRAMEWORK OF THE NEIGHBORHOOD EUROPEAN POLICY

The article considers the “Eastern partnership” project that is proposed by Poland and Sweden in 2007. It is analyzed the content of the project, based on the concept of a deeper EU states integration with the eastern neighbors within the framework of the Neighborhood European Policy. It is noted that the “Eastern partnership” strategy focuses on expanding the political interaction and a wide integration in the EU economy, strengthening the energetic security and increasing financial aid to the participant states. The “Eastern partnership” project reveals some positive and negative aspects of it. It is analyzed the attitude of the European Union countries and eastern neighbor countries to the project. One can conclude that the implementation of the project will lead to the positive economic and social effects to the participant states.

Усилившееся в контексте глобализации стремление к региональному развитию значительно активизировало интерес к проекту «Восточное партнерство», с которым выступила Польша. Идея данного проекта возникла после инициирования Францией плана создания Средиземноморского союза в 2007 году. В начале 2008 года Польша приступила к разработке предложений по созданию механизмов для развития более глубокой интеграции ЕС с восточными соседями в рамках Европейской политики соседства. Этот проект получил название «Восточное партнерство» («Wschodnie Partnerstwo», «Eastern Partnership»). С целью обеспечения поддержки своих инициатив Польша начала активные консультации со странами ЕС. Швеция не только поддержала данный проект, но и стала его соавтором. «Восточное партнерство» призвано сбалансировать «Барселонский процесс» и «Черноморскую синергию».

Философия инициативы «Восточное партнерство» изначально определялась как стремление «поднять уровень предложений Евросоюза для своих восточных соседей». Концептуально планируется отталкиваться и развивать то, что объединяет Евросоюз и страны – восточные соседи. В то же время, в рамках инициативы «Восточного партнерства» планируется реализовать подход индивидуального сотрудничества Евросоюза с каждым государством – восточным соседом.

Предполагается, что «Восточное партнерство» должно способствовать развитию регионального сотрудничества на нескольких уровнях:

- между странами - восточными соседями ЕС;
- между восточноевропейским регионом и ЕС;

- на двустороннем уровне между восточноевропейскими странами и государствами ЕС.

Проект предусматривают создание условий для расширенного политического взаимодействия, экономической интеграции, в т.ч. формирования зон свободной торговли в регионе Восточной Европы в сфере услуг, производства сельскохозяйственной продукции и т.д. Предполагается также упростить движение рабочей силы в регионе, смягчить визовый режим вплоть до его отмены, развивать региональные контакты и взаимодействие организаций «третьего сектора» участников «Восточного партнерства» и ЕС, подписать договоры об углубленном сотрудничестве с Евросоюзом. Финансирование «Восточного партнерства» предложено осуществлять из средств, выделенных на политику соседства ЕС.

Партнерство, по замыслу Польши и Швеции, должно объединить 27 государств ЕС, а также Украину, Молдову, Грузию, Армению, Азербайджан и Беларусь. В отношении России высказывались мнения о сотрудничестве лишь в пределах местных инициатив, к примеру, решения проблем Калининграда.

Цель инициативы – укрепление связей Евросоюза с указанными государствами и ускорение в них процесса реформ, при использовании таких инструментов, как переговоры об отмене виз, о введении зон свободной торговли, о заключении стратегических соглашений, а также небольшие проекты по обмену студентами, защите окружающей среды, энергообеспечению.

В рамках проекта планируется перераспределить имеющихся у Евросоюза финансовые ресурсы на развитие сотрудничества не только с южными со-

седами, но и с восточными соседями. Цели сотрудничества, равно как степень вовлеченности данных регионов во взаимодействие с Евросоюзом, в значительной степени разнятся. В настоящее время на южное направление сотрудничества расходуется порядка 2/3 имеющихся у ЕС финансовых ресурсов, и лишь 1/3 – на восточное направление. Авторы инициативы исходили из того, что региональный, а не страновой подход в рамках инициативы «Восточное партнерство» позволит добиться перераспределения ресурсов ЕС в пользу восточного направления сотрудничества, учитывая, что выделение отдельной «финансовой линии» под конкретную страну – восточного соседа ЕС – невозможно.

На начальном этапе, до момента внесения проекта «Восточное партнерство» на рассмотрение министров иностранных дел стран-членов ЕС в мае 2008 г., поддержку идее Польши и Швеции высказала Франция. Отмечалась заинтересованность Германии, Великобритании и Нидерландов.

Подробный проект «Восточное партнерство» был представлен странам-членам ЕС в ходе встречи министров иностранных дел в Брюсселе 26 мая 2008 г. В целом инициатива Польши и Швеции была одобрена.

Дальнейшие действия по принятию инициативы включали в качестве обязательных элементов ее одобрение всеми 27 странами-членами ЕС и разработку Еврокомиссией в тесном сотрудничестве с каждой страной – восточным соседом – предложений по наполнению инициативы.

При этом акцентировалась безусловная необходимость поддержки инициативы со стороны каждого государства – восточного соседа. Отмечалось, что правительство каждой из вовлеченных стран-соседей имеет право поддержать либо отказаться от инициативы, выделить свои конкретные приоритеты сотрудничества с ЕС в рамках инициативы и представить свои предложения относительно сущности и содержания инициативы.

Представленный проект «Восточное партнерство» был заявлен как внутренний документ Евросоюза, «материал для размышлений». Его достаточно обтекаемые формулировки преследовали цель обеспечить поддержку документа всеми 27 странами-членами ЕС. В частности, первоначально документ не содержал цели достижения членства стран – восточных соседей в Евросоюзе. По мнению Швеции, включение в документ такой цели было бы заведомо неприемлемым для ряда стран-членов Евросоюза. Отметим, что изначально Швеция не делала различий в степени участия отдельных стран – восточных соседей в предлагаемой инициативе.

Лидеры стран ЕС в ходе Саммита Евросоюза 19-20 июня 2008 г. поддержали идею развития регионального сотрудничества с восточными соседями и поручили Еврокомиссии разработать конкретные предложения и представить Совету ЕС весной 2009 г. предложения по модальностям реализации инициативы «Восточное партнерство».

В выводах Саммита подтверждается намерение ЕС осуществлять сотрудничество со странами Восточного измерения как в многостороннем, так и в двустороннем формате. При этом акцент сделан на «дальнейшем продвижении регионального сотрудничества между самими странами – восточными соседями ЕС и между ЕС и регионом Восточного измерения, а также двустороннего сотрудничества между ЕС и каждой из стран региона на основе дифференцированного и индивидуального подхода, соблюдая характер ЕПС (Европейской политики соседства) в качестве единственной и адекватной рамочной политики». Отмечается, что «это сотрудничество должно приносить конкретные результаты и дополнять уже существующее и запланированное многостороннее сотрудничество, осуществляемое в рамках ЕПС и относящееся к ЕПС, в частности, Синергию Черного моря и Северное измерение».

В целом можно выделить следующие основные моменты итогового документа Саммита применительно к инициативе «Восточное партнерство».

1. Европейский Совет выбрал носящую общий характер формулировку «приветствует» вместо более сильных формулировок «одобряет» или «утверждает».

2. За основу инициативы «Восточное партнерство» принимаются рамки Европейской политики соседства. Сотрудничество в рамках инициативы выступает лишь в качестве дополняющего элемента этой политики.

3. Государства-члены ЕС не рассматривают инициативу в качестве неотложной меры, о чем свидетельствует установленный для Еврокомиссии срок до весны 2009 года для выработки и внесения в Совет ЕС предложений по модальностям реализации инициативы. Это обусловлено наличием у Евросоюза на тот момент более важных проблем в контексте общеевропейской тематики, такие как перспективы Лиссабонского договора и повышение цен на нефть и продовольствие.

В ходе работы над проектом, на протяжении октября 2008 г. Польша и Швеция проводили консультации по выработке подходов и предложений для последующего включения в инициативу в трех форматах: консультации со всеми странами-

соседями – акцепторами инициативы, с одной стороны, и консультации Европейской Комиссии с указанными государствами.

Параллельно Польша, Швеция и Еврокомиссия, которая ответственна за выработку подходов в рамках инициативы, проводили между собой внутренние консультации.

Авторами инициативы был разработан и направлен в октябре 2008 г. в Европейскую Комиссию документ «Elaboration of the Eastern Partnership», содержащий детализированное видение содержания «Восточного партнерства». Он подготовлен с учетом ведущей роли Еврокомиссии в формировании окончательного наполнения инициативы и согласован с Чехией как председателем в ЕС в первой половине 2009 г. Швеция и Польша параллельно рекомендовали Еврокомиссии провести консультации в Брюсселе и со всеми странами-соседями, затрагиваемыми данной инициативой. Документ «Elaboration of the Eastern Partnership», в свою очередь, открыт для любых предложений/замечаний как со стороны как государств-членов ЕС, так и участвующих в нем стран-соседей.

Швеция выступает в поддержку полноценного участия всех стран-соседей, в многостороннем формате «Восточного партнерства», включая мероприятия политического уровня.

Применительно к двустороннему формату уровень и варианты сотрудничества ЕС с отдельными странами-соседями существенно различаются. Замысел Швеции – повысить уровень двустороннего сотрудничества для каждой конкретной страны и выровнять степень сотрудничества для всех стран-участниц инициативы.

Швеция позитивно оценила предложения белорусской стороны по участию в «Восточном партнерстве». Со своей стороны Президент Беларуси А.Г. Лукашенко заявил, что Беларусь приветствует шаги Евросоюза по инициативе Восточного партнерства¹.

Министр иностранных дел Республики Беларусь С. Мартынов в интервью Первому национальному телеканалу отметил, что «в инициативе «Восточное партнерство» нет ничего вымученного, искусственного или каких-то нежизнеспособных конструкций». Принципиальная позиция Беларуси, как было им подчеркнуто, заключается в том, что «все компоненты многостороннего взаимодействия всего нашего региона должны осуществляться на равноправной основе»².

В декабре 2008 г. Европейская Комиссия представила на рассмотрение Европейского парламента и Совета ЕС детальные предложения по развитию проекта «Восточное партнерство». В

документе акцентируется стратегическое и политическое значение для Евросоюза углубления отношений с восточными партнерами посредством реализации инициативы «Восточное партнерство», которое, по убеждению Еврокомиссии, «принесет конкретные дивиденды гражданам Европы», поскольку призвано содействовать активизации реформ, интеграции рынков и сближению граждан, противодействию появления новых разделительных границ на европейском континенте.

Предложения Еврокомиссии предусматривают двусторонний и многосторонний аспекты реализации проекта «Восточное партнерство».

Углубление *двусторонних* взаимоотношений предлагается проводить по следующим направлениям.

1. Переход от действующих договоров о партнерстве и сотрудничестве к соглашениям об ассоциации, которые создадут более крепкие политические связи, и будут способствовать сближению национального законодательства партнеров с законодательством ЕС. Такой переход будет осуществляться по мере индивидуальной готовности стран взять на себя серьезные обязательства.

Установлены определенные условия для начала переговоров о заключении соглашения об ассоциации: наличие достаточного прогресса в развитии демократии, верховенства закона и защиты прав человека; соответствие законодательства о выборах и практики организации и проведения выборов международным стандартам; полное сотрудничество с Советом Европы, ОБСЕ и органами ООН по защите прав человека.

2. Постепенная интеграция в экономику ЕС посредством предоставления взаимного доступа на рынки. Целью соглашения об ассоциации между ЕС и каждым партнером станет создание глубокой и всеобъемлющей зоны свободной торговли. Предполагается, что такие соглашения будут охватывать практически всю торговлю и будут нацелены на ее существенную либерализацию. Ожидается также, что партнеры примут на себя ряд секторальных обязательств, например, в отношении сельскохозяйственной политики, прав интеллектуальной собственности и др.

3. Содействие мобильности и увеличение безопасности на основе соответствующих соглашений. Предусматривается, что визовые требования ЕС будут упрощаться поэтапно, по мере выполнения партнером ряда обязательств, направленных на обеспечение безопасности и стабильности, включая борьбу с нелегальной миграцией, коррупцией и организованной преступностью.

4. Укрепление энергетической безопасности в отношении долгосрочных поставок энергии и транзита. В частности, планируется включить положения об энергетической взаимозависимости в соглашения об ассоциации, рассматривается возможность заключения с Молдовой, Грузией и Арменией индивидуальных меморандумов о взаимопонимании по вопросам энергетики (в них будут содержаться правила по обеспечению поставок энергии и транзита). Ожидается укрепление взаимодействия ЕС с Азербайджаном, а также быстрое завершение переговоров о Декларации по энергетике с Беларусью и о членстве Украины и Молдовы в Энергетическом сообществе.

5. Поддержка экономического и социального развития партнеров с целью сокращения резкого неравенства между различными регионами и группами населения. Комиссия ЕС предлагает, в частности, заключить меморандумы о взаимопонимании по вопросам региональной политики, которые станут основой для диалога и поддержки национальных планов развития, и установить непосредственное сотрудничество между регионами ЕС и партнерами.

В целях реализации *многостороннего* сотрудничества предлагается создание специального форума «Восточное партнерство». Предполагается, что такой форум позволит объединить страны, участвующие в проекте, предоставит возможность поделиться опытом и выработать общие позиции.

Планируется, что многостороннее сотрудничество будет осуществляться на четырех уровнях: встречи руководителей государств или правительств (раз в два года); ежегодные весенние встречи министров иностранных дел стран-членов ЕС и партнеров; встречи на уровне старших должностных лиц, которые занимаются проведением реформ в соответствующих областях политики (два раза в год); заседания групп, оказывающих содействие в работе старших должностных лиц.

Кроме того, многостороннее сотрудничество будет осуществляться по четырем тематическим направлениям: демократия, надлежащее управление и стабильность; экономическая интеграция и сближение с политикой ЕС; энергетическая безопасность; контакты между людьми в целях поддержания усилий партнеров в проведении реформ в своих странах и развития сотрудничества в области науки, культуры и образования.

Особое внимание привлекает к себе программа по развитию энергетической безопасности. Планы Еврокомиссии направлены на разработку и применение механизмов взаимной энергетической поддержки. Предлагается ускорить процесс гар-

монизации политики и законодательств партнеров в области энергетики с европейской практикой. В среднесрочной перспективе планируется создание взаимосвязанного и диверсифицированного энергетического рынка. Отмечается также, что энергетическая безопасность участников проекта требует диверсификации поставок и транзитных маршрутов. В этой связи планируется развивать взаимоотношения с третьими странами, в частности, со странами Центральной Азии.

В политическом контексте стратегия «Восточного партнерства» нацелена на значительное повышение уровня политического взаимодействия, широкую интеграцию в экономику ЕС, усиление энергетической безопасности и увеличение финансовой помощи.

Для выполнения намеченной программы действий в рамках инициативы «Восточное партнерство» потребуются существенная финансовая поддержка. В этой связи Еврокомиссия предлагает увеличить размер финансовой помощи с 450 млн. евро в 2008 г. до 785 млн. евро в 2013 году.

Программный документ Еврокомиссии «Восточное партнерство», как и сама идея польско-шведского проекта, вызвали настороженную реакцию России.

По мнению российских аналитиков, несмотря на то, что в представленном Еврокомиссией тексте коммюнике «Восточное партнерство» содержится положение о развитии инициативы параллельно со стратегической линией ЕС-Россия, предлагаемый сценарий действий ЕС на постсоветском пространстве «разводит» Россию с остальными «бывшими республиками СССР». «Инициатива повлечет за собой незначительное улучшение для этих (постсоветских – В.С.) стран и большую долю ухудшения с Россией» - считает директор Российского института политических исследований С. Марков. Суть инициативы, по его мнению, заключается в «установлении политического влияния»³. Заведующий Центром политической интеграции Российского Института Европы Н.Кавешников считает, что главный мотив и направленность предлагаемого Евросоюзом взаимодействия состоит в стремлении ЕС настолько перестроить политическую, экономическую и законодательную системы некоторых государств постсоветского пространства, приблизить их в «стандартам» ЕС, чтобы оставить на территории бывшего СССР только один «остров» - Россию⁴.

Как заявил в интервью российской «Независимой газете» директор программ России и стран СНГ Германского совета по внешней политике А.Пар, документ Еврокомиссии – «это самая зна-

чимая повестка дня, которую ЕС пока выработал в отношении политики на востоке. Германия и Франция, которые до сих пор пытались курировать деятельность ЕС на восточном направлении, ориентировались прежде всего на сотрудничество с Россией. Сейчас же мы входим в фазу, где Россию будут изолировать и оказывать на нее нажим. ЕС не на шутку испугался российско-грузинской войны. И вину за конфликт возлагает не только на Михаила Саакашвили. А признание Москвой независимости Абхазии и Южной Осетии рассматривается как их аннексия Россией. Теперь ЕС будет укреплять свою зону интересов на постсоветском пространстве», – сказал А. Пар⁵.

Наблюдатели полагают, что Москва вряд ли будет спокойно наблюдать за тем, как Евросоюз станет активно развивать демократические институты на постсоветском пространстве. Выделяется четверть миллиарда евро в год на построение гражданского общества и демократических институтов в этих шести государствах. В документе также говорится о создании свободной экономической зоны с этими странами, а не с Россией. Таким образом, разрушается российская идея о едином экономическом пространстве на постсоветской территории.

Учитывая то, что «Восточным партнерством» Европа не только втягивает в свою орбиту постсоветские республики, но и, по сути, пытается ограничить влияние России на международной арене на восточном направлении», объяснимой является реакция России к данному проекту.

Относительно проекта «Восточное партнерство» высказываются и другие мнения о том, что заложенные в этой программе мероприятия на ближайшие годы не приведут к эффективным результатам, поскольку не предусматривается оказание прямой экономической помощи странам-соседям.

Вместе с тем, концепция «Восточного партнерства» нацелена на то, чтобы восточноевропейские соседи ЕС были вовлечены в гораздо более углубленное взаимодействие с ЕС по направлениям, представляющим взаимный интерес. Речь идет о взаимодействии в сферах противодействия нелегальной миграции, наркотрафику, организованной преступности, взаимодействию в таможенной сфере, режимах торговли, сотрудничестве по проектам в инфраструктуре: железнодорожные, автомобильные и другие пути сообщения в энергетической сфере.

Поэтому, есть основания предполагать, что реализация проекта «Восточное партнерство» приведет к существенным положительным экономическим и социальным эффектам для участвующих в нем государств и результаты будут ощутимы для каждого конкретного человека в плане облегчения визовых процедур, упрощения передвижения граждан, вопросов недвижимости, финансов.

Литература:

¹ *Беларусь, бизнес сегодня* (по материалам агентства экономической информации Прайм-ТАСС). 3 февраля 2009 г. (№ 21).

² *Интервью министра иностранных дел Республики Беларусь С.Н. Мартынова Первому национальному телеканалу* // Информационный бюллетень № 26 за 9 февраля 2009 г.

³ *Расширение связей ЕС со странами СНГ может разозлить Россию* // <http://www.ng.ru/printed/211063>

⁴ *Комментарий «ФК-Новости». Россия-ЕС: «Восточное партнерство» по-брюссельски* // <http://www.fcinfo.ru/themes/basic/materials-document.asp?folder=2820&matID=199396/05.12.2008>.

⁵ *Еврокомиссия намерена объявить о «Восточном партнерстве»* // <http://www.camarade.biz/page/1/bo/16420/article.html/> 03.12.2008

АРХИВНЫЕ И ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ В СВЯЗИ С ГИПОТЕЗОЙ О ГАГАУЗСКО-БОЛГАРСКОМ БИЛИНГВИЗМЕ ГАГАУЗОВ

Елизавета Николаевна КВИЛИНKOVA,
доктор хабилитат исторических наук

ARCHIVAL AND HISTORIOGRAPHICAL DATES IN CONNECTION WITH HYPOTHESIS ABOUT GAGAUZIAN-BULGARIAN BILINGUALISM OF GAGAUZIANS

This article analyzes different sources that allowed us to examine the question, concerning if Gagauzians were two language in time of their migration to Bessarabia. Based on numerous archival documents and historiographical materials author made a conclusion, that Gagauzians from Bessarabia in the most part had only one language and were not able to use Bulgarian language.

Язык, наряду с другими важными частями культуры, выступает как один из маркеров этничности. Именно язык позволяет человеку идентифицировать себя в качестве члена той или иной этнической группы, и одновременно язык позволяет идентифицировать другого как чужого, как не принадлежащего к его собственной группе.

Вопрос о происхождении гагаузов до настоящего времени остается дискуссионным. Насчитывается более 20 гипотез, в подтверждение которых приводятся различные иногда даже самые невероятные аргументы. Согласно исследованиям значительной части болгарских (И. Титоров, Е. Боев, И. Градешлиев, Ж. Стаменова и др.) и некоторых молдавских ученых (И. Мещерюк), гагаузы – это отуреченные болгары, которые в во время османского господства на Балканах утратили свой родной язык (то есть болгарский), но сохранили религиозную принадлежность (православие). (Так называемая «болгарская» гипотеза о происхождении гагаузов.) В подтверждение этой теории некоторые болгарские ученые высказали точку зрения о том, что при переселении на территорию Бессарабии гагаузы были двуязычны, то есть владели болгарским языком, что, по их мнению, подтверждает болгарское происхождение гагаузов.

Отметим, что для гагаузов основными этнодифференцирующими признаками являются язык (тюркоязычные) и конфессиональная принадлежность (христиане). Культура гагаузов и болгар во многом схожа, что объясняется религиозной общностью и длительным совместным проживанием в едином историко-культурном регионе.

В данной статье автор не рассматривает вопрос о происхождении гагаузов. Целью настоящей работы является анализ сведений, содержащихся в архивных документах и в историографии, позволяющих в определенной степени рассмотреть

вопрос о том, были ли гагаузы в основной своей массе двуязычны при переселении в Бессарабию? Изучение этой проблемы включает в себя два аспекта: выявление и анализ исторических источников, свидетельствующих об употреблении / или неупотреблении в XIX – начале XX в. «бессарабскими гагаузами» в быту болгарского или других языков (молдавского, русского); обозначение сфер использования гагаузами болгарского языка в области традиционной обрядности и фольклора.

Проведенное нами в предыдущих работах исследование традиционной духовной культуры гагаузов¹ позволяет говорить о том, что ее характерной чертой является использование параллельной терминологии (на гагаузском и болгарском языках) в календарной и семейной обрядности, в терминологии родства. Составной частью гагаузского фольклорного наследия являются песни на болгарском языке. У гагаузов Болгарии они представлены в большом объеме, поскольку что болгарский язык, будучи государственным, является средством общения, выполняет общеобразовательные и культурные функции. Песни на болгарском языке, исполнявшиеся гагаузами Молдовы, в основном относятся к типу обрядовых: рождественские колядки (колинда), варианты песни в обряде вызывания дождя Пипируда, традиционные свадебные застольные песни. В результате тесных этнокультурных контактов с соседними народами репертуар гагаузов Молдовы значительно обогатился песнями, исполнявшимися на молдавском языке. Подавляющее их число – это новогодние колядки (хэй-хэй).

По мнению болгарских ученых, наличие в гагаузском фольклоре песен на болгарском языке свидетельствует о билингвизме гагаузов². В статье «Български народни песни от села Конгаз, Бессарабия» (1933) Г. Занетов попытался доказать, что

изначально в с. Конгаз народные песни исполнялись только на болгарском языке³. Вряд ли можно согласиться с автором в том, что основная часть жителей села (как и других гагаузских сел) в начале XX века знала и исполняла только болгарские песни. В этой же статье Г. Занетов показывает процесс языковой ассимиляции болгар на примере с. Конгаз. Как видно из приведенных им сведений, при смешанном браке представители болгарского этноса выучивали гагаузский язык и использовали его как средство общения с односельчанами, а болгарский язык имел ограниченное хождение (только в семье при общении носителя языка со своими детьми). Таким образом, в результате тесных этнокультурных контактов и межнациональных браков в селах с численным преобладанием гагаузов происходила, в определенной степени, постепенная и естественная языковая ассимиляция болгар в гагаузских селах. Это, в свою очередь, способствовало обогащению гагаузского фольклора сюжетами болгарских песен. Но из этого никак не следует, что данный процесс доказывает факт утраты гагаузами болгарского языка.

В статье «Поглед върху етноложките изследвания за фолклора на гагаузите» (1999) В. Матеева обращает особое внимание на то, что при исследовании культуры гагаузов необходимо учитывать характерную для них черту – билингвизм. Билингвизм гагаузов в фольклоре и в повседневном общении рассматривается ею как характерная черта их культуры. Высказанная автором указанной статьи мысль о том, что языковой билингвизм общности может рассматриваться и в более широком контексте «в связи с понятием культурного билингвизма»⁴, является интересной. Однако автоматическое проецирование двуязычия, характерного для гагаузов Болгарии, на гагаузов Бессарабии, без учета особенностей билингвизма тех и других, а также без принятия во внимание существующих между ними значительных различий в области фольклора, будет искажать реальную картину использования ими языков.

Точка зрения о билингвизме гагаузов была высказана и российским тюркологом Л. А. Покровской: «Усвоение гагаузами турецких и болгарских песен было возможно, с одной стороны, благодаря развившемуся среди них двуязычию, то есть знанию большинством гагаузов болгарского разговорного языка, а с другой – близости гагаузских говоров в Болгарии к местным турецким говорам»⁵. Однако вряд ли можно согласиться с нею в том, что заимствование сюжетов песен у болгар свидетельствует о двуязычии большинства гагаузов.

На наш взгляд, необходимо дифференцировать билингвизм гагаузов в соответствии с территорией их проживания. Следует разделять билингвизм гагаузов Болгарии и билингвизм «бессарабских гагаузов», так как эти явления имеют различное содержание. Отметим, что билингвизм (или двуязычие) означает владение человеком или основной частью представителей этноса одновременно двумя языками. В этой связи вряд ли есть достаточно оснований говорить о реальном билингвизме вторых по отношению к болгарскому языку. Использование «бессарабскими гагаузами» болгарского языка происходило, как мы отмечали выше, в строго фиксированных областях. Несмотря на довольно широкое употребление ими терминов и обрядовых текстов, составляющих часть традиционной культуры, гагаузы в основной своей массе не использовали болгарский язык как средство общения ввиду того, что не владели им. Календарные обрядовые песни заучивались колядующими механически и потому исполнялись ими с большими искажениями; при этом содержания песен сами колядующие не понимали.

Сведения, приведенные К. Иречеком, А. Мановым, Н. С. Державиным, подтверждают высказанную нами точку зрения. Описывая языковую ситуацию в гагаузских селах Болгарии в конце XIX – начале XX в. К. Иречек отмечал: в Варненском округе мальчики часто пели болгарские песни, не понимая их содержания⁶. Практически то же самое о гагаузах Бессарабии писал в 1937 г. Н. С. Державин: гагаузы «поют колядки по-болгарски, не зная ни одного болгарского слова»⁷. Сведения А. Манова раскрывают этноязыковые процессы, происходившие у гагаузов Северо-Восточной Болгарии. Он подчеркивал, что гагаузы твердо и упорно поддерживают свою национальность. Болгарские семьи, заселившиеся в гагаузских селах, «вместо да побългарят гагаузите, сами си били погагаузчени». Далее он отмечал, что болгарские учителя в гагаузских селах вместо того, чтобы обучать болгарскому, сами выучивались турецкому и воспринимали их нравы и обычаи⁸.

В связи с использованием гагаузами иноязычного фольклора отметим, что ситуация с исполнением ими песен на молдавском языке примерно такая же, как и с болгарскими песнями. Кроме того, у «бессарабских гагаузов» довольно широко распространены термины восточнороманского происхождения (в календарной и семейной обрядности, в терминологии родства). Рассмотренные выше заимствования в области фольклора и социально-бытовой культуры являются результатом тесного этнокультурного взаимодействия га-

гаузов с различными этносами, длительное время проживающими по соседству. Одновременно с заимствованием некоторых земледельческих обрядов (например, в рождественской и новогодней обрядности) у соседних народов была воспринята терминология и обрядовая поэзия.

Обнаруженные нами материалы в Национальном Архиве РМ свидетельствуют о том, что гагаузы Бессарабии в основной своей массе были одноязычными. Прежде чем приступить к цитированию архивных документов отметим, что до конца XIX века гагаузов не отделяли от болгар и фиксировали как «болгары»; язык, на котором они говорили в официальных документах обозначался как «турецкий» или «турецкое наречие»⁹. (Вопрос об этнической и языковой идентификации и идентичности гагаузов рассматривался нами в отдельных публикациях.¹⁰) Известные российские лингвисты (Л.А. Покровская, Н.К. Дмитриев) отмечая близость гагаузского языка к турецким балканским говорам, тем не менее относят его к самостоятельной группе тюркских языков.

Вопрос об использовании гагаузами языков рассмотрен автором данной статьи на документах Кишиневской Духовной Дикастерии и Консистории (Национального архива Республики Молдова), а также на материалах журнала Кишиневские Епархиальные Ведомости, поскольку он тесно связан с языком богослужения и трудностями работы в гагаузских приходах для инонациональных священников. Отметим, что нам не удалось зафиксировать архивных сведений, позволяющих говорить о том, что жители гагаузских сел Бессарабии знали и использовали в быту болгарский язык.

Из архивных данных видно, что гагаузы переселялись в Бессарабию целыми селами вместе со своим духовенством. Многие из представителей этого духовенства не были допущены Кишиневским Епархиальным начальством к совершению богослужения ввиду их несоответствия предъявляемым требованиям. Им разрешено было совершать лишь требы¹¹. В результате во многие гагаузские приходы были назначены священники иной этнической принадлежности (русские, малороссы, молдаване), не владеющие языком своей паствы. Они не только не могли дать элементарных религиозных знаний на понятном для прихожан языке, но даже не в состоянии были полноценно исповедовать их.

С начала XIX в., то есть практически сразу же после переселения в Бессарабию во многих гагаузских селах остро стоял вопрос о назначении в приход священника, знающего их язык, так как прихожан не устраивало то, что такой важный

религиозный обряд, как таинство исповеди совершался формально. От жителей различных гагаузских колоний в 1810-1820-е годы в Дикастерию было направлено много прошений о назначении в их села священников «нашей нации»¹², понимающих их язык. Поступали также прошения (1826 г.) о разрешении прихожанам исповедоваться не у местного священника, а у другого духовника (Михаила Петрова), «знающего по-турецки»¹³. Однако только в редких случаях Дикастерия принимала по таким вопросам положительное решение¹⁴. Несомненно, данная политика не могла не отразиться на общем состоянии религиозности.

В одном из архивных документов отмечалось, что жители колонии Бешалма – «болгары, говорящие по-турецки», при богослужении в церкви «ничего не понимают и не имеют благоповедения при слушании Слова Божьего»¹⁵. Ввиду сложности в общении с прихожанами дьячок с. Бешалма Н. Гончаренко просил перевести его в другой приход. Однако просителю в переводе было отказано на том основании, что его вторая причина – «скудные доходы» не убедила духовное начальство в необходимости перевода¹⁶.

Сведения о том, что языческие обряды сохраняются ввиду незнания прихожанами других языков, на которых можно произносить поучения, отмечалось и в донесении, поданном на имя архиепископа Иринарха в 1848 г.: прихожане в Комрате не понимают поучений, произносимых на русском, а больше понимают молдавский язык, хотя, будучи болгарами, говорят на турецком языке¹⁷.

В материалах дел указанных фондов (ф. 205, 208) имеются отказы священников работать в гагаузских селах. Одной из причин для такого отказа служило незнание ими языка прихожан. Так, в прошении о переводе из колонии Бешалма Буджакского уезда в с. Гасан-Батыр (дело за 1823-1824 гг.) священник Каневский указал на трудности в работе из-за незнания им языка, на котором говорят прихожане – «на турецком наречии». Здесь же отмечается, что некоторые из них говорят по-молдавски¹⁸. Это позволяет высказать предположение о том, что среди жителей села, возможно, были и молдаване. Вместе с тем, в результате тесных контактов с местным населением часть гагаузов могла в определенной степени овладеть молдавским языком на бытовом уровне и стать двуязычной (впрочем, думается, что их число было незначительным). Возможно, что часть жителей этого села прежде проживала в имениях молдавских бояр за Прутом.

В деле за 1823-1824 гг. священника Кишиневского болгарского Вознесенского собора И. Батку,

переведенного (согласно распоряжению Консисто-рии) в колонию Болград, имеется его прошение о переводе на прежнее место работы, то есть в г. Кишинев. В качестве причины священник назвал незнание им языка жителей, что создавало для него огромные трудности в работе: «жители тамошние все имеют наречие на турецком языке, а иные вовсе болгарского языка не понимают... По причине незнания мною турецкого языка не могу быть почти между бессловесными для меня прихожанами»¹⁹. На основании содержащихся в документе сведений можно предположить, что часть жителей соседних с Болградом колоний, которые посещали, причащались и исповедовались в Болградском соборе (возможно, и определенная часть жителей самого Болграда) не знала по-болгарски. Учитывая этот факт, становится понятным, какие из прихожан не владели болгарским языком.

В деле о переводе священнослужителей и монашествующих в другие приходы Кишиневской епархии за 1819-1820 гг. имеется прошение пономаря колонии Кубей И. Телеуцы, который просил перевести его в другое село, так как «там болгарские переселенцы 1818 г. говорят на турецком языке и он лишается дневного пропитания»²⁰. Очевидно, что в основе данного прошения лежит незнание местным духовенством языка прихожан.

Конкретное указание на то, что гагаузы были одноязычными, имеется в очерке священника с. Твардица П. Казанаклий, который придерживался «болгарской» точки зрения о происхождении гагаузов. В связи с описанием в Кишиневских епархиальных ведомостях в 1873 г. обычаев и обрядов прихожан своего прихода он уточнял: «национальность твардицкая не гагаузы, именующиеся только болгарами, а собственно болгары, говорящие на болгарском языке... гагаузы – эта категория болгар, по местному сказанию, произошла от смешения болгарского племени с турецким. По местному же сказанию, эти последние болгары вовсе не говорят по-болгарски»²¹.

Аналогичные свидетельства за более поздний период приведены в отчете (за 1891 г.) благочинного 1 округа Измаильского уезда С. Топалова. Он писал о «затруднениях, встречающихся при беседах священника с. Старо-Трояны с прихожанами, «где поселяне говорят на турецком языке, мало понимая русский язык, и то мужчины, а женщины совсем не понимают других языков»²².

На основании архивных документов видно, что небольшая часть гагаузов-переселенцев по этнической принадлежности идентифицировала себя на первых порах после переселения с греками (подробнее об этом см.²³). Некоторые

из них владели греческим языком и грамотой²⁴. В. А. Мошков писал о том, что из-за Дуная гагаузы переселялись вместе со своим духовенством – преимущественно священниками-греками²⁵. Так, в клировой ведомости гагаузской колонии Чишмекиой (за 1838 г.) при указании количества жителей записано: «колонистов-булгар» 165 дворов; священником же в селе – Иоанн Дмитриев Вец «из греков»²⁶. Вместе с тем отметим, священники «из греков»²⁷, работавшие в гагаузских селах Бессарабии, общались с прихожанами на понятном для них языке, которые использовали в быту гагаузский язык. Об этом наглядно свидетельствуют данные, приведенные священником церкви с. Гайдар Бендерского уезда Е. Нефталимовым. В своем сообщении, по поводу посещения в 1873 г. их прихода Преосвященнейшим Павлом, Епископом Кишиневским и Хотинским, он писал: «я передавал архипастырские наставления народу на понятном им турецком языке»²⁸. Согласно записям в клировой ведомости прихода с. Гайдары, указанный священник также был из «из греков»²⁹.

С конца XIX в. в гагаузских приходах работали в основном священники иной этнической принадлежности, что отмечается В.А. Мошковым: «... между новейшим бессарабским духовенством встречаются чаще всего малороссы и молдаване. Священники же из гагаузов пока еще очень редки...»³⁰. Клировые ведомости за 1909 г. подтверждают приведенные им сведения³¹. Красноречивым является описание В.А. Мошковым взаимоотношений инонациональных священников с прихожанами. «Священник, – писал он, – долго прослуживший в гагаузском селе, конечно, научается говорить со своей паствой на их родном языке, но вначале или разговаривает с ними по-молдавски, где понимают этот язык, как в с. Конгаз и в Этублии, или же разговаривает только с теми из своих прихожан, которые говорят по-русски. В таких случаях, как мне рассказывал из своей практики один русский священник, бывает очень затруднительна исповедь. «Выучишь, – говорил он, – с голоса несколько вопросов по-гагаузски и задаешь их то одному исповеднику, то другому, смотря по вдохновению. А что мне на это отвечают вопрошаемые, одному Аллаху известно»³².

По сути, трудность в общении между местным духовенством и прихожанами являлась одной из причин, по которой первые обращались к Епархиальному начальству с прошениями о переводе их из гагаузского села в другой приход. Другим более важным аргументом для Епархиального начальства было то, что священник знающий язык прихожан более эффективно сможет бороться против

стремительно распространяющегося протестантизма. Так, в прошении М. Грекова за 1918 г. о назначении его священником в с. Баурчи подчеркивалось: «я по происхождению гагауз и говорю на их языке...»³³. Вместе с тем отметим, что в начале XX в. вопрос о назначении в приход «своего» священника в известной степени был активизирован революционными событиями в Российской империи, которые сопровождались движением крестьян на национальных окраинах. Иногда сельские общества на основании принятого ими решения «избираем и одобряем» сами пытались назначить в свой приход «своего» священника, владеющего их языком (который, как правило, был выходцем из их же этнической среды)³⁴. При этом использовали различные методы борьбы за свои интересы, например, отказывались выделять плату прежнему священнику и т. д.³⁵

Данные за конец XIX в. – начало XX в., относящиеся к области образования, также свидетельствуют о том, что «бессарабские гагаузы» были одноязычными. Так, в рапортах благочинных за 1891 г. в связи с трудностями усвоения учениками-инородцами религиозных знаний, истин веры, заповедей и молитв на русском языке³⁶ отмечены села, населенные «так называемыми гагаузами, говорящими на турецком языке» (в 4 округе Аккерманского уезда – Александровка, Димитровка, Татар-Копчак)³⁷. Из других документов за этот же период видно, что отделение гагаузов шло по языковому признаку³⁸.

В отчетах за 1911–1914 гг. (того же фонда) приведены данные о процессе преподавания Закона Божьего в мужских и женских училищах и школах Бессарабской губернии. В них даны конкретные цифры количества учащихся. Довольно часто по гагаузским селам фигурирует формулировка «все дети гагаузы», например, в селах: Старо-Трояны, Татар-Копчак, Бульбоки (2 окр. Изм. у.), Волканешты, Курчи, Димитровка, Чадыр-Лунга, Джолтай, Конгаз, Томай, Александровка (Саталык-Хаджи), Авдарма и др.³⁹ В этих же документах подчеркнуты трудности, возникшие в ходе обучения «детей-инородцев», в частности, гагаузов. По некоторым из сел дана информация, что учебная программа успешно усвоена, но по отдельным селам отмечается, что «в младших отделениях программа не может быть выполнена успешно по той причине, что дети, по нации гагаузы, поступают в школу без всякого знания русского языка и с большим трудом выучиваются говорить на нем»⁴⁰.

Приведенные нами данные не исчерпывают вопроса об одноязычности или двуязычности гагаузов в указанный период. Несомненно, что вопрос

требует дальнейшего исследования. На основании приведенных данных, позволяющих рассмотреть ситуацию с языковым вопросом в некоторых гагаузских и смешанных гагаузско-болгарских селах, можно говорить о том, что в начале XIX в. (и позже), гагаузы Бессарабии в основной своей массе были одноязычными, то есть не владели болгарским языком (подробнее см.⁴¹). Реальное двуязычие, на наш взгляд, могло существовать главным образом в смешанных гагаузско-болгарских селах и семьях. Аналогичное мнение было высказано молдавским историком И.Ф. Греком⁴².

Из собранных нами этнографических данных следует, что до середины XX века из-за языкового барьера контакты и смешанные браки с болгарями не имели у гагаузов Болгарии особого распространения. По словам информаторов с. Кичево, родители давали сыну благословение на брак в случае, когда девушка могла изъясняться на «тюркчя» и, естественно, была единоверкой (христианкой). При этом они добавляли, что «из соседних болгарских сел у них было не много сватов, а вот из квартала Кестрич (г. Варна) и из с. Орешак их было много. Позже, когда гагаузы овладели болгарским языком, они стали брать невест и из соседних болгарских сел»⁴³. С увеличением межэтнических браков и усилением функциональной значимости болгарского языка в с. Кичево значительно усилился процесс утраты гагаузского языка и фольклора.

Аналогичные сведения о функционировании болгарского языка в гагаузских селах Болгарии и заключении межнациональных браков (между гагаузами и болгарями) приводятся болгарским этнографом С. Средковой⁴⁴. На территории Бессарабии до середины XX века межэтнические браки между гагаузами и болгарями, согласно сведениям А. В. Шабашова, также не получили широкого распространения⁴⁵.

В настоящем у гагаузов Болгарии наиболее часто используемый для общения язык – болгарский. Довольно сложно найти информатора, знающего песни на родном языке; многие из них забыты. Зачастую они предлагают спеть песни на болгарском языке. Это, по словам информаторов, связано главным образом с распространением и расширением системы школьного образования. Гагаузский язык используется в основном лишь пожилыми людьми в тех селах Болгарии, где гагаузы составляют большинство населения. Поколение среднего возраста понимает родной язык, но уже не говорит на нем или же говорит с трудом. О том, что у гагаузов Болгарии, в результате происшедших объективных (и некоторых субъективных) про-

цессов, использование родного языка ограничено кругом поколения старшего возраста, мы писали в предыдущих публикациях⁴⁶.

Однако языковая ситуация не во всех селах одинакова. Например, в с. Генерал Кантарджиево редко, но все же встречаются пожилые гагаузы, не владеющие / или слабо владеющие болгарским языком (о чем сообщили респонденты)⁴⁷. В отмеченном населенном пункте гагаузский язык, народные песни сохранились несколько лучше, чем в остальных исследованных нами селах. Это объясняется, вероятно, особым географическим расположением указанного населенного пункта (его удаленностью от путей сообщения и даже некоторой изолированностью от соседних сел); сложившимися историческими условиями – довольно длительным временем нахождения села в составе румынской Добруджи (до Второй Мировой войны), во время которого болгарский язык, по сообщениям информаторов, не употреблялся. Таким образом, приведенные нами факторы в целом в немалой степени способствовали сохранению функциональной значимости родного языка и традиционной обрядности. В селах Болгарево и Орешак общение людей старшего возраста также нередко происходит на гагаузском языке.

Что касается «бессарабских гагаузов», то в настоящее время в смешанных гагаузско-болгарских селах Молдовы и юга Украины они в той или иной степени владеют болгарским языком на бытовом уровне (как и болгары гагаузским). О реальном билингвизме гагаузов Молдовы можно говорить по отношению к русскому языку⁴⁸, который является средством общения. С его помощью гагаузы получают знания в школах и вузах, а также происходит его приобщение к мировым культурным ценностям. В современный период в Автономном национально-территориальном образовании «Гагауз Ери» с большими трудностями, но все же идет процесс возрождения народной культуры и языка. Гагаузский язык, история и литература преподаются в качестве самостоятельных предметов в школах и вузах. Он сохраняет свою функциональную значимость как язык общения в быту и активно используется различными поколениями.

В заключении отметим, что обнаруженные нами архивные материалы не дают оснований говорить о гагаузско-болгарском билингвизме гагаузов при переселении в Бессарабию. И это вполне объяснимо, так как на Балканах во время османского господства знание болгарского языка для гагаузов не было актуальным. (Вероятно, больше оснований говорить о болгарско-турецком билингвизме.) Вместе с тем, в архивных документах

(первая половина XIX в.) и в историографии (начало XX в.) имеются отдельные упоминания о том, что некоторая часть населения гагаузских сел Бессарабии в определенной степени владела молдавским языком (Конгаз, Этулия, Бешалма, Комрат). В результате сложившихся исторических условий и тесного этнокультурного взаимодействия гагаузов с молдаванами происходило проникновение в гагаузский язык и культуру молдавских терминов, фольклора и обрядов (например, колядование с бухаем на Новый год – хэй-хэй, празднование Дня чеснока и др.).

Источники и литература:

¹ Квилинкова Е. Н., *Гагаузы Молдовы и Болгарии (Сравнительное исследование календарной обрядности, терминов родства и фольклора)*, Chişinău, 2005, 308 с.; Квилинкова Е. Н., *Традиционная духовная культура гагаузов: этнорегиональные особенности*, Кишинев, 2007, 840 с.

² Занетов Г., *Български народни песни от с. Конгаз, Бессарабия, в Списание на БАН*, Кн. XLV, № 22, София, 1933, с. 121–144; Матеева В., *Поглед върху етноложките изследвания за фольклора на гагаузите, в Български фольклор*, Кн. 1–2, София, 1999, с. 103–110.

³ Занетов Г., Указ. соч., с. 130.

⁴ Матеева В., Указ. соч., с. 104, 108, 112.

⁵ Покровская Л. А., Чернышева М. Б., *Народные песни гагаузов*, М., 1989, с. 5.

⁶ Иречек К., *Пътувания на България*, София, 1974, с. 890.

⁷ Державин Н. С. *О наименовании и этнической принадлежности гагаузов, в Советская этнография*, 1937, № 1; (перездание, Кишинев, 2005, с. 14.)

⁸ Манов А., *Потеклото на гагаузите: техните обичаи и нрави*, В две части, Варна, 1938, с. 35.

⁹ Национальный архив Республики Молдова (далее – **НА РМ**), ф. 205, оп. 1, ед. хр. 4156; ф. 205, оп. 1, ед. хр. 4153; ф. 205, оп. 1, ед. хр. 2556. л. 73, 13; Кёппен П., *Хронологический указатель материалов для истории инородцев Европейской России*, СПб., 1861, с. 63; Державин Н. С. *О наименовании и этнической принадлежности гагаузов, в Советская этнография*, 1937, № 1, с. 80.

¹⁰ Квилинкова Е. Н., *О принципе двойной самоидентификации гагаузов в прошлом и настоящем, в Курсом изменяющейся Молдовы / Материалы I Российско-Молдавского симпозиума «Трансформационные процессы в Республике Молдова. Постсоветский период», посвященного 40-летию этносоциологических исследований, 25-26 сентября 2006 г.*, Комрат, М., 2006, с. 264–283; Квилинкова Е. Н., *Некоторые вопросы идентификации и идентичности гагаузов, в Ежегодник Института межэтнических исследований*, Т. VI, Chişinău, 2006, с. 98–103; Квилинкова Е. Н., *Традиционная духовная культура гагаузов: этнорегиональные особенности*, Кишинев, 2007, с. 375–417.

¹¹ НА РМ, ф. 208, оп. 14, ед. хр. 1, л. 133–136 (за 1838 г.).

¹² НА РМ, ф. 205, оп. 1, ед. хр. 2069 (за 1818 г., с. Татар-Копчак); ф. 205, оп. 1, ед. хр. 2556 (за 1819–1820 гг.: с. Кубей, Баурчи, Бешалма); ф. 205, оп. 1, ед. хр. 4156 (за 1823–1824 гг.); ф. 205, оп. 1, ед. хр. 4153 (за 1823 г.); ф. 205, оп. 1, ед. хр. 1232, л. 1.

¹³ НА РМ, ф. 205, оп. 1, ед. хр. 5093, л. 4.

¹⁴ НА РМ, ф. 205, оп. 1, ед. хр. 1232, л. 1.

¹⁵ НА РМ, ф. 205, оп. 1, ед. хр. 2556, л. 19, 108.

- ¹⁶ Там же.
- ¹⁷ Деятельность архиепископа Иринарха в период управления им Кишиневской епархией (1844-1858), в *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, 1911, № 33-34, с. 1150.
- ¹⁸ НА РМ, ф. 205, оп. 1, ед. хр. 4156, л. 1, 1 об.
- ¹⁹ НА РМ, ф. 205, оп. 1, ед. хр. 4153, л. 9-10.
- ²⁰ НА РМ, ф. 205, оп. 1, ед. хр. 2556, л. 19, 108.
- ²¹ КЕВ, 1873. № 18. С. 693.
- ²² НА РМ, ф. 208, оп. 4, ед. хр. 1716, л. 92.
- ²³ Квилинкова Е. Н., *Традиционная духовная культура гагаузов: этнорегиональные особенности*, Кишинев, 2007, с. 375-396.
- ²⁴ НА РМ, ф. 44, оп. 1, ед. хр. 343, л. 24, 29; ф. 44, оп. 1, ед. хр. 602, л. 7.
- ²⁵ Мошков В. А., *Гагаузы Бендерского уезда. Этнографические очерки и материалы*, в *Этнографическое обозрение*, 1901, № 4, с. 29.
- ²⁶ НА РМ, ф. 208, оп. 14, ед. хр. 1, л. 1-5.
- ²⁷ НА РМ, ф. 208, оп. 14, ед. хр. 1 (за 1838 г.); НА РМ, ф. 208, оп. 14, ед. хр. 11 (за 1858 г.).
- ²⁸ Нефталимов Е., *Посещение Его Преосвященством Преосвященнейшим Павлом, Епископом Кишиневским и Хотинским, церкви в селении Гайдар Бендерского уезда, 25 апреля 1873 года*, в *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, 1873, № 12, с. 497.
- ²⁹ НА РМ, ф. 208, оп. 10, ед. хр. 20, л. 40.
- ³⁰ Мошков В. А., *Гагаузы Бендерского уезда*, в *Этнографическое обозрение*, 1901, № 4, с. 29.
- ³¹ НА РМ, ф. 208, оп. 10, ед. хр. 134 (за 1909 г.)
- ³² *Мошков В. А. Гагаузы Бендерского уезда... // ЭО*, 1901. № 4. С. 29.
- ³³ НА РМ, ф. 208, оп. 19, ед. хр. 595, л. 1.
- ³⁴ НА РМ, ф. 208, оп. 3, ед. хр. 5485 (за 1918 г.).
- ³⁵ НА РМ, ф. 208, оп. 33, ед. хр. 5485; ф. 208, оп. 19, ед. хр. 595, л. 1; и др.
- ³⁶ НА РМ, ф. 208, оп. 4, ед. хр. 1716, л. 86-90.
- ³⁷ НА РМ, ф. 208, оп. 4, ед. хр. 1716, л. 76.
- ³⁸ НА РМ, ф. 208, оп. 4, ед. хр. 1716, л. 93-95, 99-100.
- ³⁹ НА РМ, ф. 208, оп. 3, ед. хр. 4723, л. 8, 54, 55, 81, 83, 343-351; ф. 208, оп. 4, ед. хр. 4056, л. 19, 21, 29, 106 и др.
- ⁴⁰ НА РМ, ф. 208, оп. 3, ед. хр. 4723, л. 54, 55.
- ⁴¹ Квилинкова Е. Н., *О принципе двойной самоидентификации гагаузов в прошлом и настоящем*, в *Курсом изменяющейся Молдовы*, М., 2006, с. 281; Квилинкова Е. Н., *Традиционная духовная культура гагаузов: этнорегиональные особенности*, Кишинев, 2007, с. 413.
- ⁴² Грек И. Ф., *Этноним «гагауз» и глоттоним «гагаузский язык»*. (Этногенез и этническая история гагаузов в XIX – начале XX вв. в условиях Бессарабии), в *Курсом развивающейся Молдовы*. Материалы II Российско-Молдавского симпозиума «Культура адаптации и адаптация культуры», 20 апреля 2007 г., Комрат, Т. 2, М., 2007, с. 263-264.
- ⁴³ Полевые материалы автора – Квилинковой Е.Н., Болгария: с. Кичево. Бошков Д. К.
- ⁴⁴ Средкова С., *На трапеза при гагаузите*, в *Българска етнология*, 2000, Бр. 1, с. 68.
- ⁴⁵ Шабашов А. В., *Гагаузы: система терминов родства и происхождение народа*, Одесса, 2002, с. 347.
- ⁴⁶ Квилинкова Е. Н., *Традиционная духовная культура гагаузов: этнорегиональные особенности*, Кишинев, 2007, с. 396-417; Квилинкова Е. Н., *Гагаузы Молдовы и Болгарии (Сравнительное исследование календарной обрядности, терминов родства и фольклора)*, Chişinău, 2005, с. 8.
- ⁴⁷ Полевые материалы автора – Квилинковой Е.Н., Болгария: с. Генерал Кантарджиево. Анастасова Н. С., Тодорова А. П.
- ⁴⁸ Губогло М. Н. *Русский язык в этнополитической истории гагаузов*, М., 2004, 432 с.

RECENZIE

ASUPRA LUCRĂRII „DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC” (ÎN SCHEME), AUTOR CONFERENȚIAR UNIVERSITAR DOCTOR,
NATALIA CHIRTOACĂ

Lucrarea reprezintă un model foarte reușit de manual în domeniu, cu o largă arie de cuprindere, absorbind în cadrul celor 26 de capitole și într-un format restrâns întregul drept internațional clasic, precum și anumite ramuri mai recente și puțin examinate în manualele de specialitate sau chiar în premieră.

Autoarea, pe baza unei analize temeinice și a unei sinteze rigurose științifice, îmbină în mod remarcabil tot ceea ce este esențial și necesar de însușit pentru fiecare din cele 26 de capitole - începând cu noțiunea și sistemul dreptului internațional și terminând cu dreptul internațional procesual - cu armonia, echilibrul și proporționalitatea de rigoare între aceste capitole. Sunt, de asemenea, de reținut, logica desăvârșită, caracterul profund sugestiv al fiecăreia dintre cele 26 de scheme cu subdiviziunile lor, precum și așezarea și repartizarea grafică ingenioasă a acestora. Dincolo de ceea ce este în general examinat în literatura de specialitate, autorul aduce o serie de precizări, sublinieri, elemente inedite, interconexiuni, exemplificări concrete, opinii personale, impunând lucrării un caracter personalizat, subliniindu-se chiar din prefață (cuvânt înainte), în mod corect, eficiența dreptului internațional, importanța și rolul armonizator al acestuia față de legislația națională, precum și finalitatea dreptului internațional.

Parcursul lucrării este captivant și incitant, determinând înțelegeri, conexiuni și orizonturi clare pentru cititori, evidențiind cu prisosință ceea ce autorul își propune, și anume să acorde o atenție deosebită problemelor teoretice, inițiind cititorii în terminologia dreptului internațional public prin explicarea noțiunilor, conceptelor, instituțiilor și mecanismelor acestui drept, care să-i ajute să-și dezvolte o gândire independentă și să decidă pe baza normelor și principiilor dreptului internațional.

Preocuparea de a explica noțiunile, conceptele și conexiunile dintre acestea este prezentă încă din primul capitol privitor la: „Noțiunea și sistemul dreptului internațional”, în care se fac referiri la: societatea internațională, relațiile internaționale și îndeosebi la dreptul internațional, care este examinat nu numai sub aspect conceptual, ci și evolutiv, ca și al particularităților și scopurilor sale, precizându-se și sistemul acestui drept; toate acestea fiind urmate de interesante precizări și dezvoltări în capitolele 2, 3, 4, 5. Aceleași preocupări adecvate obiectului capitolelor respective îl vor întâmpina pe cititor în continuare, referitor la:

Izvoarele dreptului internațional (7); Noțiunea și sistemul principiilor dreptului internațional (8); Populația în dreptul internațional (9); Dreptul internațional al drepturilor omului (10); Teritoriul în dreptul internațional (11); Dreptul mării (12); Dreptul internațional aerian (13); Spațiul extraatmosferic și dreptul spațial (14); Dreptul tratatelor (15); Dreptul diplomatic și consular (16); Dreptul organizațiilor internaționale (17); Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale (18); Răspunderea internațională a statelor (19); Dreptul internațional al mediului (20); Dreptul internațional umanitar (21); Dreptul internațional penal (22); Dreptul internațional economic (23); Dreptul securității internaționale (24); Colaborarea internațională a statelor în sfera tehnico-științifică (25); Dreptul internațional procesual (26).

Din analiza pe conținut a lucrării atrag în mod special atenția o serie de precizări, dezvoltări, opinii și soluții, cum sunt: clasificarea bine gândită a normelor dreptului internațional; opinia cu privire la o categorie nouă (netradițională) a subiectelor de drept internațional cu personalitate juridică internațională limitată la anumite domenii, ele nefiind veritabile subiecte de drept internațional; o mai bună formulare și precizare a rolului fiecărui principiu fundamental al dreptului internațional și a interacțiunilor dintre acestea; stabilirea categoriilor de drepturi ale omului în raport de anumite criterii minuțios determinate; o mai bună sistematizare a zonelor maritime și a regimului juridic specific fiecărei zone; interesante și clare sunt și schemele privind clasificarea tratatelor, etapele încheierii, ca și încetarea tratatelor; dreptul diplomatic și consular, precum și dreptul organizațiilor internaționale beneficiază de cele mai reușite sinteze și reprezentări cu scheme.

Subliniem că sunt foarte utile și binevenite completările aduse lucrării prin includerea unor domenii mai recente, cum sunt dreptul internațional al mediului, dreptul internațional umanitar, dreptul internațional penal, dreptul internațional economic, capitole care redau cu acuratețe principalele instrumente juridice în materie, sintetizând totodată principiile specifice fiecărei ramuri de drept și, după caz, alte noțiuni, limite, mecanisme și consecințe juridice ale unor conduite neconforme normelor de drept în materie.

În final remarcăm spiritul permanent de observație și orientare către viitor, către ceea ce este nou în domeniu a autorului, concretizate îndeosebi în cadrul

ultimelor trei capitole, și anume cel referitor la dreptul securității internaționale, care dincolo de noțiuni și principii, pune la îndemâna cititorului un sistem al securității colective atât la nivel global, cât și regional, cu toate mecanismele și coordonatele politice și juridice; cel privind colaborarea internațională a statelor în sfera tehnico-științifică, unde sunt identificate direcțiile principale și formele colaborării, precum și temeiul juridic al colaborării internaționale; iar ultimul capitol relativ la dreptul internațional procesual prezintă un interes major, sub aspectul noutății, al necesității și utilității sale practice, precum și al modului de prezentare, reținând, dincolo de noțiunile esențiale, izvoarele de bază, principiile speciale și alte principii în materie, clasificarea normelor procesuale după o serie de criterii, care cu greu ar putea fi omisă de către cei care, în temeritatea lor, s-ar angaja în elaborarea unor studii ulterioare în materie.

Un exemplu concludent, oarecum recent care ilustrează în mod strălucit rolul și semnificația regulilor de procedură îl constituie modul de desfășurare a lucrărilor celei de a treia Conferințe ONU asupra dreptului mării, în conformitate cu propriile reguli de procedură (reguli ce au fost adoptate chiar de conferință) care au stabilit între alte inovații importante și adoptarea consensului ca mijloc principal de luare a deciziilor

lor pe toată perioada desfășurării conferinței, la vot recurgându-se numai când nu a fost posibil consensul, ca și constituirea unor grupuri de lucru, negocieri pe probleme specifice mai mici și mai puțin formale, care s-au dovedit a fi mai eficiente decât reuniunile plene. Evident că eficiența regulilor de procedură a fost din plin relevată de-a lungul timpului și în activitatea organelor ONU, în cadrul multor organizații internaționale, dar mai ales în dreptul internațional penal și desigur în primul rând și în mod necesar în activitatea curților și tribunalelor internaționale.

În concluzie, putem afirma cu toată convingerea că parcurgerea celor 26 de capitole - cu o bibliografie reprezentativă, atent selectată și actuală - evidențiază pe deplin atât caracterul comprehensiv al lucrării, cât și elementele de noutate, precum și folosirea unei metodologii adecvate, ceea ce recomandă lucrarea ca fiind una modernă, în acord cu stadiul relațiilor internaționale, ca și cu cerințele și schimbările din mediul internațional actual și din perspectivă. Ca atare, este o lucrare care va servi nu numai în procesul educațional formativ al studenților, ci și altor specialiști din domeniul juridic, al politologiei sau chiar din alte domenii, precum și cetățenilor de rând care pot fi interesați de relațiile internaționale și organizarea vieții internaționale de ansamblu.

*Prof. univ. dr. Dumitra POPESCU,
Doctor Honoris Causa
al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea „Titu Maiorescu”,
București, România*

DAREA DE SEAMĂ DESPRE ACTIVITATEA CONSILIULUI ȘTIINȚIFIC SPECIALIZAT DH 15.12.00.10- 24.06.04 DIN CADRUL INSTITUTULUI DE ISTORIE, STAT ȘI DREPT AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI ÎN ANUL 2008

Consiliului Științific Specializat DH 15.12.00.10- 24.06.04 instituit în cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei prin ordinul CNAA din 29 iunie, 2006 nr. 161 CȘS cu dreptul de a examina teze de doctor și doctor habilitat în domeniul dreptului la specialitatea 12.00.10 – drept internațional public, consemnează următoarele:

1. Pe parcursul anului 2008 conform ordinelor emise de CNAA privitor la constituirea Consiliilor Științifice Specializate, Consiliul Științific Specializat DH 15.12.00.10- 24.06.04 a examinat în ședințele de susținere publică 5 teze de doctorat.

Tezele au fost prezentate de trei cetățeni ai Republicii Moldova și de doi cetățeni ai României.

În aceste Consilii Științifice Specializate au fost desemnați referenți oficiali – cadre științifice și didactice din Republica Moldova și România. Numărul total de referenți a constituit 10 persoane. Dintre aceștia, titlul științific și științifico-didactic de profesor universitar îl dețin – 7 persoane.

2. Pe perioada anului 2008 activitatea de cercetare s-a desfășurat în cinci direcții:

• **Convențiile internaționale ce reglementează dreptul de autor și drepturile conexe și implementarea acestora în sistemul național de drept;**

• Neutralitatea – parte componentă a sistemului de securitate colectivă;

• Protejarea teritoriului de stat și prevenirea modificărilor teritoriale ilicite în dreptul internațional;

• Nerecurgerea la forță în sistemul relațiilor internaționale;

• Unele probleme de aplicare a principiului distincției în dreptul internațional umanitar;

Scopul cercetărilor în cadrul primei direcții a fost orientat spre analiza concepțiilor, ipotezelor, afirmațiilor doctrinare ale specialiștilor în materia dreptului de autor și a drepturilor conexe prin prisma tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, scoțând în evidență lacunele existente în legislația republicii și propunând soluții eficiente, care ar fi în concordanță cu normele internaționale.

Inovația științifică a studiilor în această direcție o constituie analiza unor aspecte legate de încercarea statelor de a reglementa, prin intermediul tratatelor, relațiile dreptului de autor caracteristice unei etape în dezvoltarea umanității.

Valoarea practică și aplicabilitatea rezultatelor cercetărilor pot servi drept bază pentru elaborarea recomandărilor și stabilirea poziției Republicii Moldova referitor la negocierile privind semnarea unor tratate, inclusiv necesitatea aderării la acestea. Lucrarea își propune să contribuie la înțelegerea convențiilor internaționale din domeniu și preluarea unor reglementări utile legislației țării noastre. De asemenea, lucrarea se adresează persoanelor din învățământul juridic și cercetătorilor științifici. Rezultatele cercetării pot servi în procesul de elaborare a unor noi proiecte de acte normative naționale sau internaționale, în scopul reglementării problemelor dreptului de autor și ale drepturilor conexe.

Cea de-a doua direcție de cercetare a avut drept scop cercetarea detaliată a conceptelor de neutralitate și securitate colectivă pe calea analizării lucrărilor științifice în materie precum și prin argumentarea indicațiilor practice în vederea afirmării rolului neutralității permanente atât pe plan național cât și pe cel internațional, scopul primordial, totodată, fiind realizarea legăturii dintre statutul de neutralitate și mecanismele de asigurare a securității colective a statelor.

Noutatea științifică constă în efectuarea unui studiu amănunțit al neutralității permanente în speranța că acesta va contribui la elaborarea unor codificări internaționale în materie, deoarece cea realizată prin convențiile de la Haga este pentru moment cel puțin contestată și declarată învechită. Pentru moment este necesară o nouă concepție a neutralității ținând cont de evoluția dreptului internațional public și de situația de la începutul secolului XXI, care va trebui să răspundă la întrebarea de importanță majoră: care este natura și volumul obligațiilor care sunt impuse statelor permanent neutre? Prin prezenta lucrare a fost conturat răspunsul la această întrebare pornind de la practica stabilită a statelor - modele a neutralității permanente, cum sunt Elveția, Austria. De asemenea, au fost propuse pentru analiză așa subiecte delicate cum ar fi volumul obligațiilor financiare pe care statul neutru poate să le angajeze pe timp de pace și război, participarea forțelor armate a statelor neutre la operațiunile de menținere a păcii ș.a.

Aplicabilitatea rezultatelor cercetărilor pot servi la elaborarea unei baze conceptuale viabile a statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. Ele pot fi privite în calitate de recomandări adresate

organelor de resort pentru ameliorarea cadrului legislativ în materie precum și pentru o conturare precisă a direcțiilor politicii externe a Republicii Moldova în vederea afirmării pe plan internațional a statutului de neutralitate permanentă. De asemenea, sperăm că studiul nostru va atrage atenția juriștilor pentru a le permite aprofundarea problemelor pe care le-am ridicat, și pentru a transpune rezultatele în domeniul dreptului internațional.

Cea de-a treia direcție de cercetare a avut drept scop de a analiza problematica complexă a protejării teritoriului de stat în contextul formării de noi state, împotriva modificărilor teritoriale ilicite, rolul principiilor integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor de stat, a regimurilor juridice ale frontierelor de stat, în interzicerea și prevenirea modificărilor teritoriale ilicite. De asemenea, de a reliefa importanța teritoriului pentru state ca element constitutiv natural locuit de popoare și națiuni aflate la originea formării lor, evoluția modalităților de modificare a teritoriilor statale și a ordinii juridice exercitată ca autoritate a statelor asupra teritoriului.

Inovația științifică a cercetărilor efectuate este reprezentată de analiza interdisciplinară și integratoare a evoluției conceptului și naturii juridice a teritoriului, în corelație cu cea a statului, frontierelor și modificărilor teritoriului de stat, afirmarea și consacrarea principiilor integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor, ca principii fundamentale ale dreptului internațional.

Valoarea practică și aplicabilitatea rezultatelor cercetărilor constă în utilitatea aprofundării conceptelor de teritoriu, teorii patrimoniale, modificări teritoriale, integritatea, inviolabilitatea și regimurile juridice ale frontierelor. Tema cercetată constituie și un instrument de lucru pentru specialiștii în dreptul internațional, studenți, doctoranzi și practicieni în domeniu, remarcându-se prin stilul concis și acuratețea ideilor, bazată pe surse documentare și bibliografie adecvate, menite să susțină aprofundarea și dezvoltarea acestor concepte.

Cea de-a patra direcție de cercetare a avut drept scop analiza și modul de aplicare a normei imperative constând în interzicerea amenințării cu forța și a folosirii acesteia în relațiile dintre state pornind de la evoluția concepțiilor juridice și politice privind consacrarea și conținutul principiului nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța în sistemul relațiilor internaționale.

Inovația științifică a cercetărilor efectuate este reprezentată de o cercetare complexă în domeniul analizei principiului nerecurgerii la forță în relațiile internaționale și interferenței cu următoarele ramuri de drept: dreptul umanitar, drepturile omului, dreptul conflictelor armate, dreptul diplomatic, analizându-se factorul intervenției umanitare și determinându-se conținutul și limitele ei în cadrul dreptului internațional.

Valoarea practică și aplicabilitatea rezultatelor cercetărilor constă în faptul că cercetarea aduce o contribuție în clarificarea unor controverse legate de problematica situațiilor în care se poate recurge în mod legal la folosirea forței armate, putând servi la localizarea unor dificultăți și contribui la găsirea unui mijloc optim de soluționare pașnică a eventualelor diferende, fapt ce ar conduce la o mai largă destindere pe arena mondială și formarea unor generații de juriști cu experiență în acest domeniu.

Cea de-a cincea direcție de cercetare a avut drept scop de a efectua o analiză complexă și detaliată a problemelor de garantare a respectării principiului distincției în contextul conflictelor armate contemporane, examinând cadrul de norme cutumiare și convenționale care consacră principiul distincției prin prisma problemelor de aplicare în conflictele de tip nou.

Inovația științifică a cercetărilor efectuate a fost determinată de nivelul și gradul redus de studiere în doctrina juridică autohtonă și cea de peste hotare a problematicii respectării principiului distincției. Sinteza problemelor complexe pe care le ridică conflictele contemporane ca sferă de aplicare a dreptului internațional umanitar reprezintă un element inovativ care conferă valoare prezentei cercetări.

Valoarea practică și aplicabilitatea rezultatelor cercetărilor se manifestă prin fundamentarea doctrinar-teoretică, realizată prin examinarea și analiza diferitor opinii, ipoteze, concepții și afirmații ale reprezentanților diverselor școli de drept internațional, și fundamentarea practico-aplicativă a cercetărilor, ce rezultă din identificarea aspectelor practice. Investigația a servit drept suport pentru elaborarea unui concept teoretic despre racordarea legislației naționale la cea internațională cu referire la garantarea respectării principiului distincției, rezultatele inovaționale bazându-se pe un șir de propuneri de lege ferenda.

Sintetizând lucrările de cercetare științifică susținute în ședințele Consiliului Științific Specializat pe parcursul anului 2008, putem conchide că rezultatele obținute de cercetători au atât o importanță teoretică, cât și practică pentru domeniul dreptului internațional public, prin formularea, în mod special, a unor propuneri consecvente în acest sens.

3. Date despre tezele de doctor în științe examinate:

Nr.	Numele, prenumele pretendentului	Titlul tezei	Specialitatea	Data susținerii	Numele, prenumele conducătorului științific
1.	ȚIGANAȘ Ion, Republica Moldova	Convențiile internaționale ce reglementează dreptul de autor și drepturile conexe și implementarea acestora în sistemul național de drept	12.00.10 – drept internațional public	01.03.2008	Burian Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar
2.	DORUL Olga, Republica Moldova	Neutralitatea – parte componentă a sistemului de securitate colectivă	12.00.10 – drept internațional public	19.04.2008	Burian Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar
3.	MEREUȚĂ Mihai, România	Protejarea teritoriului de stat și prevenirea modificărilor teritoriale ilicite în dreptul internațional	12.00.10 – drept internațional public	19.04.2008	Osmochescu Nicolae, doctor în drept, conferențiar universitar
4.	GOGU George Dan, România	Nerecurgerea la forță în sistemul relațiilor internaționale	12.00.10 – drept internațional public	17.05.2008	Balan Oleg, doctor în drept, conferențiar universitar
5.	IOVIȚA Alexandrina, Republica Moldova	Unele probleme de aplicare a principiului distincției în dreptul internațional umanitar	12.00.10 – drept internațional public	06.12.2008	Burian Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Președinte al CȘS
DH 15.12.00.10- 24.06.04

Alexandru Burian,
doctor habilitat,
profesor universitar

Secretar al CȘS
DH 15.12.00.10- 24.06.04

Natalia Chirtoacă,
doctor,
conferențiar universitar

**ДОКЛАД ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО НАУЧНОГО СОВЕТА ДН 15.
12. 00. 10-24. 06. 04 ИНСТИТУТА ИСТОРИИ, ГОСУДАРСТВА И ПРАВА АКАДЕМИИ НАУК
МОЛДОВЫ ЗА 2008 ГОД**

Специализированный научный совет ДН 15. 12. 00. 10-24. 06. 04 создан в рамках Института Истории, Государства и Права Академии наук Молдовы, решением Национального Совета по Аккредитации и Аттестации (НСАА) от 29 июня, 2006 № 161 СНС с правом на анализ кандидатских и докторских диссертаций в области права, специальность 12.00.10 – международное публичное право, отмечает следующее:

1. На протяжении 2008 г., согласно принятым решениям НСАА о создании Специализированного Научного Совета ДН 15. 12. 00. 10-24. 06. 04, Специализированный Научный Совет рассмотрел на открытых заседаниях по защите 5 докторских диссертаций.

Диссертации были представлены тремя гражданами Республики Молдова и двумя гражданами Румынии.

На данных Специализированных Научных Советах были назначены должностные лица - научные и образовательные кадры Республики Молдова и Румынии. Общее число докладчиков 10 человек. Из них, научный титул и титул научного – преподавателя профессора имели 7 участников.

2. В течение 2008 г. исследовательская работа была проделана в 5 областях:

- Международные конвенции, регулирующие авторское право и смежные права и их применение в системе национального законодательства;
- Нейтралитет – составная часть коллективной системы безопасности;
- Защита территории и предотвращения незаконных территориальных изменений в области международного права;
- Неприменение силы в системе международных отношений;
- Некоторые проблемы реализации принципа разграничения в области международного гуманитарного права;

Цель исследований в рамках первого направления ориентирована на анализ понятий, гипотез, доктринальных утверждений специалистов в области авторского права и смежных прав в свете международных договоров, участницей которых является Молдова; были отмечены существующие пробелы в законодательстве республики и, предложены эффективные решения, которые будут соответствовать международным нормам..

Научная новизна исследований в рамках данного направления, представляет анализ некоторых аспектов, связанных с попытками государств регулировать при помощи договоров, отношения авторского права, что характерно одному из этапов развития человечества.

Практическая значимость и применимость результатов исследований могут служить основой для разработки рекомендаций и определения позиции Республики Молдова на переговорах по подписанию договоров, в том числе о необходимости их соблюдения. Работа призвана внести вклад в понимание международных конвенций в этой области, и принятие целесообразного решения для законодательства нашей страны. Кроме того, работа адресуется лицам с юридическим образованием и научным исследователям. Результаты исследования могут служить базой при разработке некоторых новых проектов, национальных или международных правовых актов, в целях регулирования вопросов авторского права и смежных прав.

Второе направление исследования было направлено на подробное изучение концепции нейтралитета и коллективной безопасности на основе анализа научных работ и посредством практических указаний о роли постоянного нейтралитета, как в национальном, так и в международном плане. Вместе с тем, основная цель исследования, заключается в поисках связей между статусом нейтралитета, а также механизмами обеспечения коллективной безопасности государств.

Научная новизна заключается в проведении тщательного анализа постоянного нейтралитета в надежде, что это будет способствовать принятию некоторых международных кодексов по этому вопросу, потому как уже принятое, согласно Гаагской конвенции, по крайней мере, в настоящее время немного оспаривается и объявлено устаревшим. В настоящее время необходимо принятие новой концепции нейтралитета, с учетом эволюции международного публичного права и ситуации начала XXI века, которая должна ответить на вопрос большой важности: какова природа и объем обязательств, налагаемых на государства, которые являются постоянно нейтральными? Данная работа содержит ответ на этот

вопрос, именно исходя из установившейся практики государств - моделей постоянного нейтралитета, таких как Швейцария, Австрия. Также были исследованы такие тонкие вопросы как финансовые возможности, которыми может располагать государство в ходе войны и мира, участие вооруженных сил нейтрального государства в действиях по поддержанию мира и т.д.

Применение результатов исследования может служить при разработки устойчивой концептуальной основы статуса постоянного нейтралитета Республики Молдова. Они могут рассматриваться в качестве рекомендаций, адресованных подведомственным органам для улучшения законодательной базы и точного разграничения направлений во внешней политике Республики Молдова по подтверждению на международном уровне статуса постоянного нейтралитета. Кроме того, мы надеемся, что наше исследование обратит на себя внимание юристов, и позволит им провести более глубокое исследование проблем, которые были затронуты нами для осуществления результатов в области международного права.

Третье направление исследования имело целью проанализировать комплексный вопрос о защите государственной территории в контексте формирования новых государств в борьбе против незаконных территориальных изменений, роль принципов территориальной целостности и нерушимости государственных границ, правовых режимов государственных границ, в вопросах запрещения и предупреждения незаконных территориальных изменений. А также для того, чтобы подчеркнуть важность территорий для государств как естественной составляющей, населенных народами и нациями, находящиеся у истоков его формирования, эволюцию процедур внесения поправок в развитие территорий государства и правопорядка, как власти, что распространяется на территорию государств.

Научная новизна проведенных исследований представлена междисциплинарным и интегративным анализом концепции развития и правовой природы территории, в соответствии с государственной границей и территориальными изменениями, а также установление и подтверждение принципов, территориальной целостности и нерушимости границ, в качестве основополагающих принципов международного права.

Практическая значимость и применимость результатов исследований является полезным в углублении территориальных концепций, имущественных теорий, территориальных изменений, целостности, нерушимости и правовых режимов границ. Исследованная тема представляет собой инструмент для профессионалов, работающих в области международного права, студентов, аспирантов и специалистов-практиков в этой области, это подчеркивается кратким стилем и точными идеями, основанными на документальных источниках и необходимой библиографии, которая углубляет и развивает эти понятия.

Четвертое направление исследования было направлено на анализ и способ применения нормативной нормы, заключающейся в запрещении угрозы силы и ее использования в отношениях между государствами, начиная с развития правовых и политических концепций, касающихся содержания принципа неприменения силы и угрозы силой в системе международных отношений.

Научная новизна проведенных исследований представлена комплексным изучением принципа неприменения силы в международных отношениях со ссылкой на следующие ветви права: гуманитарное право, права человека, право вооруженных конфликтов, дипломатическое право, анализируя фактор гуманитарного вмешательства, определяя его содержание и границы в рамках международного права.

Практическая значимость и применимость результатов исследований заключается в том, что исследование делает свой вклад в прояснение спорных вопросов, связанных с ситуациями, в которых на законных основаниях возможно использование вооруженной силы, что может служить обнаружением некоторых трудностей, и будет способствовать поиску оптимального пути решения любых споров мирным путем, что приведет к более широкой разрядке на международной арене и формированию поколения юристов, имеющих опыт работы в этой области.

Пятое направление исследования направлено на проведение всеобъемлющего и детального анализа ситуаций, которые гарантируют соблюдение принципа различия в контексте современных вооруженных конфликтах, исследуя нормативные нормы и нормы обычного права, которые освещают принцип проведения различия в свете конфликтов нового типа.

Научная новизна проведенных исследований обусловлена низким уровнем и степенью изученности проблемы соблюдения принципа различия, как в рамках местной правовой доктрины, так и зарубежной. Синтез серьезных проблем, которые вызваны современными конфликтами, как сфера применения международного гуманитарного права, представляет собой новый элемент, что в свою очередь, придает значимость данному исследованию.

Практическая значимость и применение результатов исследования выражено через доктринально-теоретическое обоснование, полученное на основе изучения, анализа различных мнений, предположений, концепций и утверждений представителей различных школ международного права, и посредством практическо-прикладного обоснования исследований, что вытекает из определения практических аспектов. Исследование послужило базой в разработке теоретической концепции о соответствии национального законодательства международному, ссылаясь на гарантию соблюдения принципа проведения различия; полученные результаты основаны на ряде предложений *lege ferenda*.

Проанализировав исследовательские работы, которые были защищены на заседаниях Специализированного Научного Совета в 2008 году, можно заключить, что результаты, достигнутые исследователями в области международного публичного права, имеют как теоретическое значение, так и практическое, что выражается в формулировании последовательных предложений.

3. Данные кандидатских диссертаций в исследованных науках:

№	Имя, фамилия претендента	Название диссертации	Специальность	Дата защиты	Имя, фамилия научного руководителя
1.	Цигэнаш Ион, Республика Молдова	Международные конвенции, регулирующие авторское право и смежные права и их применение в национальной правовой системе.	12.00.10 – международное публичное право	01.03.2008	Александр Буриан, доктор юридических наук, профессор
2.	Дорул Ольга DORUL Olga, Республика Молдова	Нейтралитет – составная часть системы коллективной безопасности	12.00.10 – международное публичное право	19.04.2008	Александр Буриан, доктор юридических наук, профессор
3.	Михай Мереуцэ, Румыния	Защита государственной территории и предотвращение территориальных изменений в международном праве	12.00.10 – международное публичное право	19.04.2008	Осмокеску Николае, кандидат юридических наук, доцент
4.	Гогу Георгий Дан, Румыния	Не применение силы в системе международных отношений	12.00.10 – международное публичное право	17.05.2008	Олег Балан, кандидат юридических наук, доцент
5.	Александрина Иовица, Республика Молдова	Некоторые проблемы применения принципа проведения различия в международном гуманитарном праве	12.00.10 – международное публичное право	06.12.2008	Александр Буриан, доктор юридических наук, профессор

Председатель
Специализированного Ученого Совета
DN 15.12.00.10- 24.06.04

Александр Буриан,
доктор юридических наук,
профессор

Секретарь
Специализированного Ученого Совета
DN 15.12.00.10- 24.06.04

Наталья Киртоакэ,
кандидат юридических наук, доцент

23. 12. 2008 г.

THE REPORT OF ACTIVITY OF SPECIALIZED SCIENTIFIC COUNCIL DH 15. 12. 00. 10-24. 06. 04 OF THE INSTITUTE OF HISTORY, STATE AND LAW OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA

Specialized Scientific Council DH 15. 12. 00. 10-24. 06. 04, created within the framework of Institute of History, State and the Law of the Academy of Sciences of Moldova, through the decision made by the National Council on Accreditation and Attestation (NCAA) from June, 29th, 2006 № 161, SSC with the right to the analysis candidate and theses for a doctor's degree in the field of the law, specialty 12.00.10 – the international public law, marks the following:

1. Throughout 2008, according to accepted decisions by NCAA on creation of Specialized Scientific Council DH 15. 12. 00. 10-24. 06. 04, Specialized Scientific Council has considered five theses for a doctor's degree on public meetings.

Dissertations have been presented by three citizens of the Republic of Moldova and two citizens of Romania.

Within the framework of Specialized Scientific Councils, officials - scientific and scientific-pedagogical personnel of the Republic of Moldova and Romania have been appointed. Total number of lecturers was 10 persons. From them, the scientific title and a title of scientific teacher - professor had seven participants.

1. Within 2008 a research work has been done in 5 areas:

- The International conventions regulating the copyright both the adjacent rights and their application in system of the national legislation;
- The Neutrality – a component of collective security system;
- Protection of territory and prevention of illegal territorial changes in international law area; • Non-use of force in system of international relations;

Some problems of realization of a principle of differentiation in the field of the international humanitarian law;

The purpose of researches within the framework of the first direction is focused on the analysis of concepts, hypotheses, doctrine statements of experts in the field of the copyright and the adjacent rights in the light of the international contracts which participant is Moldova; the existing lacunas in the republic legislation have been noted, effective decisions which will correspond to the international norms are offered.

Scientific novelty of researches within the framework of the given direction represents the analysis of some aspects connected with attempts of the states to regulate by means of contracts, copyright relations that is characteristic to one of stages of mankind development.

The practical importance and applicability of results of researches can form a basis for working out of recommendations and definition of the positions of the Republic of Moldova at negotiations on signing of contracts, including the necessity of their observance. Research urged to bring the contribution to understanding of the international conventions to this area, and acceptance of the expedient decision for the legislation of our country. Besides, the work is addressed to persons with the juridical education and to scientific researchers. Results of research can form base by working out of some new projects, national or international legal acts, with a view of regulation the questions on the copyright and the adjacent rights.

The second direction of research has been directed on detailed studying of the concept of a neutrality and collective security on the basis of analysis of scientific works and by means of practical instructions on a role of a permanent neutrality, as in a national, and international plan. At the same time, the research main objective consists in ties' searches between the neutrality status, and also mechanisms of maintenance of collective security of the states.

Scientific novelty consists in carrying out of the careful analysis of a permanent neutrality in hope that it will promote acceptance of some international codes on this question therefore as already accepted, according to the Hague convention, at least, now it is a little challenged and is declared as outdated. Now acceptance of the new concept of neutrality, taking into account evolution of the international public law and a situation of the beginning of the XXI-st century should answer a question of the big importance: what are the nature and volume of the obligations imposed on the states that have permanent status of neutrality? The given work contains the answer to this question, proceeding from the established practice of the states - models of permanent neutrality, such as Switzerland, Austria. Also such delicate questions as financial possibilities which the state can have during war and peace, participation of armed forces of the neutral state in actions on maintenance of peace etc. have been investigated.

Application of results of research can serve at working out of a steady conceptual basis of the status of a permanent neutrality of the Republic of Moldova. They can be considered as the recommendations addressed to subordinated bodies for improvement of legislative base and exact differentiation of directions in foreign policy of the Republic of Moldova on acknowledgement at the international level of the status of permanent neutrality. Besides, we hope that our research will attract attention of lawyers, and will allow them to spend more in-depth problems' study that have been mentioned by us for results realization in the field of international law.

The third direction of research had for an object to analyze a complex question on protection of the state territory in a context of formation of the new states in struggle against illegal territorial changes, a role of principles of territorial integrity and indestructibility of frontiers, legal regimes of frontiers, in questions of prohibition and the prevention of illegal territorial changes. And also to underline the importance of territories for the states as the natural component, populated by the people and nations, its formations being at sources, evolution of procedures of entering of amendments in development of territories of the state and the law order, as the authority that extends on the territory of the states.

Scientific novelty of the spent researches is presented by the interdisciplinary and integrative analysis of the concept of development and the legal nature of territory, according to frontier and territorial changes, and also an establishment and acknowledgement of principles, territorial integrity and indestructibility of borders, as basic principles of international law.

The practical importance and applicability of results of the researches is useful in deepening of territorial concepts, property theories, territorial changes, integrity, indestructibility and legal regimes of borders. The investigated theme represents the tool for the professionals, working in the field of international law, students, post-graduate students and experts in this area, it is underlined by short style and the exact ideas based on documentary sources and the necessary bibliography that deepens and develops these concepts.

The fourth direction of research has been directed on the analysis and a way of application of the standard norm consisting in prohibition of threat of force and its uses in relations between the states, since development of legal and political concepts, concerning the content of principle of non-use of force and threat by force in system of the international relations.

Scientific novelty of the spent researches is presented by complex studying of a principle of non-use of force in the international relations referring to following branches of the law: the humanitarian law, human rights, *law of armed conflict*, diplomatic law, analyzing the factor of humanitarian intervention, defining its subject and borders within the framework of international law.

The practical importance and applicability of results of researches consists that research does the contribution to clearing of the questions at issue connected with situations in which the use of armed force on the lawful bases is probably, that can serve as detection of some difficulties, and will promote a search of optimum way of the decision of any disputes by peaceful way that will lead to wider discharge on international scene and to formation of generation of the lawyers having an operational experience in this area.

The fifth direction of research is directed on carrying out of the universal and detailed analysis of situations that guarantee observance of the principle of distinction in a context of modern armed conflicts, investigating standard norms and norms of common law which shine a principle of distinction in the light of conflicts of new type.

Scientific novelty of the reached researches is caused by a low level and degree of scrutiny studying of a problem on observance of the principle of distinction, within the context of the local legal and foreign doctrine. Synthesis of serious problems that are caused by modern conflicts as the sphere of application of the international humanitarian law represents a new element that in turn, gives the importance to the given research.

The practical importance and application of results of research is expressed through the doctrine-theoretical substantiation received on the basis of studying, the analysis of various opinions, assumptions, concepts and statements of representatives of various schools of international law, and by means of a practical-applied substantiation of researches that follows from definition of practical aspects. Research has formed as a base in working out of the theoretical concept about conformity of the national legislation to international one, referring to a guarantee the observance of the principle of distinction; the received results are based on a number of offers of the *lege ferenda*.

Having analyzed research works which have been defended at sessions of Specialized Scientific Council in 2008, it is possible to conclude that the results reached by researchers in the field of the international public law, have both theoretical, and practical value that is expressed in a formulation of consecutive recommendations.

3. The data of theses in the investigated sciences:

№	Name, surname of the applicant	Theme of Thesis	Specialty	Date of defense	Name, surname of the supervisor
1.	ȚIGANAȘ Ion , the Republic of Moldova	The international conventions regulating both copyright and adjacent rights and their application in the national legal system.	12.00.10 – international public law	01.03.2008	Alexandru Burian , doctor of jurisprudence, full professor
2.	DORUL Olga , the Republic of Moldova	Neutrality a component of collective security system	12.00.10 – international public law	19.04.2008	Alexandru Burian , doctor of jurisprudence, the full professor
3.	MEREUȚĂ Mihai , Romania	Protection of the state territory and prevention of territorial changes in international law	12.00.10 – international public law	19.04.2008	Osmochescu Nicolae , candidate of Jurisprudence, assistant professor
4.	GOGU George Dan , Romania	Non-use of force in system of international relations	12.00.10 – international public law	17.05.2008	Oleg Balan , candidate of Jurisprudence, assistant professor
5.	IOVIȚA Alexandrina , the Republic of Moldova	Some problems of application of the principle of distinction in the international humanitarian law	12.00.10 – international public law	06.12.2008	Alexandru Burian , doctor of jurisprudence, the full professor

President of SSC
DH 15.12.00.10- 24.06.04

Alexandru Burian,
doctor of Jurisprudence,
full professor

Secretary of SSC
DH 15.12.00.10- 24.06.04

Natalia Chirtoacă,
candidate of Jurisprudence,
assistant professor

23. 12. 2008

CERINȚELE PRIVIND PUBLICAȚIILE***Stimați colegi!***

Vă reamintim cerințele privind manuscrisele prezentate spre publicare:

1. Articolul sau studiul se prezintă sub formă de manuscris (în două exemplare) și în format electronic (WinWord). Pe manuscris se indică data prezentării (revizuirii) articolului. Manuscrisul este semnat de către autor.

2. Textul: Word, Times New Roman; Font size 12; Space 1,5. Paginile urmează a fi numerotate.

3. Referințele: Notele bibliografice se prezintă la sfârșitul textului în formă originală: numele autorului, denumirea lucrării, anul și locul ediției, pagina. În format electronic: Word, Times New Roman; Font size 10; Space 1.

4. Volumul: textului articolului sau studiului științific să nu depășească 1c.a., aproximativ 20 de pagini, comunicărilor științifice -10-12 pagini; al recenziilor maximum 5 pagini.

5. Rezumat. Articolele trebuie să fie însoțite în mod obligatoriu de rezumate traduse în limbi de circulație internațională (engleză, rusă) în volum până la 200 de cuvinte. În format electronic: Word, Times New Roman; Font size 11; Space 1. (Comunicările mici și recenziile nu conțin asemenea rezumate).

6. Extras din procesul verbal al ședinței catedrei (secțiilor, sectoarelor instituțiilor academice) cu recomandarea spre publicare.

7. Recenzia articolului cu recomandarea spre publicare prezentată de 1-2 specialiști cu grad științific de doctor/doctor habilitat în domeniul respectiv (pentru doctoranzi și competitori).

8. Materialul ilustrativ se prezintă în format A4, în formă grafică clară, cu numerotarea poziției fiecărui obiect, însoțit de o legendă. Fotografii și desenele trebuie să fie numerotate și însoțite de explicații.

9. Date despre autor:

- a. Numele, prenumele;
- b. Data, luna, anul nașterii;
- c. Gradul și titlul științific;
- d. Locul de muncă cu indicarea funcției;
- e. Datele CPAS (codul asigurării sociale);
- f. Adresele de la serviciu și domiciliu, cu indicarea: telefon, fax, e-mail;
- g. Datele buletinului de identitate;
- h. Codul personal de identificare.
- i. Numele, prenumele și titlul articolului în limbile română, engleză și rusă.

10. Manuscrisele și varianta în format electronic pot fi prezentate direct la Colegiul de redacție al Revistei (IISD al AȘM, 31 August str., 82, MD-2012, Chișinău, MD 2012) sau expediate prin e-mail: aburian@mail.md; alexandrurburian@mail.ru; alexandrurburian@yahoo.com .Telefon: (37322) 23-44-17.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РУКОПИСЕЙ

Уважаемые авторы!

Напоминаем требования к оформлению рукописей, представляемых для опубликования:

1. Рукопись представляется в **двух экземплярах вместе с ее электронной копией** (программный редактор WinWord).
2. Текст должен быть отпечатан через 1.5 компьютерных интервала 14 шрифтом, сноски - 10 шрифтом. Страницы должны быть пронумерованы.
3. Нумерация сносок **постраничная, сквозная**.
4. Автором текст статьи (цитаты, цифры, сноски) должен быть вычитан и сверен.
5. Объем статьи и информация о научных конференциях не должен превышать **20-22** машинописных страниц, научного сообщения – **10-12**, а рецензии - **5** страниц.
6. К рукописи должны прилагаться:
 - 1) **справка об авторах (соавторах)** с указанием:
 - а) фамилии, имени, отчества;
 - б) числа, месяца, года рождения;
 - в) ученой степени, ученого звания;
 - г) основного места работы, должности;
 - д) номера страхового свидетельства Пенсионного фонда (СПАС);
 - е) домашнего и служебного адресов и телефонов;
 - ж) паспортных данных (серия, номер, кем и когда выдан);
 - з) персонального идентификационного номера.
 - 2) транслитерация фамилии и инициалов автора и перевод заглавия рукописи на английский язык.
 - 3) резюме статьи на английском, русском и молдавском языках (до 200 слов).
 - 4) Рецензия и выписка из протокола заседания кафедры о рекомендации к печати (для аспирантов, докторантов и соискателей).
7. Автором должен быть подписан **первый** экземпляр рукописи.
8. Рукописи, направленные автором на доработку, подлежат возврату в редакцию в рекомендованный срок с производственными изменениями и исправлениями в тексте (**в отпечатанном виде**) и с **электронной копией**.
9. Рецензии присылаются вместе с рецензируемыми книгами. В противном случае рецензии опубликованы не будут.
10. Статьи направляются **по почте** (не заказной) на адрес редакции: МД 2012, Республика Молдова, Кишинев, ул. 31 августа 1989 года, № 82 или по электронной почте: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com ; buriana@km.ru . Телефон: (+37322) 23-44-17; Fax: (+37322) 23-41-45.

REQUIREMENTS REGARDING SCIENTIFIC PUBLICATINOS***Dear colleagues!***

We want to remind you the requirements regarding manuscripts presented for publication:

1. The article or the study presented in written (two copies) and electronic formats (WinWord). On the written version to be indicated: date of presentation (revision) of the article. The written version is signed by the author.

2. The text: Word, Times New Roman; Font size 12; Space 1,5. Pages shall be numbered.

3. References: bibliographical notes to be presented at the end of the text in the original form: author's name, work's title, year and place of publication, page. In electronic format: Word, Times New Roman; Font size 10; Space 1.

4. Length: article of study text shall not exceed 20-22 pages; for scientific presentations -10-12 pages; for reviews – maximum 5 pages.

5. Summary. Articles shall be obligatorily accompanied by a summary translated into an international language (English and Russian), comprising not more then 200 words. In electronic format: Word, Times New Roman; Font size 11; Space 1. (Short presentations and reviews do not contain such summaries).

6. Extract from minute of the chair's meeting (sections, sectors of the academic institutions).

7. Review to the article with the recommendation for publication, presented by 1-2 professionals holding the scientific degree of Doctor in Law/Doctor Habilitat in the corresponding field (for doctoral students and competitors).

8. Illustrative material to be presented in A4 format, in a clear graphic form, the position of each object numbered, accompanied by a legend. Photographs and pictures shall be numbered and accompanied by explanations.

9. Data about the author:

j. Name, surname;

k. Date, month, year of birth;

l. Degree or scientific title;

m. Working place with the indication of function;

n. CPAS data (code of the social insurance);

o. Working and home addresses, with the indication of the telephone, fax, e-mail;

p. Data from the Identity Card;

q. Personal Identification Code;

r. Title of the article in Romanian, English and Russian languages;

11. Written and electronic versions can be presented directly to the Editorial Board (IHSL of the ASM, 82, 31 August Str., MD-2012, Chisinau, Republic of Moldova) or sent by e-mail: aburian@mail.md; alexandrurburian@mail.ru; alexandrurburian@yahoo.com. Telephone:(37322)23-44-17.

DATE DESPRE AUTORI

BĂIEȘU Aurel. Doctor în drept, conferențiar universitar la Catedra Drept internațional și Dreptul relațiilor economice externe, Universitatea de Stat din Moldova

BEREGOI, Natalia. Magistru în relații internaționale, doctorand, cercetător științific stagiar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

BURIAN, Alexandru. Doctor habilitat în drept, profesor universitar, consultant științific principal, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

BURIAN, Cristina, Magistru în drept, doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei//Academia Diplomatică din Madrid (Spania)

CARA, Aliona. Magistru în drept, doctorand, cercetător științific stagiar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

CHINDIBALIUC, Oleana. Magistru în relații internaționale, doctorand, cercetător științific stagiar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

GROSU, Ruslana. Magistru în drept, competitor, cercetător științific stagiar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

HARUȚA Anna. Magistru în drept, doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

KOVALEVA, Natalia. Doctor în pedagogie, lector superior, Universitatea de Stat din Orenburg (Federația Rusă)

KVILINKOVA Elizaveta. doctor habilitat în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei

LAZARI Constantin. Doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova

NICHIFOR, Rodica. Magistru în relații internaționale, cercetător științific stagiar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

POPESCU DUMITRA. Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Titu Maiorescu”, București, România, Doctor Honoris Causa al Academiei de Științe a Moldovei (România)

SACOVICI Vasilii. Doctor habilitat în științe politice, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Belarusi în Republica Moldova (Belarusi)

TIMCENCO Liliana. Doctor în drept, profesor la Catedra Drept internațional și drept comparat, Universitatea Academică din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Ucraina)

TSOUKALAS Constantinos. Doctor în drept, Profesor universitar la Universitatea din Atena (Grecia)

ȚARĂLUNGĂ Victoria. Competitor, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, lector superior universitar la Catedra de Drept Public, Universitatea de Stat “A.Russo” din Bălți

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**Publicație periodică științifico-teoretică și informațional-practică
fondată de Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova
și Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova**

ISSN 1857-1999

Apare de 4 ori pe an

Nr. 1, 2009